

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา
และนัยเพื่อการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของรัฐไทย
กรณีศึกษา : จุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์

บัญญัติ สาลี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)

พ.ศ. 2552

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา
และนัยเพื่อการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย
กรณีศึกษา : จุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์

บัญญัติ สาลี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)

พ.ศ. 2552

ชื่อโครงการวิจัย	การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาและ นัยเพื่อการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย กรณีศึกษา : จุดผ่าน แดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย	บัญญัติ สาลี
ปีที่วิจัย	2552
ผู้สนับสนุนการวิจัย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นโยบายชาติและ ความสัมพันธ์ข้ามชาติ (ฝ่าย 1)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกกรอบและทิศทางในการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามโดยยึดคำสำคัญเป็นมโนทัศน์ (conceptualization) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ และวัฒนธรรม โดยใช้แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการปรับตัว และแนวคิดเรื่องชายแดน มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และความสัมพันธ์เชิงนโยบายของผู้คนในพื้นที่และรัฐชาติในบริบททางกายภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยตั้งคำถามในการวิจัย 2 ประเด็น คือประเด็นในเรื่องปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรการใช้พื้นที่กับนโยบายชายแดนของประเทศไทยและกัมพูชาและประเด็นเรื่องลักษณะการความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดน

ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา แต่เดิมรัฐได้มองเพียงเขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขตแดน (borderline) และ พรมแดน (frontier) จึงทำให้รัฐกำหนดนโยบายเสริมสร้างการควบคุมและพัฒนาทางพื้นที่มากกว่าที่จะมองสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ชายแดน เช่นนโยบายเกี่ยวกับเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า เป็นต้น งานวิจัยนี้จึงเน้นการมองผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนโดยเฉพาะอยู่ในช่วงโลกาภิวัตน์ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนต้องผ่านประสบการณ์ทั้งที่เกิดจากอำนาจรัฐเป็นผู้กระทำและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวเข้าไปสู่พื้นที่ชายแดนด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว และการพนัน เป็นต้น ผู้คนในพื้นที่จึงต้องอยู่ภายใต้การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอยู่ได้อย่างปลอดภัย

การช่วงชิงให้ความหมายและการปะทะปฏิสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ระหว่างผู้คนกับรัฐ และผู้คนกับผู้คนผ่านความทรงจำสะท้อนให้เห็นลักษณะการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมผู้คนชายแดนที่ปรับเปลี่ยน กลืนกลาย และเลื่อนไหลไม่คงที่

นโยบายการจัดการพื้นที่ชายแดนของประเทศไทยไม่ได้คำนึงถึงผู้คน และวัฒนธรรมพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งในลักษณะข้ามแดน สังคมในชุมชน และการจัดการบริหารพื้นที่ในด้านต่าง ๆ โดยที่รัฐเป็นผู้กระทำการโดยตรง

Title	Adaptation of Khmer Ethnic Group in Borderland of Thai-Cambodia and Signification for Administration in Thai Borderland Case Study : Border Crossing Point Chom, Surin Province
Researcher	Banyat Salee
Year	2009
Sponsor	Program on National Policy and Transnational Relations (Division1), the Thailand Research Fund

Abstract

This research selected the research framework and research directions in data analysis field are based on the keyword conceptualization including ethnic and cultural space using the concept of ethnicity, culture change, adaptation and borders. Purposes of this research are to study about cultural change and adaptation of Khmer ethnic group with political relationship of local people and national state in the context of border and cultural diversities. The research questions are focused in two core issues, the first is concerning to the adaptation of Khmer ethnic group in border land of Thai and Cambodian states, and the last is cultural diversity of ethnic groups in borderland.

The recent research found that borderland of Thailand – Cambodia is traditionally viewed as the boundary, borderline, and frontier. Therefore, each national state defined their policy of reconstruction, development, and limiting in borderland more than caring the human beings, that is the changing of battlefield to trade zone. This research is focused on caring with humanities in the border area and unlimited and complex fluxion of everything, especially in the time of globalization. The human in the borderland have exactly learned experiences and remembered everything took place from power state which is an agent. The adaptation of every ethnic group have occurred and flown into the borderland with different reasons, trading, tourism, and gambling, etc. So the local human have to live under the conditions of adaption for their safety lives.

There are conquers of defining and impacts between local people with national states and human with human through remembers which reflect the living standard

and culture of people in the borderland that have been adapted, assimilated, and mobilized.

The political management borderland of national states does not concentrate on people and cultural space and causes various problems for border crossing, the community, and the social management in various areas, the smuggling. Government officials, interest groups benefit to the consumer and the border. Hence, the solution of the above problems is the subject to the government.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่สนับสนุนมาโดยตลอด ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ(ฝ่าย 1) ที่อนุมัติและให้โอกาสนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ไม่เคยผ่านงานวิจัยเชิงนโยบายเลย ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า ที่ปรึกษาที่ทุ่มเทแรงใจแรงกายโดยไม่ย่อท้อตั้งและผลักดันนักวิจัยจากเปือกตมอวิชาแห่งวิชาการ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูพัชกร สุทธิสา ผู้ประสานงานที่ทำให้กำลังใจด้วยคำหวานและหวานล้นม เพื่อนนักวิจัยก็มีส่วนช่วยให้การวิจัยเข้มแข็งด้วยการวิจารณ์อ่านฉีกตังงานวิจัยซึ่งกันและกัน ขอขอบคุณ โอกาสนี้

เบื้องท้ายแห่งงานวิจัย ขอขอบคุณวิเชียร พลสยม คุณโสเม ทะนงใจ และนิสิตที่ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลและร่วมเดินทางในเส้นทางที่ผู้คนเลื่อนไหลซับซ้อนและซ่อนเงื่อนในอาณาบริเวณชายแดน ขอขอบคุณผู้คนชายแดนชายขอบชุมชนบ้านด่าน บ้านไอร์เสม็ด และเจ้าหน้าที่รัฐทุกท่านที่ให้ข้อมูลอย่างจริงใจและจริงแท้

ผลงานวิจัยนี้จึงผลักดันให้สันติภาพเกิดในพื้นที่ชายแดน ให้ผู้คนมองเห็นผู้คน รัฐมองเห็นผู้คน และผู้คนก็มองเห็นรัฐ เพื่อร่วมสร้างสันติภาพด้วยกัน

บัญญัติ สาลี

นักวิจัย

15 สิงหาคม 2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
คำถามหลักในการวิจัย	6
ระเบียบวิธีวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	7
วิธีดำเนินการวิจัย	10
กรอบแนวคิดทฤษฎีและทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	11
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	27
กระบวนการผลักดันผลงานดังกล่าวออกสู่การใช้ประโยชน์	29
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์ ผู้คน พื้นที่ และการเปลี่ยนแปลง	
ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรและความสัมพันธ์กับรัฐไทย	30
คัมภีร์ ผ่านกระบวนการสร้างความเป็นอื่นกับคำว่า “ขอม กับ เขมร”	33
จากเขมรป่าดงสู่ความเป็นคนอีสานใต้	35
กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับสงคราม คอมมิวนิสต์ และการเมืองเรื่องคนชายขอบ	39
พัฒนาการช่องจอม บริบทพื้นที่ และผู้คนชายในชายแดน	42
การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของผู้คนในชายแดน	64
บทที่ 3 ตลาดชายแดนกับการปะทะปฏิสัมพันธ์แห่งกลุ่มชาติพันธุ์	
กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าช่องจอมและตลาดโอรส์เมียด	78
มอเตอร์ไซค์รับจ้างในตลาด	91
ผู้คนในตลาดกับพยานรักต่างรัฐ : พ่อเขมรไทย แม่เขมรกัมพูชา	93

บทที่ 4 การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม	
การปรับตัวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเอง	97
การปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น	106
การปรับตัวกับการช่วงชิงพื้นที่ก่อนและหลังพัฒนาพื้นที่ชายแดน	111
การปรับตัวกับการจัดการทรัพยากรและรัฐชาติ	117
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะและข้อโต้แย้งแนวคิดทฤษฎี และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	125
ข้อเสนอแนะและโต้แย้งทางแนวคิดทฤษฎี	126
ข้อเสนอแนะ	127
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	135

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนผังมโนทัศน์ที่เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิจัย	14
ภาพที่ 2 แผนผังการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย	24
ภาพที่ 3 แผนผังภาพรวมในการศึกษาวิจัย	25
ภาพที่ 4 แผนที่ภาพรวมบริเวณพื้นที่ช่องจอม เมื่อปี พ.ศ. 2484	45
ภาพที่ 5 แสดงแผนที่บริเวณบ้านด่านและช่องจอมในปี พ.ศ. 2484	46
ภาพที่ 6 จุดผ่านแดนช่องจอม	47
ภาพที่ 7 แสดงบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านด่านแต่เดิม ก่อนย้ายไปที่ตั้งปัจจุบันในปี 2504	56
ภาพที่ 8 แสดงแผนผังชุมชนบ้านด่านที่ตั้งปัจจุบัน	58
ภาพที่ 9 แผนผังชุมชนบ้านด่าน หมู่ 1 บ้านด่านพัฒนา หมู่ 14 และบ้านหนองกระหม หมู่ 18	59
ภาพที่ 10 ที่ตั้งหมู่บ้านโอรเสม็ด	61
ภาพที่ 11 แผนที่ตั้งหมู่บ้านโอรเสม็ด	62
ภาพที่ 12 ภาพตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์	68
ภาพที่ 13 ภาพแสดงชาวบ้านด่านข้ามรถมอเตอร์ไซด์ลากรถเข็นขนส่งสินค้าหน้าตลาดฯ	72
ภาพที่ 12 ร้านกาแผนเปียเตอร์	73
ภาพที่ 13 ประตูเข้าตลาดใหม่โอรเสม็ด	75
ภาพที่ 14 ป้ายประกาศเตือนห้ามนำเข้าหมูหรือปลอม	76
ภาพที่ 15 ป้ายประกาศรณรงค์ทางการ	78
ภาพที่ 16 ป้ายประกาศห้ามข้าราชการที่ไม่ได้รับอนุญาตผ่านแดนจากผู้บังคับบัญชา	79
ภาพที่ 17 มอเตอร์ไซด์รับจ้างรับส่งนักเรียนชาวกำพูชาที่มาเรียนในโรงเรียนบ้านด่าน	92
ภาพที่ 18 รถขายกาแฟไทยแท้กาแฟ	93
ภาพที่ 19 รถขายกาแฟคนไทยกาแฟ	94
ภาพที่ 20 ภาพแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่านปัจจุบัน	95
ภาพที่ 21 แสดงพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านด่าน	105

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยกับประเทศกัมพูชามีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และวัฒนธรรมไทยและกัมพูชาคล้ายคลึงกันมาก เมื่อรูปแบบการทูตระหว่างประเทศพัฒนามากยิ่งขึ้น ไทยกับกัมพูชาจึงได้ร่วมมือกันสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2493 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาพัฒนามาโดยลำดับ ปัจจุบันพื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการติดต่อค้าขายและลงทุน สิ่งที่สำคัญยิ่งก็คือนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของทั้ง 2 ประเทศ กล่าวคือ ไทยมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับและกัมพูชามีนโยบายในการส่งเสริมการค้าและเปิดประเทศมากขึ้น โดยมีการปรับปรุงระเบียบวิธีปฏิบัติให้เอื้ออำนวยต่อการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งปัจจัยที่เกื้อหนุนความสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้กรอบความร่วมมืออื่น ๆ มีส่วนสนับสนุนทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการค้าระหว่างไทยกับกัมพูชามีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งกรณีเขาพระวิหาร ตลอดจนการเผาสถานทูตไทยในพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ส่งผลให้ประเทศไทยกับกัมพูชาต้องหยุดชะงักความสัมพันธ์กันลงชั่วคราว แต่ถึงอย่างนั้น ไทยและกัมพูชายังมีการพัฒนากรอบความร่วมมือกับทั้งที่เป็นพหุภาคีและทวิภาคีขึ้นอีกหลายกรอบ เช่น ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Arayawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub - region - GMS) และมีความพยายามที่จะพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมในภูมิภาค ทำให้เกิดการกำหนดแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจร่วมกันโดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา เช่น East-West Economic Corridor หรือยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในรูปแบบการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและวัฒนธรรมซึ่งจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอนุภูมิภาคเป็นไปด้วยดี

เนื่องจากประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านรวม 4 ประเทศ ทางทิศเหนือไทยมีพรมแดนติดกับพม่าและลาว ทิศตะวันตกติดกับพม่า ทิศตะวันออกติดกับลาวและกัมพูชา และทิศใต้ติดกับมาเลเซีย ทำให้ไทยมีความได้เปรียบทางการค้าเหนือประเทศคู่แข่งอื่น ๆ ในเรื่องต้นทุนค่าขนส่งที่ต่ำอีกทั้งไทยยังมีความใกล้ชิดทางการตลาดมากกว่า ทำให้ทราบถึงรสนิยมการบริโภคของประเทศเพื่อนบ้านได้ดีกว่า

ปัจจุบันมูลค่าการค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีสัดส่วนประมาณ 64.5% ของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศทั้งหมดของไทย ทั้งนี้มูลค่าการค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่การค้าระหว่างไทยและกัมพูชามีอันดับที่ต่ำสุดรวมถึงการค้าชายแดนส่วนใหญ่จะเป็นการค้าผ่านจังหวัดสระแก้ว (ประมาณ 60% ของการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา) ทางด่านบ้านคลองลึกของไทยกับด่านปอยเปตของกัมพูชา รองลงมาเป็นการค้าผ่านด่านบ้านหาดเล็ก (จังหวัดตราด) กับเกาะกง (กัมพูชา) นอกนั้นเป็นการค้าผ่านจังหวัดจันทบุรี สุรินทร์ และศรีสะเกษ ตามลำดับ คาดว่าในระยะต่อไปการค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกัมพูชาจะขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกมาก เนื่องจากได้รับผลดีจากยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (Economic Cooperation Strategy: ECS) โดยแผนปฏิบัติการภายใต้ ECS มีหลายโครงการที่ไทยกับประเทศเพื่อนบ้านจะร่วมมือกันในลักษณะทวิภาคี ซึ่งจะสนับสนุนให้การค้าชายแดนระหว่างกันเติบโตยิ่งขึ้น อาทิเช่น การส่งเสริมการผลิตและการรับซื้อสินค้าแบบทำสัญญาผูกพัน (Contract Farming) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมระหว่างกัน ส่วนในระดับจังหวัดก็ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลยุทธ์เปิดจุดผ่านแดนบริเวณชายแดนที่มีศักยภาพเพื่อประโยชน์การค้าและการท่องเที่ยว

พรมแดนทางบกไทยกับกัมพูชามีความยาวถึง 970 กิโลเมตร และมีเขตน่านน้ำร่วมกันฝั่งทะเลกัมพูชาติดต่อกับอ่าวไทยเป็นระยะทางประมาณ 450 กิโลเมตร การกำหนดเส้นเขตแดนทางบกส่วนใหญ่ใช้เส้นเขตแดนธรรมชาติ ได้แก่ สันปันน้ำ ร่องน้ำ และห้วย พรมแดนทางบกส่วนที่ยังไม่ได้มีการปักปันเขตแดนกันไว้ มีความยาว 182 กิโลเมตร นับตั้งแต่ช่องบกด้านอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นจุดร่วมของเส้นเขตแดนไทย - ลาว - กัมพูชา ไปทางด้านทิศตะวันตกจนถึงช่องเกล อำเภอนาหวาย จังหวัดศรีสะเกษ แนวเส้นเขตแดนถือตามสันปันน้ำระหว่างสองประเทศ ช่องทางที่ติดต่อของประเทศกัมพูชากับประเทศไทย อยู่ในเขตจังหวัดต่าง ๆ ของไทย

เจ็ดจังหวัดด้วยกันคือ จังหวัดตราด จันทบุรี ปราจีนบุรี บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีมีช่องทางการติดต่ออยู่ 67 ช่องทาง

ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ มีชายแดนติดกับประเทศกัมพูชายาว 125 กิโลเมตร มีช่องทางการติดต่อกับประเทศกัมพูชา จำนวน 37 ช่อง มีช่องสำคัญที่เป็นที่รู้จักกันมากมีจำนวน 5 ช่อง คือ

- 1) ช่องพริก ตำบลจรัส อำเภอบัวเชด มีสภาพเป็นทางเดินเท้า รถยนต์ผ่านได้
- 2) ช่องพราน ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ สภาพเป็นทางเดินเท้า รถจักรยานยนต์สามารถลงได้
- 3) ช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ สภาพเป็นทางลาดยางใช้ได้ตลอดฤดูกาล ยานพาหนะผ่านได้ทุกชนิด เปิดเป็นจุดผ่อนปรน
- 4) ช่องปลดต่าง ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ สภาพเป็นทางเดินเท้า รถยนต์ผ่านได้
- 5) ช่องกว้าง ตำบลบักได อำเภอพนมดงรัก อำเภอสุรินทร์ สภาพเป็นถนนลูกรัง ยานพาหนะผ่านได้ทุกชนิด

การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวหากมองแต่เพียงผิวเผินอาจจะเห็นเพียงผลดีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่ในภาพรวมยังมีปัญหาเดิมที่ยังรอคอยการแก้อีกหลายประการ เช่น ปัญหาด้านความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ปัญหาการลักลอบค้าโค-กระบือซึ่งเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของโรคติดต่อ การลักลอบค้ายาเสพติด การลักลอบหลบหนีเข้าเมือง กลุ่มโจรติดอาวุธสร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎร การโจรกรรมรถยนต์และรถจักรยานยนต์ข้ามแดน ปัญหาการปักปันเขตแดน ปัญหาความปลอดภัยในเรื่องทุ่นระเบิด ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การทหาร และที่สำคัญที่สุดผลกระทบจากการพัฒนาได้ส่งผลให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ หรือมีแนวโน้มที่จะก่อปัญหาตามอีกหลายประการหากไม่มีการศึกษาเพื่อนำข้อมูลมากำหนดนโยบายและการวางแผนการพัฒนาที่รัดกุม ชัดเจน และป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมและประชาชนในพื้นที่ เช่น

- 1) ปัญหาการใช้พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพื้นที่สงวนหวงห้ามของกรมทางหลวงในการดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณด้านชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์และปัญหาการใช้ที่ดินเขตอุทยานแห่งชาติ ของจากกรมป่าไม้บริเวณสามเหลี่ยมมรกตจังหวัดอุบลราชธานี

- 2) ปัญหาคนไทยเข้าไปเล่นและติดการพนันในกัมพูชา ซึ่งบริเวณช่องจอม – โอรีเสม็ด จังหวัดสุรินทร์มีบ่อนการพนันตั้งอยู่ 2 แห่งในปัจจุบัน
- 3) ปัญหาการค้ามนุษย์และการขายบริการทางเพศที่มีความเสี่ยงต่อโรคเอดส์
- 4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหากมีการพัฒนาเป็นเมืองการค้าชายแดนหรือการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ขยะมูลฝอย การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อสร้างถนนและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ
- 5) ปัญหาความแห้งแล้ง ดินเสื่อมสภาพเนื่องจากนโยบายการทำการเกษตรแบบทำสัญญาผูกพัน (Contract Farming) กับประเทศกัมพูชาซึ่งอาจจะทำให้เกิดการทำลายป่าไม้ลงเพื่อต้องการพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจในปริมาณมาก
- 6) ปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเพื่อฆ่าแมลงในจำนวนที่มากขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและตัวเกษตรกร
- 7) ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนที่เคยใช้สอยร่วมกันมาในอดีตเพื่อนำมาพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าและเมืองชายแดน เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาเน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และการแก้ปัญหาทางนโยบายอย่างเดียว ทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนทั้ง 2 ฝ่ายที่ต้องเผชิญต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความหวังดีของรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชามอบให้ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ทุกฝ่ายก็ต่างแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนและความต้องการของผู้ที่รับผลกระทบคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชายแดน

แต่ถ้าทุกฝ่ายย้อนมองพื้นฐานของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในพื้นที่ชายแดน สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งที่อาศัยอยู่เดิม และกลุ่มที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ในภายหลังด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน เมื่อรวมกันเป็นชุมชนแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายแดนทั้งหมด ต่างก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคม และการปรับเปลี่ยนของสังคมตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ ไม่เพียงเท่านั้น ยังต้องปรับตัวตามแนวนโยบายแห่งรัฐทั้งนโยบายแห่งรัฐของไทยและกัมพูชา ซึ่งต่างก็มีผลกระทบต่อกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนทั้งสิ้น

กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนบริเวณช่องผ่านแดน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรซึ่งอาศัยอยู่พื้นที่ตั้งแต่ก่อนมีการกำหนดเส้นพรมแดน อาจเรียกได้ว่า กลุ่มเขมรเดิมเนื่องจากมีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ย้ายถิ่นฐานมาในภายหลังเพื่อการประกอบอาชีพ หลังจากมีการ

เปิดจุดผ่านแดน พร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กูย และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และเงินที่เดินทางมาตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าและการลงทุนในภายหลัง

จากการสำรวจเบื้องต้นในหมู่บ้านด่าน ตำบลบ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ติดกับจุดผ่านแดนช่องจอม มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านถึง 3 กลุ่ม คือ เขมร ลาว และกูย ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีระยะเวลาในการย้ายถิ่นฐานมาตั้งอยู่ตามลำดับ และแตกต่างกัน ที่สำคัญที่สุดที่ได้พบก็คือ การยอมรับเอาการพัฒนาตามนโยบายการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของหน่วยงานภาครัฐทั้งที่เป็นส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด และหน่วยงานท้องที่ คือ อำเภอ และจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการข้ามแดน กฎหมายผ่านแดน และนโยบายของประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะการสร้างคาสีในรอบพื้นที่จุดผ่านแดนอีกด้วย

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีสองมิติคือการปรับตัวทั้งภายในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน และปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในกระแสโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อนโยบายแห่งรัฐกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนทั้งไทยและกัมพูชา

ทั้งหมดนี้เป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยต้องการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเลือกเอาพื้นที่ศึกษาคือ บริเวณพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอม ซึ่งมีชุมชนบ้านด่าน จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และชุมชนโอรเสม็ด จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย เป็นตัวอย่างในการศึกษาหาวิธีการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน การปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม และปรับตัวตามแนวนโยบายต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้วิถีแห่งกลุ่มชาติพันธุ์ชุมชน และพัฒนาแนวนโยบายการพัฒนาชายแดนให้เหมาะสมต่อชุมชนและพื้นที่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนชายแดนพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรช่องจอมท่ามกลางบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนชายแดนพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม

2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างรัฐไทยและกัมพูชากับชุมชนชายแดนพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอม

3. คำถามหลักในการวิจัย

1. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอมปรับตัวในการใช้พื้นที่กับนโยบายชายแดนของรัฐไทยและกัมพูชาอย่างไร

2. ลักษณะการความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนเป็นอย่างไร

4. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงสหวิทยาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยมีวิธีการและกระบวนการเริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิดซึ่งเป็นรากฐานที่จะกำหนดแนวทางในการวิจัย วิธีวิทยาจึงขึ้นอยู่กับฐานคิดที่อาศัยมุมมองทางวัฒนธรรม โดยมองเงื่อนไขและเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย แล้วจึงจำแนกส่วนประกอบให้เห็นเป็นแต่ละส่วนไป แต่ก็ยังคงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ไว้กับระบบ โดยมีวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การรวบรวม ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเขมร เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาในขั้นตอนต่อไป

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง การจดบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ เขียนผังวัฒนธรรมชุมชน และใช้วิธีการเข้าไปอาศัยใช้ชีวิตในวัดของหมู่บ้านเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ¹ ได้ใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1) การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่บริเวณพื้นที่ชายแดน-กัมพูชาในภาพรวมในเขตประเทศไทยและกัมพูชาทั้งหมด 8 พื้นที่ดังปรากฏในขอบเขตพื้นที่ศึกษา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสำรวจพื้นที่เชิงลึกในพื้นที่เป้าหมาย คือ หมู่บ้านด่าน และ

¹ รายละเอียดในภาคผนวก

หมู่บ้านโอรสเม็ค การสำรวจพื้นที่นี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจทั้งในเชิงกายภาพและเชิงวัฒนธรรม ชุมชน

4.2.2) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ การเข้าไปศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน

4.2.3) การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ในกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ในพื้นที่ช่องจอม โดยจำแนกปรากฏการณ์เกี่ยวกับการปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงของผู้คนและชุมชน

4.3 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ผู้วิจัยในฐานะเป็นคนนอก (Etic) ใช้ฐานคิดร่วมกับคนใน (Emic) วิเคราะห์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ในด้านการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และแนวคิดในเรื่องพื้นที่ชายแดนโดยใช้ข้อมูลเชิงเอกสารและภาคสนามมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้ใช้การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เช่น เอกสารข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลจากเอกสารทางราชการ เช่น กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง (Ayeyarwady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub - region - GMS) ยุทธศาสตร์สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ เป็นต้น หรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาชายแดน แผนยุทธศาสตร์และแผนงานในการพัฒนาต่างๆ ทั้งระดับประเทศ ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น และงานวิจัยหรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองชายแดน ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาที่มีชุมชนตั้งอยู่ตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ

การศึกษาวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical research) เพื่อศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ของชุมชนในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ที่ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลและผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้นโยบายการพัฒนาชายแดนเพื่อให้เกิดการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยว เช่น การเปิดจุดผ่อนปรน การเปิดด่านชายแดนถาวร การพัฒนาเมืองชายแดนเป็น

ศูนย์กลางการค้าและการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทั้งในแง่ของผลประโยชน์ ความสูญเสีย การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนในพื้นที่เขตชายแดนไทย – กัมพูชา และศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและสภาพพื้นที่ วิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนทั้งสองประเทศ เพื่อนำไปสู่กระบวนการกำหนดแนวทางการพัฒนาและการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมืองชายแดนที่เหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเมืองชายแดนไทยและกัมพูชาที่มีความยั่งยืนส่งผลให้ราษฎรของทั้งสองประเทศไม่เกิดความหวาดระแวงต่อกัน ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจและเกิดความสันติสุข

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา
- 2) วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เฉพาะจุดผ่านแดนช่องจอม ได้แก่ หมู่บ้านด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และบ้านโอรเสม็ด อำเภอลำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย
- 3) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณพื้นที่ติดกับจุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ ทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา
- 4) ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายรัฐและกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาในบริเวณพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์

5.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้ได้แบ่งพื้นที่ ๆ ทำการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1) พื้นที่ทำการศึกษามูลพื้นฐานในภาพรวมเพื่อศึกษาศักยภาพของพื้นที่

พื้นที่ทั้งหมดตามแนวตะเข็บชายแดนไทยและกัมพูชาโดยมีอาณาเขตติดต่อระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 4 จังหวัดคือ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี ระยะทางยาวประมาณ 300-400 กิโลเมตร ซึ่งมีช่องทางที่ราษฎรใช้ในการเดินทางติดต่อกันอยู่ทั้งหมด 41 ช่องทาง ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ ชุมชนหรือเมืองชายแดนที่ราษฎรของทั้งสองประเทศใช้ตั้งถิ่นฐานหรือใช้เป็นทางผ่านในการเดินทางเพื่อติดต่อเพื่อค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันรวมถึงพื้นที่ ๆ รัฐบาลของทั้งสองประเทศได้กำหนดให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การลงทุน และการ

ท่องเที่ยวตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ ใน 41 ช่องทางนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาภาพรวมในขอบเขตพื้นที่ในงานวิจัยนี้ 8 ช่องทาง ได้แก่

- 1) บริเวณช่องโอบก(สามเหลี่ยมมรกต) ต.โดมประดิษฐ์ อ.น้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี
- 2) บริเวณช่องอานม้า บ้านน้ำยืน หมู่ 6 ต.โขง อ.น้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) บริเวณช่องสะง่า บ้านแซวไพร่ ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ
- 4) ช่องพะพระลัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- 5) บริเวณช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- 6) บริเวณช่องตาเมื่อน ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- 7) บริเวณจุดผ่อนปรนช่องสายตะกู ตำบลจันทบเพชร อ.บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
- 8) บริเวณช่องจันกระออม ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

บริเวณช่องกว้าง ตำบลบักได อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

2) **พื้นที่การศึกษาเชิงลึก** เป็นพื้นที่ ๆ มีศักยภาพและในปัจจุบันรัฐบาลของทั้งสองประเทศได้กำหนดให้เป็นจุดผ่อนปรนเพื่อการเดินทางเข้ามาติดต่อทางการค้า เข้ามาทำงานและเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะพัฒนาและยกระดับเป็นจุดผ่านแดนชั่วคราวหรือจุดผ่านแดนถาวรในอนาคต เพื่อพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวตามแนวชายแดนทั้งไทยและกัมพูชาในพื้นที่บริเวณช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยมีชุมชนชายแดนติดกับจุดผ่านแดนช่องจอม-โอรส์เมียด จำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่

1. หมู่บ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย
2. หมู่บ้านโอรส์เมียด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา

5.3 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญซึ่งเป็นราษฎรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนบริเวณจุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ ทั้งประเทศไทยและประเทศกัมพูชา 5 กลุ่มหลัก ดังต่อไปนี้

- 1) กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านและโอรส์เม็ดผู้ผ่านประสบการณ์ในด้านการเปลี่ยนแปลงชุมชนและติดต่อปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทั้งในประเทศไทยและกัมพูชา จากอดีตจนถึงในปัจจุบัน
- 2) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กูย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในภายหลังจากที่มีการเปิดจุดผ่านแดนช่องจอม-โอรส์เม็ด
- 3) ผู้นำและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้บริหารโรงเรียน และเจ้าอาวาสวัด
- 4) ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ตามแนวชายแดน ได้แก่ ทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธรในพื้นที่ และกองกำลังทหารพรานและหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

6.1 การศึกษาเอกสาร

ศึกษาเอกสารและข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลจากเอกสารทางราชการ เช่น กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ เอกสารงานวิจัยหรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาเมืองชายแดนหรือสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาชายแดน แผนยุทธศาสตร์ และแผนงานในการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งระดับประเทศ ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น และงานวิจัย หรือรายงานการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองชายแดน ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง กับพื้นที่ศึกษา

6.2 การชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษา

ดำเนินการขออนุญาตหน่วยงานและการค้นหาผู้นำในพื้นที่ ติดต่อประสานงานกับ หน่วยงานในจังหวัดและหน่วยงานในพื้นที่เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางในการศึกษา รวมถึงการประสานเพื่อรับทราบข้อมูล และสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่รวมถึงการ สำเนาเอกสารที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา รวมถึงการค้นหาผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่

นักวิจัยลงพื้นที่สร้างความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้ความ เข้าใจ เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ แนวทางการทำงานและกำหนดแผนการดำเนินงานร่วมกับแกนนำ ในชุมชน เพื่อศึกษาเรียนรู้ สร้างความคุ้นเคย การสร้างความเข้าใจและจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน และบริบทของพื้นที่ ทำการศึกษาในเบื้องต้นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ การทดสอบ

เครื่องมือที่จะใช้ทำการศึกษา รวมถึงการการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และการค้นหาผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

6.3 การสำรวจข้อมูลพื้นที่

การสำรวจพื้นที่ทั้งที่เป็นทางกายภาพและศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านด่าน และโอรส์เมียด และการจัดทำแผนที่โดยภาพรวมทั้งหมด

นักวิจัยจะลงพื้นที่ทำการศึกษาร่วมกับชุมชนและหน่วยงานในการค้นหาและเก็บรวบรวมข้อมูลทางกายภาพ ศึกษาารูปแบบการใช้ประโยชน์ การตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นและการจัดทำแผนที่ศักยภาพของช่องผ่านแดนทั้งหมด

6.4 การจัดเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ

นักวิจัยร่วมกับชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนในแถบชายแดนไทย – กัมพูชา ก่อนมีนโยบายการแบ่งเส้นเขตพรมแดนระหว่างประเทศ และศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชายแดนทั้งในแง่ของผลประโยชน์ ความสูญเสีย การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เขตชายแดนไทย – กัมพูชา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

6.5 การศึกษาแนวทางการพัฒนาและนโยบายในการพัฒนาชายแดนไทยและกัมพูชา

การศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยากเห็นหรืออยากให้เป็นและการนำไปกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาเมืองชายแดนที่เหมาะสมและเกิดความยั่งยืนในอนาคต

6.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสะท้อนกลับข้อมูลสู่พื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การสรุปข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลเพื่อทำข้อมูลที่ได้ทำการสะท้อนกลับสู่ชุมชนและหน่วยงานเพื่อความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลจากการศึกษา

6.7 การสังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอแนะ

ทีมนักนักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานผลการศึกษาฉบับสมบูรณ์ และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่เมืองชายแดนที่เหมาะสมและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาในอนาคต

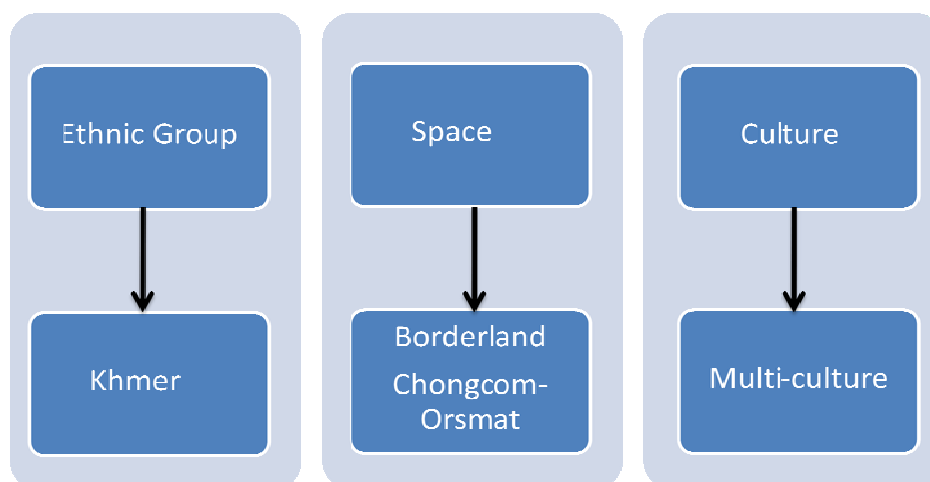
7. กรอบแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

7.1 กรอบแนวคิด

การศึกษาเพื่อตอบคำถามทางด้านการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวคิดทฤษฎีที่เป็นกรอบและทิศทางในการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่หลากหลายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่เหมาะสม สอดคล้องและตอบคำถามในการวิจัยครั้งนี้มากที่สุด โดยยึดคำสำคัญเป็นมโนทัศน์ (conceptualization) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ และวัฒนธรรม ทั้ง 3 คำนี้เป็นมโนทัศน์พื้นฐานในงานวิจัยครั้งนี้ซึ่งถือว่าเป็นนามธรรม และเมื่อเสริมเชื่อมจากคำสำคัญซึ่งกลายเป็นรูปธรรม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร พื้นที่ชายแดนช่องจอม-ออร์เสม็ด และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชายแดนแต่เดิมรัฐได้มองเพียงกายภาพคือ เขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขตแดน (borderline) และ พรมแดน (frontier) เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้รัฐกำหนดนโยบายที่เสริมสร้างที่จะรักษาพื้นที่และพัฒนาทางกายภาพมากกว่าที่จะมองสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ชายแดน ดังจะเห็นชัดในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2533) ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้าและนโยบายนี้ยังคงมีสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

งานวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางในการศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนต่อไป ดังรูปข้างล่างนี้

ภาพที่ 1 แผนผังมโนทัศน์ที่เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ได้ยกมาข้างต้นนี้สามารถนำมาศึกษาประยุกต์กับทฤษฎีพื้นฐานได้มีการศึกษาวิจัยโดยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนบ้านด่านที่ได้ตั้งเป็นขอบเขตพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้

7.2 ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้ในการวิจัย

จากคำถามหลัก และกรอบแนวคิดสำคัญที่ได้ตั้งไว้เป็นพื้นฐานในการวิจัย จึงอาศัยทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากต่าง ๆ ที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ตามหัวข้อการวิจัยในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

7.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์

การศึกษาในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ผู้ที่สนใจมักจะเป็นนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และนักรัฐศาสตร์ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป นักมานุษยวิทยาสนใจในเรื่องรูปแบบและโครงสร้างทางสังคมที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีต่างกันออกไป และเน้นการเข้าใจคนแต่ละกลุ่มจากทุกแง่มุม นักสังคมวิทยาสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม ความสำคัญระหว่างกลุ่มมักจะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อย

ราบรื่นนัก เลือกศึกษาในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ส่วนนักรัฐศาสตร์ให้ความสนใจในแง่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มและจากแง่มุมความมั่นคงของรัฐ

นักมานุษยวิทยากระแสหลักให้ความเห็นถึงประเด็นความสอดคล้องกันของมิติทางชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีการให้นิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ในมิติต่าง ๆ เช่น อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 154-156) พอสรูปความได้ ดังนี้

1) กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) คือกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน รวมถึงการสืบเชื้อสายเดียวกัน

2) กลุ่มเชื้อชาติ (racial group) คือกลุ่มคนที่มีลักษณะทางกายภาพคล้ายกัน อาทิ นีกรอยด์ มองโกลอยด์ คอเคซอยด์

3) กลุ่มสัญชาติ (national group) คือกลุ่มคนที่เป็นสมาชิกของประเทศนั้นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์จะวางอยู่บนแนวคิดเรื่องระบบรวม (system approach) การวิเคราะห์โครงสร้างหน้าที่ และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดดังกล่าวมองว่าระบบประกอบด้วยส่วนย่อยต่าง ๆ และระบบย่อยประสานกันสัมพันธ์กันในลักษณะสมดุล เมื่อส่วนใดมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนอื่นก็ต้องปรับตัวเพื่อให้เกิดสมดุล แนวคิดดังกล่าวนี้จะเน้นให้ความสำคัญกับระบบรวมมากกว่าระบบย่อย ชนกลุ่มใหญ่จึงสำคัญกว่าชนกลุ่มน้อย ในระบบของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำหน้าที่แตกต่างกัน และความมุ่งหมายหลักของการมีโครงสร้างทางสังคมก็คือเสถียรภาพทางสังคม

การนำแนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์มาประยุกต์ใช้ในกรอบแนวคิดจากแนวคิดในเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ โดยพิจารณาตามแบบที่ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกัน พึ่งพาอาศัยกัน และแบบที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในลักษณะคนกลุ่มใหญ่กับกลุ่มน้อย (ชาร์ล เอฟ คาย อังโน อมรา พงศาพิชญ์, 2533 : 157)

เมื่อศึกษางานของนักวิชาการที่ศึกษาในเรื่องนี้ จะมีความหลากหลายและแตกต่างกันตามบริบทแวดล้อม โดยที่ ชาร์ล เอฟ คายส์ (1997) ได้กล่าวถึงความเป็นชาติพันธุ์ในแง่เป็นกลุ่มที่มีลักษณะโดยทั่วไปร่วมกันทางวัฒนธรรม ภาษา และความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคม ส่วนความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่บุคคลได้รับมามากจากการเกิดและการเติบโต โดยผ่านกระบวนการสื่อสารด้วยวิธีการต่าง ๆ ทางสังคมที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของระบบสัญลักษณ์และการแสดงออกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ชาร์ล เอฟ คายส์ ได้ศึกษาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยศึกษาชาวเขา ซึ่งก็ได้ผลพบว่ามีความสัมพันธ์ลักษณะเป็นคู่ เช่น คนลัวะ/คนเมือง คนคะฉิ่น/คนฉาน คนกระเหรี่ยง/คนพม่า คนม้ง/คนจีน เป็นต้น(ชาร์ล เอฟ คายส์ อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์, 2533 : 158) เมื่อนำแนวทางของชาร์ล เอฟ คายส์ มาศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เขมรในบ้านด่านกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ภาษาร่วมตระกูลกับภาษาไทยซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ในเมืองและมีความเจริญมากกว่า ก็จะเห็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์กันในแง่ต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง

ในขณะเดียวกันเมื่อนำแนวคิดของเฟดริก บาร์ท (1956 อ้างในอมรา พงศาพิชญ์, 2533 : 158) ซึ่งมีแนวคิดหลักในการมองในเรื่องความสำนึกที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่องของกลุ่มชาติพันธุ์โดยกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเป็นผู้เลือกอัตลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย นิสัยการบริโภค และอื่น ๆ มาบรรจุไว้ เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือเรียกว่า “พรมแดนทางชาติพันธุ์” (ethnic boundary) ในลักษณะที่อยู่ในพื้นที่ชายแดน การแบ่งเขตแดนในเรื่องการนำเสนอทางด้านอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่แต่ละฝั่งฝ่ายก็สามารถนำแนวคิดของเฟดริก บาร์ท มาศึกษาประยุกต์ได้ในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ตั้งอยู่ในไทยกับกัมพูชาซึ่งนำเสนออัตลักษณ์บางส่วนให้แตกต่างกันออกไป เพื่อแสดงให้เห็นถึงพรมแดนทางชาติพันธุ์ ถึงกระนั้นก็ยังต้องใช้ระบบของสังคมและการเมืองมาประกอบด้วย การนำสังคมและการเมืองมาประกอบด้วยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเอ็บบเนอร์ โคเฮ็น (1974) ซึ่งได้นำเสนอเกี่ยวกับการต่อสู้ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมหนึ่ง ซึ่งในการ

ต่อผู้ดังกล่าวสมาชิกภายในกลุ่มจะเน้นความสำคัญของอัตลักษณ์(identity) และความแตกต่าง (distinctiveness) ของตนเป็นหลัก

ตัวแปรที่จะทำให้ความเป็นชาติพันธุ์เป็นไปอย่างเข้มข้นและการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ขึ้นตามความคิดของโคเฮิน คือ สถาบันพื้นฐาน (basic institutions) เช่น ครอบครัว ระบบเครือญาติ พิธีกรรมศาสนา และการเฉลิมฉลองต่าง ๆ ความสะดวกของระบบในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม และผลประโยชน์ที่มีอยู่ร่วมกันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จะให้น้ำหนักไปในเรื่องผลประโยชน์เป็นหลัก เพราะมองในลักษณะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ทำหน้าที่เป็นกลุ่มทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการหรือเป็นแบบพิธี (informal political grouping)

การเลือกใช้แนวคิดทั้งหมดนี้มากรอบในการศึกษาครั้งนี้เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา มีการอพยพและตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดน (border land) โดยเฉพาะช่องจอม ในท่ามกลางการต่อสู้แบบต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิม จนมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอด

7.2.2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ปรากฏการณ์ทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามแนวคิดของ Julian Steward (1963) ได้กล่าวถึงความซับซ้อนของสังคมแสดงให้เห็นพลวัตวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมีสาเหตุจากอิทธิพลการจัดการของรัฐบาลสมัยใหม่และการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมอื่น การจัดการวัฒนธรรมจะข้ามผ่านบรรทัดฐานของพฤติกรรมส่วนบุคคล และองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะร่วมของปัจเจกชนทั้งหมด ทั้งนี้เมื่อกล่าวถึงพื้นที่ชายแดนช่องจอม จะเห็นกระบวนการจัดการโดยรัฐชาติและการพยายามผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมหลักที่รัฐชาติกำหนดร่วมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่คือกลุ่มชาติพันธุ์เขมร นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการผสมผสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกลุ่มอื่นที่ย้ายมาอาศัยอยู่เพื่อประกอบอาชีพ

การจัดการให้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมไม่ใช่จะมีความราบรื่นไปด้วยดี ต้องพบกับปรากฏการณ์การขัดแย้ง จากการยึดมั่นในวัฒนธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน เช่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ถึงแม้ว่าจะอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกวยก็ยังไม่ยอมพูดภาษาเขมรและกวย ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจเกิดแนวคิดการเลือกปฏิบัติ (discrimination) เพราะเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ในกรณีนี้อาจมีความผูกพันถึงการเลือกปฏิบัติในการจัดการพื้นที่การทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มเดียวกันกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับนโยบายจากรัฐไปดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวเพื่อการอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขก็ย่อมเกิดขึ้นในสังคมชายแดน เช่นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็ยอมเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและร่วมปฏิสังสรรค์กับกลุ่มอื่น ๆ จนในชุมชนพื้นที่ชายแดนกลายเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม (multi-culture) ซึ่งเกิดจากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (integration) และการรวมเป็นพหุสังคม (pluralism)

ในด้านการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม งามพิศ สัตย์สงวน (2545) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงว่า ความแตกต่างของสิ่งเดียวกันที่เอามาเปรียบเทียบกันในเวลาที่แตกต่างกันไป รวมทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์ทางสังคมทั้งที่วางแผนและไม่ได้วางแผน ปรากฏการณ์ดังกล่าวแยกเป็นองค์ประกอบย่อยได้ 6 อย่างที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ กำหนดปรากฏการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง ระดับของการเปลี่ยนแปลง ระยะของการเปลี่ยนแปลง ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ขนาดน้ำหนักของการเปลี่ยนแปลง อัตราการเปลี่ยนแปลง

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยยึดบรรทัดฐานทางสังคมเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นความแตกต่างใน

รูปแบบความสัมพันธ์ ระหว่างคนที่เข้าไปสัมพันธ์กัน ความแตกต่างในบทบาทผู้เข้าสัมพันธ์ และ ความต่างในเป้าหมายหรือการทำหน้าที่ของสถาบันสังคม

2) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change) หมายถึง ความแตกต่างในระบบวัฒนธรรมหรือการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การขัดเกลาทางสังคมและการศึกษา ระบบศาสนาและความเชื่อ ระบบการแพทย์และสาธารณสุข ระบบการสื่อสาร ศิลปะและนันทนาการ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังรวมถึงความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม เช่น ความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่ออุดมการณ์ ประเพณีพิธีกรรม สัญลักษณ์ สถานภาพและบทบาท โลกทัศน์ รวมทั้งวัตถุวัฒนธรรมด้วย

การนำแนวคิดทฤษฎีนี้มาปรับใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมเขมรในพื้นที่ชายแดนในบริเวณช่องจอมในยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาพื้นที่ เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม รวมทั้งการตอบรับ และการเลื่อนไหลของวัฒนธรรม

7.2.3 แนวคิดเรื่องการปรับตัว

การศึกษาเรื่องการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์กระแสหลักสนใจที่จะศึกษาในเรื่องการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ซึ่งรวมไปถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ซึ่งในแง่ "การปรับตัว" ดูจะเป็นเรื่องที่สำคัญเมื่อมีการสัมพันธ์และการขัดแย้งที่เกิดขึ้น การปรับตัวนั้น นอกเหนือจากจะนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในแบบพึ่งพากันแล้ว ยังมีผลทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มมีอำนาจต่อรองมากขึ้น บางกลุ่มมีอำนาจลดลง ทำให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีฐานะและศักดิ์ศรีไม่เท่ากัน กลุ่มที่มีอำนาจสามารถก่อตั้งตัวเองเป็นรัฐประเทศได้ในที่สุด ส่วนกลุ่มที่ไม่มีอำนาจก็อาจเป็นประเทศราช หรือผู้อาศัยภายใต้การคุ้มครองของผู้มีอำนาจ วิธึมองเช่นนี้นำไปสู่วิธีคิดในแบบการวิเคราะห์ "ชนกลุ่มน้อย" และ "ชนกลุ่มใหญ่" ในยุคปัจจุบันที่มีรัฐประเทศเกิดขึ้นแล้ว โดยชนกลุ่มน้อยก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศ แต่ไม่ใช่ชาติพันธุ์

เดียวกับสมาชิกส่วนใหญ่ของประเทศ และมีโซชาติพันธุ์ที่มีอำนาจทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมในประเทศนั้น ซึ่งครอบครองโดยชนกลุ่มใหญ่

การศึกษาเรื่องการปรับตัว อาจศึกษาได้จากการปรับตัวทางกายภาพและการปรับตัวทางวัฒนธรรม ผู้ที่ใช้คำว่า การปรับตัวมักจะใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษาซึ่งอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ แนวคิดต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการปรับตัว ได้แก่ อมรา พงศาพิชญ์ (2543 : 16) ได้กล่าวถึงการปรับตัวไว้ว่า การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน การใช้คำว่า การปรับตัว จึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

การให้ความเห็นดังกล่าวเน้นถึงการปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ ในขณะที่โคเฮ็น (1968) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ในด้านการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีความหมายรวมถึงวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

กระบวนการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมมักเกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา เพราะสังคมปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน Juliuan H. Steward (1963) แต่ละสังคมจะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร ในสังคมที่มีความซับซ้อนจะเห็นรูปแบบโครงสร้างสังคมที่ตอบสนองความต้องการทางสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน กล่าวคือ เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่รวมตัวกันแบบระบบเครือญาติที่ทำกิจกรรมที่มีการผลิตร่วมกัน การจัดระเบียบสังคมกลุ่มคนที่รวมแบบระบบเครือญาติ เพื่อทำกิจกรรมที่มีการผลิตร่วมกัน การจัดระเบียบสังคมหรือการจัดองค์กรทางสังคมดังกล่าวจึงเกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดในพื้นที่เฉพาะ แต่การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ พบว่า สังคมมีโครงสร้างที่อยู่เหนือชุมชน คือ สถาบันชาติ และความสามารถทางเทคโนโลยี ซึ่งขยายอำนาจเข้าไปมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกินกว่าที่ท้องถิ่นจะสามารถใช้ประโยชน์ได้จากทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ได้เหมือนเดิม เพราะถูกควบคุมโดยสังคมที่

ใหญ่กว่าการตอบสนองการปรับตัวของสังคมจะมีความซับซ้อนมากขึ้น สังคมที่ใหญ่กว่าจะมีการปรับตัว มีอำนาจเหนือสิ่งแวดล้อมของตนเอง การจัดระเบียบสังคมหรือองค์กรทางสังคมสมัยใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมดั้งเดิม

การศึกษากระบวนการปรับตัวเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงต้องศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ เพราะกระบวนการประวัติศาสตร์ประกอบด้วยลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมและลักษณะความซับซ้อนจากแหล่งที่หลากหลาย เช่น การอพยพของคนจากสิ่งแวดล้อมหนึ่งไปยังอีกสิ่งแวดล้อมหนึ่ง การส่งผ่านมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นต่อ ๆ ไป และรูปแบบวัฒนธรรมที่ถูกเปลี่ยนแปลงหรือต่อเติมจากภายนอกวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ใหม่ของท้องถิ่น แนวคิดของนิเวศวัฒนธรรมจึงพิจารณาตั้งแต่พื้นฐานที่แตกต่างกันระหว่างสังคมดั้งเดิมและสังคมพัฒนาจากกรณีสังคมที่อยู่อย่างเรียบง่ายไปจนถึงสังคมที่ซับซ้อน และจากการบูรณาการของสังคมวัฒนธรรมในระดับเบื้องต้นไปจนถึงระดับสูงกว่า การปรับตัวของมนุษย์ในระบบนิเวศวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และเป็นปัจจัยในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

7.2.4 แนวคิดเรื่องชายแดน (borders)

คำว่า ชายแดน (borders) มีคำที่ใกล้เคียงกันและมีความหมายเกี่ยวข้องกันหลายคำ ได้แก่ ชายแดน (border) พรมแดน (frontier) เขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขต(borderline) อาณาเขต (territory) และอาณาบริเวณชายแดน (border land)

แนวทางการพิจารณาในเรื่องพื้นที่ชายแดน มีแนวทางที่แตกต่างกันอย่างน้อย 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางรัฐศาสตร์กับแนวทางมานุษยวิทยา แต่ละแนวทางดังกล่าวมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป

แนวคิดทางด้านรัฐศาสตร์ได้นิยามความหมายชายแดนว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นรัฐสมัยใหม่ตั้งแต่ต้นและจุดสิ้นสุดขอบเขตอธิปไตย สร้างกระบวนการควบคุมพื้นที่เส้นเขตแดน และแบ่งแยกความเหมือน ความแตกต่าง ความเป็นพวกเดียวกัน กับความเป็นอื่น

ระหว่างผู้คนที่ต่างฟากของเส้นพรมแดน การเคลื่อนย้ายของผู้คนข้ามพรมแดนรัฐชาติจะเกิดขึ้นอย่างเสรีไม่ได้ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2542 : 2) ชายแดนในความเป็นเส้นแบ่งแดนที่นักรัฐศาสตร์ได้นิยามดูเหมือนจะตอบสนองกับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งอาจมาพร้อมกับวิธีคิดแบบรัฐสมัยใหม่ตะวันตก (สมเกียรติ วันทะนะ, 2530) ในขณะที่แนวความคิดทางด้านมานุษยวิทยาก็ไม่ได้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องชายแดนตั้งแต่ต้น ส่วนใหญ่ให้ความสนใจเรื่องพรมแดน (boundaries) มากกว่า เพิ่งจะเริ่มในใจประยุคต์แนวคิดเรื่องพรมแดน (boundaries) ในการศึกษาทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและวัฒนธรรมตามแนวชายแดนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 48) นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น นับแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ทำให้เห็นชายแดนที่เชื่อมโยงกับปัญหาอำนาจ และความด้อยพัฒนา ในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ผู้คน พุน สิ้นค้า และวัฒนธรรมก้าวข้ามพรมแดนรัฐชาติ กระแสแนวคิดหลังสมัยใหม่มองชายแดนในลักษณะเป็นภาพลักษณ์(image) ของพหุวัฒนธรรม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดน อาจต้องอาศัยแนวคิดเรื่อง พื้นที่ชายแดน (borderlands) มาทำความเข้าใจ (ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 56-57)

ทำให้ปัจจุบัน การศึกษาเรื่องชายแดนอาจอาศัยแนวคิดพื้นฐานทั้งทางด้านรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยามาเป็นกรอบในการศึกษา แล้วให้คำนิยามความหมายของพื้นที่ชายแดนที่แตกต่างกันออกไป ในงานของธงชัย วินิจจะกุล (Thongchai Winichakul, 2541 : 73-80) ได้ให้ความหมายไปในแนวรัฐศาสตร์และความเป็นรัฐชาติ ซึ่งให้พื้นที่ชายแดนเป็นกระบวนการกลายเป็นรัฐชาติ สอดคล้องกับนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Pierre Vilar (อ้างใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2545 : 1-16) ที่ได้อธิบายความหมายชายแดนว่า เป็นจุดกำเนิดของความ เป็นชาติและประเทศ และสอดคล้องกับโสภิตา วีรกุลเทวัญ(2549 : 5)

การศึกษาชายแดนในแง่พรมแดน (frontiers) โดย Willson & Donnan (1998 อ้างใน ขวัญชีวัน บัวแดง, 2548 : 6-7) ได้อธิบายเกี่ยวกับพรมแดน (frontiers) ว่า เป็นเขตพื้นที่ (territorial zone) ที่มีความกว้างขนาดต่าง ๆ ทั้งที่ข้ามชายแดนหรือห่างออกไปจากชายแดน อัน

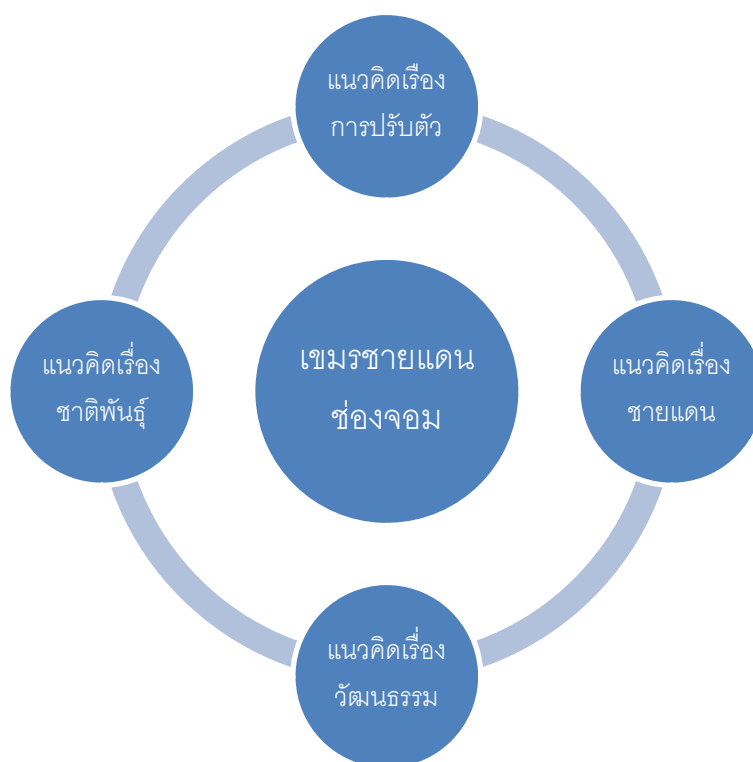
เป็นพื้นที่ที่ผู้คนต่อรองลักษณะพฤติกรรมและความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสมาชิกของรัฐและชาติ เป็นพื้นที่ของอำนาจแห่งการช่วงชิง และ อาณาบริเวณชายแดน (border lands) โดย Hertzfeld (2001 อ้างใน ขวัญชีวัน บัวแดง, 2548 : 6-7) ได้ให้ความหมายว่า เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีนัยถึงบางสิ่งที่อยู่ระหว่าง (in-between) เป็นพื้นที่ของการติดต่อ ไม่ต่อเนื่อง และไม่ชัดเจน สอดคล้องกับการอธิบายเรื่องอาณาบริเวณชายแดนของ เดชา ตั้งสีฟ้า (2549 : 306-307) ที่ให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่เพียงแต่เห็นอำนาจและข้อจำกัดของรัฐชาติ ยังพบเห็นความขัดแย้งและการอำนวยการความสับสนในฐานะที่หลกัด้วยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คน

จากแนวทางในการศึกษาที่ได้ยกมาข้างต้นทำให้มองเห็นถึงพัฒนาการการศึกษาในเรื่องชายแดน และชัดเจนยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน การมองพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ไม่ไหวติง คงที่ และค่อยพัฒนา อาจเป็นเรื่องที่ต้องนำมาทบทวนและมองใหม่ในลักษณะกลับกัน เพราะพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะและพิเศษที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ยุคโลกาภิวัตน์ยิ่งทำให้ชายแดนเป็นพื้นที่ที่ซับซ้อนและเลื่อนไหล การนำแนวคิดนี้มาศึกษาในงานวิจัยนี้ จะช่วยวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนได้มากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการควบคุมโดยอำนาจรัฐ ในบริบทนโยบายพัฒนาพื้นที่ชายแดนของรัฐชาติ พื้นที่ชายแดนไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่อำนาจรัฐควบคุมอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย การให้คำนิยาม การควบคุมพื้นที่ และการพัฒนา ไม่ได้หมายความว่าเพียงเพื่อป้องกันการข้ามแดน การรุกรานเส้นแบ่งเขตแดน แต่รัฐต้องมองใหม่ในลักษณะที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นโยบายที่นำไปใช้ในพื้นที่ชายแดนอาจถูกกำหนดเฉพาะเป็นกรณีพิเศษในแต่ละพื้นที่ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้คน และภูมิรัฐศาสตร์

จากแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอม ในทิศทางที่เหมาะสม ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ถูกพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยภาครัฐและเอกชนทั้งทางด้านกายภาพและสังคมวัฒนธรรม ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในพื้นที่

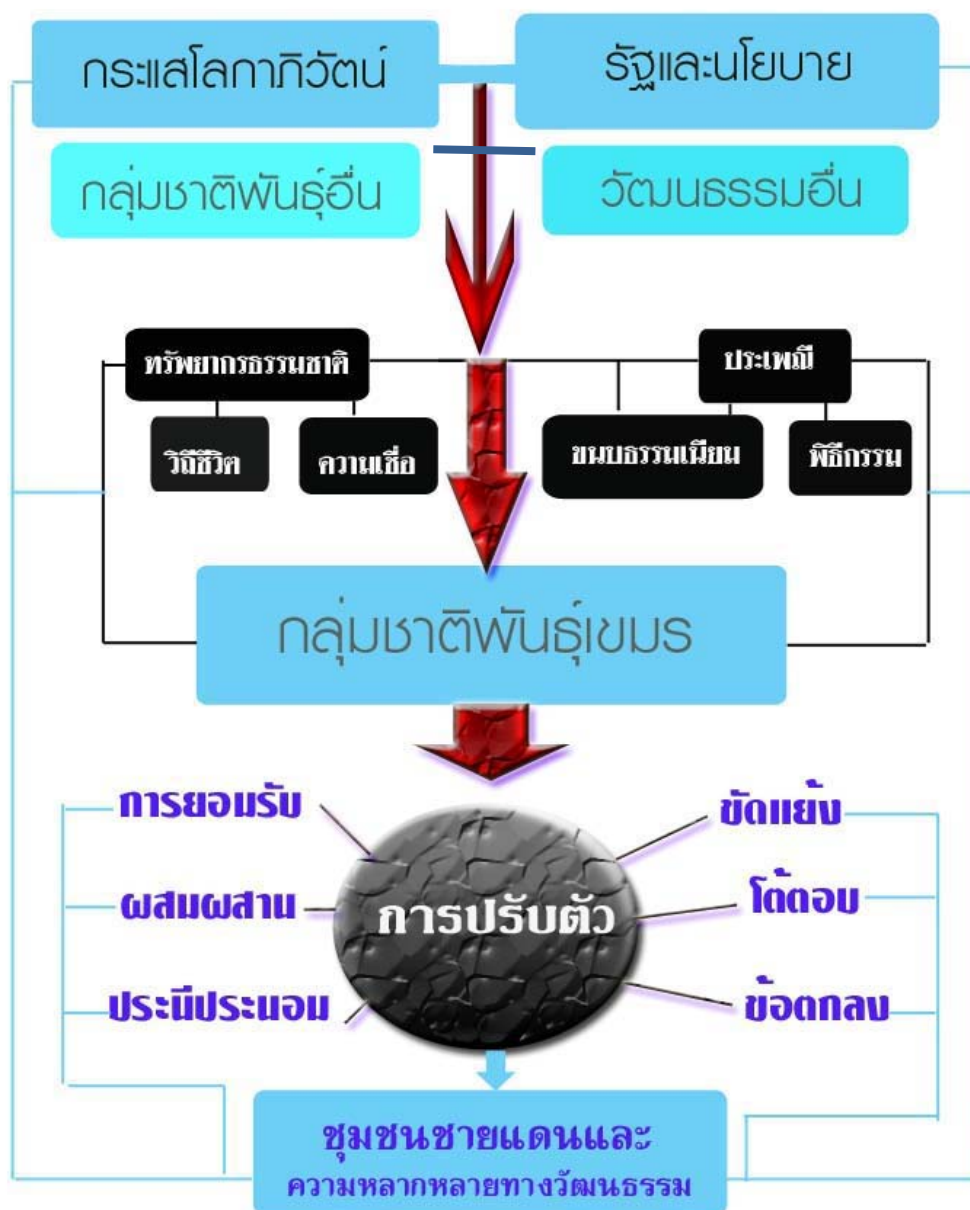
ชายแดนไทย-กัมพูชา การนำทฤษฎีการปรับตัวมาใช้ในครั้งนี้อาจทำให้ได้แนวทางและรูปแบบในการแก้ปัญหาในพื้นที่ชายแดนอื่น ๆ ต่อไป

การนำทฤษฎีต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนผังการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย

จากการกรอบแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ ดังแผนผังแสดงภาพรวม ข้างล่างนี้

ภาพที่ 3 แผนผังภาพรวมในการศึกษาวิจัย

7.3 งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้อง

จากการเก็บรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชายแดน โดยเฉพาะการศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชา ค่อนข้างมีจำนวนจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเกี่ยวกับชีวิตและผู้คนภายในประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างคนชายแดนทั้งสองฟากฝั่งถูกขีดคั่นโดยเส้นพรมแดนรัฐชาติ โดยที่รัฐชาติไม่ได้ลบพื้นที่และสำนึกทางวัฒนธรรมออกไปด้วย ทำให้เกิดสภาวะไร้พรมแดนทางวัฒนธรรมและการเลือนหายไปของความสำนึกบางส่วนและความรู้สึกถึงว่าเป็นรัฐชาติของคนในบริเวณชายแดนค่อนข้างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับช่องจอมปรากฏเห็นเพียงเล่มเดียวคือ จิราพร กองทอง(2540)² ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่วนบริเวณด้านช่องจอม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 398 คน จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากจังหวัดในอีสานตอนใต้ เนื่องจากใช้เวลาในการเดินทางไปได้สะดวก เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว ส่วนใหญ่เดินทางไปซื้อสินค้า เช่น เฟอร์นิเจอร์ไม้ เครื่องหอย ปรากรอบ กุ้งแห้ง และสินค้าเบ็ดเตล็ด นักท่องเที่ยวในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางไปครั้งแรก จากงานวิจัยนี้ยังนำเสนอเกี่ยวกับความพึงพอใจของบุคลากรบริการในพื้นที่ตลาด ที่จอดรถซึ่งในปีที่ผู้วิจัยศึกษาผู้อยู่ในพื้นที่ตลาดเอกชนหรือเรียกว่าตลาดสมบัติ ยังไม่ได้ย้ายมาอยู่ติดกับชุมชนบ้านด่าน แต่ที่น่าสังเกตก็คือ นักท่องเที่ยวไม่มีความประสงค์จะเดินทางไปประเทศกัมพูชาแต่อย่างใด

จากผลงานการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของนักท่องเที่ยวค่อนข้างไม่ดีต่อประเทศเพื่อนบ้าน แต่งานวิจัยก็ไม่ได้อภิปรายผลถึงสาเหตุที่นักท่องเที่ยวไม่เข้าไปเที่ยวฝั่งประเทศกัมพูชาแต่อย่างใด

² นางสาวจิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยว เดินทางไปท่องเที่ยววนบริเวณด้านช่องจอม อำเภอคาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์. (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540)

งานวิจัยนอกจากนี้มียงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชายแดนไทย-กัมพูชาอีกหลายชิ้น แต่ศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ เช่น วัชรินทร์ ยงศิริ (2546)³ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ในภาพรวม ได้ศึกษามูลค่าการค้าและการลงทุน นโยบาย และแนวทางการพัฒนาการค้าในอนาคตระหว่างไทย-กัมพูชา ซึ่งเน้นการค้าชายบริเวณพื้นที่ชายแดน จุดเด่นของงานวิจัยนี้ก็คือ การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวางนโยบายในอนาคตของประเทศไทยที่จะลงทุนในกัมพูชาโดยไม่สนับสนุนให้เน้นหนักด้านการค้าเพียงอย่างเดียว ได้นำเสนอเกี่ยวกับการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอย่างต่อเนื่องบริเวณจังหวัดชายแดนไทยและกัมพูชา โดยใช้วัฒนธรรม ประเพณี และกีฬา เป็นสื่อความเข้าใจกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เช่น พงษ์เทพ กนิษฐานนท์ (2543)⁴ เรื่อง แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มค่าความต้านทานตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา งานวิจัยนี้ถึงแม้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาซึ่งปรากฏตามชื่อเรื่อง แต่ก็เน้นถึงความมั่นคงของรัฐ โดยสนับสนุนนโยบายที่เกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับที่หยิบยกประเด็นปัญหาทางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่ล่อแหลมและบั่นทอนพลังทางสังคม ได้แก่งานวิจัยของโอภาส การย์กวินพงษ์ และอัมพร แก้วจันดี (2544) เรื่อง สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอดส์และผู้ขายบริการทางเพศตามแนวชายแดนไทย-ลาว-เขมร เขตสาธารณสุขที่ 7 งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นปัญหานับวันจะรุนแรงต่อความมั่นคงของชุมชนในชายแดนด้านสุขภาพโดยได้เชื่อมโยงปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยากจนตามแนวตะเข็บชายแดน จากงานวิจัยนี้พบว่า ผู้ป่วยตามแนวชายแดน 5 จังหวัดในพื้นที่ศึกษา มีผู้ติดป่วยโรคเอดส์จำนวน 267 คน มีสถานบริการทางเพศ 412 แห่ง ผู้ขายบริการ

³ วัชรินทร์ ยงศิริ. โครงการวิจัยการค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา : ปัญหาที่ประสบในปัจจุบันและแนวทางแก้ไขในอนาคต.(กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546) จัดพิมพ์เป็นหนังสือโดย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ พ.ศ. 2547

⁴ พงษ์เทพ กนิษฐานนท์. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มค่าความต้านทานตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตรับผิดชอบ กองทัพภาคที่ 1.(กรุงเทพฯ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2543)

774 คน ผู้ศึกษาได้ให้ความเห็นสรุปว่า การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ตามแนวชายแดนเป็นประเด็นสำคัญที่น่าห่วงมาก เพราะผู้ซื้อขายบริการทางเพศมีทั้งชาวไทยและต่างชาติ

งานวิจัยในอาณาบริเวณชายแดนติดต่อกันระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชาคือ ชายแดนไทย – ลาว ที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ คือ งานของ จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ (2526)⁵ เรื่อง วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว ในงานวิจัยนี้ได้นำเสนอวัฒนธรรมชายแดนไทย-ลาวซึ่งมีรากฐานความสำคัญชาติพันธุ์ทับซ้อนกันระหว่างความเป็นลาวกับความเป็นไทย ส่งผลให้เกิดลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะ ซึ่งเรียกว่า แบบกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมแบบสมานฉันท์ผ่านประเพณี พิธีกรรม และการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างคนอีสานและคนลาว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชายแดนที่ได้ยกมาข้างต้นนี้แม้จะมีเพียงเล็กน้อยมากเพื่อเทียบกับงานวิจัยชายแดนในพื้นที่อื่น ๆ แต่ก็ทำให้ได้องค์ความรู้ไม่เพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจวิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ทางสังคมในมิติต่าง ๆ ของผู้คนบริเวณพื้นที่ชายแดน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การเมืองการปกครอง และอื่น ๆ ซึ่งในขณะที่กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาพื้นที่ชายแดนมีความหลากหลายเพิ่มมากยิ่งขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยหลายชิ้นที่ยกมา ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของความเป็นชายแดน ซึ่งมีความเฉพาะของชายแดนไทย-กัมพูชา ที่จำเป็นจะต้องมีผู้ศึกษาวิจัยเพิ่มขึ้นอีก เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนานโยบายชายแดนของรัฐไทยและรัฐเพื่อนบ้าน

งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ไม่ปรากฏมีผู้สนใจศึกษา มีเพียงการศึกษาในด้านภาษาและวรรณกรรมเป็นส่วนใหญ่ซึ่งก็เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและเอก มหาวิทยาลัยศิลปากร เช่น กังวล คัชชีมา (2540) เรื่อง การศึกษาคำศัพท์ไสยศาสตร์ภาษาเขมรถิ่นอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้ศึกษาคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเขมร

⁵ จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ. วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว. (อุบลราชธานี, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,

ที่สะท้อนถึงเครื่องมือเครื่องใช้ชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนถึงความเชื่อของคนโบราณได้จากคำศัพท์ทางไสยศาสตร์, ดวงเด่น บุญปก (2540) เรื่อง การศึกษาคำศัพท์ภาษาเขมรสุรินทร์ในการทอผ้าพื้นเมือง, สุทธิณี อึ้งขจรศักดิ์ เรื่อง การศึกษาระบบหน่วยคำเติมหน้าในภาษาเขมรสุรินทร์ งานวิจัยดังกล่าวนี้ ได้ศึกษาภาษาเขมรในพื้นที่จังหวัดชายแดนซึ่งก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทางด้านวรรณกรรม ส่วนใหญ่ใช้วรรณกรรมที่เป็นภาษาเขมรที่แต่งขึ้นในประเทศกัมพูชา เช่น พระมหาศักดิ์ เพชรประโคน (2540) เรื่อง ผกาสรพจน : การศึกษาวิเคราะห์สังคม ประเพณี ความเชื่อของชาวเขมร, พรรณศิริ เดชมณฑิร (2542) เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเขมรเรื่อง "คลื่นซัดทราย", บัญญัติ สาลี (2542) เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเขมรเรื่อง แรน-แอนด์ เป็นต้น งานวิจัยด้านวรรณกรรมดังกล่าว บางเรื่องสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมคนชายแดนทั้งไทยและกัมพูชา เช่น เรื่อง แรน-แอนด์ เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นโดยอาศัยฉากชายแดนช่องผ่านแดนปอยเปต ก็สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชามีน้อยเช่นเดียวกัน ข้อมูลที่ได้มาก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ไม่ได้อยู่ติดในพื้นที่ชายแดนเท่าใดนัก วัฒนธรรมต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษา โดยเฉพาะในด้านภาษาเขมร ก็อยู่ในพื้นที่ที่ไม่เคยถูกขีดเส้นพรมแดน และผู้ศึกษาวิจัยก็ได้ศึกษาในแง่ด้านการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ และรัฐชาติเลย

ถึงกระนั้นก็ตามการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลพื้นฐานได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม แล้วนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมาในข้างต้น ซึ่งจะทำให้งานวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้สนใจศึกษาในโอกาสต่อไป

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ข้อมูลและวิธีการการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตบริเวณพื้นที่ช่องจอม ในบริบทกายภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

7.2 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมในบริบทการตอบรับและการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม

7.3 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงนโยบายระหว่างชุมชนชาวเขมรกับรัฐไทย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาติพันธุ์เขมรกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณจุดผ่านแดนช่องจอม

7.4 ได้แนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน

9. กระบวนการผลักดันผลงานดังกล่าวออกสู่การใช้ประโยชน์

กระบวนการผลักดันผลงานดังกล่าวออกสู่การใช้ประโยชน์จากการใช้ข้อมูลการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของชาวเขมรบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ได้แก่

8.1 นำเสนอข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต่อหน่วยงานของรัฐ เพื่อเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น โดยการจัดประชุมผู้นำชุมชนและผู้ปกครองในพื้นที่ทุกระดับชั้น

8.2 จัดทำข้อเสนอแนะนโยบายเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ และวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีส่วนร่วมทั้งชาวบ้านและผู้ปกครอง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเสนอการกำหนดนโยบายของรัฐต่อชายแดนไทย-กัมพูชา

8.3 จัดเวทีสาธารณะเพื่อเผยแพร่งานวิจัย

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ ผู้คน พื้นที่ และการเปลี่ยนแปลง

ประวัติศาสตร์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนมาเสนอในบทนี้ก็เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาทางชาติพันธุ์เขมร รวมถึงการก่อเกิด การดำรงอยู่ และวิวัฒนาการต่าง ๆ ทั้งก่อนและหลังที่ถูกผนวกให้เป็นเชื้อชาติไทยและกัมพูชา ทั้งที่เป็นข้อมูลทฤษฎีภูมิและความทรงจำจากผู้คนในพื้นที่ แบ่งเป็นประเด็นดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรและความสัมพันธ์กับรัฐไทย
2. คัมภีร์ ผ่านกระบวนการสร้างความเป็นอื่นกับคำว่า “ขอม กับ เขมร”
3. จากเขมรป่าดงสู่ความเป็นคนอีสานใต้
4. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับสงคราม คอมมิวนิสต์ และการเมืองเรื่องคนชายขอบ
5. พัฒนาการช่องจอม บริบทพื้นที่ และผู้คนชายในชายแดน
6. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของผู้คนในชายแดน

1. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรและความสัมพันธ์กับรัฐไทย

งานศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมร ส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาในกรอบประวัติศาสตร์กัมพูชา ซึ่งเป็นงานที่เน้นศึกษาพื้นที่และความเป็นรัฐกัมพูชา แต่ก็มีงานบางชิ้นที่ศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านตำนานโดยเฉพาะตำนานพุทธทำนายถึงความตอนหนึ่งในหนังสือ “ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา” ว่า

“...ดูกรอานนท์เอ๋ย จำเดิมตั้งแต่บัดนี้ต่อไปภายหน้า เกาะโคกหมันนี้ แผ่นดินจะออกขึ้นใหญ่กว้าง และจะเกิดเป็นนครหนึ่ง...แล้วขนานนามพระนครว่า กรุงกัมพูชาธิบดี ส่วนนานาประเทศจะเรียกว่า เขมระภาษา...”

(พันตรีหลงเรื่องเดชอนันต์(ทองดี ธนรัชต์), 2552 : 7-8)

การย้อนศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เขมรนอกจากอาศัยพงศาวดารแล้วยังอาศัยเอกสารจดหมายเหตุจีน เอกสารโบราณ และจารึก ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานชีวิตคนเขมรในอดีต การรวมตัวกันเป็นรัฐในอดีตมีปรากฏชื่อ 3 แห่งคือ พุโนน เจนละ และเมืองพระนคร ยุคสมัยที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดก็คือสมัยเมืองเมืองพระนคร⁵ วิถีชีวิตคนเขมรในอดีตปรากฏชัดในจดหมายเหตุจีนเรื่องอาณาจักร

⁵ รายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือ ประวัติเมืองพระนครของขอม โดย ศาสตราจารย์ ม.จ. สุกัทรทิศกุล ทรงแปลจากบทความของศาสตราจารย์มาดแลน จิโต(กรุงเทพฯ : มติชน, 2543)

เจนละ บันทึกลงโดยสมณทูตจีนชื่อ จิว ตัก ก่วง⁶ การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคสมัยต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้ข้อมูลและหลักฐานจากศิลาจารึกและเอกสารโบราณ ในปลายยุคสมัยเมืองพระนคร ปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่อยู่ในเขตประเทศไทยปัจจุบัน ได้แก่ สมัยพระบาทชัยวรมันที่ 7 ในจารึกปราสาทพระขรรค์สรุปความได้ว่า “พระเจ้าชัยวรมันได้พระราชทานพระพุทธรูปมหา นาคให้เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายในพระราชอาณาจักร เมืองต่าง ๆ ดังกล่าวน่าจะเป็นเมือง โฉวทยปุระ (ลพบุรี) สวรรณปุระ (สุพรรณบุรี) ชยราชบุรี (ราชบุรี) ศรีชัยสิงห์บุรี (เมืองในจังหวัดกาญจนบุรี) ศรี ชยวัชรบุรี (เพชรบุรี) ชื่อเมืองสันนิษฐานจากคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 (2513 : 209) ในจารึกวัดศรีชุมได้ กล่าวถึงกษัตริย์เมืองพระนครว่า “...มีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ยกพระราชธิดาชื่อสุชมหาเทวีให้ เป็นมเหสีของพ่อขุนผาเมือง...” (กรมศิลปากร, 2527 : 14) ในสมัยอยุธยาปรากฏในพระราช พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและจุลยุทธการวงศ์ว่า “...ปี พ.ศ. 1893 พระเจ้ารามาริบัติที่ 1 (พระเจ้าอู่ ทอง) ได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นและโปรดฯให้พระราเมศวรและสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ไปตีกรุงกัมพูชา (กรมศิลปากร, 2535 : 1)

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวในที่นี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทย และกัมพูชา ซึ่งน่าจะหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและเขมรดด้วย ส่วนใหญ่ ข้อมูลที่ปรากฏในพงศาวดารกล่าวถึงการสู้รบกันและเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านราชวงศ์ กษัตริย์ผู้ปกครองเมือง ดังในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ในตอนหนึ่งกล่าวถึง ในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติในปี พ.ศ. 2325 ขุนนาง กัมพูชาได้เขียนใบบอกเข้ามาขออ่อนน้อมและขอพระยายมราช (แบน) ออกไปช่วยราชการกรุง กัมพูชา และในปี 2337 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน อภิเษกให้พระองค์เอง⁷ เป็น สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทรา มหา จักรพรรดิราช บรมนารถบพิตร เจ้ากรุงกัมพูชา (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2526 : 143-144) นับตั้งแต่อาณาจักรอยุธยาได้โจมตีอาณาจักรเขมร และได้เผาพระนครราชเป็นหน้ากลอง ทำให้ อาณาจักรเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในฐานะดินแดนประเทศราชเป็นเวลาเกือบ 400 ปี

⁶ รายละเอียดในหนังสือ จดหมายเหตุเรื่องชาวเมืองเจนละ. แปลและเรียบเรียงโดย บุญเรือง คัชมาย์ (สุรินทร์ : อาศรมภูมิปัญญา สถาบันราชภัฏสุรินทร์, 2543)

⁷ ตามเอกสารไทยเรียกว่า นักองค์เอง แต่ในเอกสารเขมรเรียกว่า พระองค์เอง ดูเพิ่มเติม พระราช พงศาวดารกรุงกัมพูชา หน้า 159-164)

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์เขมรตกอยู่ภายใต้การควบคุมของจักรวรรดิสยามอย่างเข้มงวด ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิด สงครามอานามสยามยุทธทำให้กัมพูชาเป็นรัฐอารักขา ระหว่างสยามกับญวน ก่อนที่จะตกเป็นของฝรั่งเศสในเวลาต่อมา

ในยุคสมัยที่เกิดการแบ่งดินแดนและรัฐทั้งไทยและกัมพูชาถูกแบ่งเขตแดนชัดเจนมากที่สุดก็คือ สมัยกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2406 การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฝ่ายก็เป็นได้ยากขึ้นเรื่อย ๆ ชาติพันธุ์ของทั้ง 2 ฝ่ายก็พยายามสร้างความเป็นชนชาติของรัฐและสร้างความสำนึกชาติพันธุ์ใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนมากยิ่งขึ้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็ยังคงมีความสำนึกทางชาติพันธุ์ ถึงแม้จะถูกแบ่งแยกเขตการปกครองผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ก็ตาม สิ่งที่ปรากฏเป็นอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์นี้ก็คือ ภาษาและวัฒนธรรมเขมร นอกจากนี้ยังทิ้งร่องรอยแห่งอารยธรรมที่เป็นผลงานของบรรพบุรุษคือ ปราสาท ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวรำลึกถึงความสำนึกทางชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

แนวความคิดสร้างความสำนึกใหม่ น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2442 เมื่อครั้งมีการปฏิรูปการปกครองในมณฑลลาวกาว มีบันทึกไว้ตอนหนึ่งที่กล่าวถึง พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ได้รับสั่งเจ้าหน้าที่ในมณฑลว่า

“แต่นี้สืบไปให้เจ้าหน้าที่แต่ละแผนกทุกหัวเมืองใหญ่่น้อยในมณฑล ตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อจะมีการสำรวจสำมะโนครัวหรือหากมีราษฎรมาติดต่อที่จะใช้แบบพิมพ์ทางราชการ ให้ปฏิบัติใหม่โดยกรอกในช่องสัญชาติว่า “ชาติไทยในบังคับสยาม” ทั้งสิ้น ห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาติลาว ชาติเขมร ส่วย ผู้ไท ฯลฯ ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อนเป็นอันขาด...” (เดิม สิงหะฐิติ มปป. : 120 อ้างใน สมคิด 2551)

การที่มีรับสั่งดังนี้ก็เพื่อเป็นการเสริมสร้างความสำนึกใหม่ในความเป็นไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในมณฑลลาวกาวซึ่งถูกเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน)ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรบางส่วนในพื้นที่อีสานตอนใต้เกิดความสำนึกตามไปด้วย

2. คมธรณ์ ผ่านกระบวนการสร้างความเป็นอื่นกับคำว่า “ขอม กับ เขมร”

“เบี่ยงเกิดเจียมมนุษย์คัมธรณ์ แมจก็เฮาหา ขอม หนึ่ง เขมร”

คำกล่าวสงสยของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แต่เมื่อทบทวนการเรียกชื่อคนต่างชาติพันธุ์ของคนไทยอย่างผิวเผินก็เข้าใจได้ด้วยวิธีการใช้ภาษาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ในคำเรียกละเอียดมีการแฝงไว้ซึ่งนัยที่ต้องการให้ผู้อื่นอยู่ในฐานะต่ำกว่าตน และเมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ขอม” และ “เขมร” แล้ว หลายคนก็คิดว่าตนเป็นคนไทยก็ต้องกล่าวในใจว่า คนละพวกกัน ดังความคิดเห็นจากนักวิชาการหลาย ๆ คนต่างพยายามหาความหมายของคำว่า ขอม และเขมร และอธิบายให้แตกต่างกัน จนกลายเป็นคนละพวกกัน แต่เมื่อสอบถามคนเขมรกลับไม่เคยรู้จักว่าใครคือขอม รู้จักแต่คำว่า “เขมร” แต่ในเอกสารไทยได้เขียนไว้แม้ในศิลาจารึกวัดศรีชุม ในสมัยสุโขทัยหลักที่ 2 ก็ยังปรากฏว่า “ขอมสอาดโขลญล้าฟง” และจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ศึกษาค้นคว้าและอธิบายความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม โดยนำเสนอเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมของชนชาติ กล่าวโดยรวมก็คือ คำว่า “ขอม” ถูกใช้เรียกคนหลายกลุ่มที่ไม่ได้เจาะจงลงไปว่าเป็นใครที่ไหน และได้คัดค้านแนวคิดของเชดส์ ซึ่งท่านได้ตีความคำว่า “กัมโพชราช” ในตำนาน จามเทวีวงศ์ และจิตร ได้กล่าวทิ้งท้ายว่า “เราต้องอ่านและตีความศัพท์ของตำนานด้วยความหมายอย่างไทยล้านนายุคโบราณ” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544 : 503)

จะเห็นได้ว่า คำทั้ง 2 คำนี้เป็นคำที่นักวิชาการทั้งหลายได้พยายามตีความกันในแง่มุมหลากหลาย มีทั้งที่เห็นด้วยและคัดค้านความคิดเห็นที่ทั้งจิตร ภูมิศักดิ์ และเชดส์ได้นำเสนอ อย่างไรก็ตาม เมื่อเอาความคิดเห็นของคนในสมัยปัจจุบันเข้าไปช่วยนิยามคำศัพท์ทางด้านความเชื่อแล้ว โดยเฉพาะในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2542 ได้ให้ความหมายคำว่า ขอม ไว้ว่า “เขมรโบราณ”

แสดงให้เห็นถึงการยอมรับบางส่วนว่า ขอมคือคนเขมร แต่เป็นคนเขมรในยุคนั้น และความเชื่อของคนไทยโดยเฉพาะในนามของชาติ จะเรียกปราสาทต่าง ๆ ที่อยู่ในไทยและกัมพูชาว่า ปราสาทขอม อักษรที่ไทยเคยใช้ในอดีตว่า อักษรขอม แม้จะมีรูปเขียนเหมือนอักษรเขมรปัจจุบันก็ตาม ไทยก็เรียกว่า อักษรขอมหัวด

ในมติชนสุดสัปดาห์ 21 กุมภาพันธ์ 2546 โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เขียนในคอลัมน์อ่านแผ่นดินเกี่ยวกับขอมไว้ว่า

"ขอม" กับ "เขมร" ถึงพระยาละแวก และตะกวด ขอม กับ เขมร เป็นคนพวกเดียวกันหรือเป็นคนละพวก ? ปัญหานี้มีนักปราชญ์ทั้งไทยและเทศ ยกมาถกกันนานแล้ว จนถึงทุกวันนี้ก็ยังไม่หยุด พวกตามกัน ประวัติศาสตร์แบบอาณานิคมบอกว่า ขอมกับเขมรเป็นคนพวกเดียวกัน แต่เรื่องนี้มันยั่วแรงแรงทางการเมืองของเจ้าอาณานิคม คือเมื่อยึดครองเขมรได้แล้วต้องการอ้างสิทธิเข้าครองบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือประเทศไทยด้วย เพราะถือเป็นดินแดนของขอมมาก่อน อีกพวกหนึ่ง คลั่งประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม คำนวณว่า ขอมกับเขมรเป็นคนละพวกกัน ขอมเป็นพวกสร้างปราสาทหิน แต่เขมรไม่ใช่ผู้สร้างปราสาทหิน ขอมเป็นพวกผู้รู้ ครอบครองใหญ่ แต่เขมรเป็นพวกป่าดงพงไพร..."

จากบทความนี้แสดงให้เห็นว่า ผลงานในอดีตแม้เขมรจะยอมรับว่าเป็นของบรรพบุรุษได้สร้างไว้ แต่คนไทยบางกลุ่มก็ยังมีความคิดเห็นว่า ไม่ใช่พวกเดียวกัน ที่เห็นอย่างนี้เพราะความเป็นชาตินิยมที่รัฐชาติได้กำหนดเพื่อแยกกลุ่มคนที่อยู่นอกรัฐว่าเป็นคนละพวก มุมมองแตกต่างกันในเรื่องการใช้คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ก็เป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการสร้างความสำนึกในรัฐชาติ

ความสับสนในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ซับซ้อนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาก็เกิดขึ้น เมื่อมีการแบ่งผลงานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นอีกพวกหนึ่ง ผู้วิจัยพยายามถามว่า "มีคนเขมรกี่คน" คนเขมรในบ้านด่านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไทยก็ลังเลที่จะตอบว่ามีหรือไม่มี เพราะความสับสนในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ตนเอง ต้องถามใหม่ว่า "คนที่พูดภาษาเขมรมียะอะหรือเปล่า" จึงได้คำตอบ

การสร้างความสับสนโดยนักวิชาการที่สังกัดรัฐชาติไทยยังมีเพิ่มเติมมาเรื่อย ๆ จากคำว่า ขอมไม่ใช่คนเขมร ก็เกิดคำใหม่ว่า "เขมรถิ่นไทย" "ไทยเขมร" ความไม่ยอมรับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเดียวกันกับผู้คนในกัมพูชาก็ยิ่งทวีมากขึ้น คำเรียกของคนเขมรที่บ้านด่านเรียกคนเขมรในกัมพูชาว่า "พวกเขา" แต่คนเขมรในบ้านด่านเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวยถึงแม้จะเป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์แต่ในบ้านด่านว่า "พวกเรา" การสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาหรือผู้ที่อพยพมาข้ามแดนมาเพื่อค้าขายและตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านโอรสเมต กัมพูชาเป็นการนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเชิงลบ ในขณะเดียวกัน เมื่อต้องการผลประโยชน์ในด้านการค้า และการติดต่อประสานงานในพื้นที่ที่กบฏกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชาว่า "ตนเองเป็นคนเขมร" ซึ่งสร้างความยอมรับเป็นญาติสนิท

การนิยามคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์เขมรให้แตกต่างจากคำว่า ขอม และคนเขมรนิยามตนเองว่า คนไทย ก็เพื่อเหตุผลในการสร้างคุณค่าบางอย่าง และให้ความหมายในทางลบกับอีกบางสิ่ง ธงชัย วินิจกุล ได้เรียกว่า “การนิยามอัตลักษณ์ในเชิงลบ” (negative identification) (Thongchai, 2001 : 5)

3. จากเขมรป่าดงสู่ความเป็นคนอีสานใต้

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มาตั้งแต่สมัยเมืองพระนคร เมื่อกาลเวลาผ่านพ้นความเจริญรุ่งเรืองของเมืองพระนคร กรุงสุโขทัยและอยุธยาตียึดครองและทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเมืองพระนครบางส่วนต้องย้ายเมืองหลวงไปตามลำดับดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในปี พ.ศ.2257 กลุ่มชาวภูไทได้อพยพจากอัตปือแสนแบ มาอาศัยอยู่รวมในพื้นที่ด้านเหนือเขาพนมดงรัก ต่อมาในปี พ.ศ. 2260 ก็มีการตั้ง “เขมรป่าดง” ปรากฏในเอกสารพงศาวดารมณฑลอีสาน เรียบเรียงโดยหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (อึ้งใน อธิฐาน ชมดี, 2551 : 55-64) สรุปความว่า

“พระเจ้าเอกทัศนิโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางสองคน (ผู้จัดพงศาวดารสันนิษฐานว่าคือ พระยามหากษัตริย์ศึกและกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท เป็นหัวหน้าคุมไพร่พลและกรมช้างราว 30 คน ออกติดตามพระยาช้างเผือกทางแขวงเมืองพิมาย แล้วเลยไปจนถึงดงฟากลำน้ำมูลแถบบ้านกุดหวาย และได้พบกับเชียงสีที่บ้านกุดหวาย เชียงสีได้พาขุนนางทั้งสองคนและไพร่พลไปสอบถามข่าวคราวพระยาช้างเผือกจาก เชียงสง บ้านเมืองลิง เชียงปุม บ้านเมืองที เชียงไชย บ้านกุดปะไท ตากะจะ เชียงขัน บ้านโคกลำดวน และเชียงมะ บ้านอัจจะปะนึง ...ในสมัยปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นแม่ทัพยกกองทัพไปทางเมืองพิมาย ให้เจ้าเมืองพิมายแต่งข้าหลวงออกไปเกณฑ์ไพร่พลเมืองปะทายสมันต์ เมืองสังมะ เมืองขุขันธ์ และเมืองรัตนบุรี สมทบกับทัพหลวงไปตีเมืองเวียงจันทร์และจำปาศักดิ์...ในปี 2324 เมืองเขมรเกิดจลาจล สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ได้รับพระบรมราชโองการให้เป็นแม่ทัพยกกองทัพไปปราบการจลาจล และได้เกณฑ์กำลังพระบ้านพลเมืองเมืองปะทายสมันต์ เมืองสังมะ และเมืองขุขันธ์ สมทบกับกองทัพหลวงไปตีเมืองเสียมราฐ กำแพงสวาย บรรทายเพชร บรรทายมาศ และรุงดำเรี้ย..ในปี พ.ศ. 2329 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เปลี่ยนเมืองปะทายสมันต์เป็น เมืองสุรินทร์...”

จากข้อมูลที่ยกมากล่าวในที่นี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่กับความเป็นรัฐสยามในอดีต อันจะโยงถึงผู้คนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาว่า กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นกลุ่มเดียวกัน ไม่ได้แยกกันเหมือนในปัจจุบัน โดยเฉพาะในสมัยที่มีการไปตีเมืองเสียมราฐ⁸ ได้กวาดต้อนมา หนึ่งในจำนวนนั้นเป็นบุตรของเจ้าเมืองเสียมราฐด้วย ชื่อว่า นางตาม มาตไว ต่อมาได้แต่งงานกับนายสุน หลานพระยาสุรินทรภักดี ชาวเขมรทราบว่านางตาม มาตไว เป็นหลานสะใภ้ของเจ้าเมือง ก็เลยพากันอพยพมาอยู่เพิ่มมากขึ้น (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร อ้างใน อัสฎาง ชมดี, 2551 : 63)

“เขมรป่าดง” จึงเป็นชื่อเรียกผู้คนที่อยู่ในพื้นที่แถบเทือกเขาพนมดงรักตอนเหนือ โดยกลุ่มผู้เดินทางและฝ่ายปกครองจากเมืองอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในหนังสือนิทานโบราณคดี (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ นิทานที่ 17 เรื่อง แม่น้ำโขง,) ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อฉันไปมณฑลอีสานครั้งหลัง ไปพบ “เขมรป่าดง” อีกจำพวกหนึ่ง สอบสวนได้ความว่า เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองชุมพล เมืองศรีสะเกษ และอำเภอประโคนชัย (เดิมชื่อว่าเมืองตะลุง) ในจังหวัดนครราชสีมา บรรดาอยู่ทางฝ่ายใต้ต่อแดนกัมพูชา ชาวเมืองเป็นเขมรป่าดงทั้งนั้น พูดภาษาเขมรและมีการเล่นอย่างโบราณหลายอย่าง เช่นเอาใบไม้มาเป่าเป็นเพลงเข้ากับการขับร้อง ที่เรียกกันว่า “เขมรเป่าใบไม้” เป็นต้น ฉันเคยได้ยินแต่เรียกชื่อมาแต่ก่อน เพิ่งไปเห็นเล่นกันจริงครั้งนั้น...”

ความเป็นเขมรป่าดงในสายตาของฝ่ายปกครองและคนอื่นมาเรื่อย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2483-2484 พลตรีหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีต้องการเอาพื้นที่เมืองเสียมเรียบที่ฝรั่งเศสยึดเอาจากไทยเมื่อปี พ.ศ. 2410 ในขณะนั้นทางฝรั่งเศสมีความวิตกกังวลเกรงว่าไทยจะทำแก้มัดในขณะที่ดินเองถูกเยอรมันบุกอย่างหนักด้วย จึงพยายามติดต่อกับไทย ขอทำสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน เมื่อฝรั่งเศสทราบเข้ามาในทำนองนี้ไทยก็ตอบฝรั่งเศสว่ามีความยินดีทำสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกัน แต่ก่อนที่จะทำสนธิสัญญาควรมีการปรับปรุงเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและหลักความยุติธรรมเสียใหม่ ไทยได้ส่งข้อตกลงไปยังฝรั่งเศสแล้ว ฝ่ายฝรั่งเศสก็ตอบรับว่าจะเจรจาด้วย จึงส่งเจ้าหน้าที่ขึ้นเอกอัครราชทูตมากรุงเทพฯ ฝ่ายไทยได้จัดตั้งคณะผู้แทนขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยพลตรีหลวงพิบูลย์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ

⁸ เขมรเรียกเมืองเสียมเรียบ

ต่างประเทศ เป็นประธาน ในขณะที่ฝ่ายไทยได้ตั้งคณะกรรมการนั้น รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศสกลับคำ มีหนังสือแจ้งไปหาเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสว่า “ขอให้ทิดกาสิญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส มีผลใช้บังคับนี้เป็นต้นไป โดยไม่ต้องมีการแลกเปลี่ยนสัตยาบรรณซึ่งกันและกัน” ไทยก็ตอบฝรั่งเศสไปด้วยท่าที่แข็งกว่า “ไทยยินดีตามที่ฝรั่งเศสได้แจ้งมา แต่ขอให้ฝรั่งเศสตกลงปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เสียก่อน กล่าวคือ 1. วางแนวเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขง ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ ถือเอาร่องน้ำลึกเป็นหลักเกณฑ์ 2. ปรับปรุงเขตแดนให้เป็นธรรมชาติ คือถือเอาแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยและอินโดจีน ตั้งแต่ทิศเหนือมาถึงทิศใต้ จนถึงเขตแดนประเทศกัมพูชา โดยให้ฝ่ายไทยรับดินแดนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงกันข้ามกับหลวงพระบางและปากเซคืนมา 3. ขอให้ฝรั่งเศสรับรองว่าถ้าอินโดจีนจะต้องตกไปอยู่ใต้อธิปไตยของประเทศอื่นแล้ว หรืออีกนัยหนึ่ง หากฝรั่งเศสไม่สามารถจะปกครองอินโดจีนต่อไปได้แล้ว ก็ขอให้ฝรั่งเศสคืนประเทศเขมรและลาวให้แก่ไทยปกครองต่อไป” ไทยกับฝรั่งเศสได้ลงนามในสนธิสัญญาโตเกียวเมื่อ 9 พฤษภาคม 2484 โดยการสนับสนุนจากญี่ปุ่น ไทยได้สิ่งที่ต้องการทั้งหมด แต่ต่อมาสงครามสงบ ญี่ปุ่นแพ้สงคราม สหรัฐฯและอังกฤษประกาศรับรองให้ไทยอยู่ฝ่ายอักษะ แต่ฝรั่งเศสเริ่มอ้างสนธิสัญญาโตเกียว ไม่ยอมถ้าไทยไม่ยกเลิกสนธิสัญญานั้นเสีย ฝรั่งเศสก็จะยอมรับการประกาศสงคราม และไม่รับรู้เอกราชของไทย คัดค้านการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ไทยจึงยอมทุกอย่าง และต้องเสียดินแดนดั้งเดิม (เวียงวัฒนา ชนะพาล, 2552 : 53-61) ผลกระทบในด้านอาณานิคมฝรั่งเศสที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในด้านการโยกย้ายพลัดถิ่น ผลกระทบจากสงคราม และการดำรงชีพในพื้นที่ที่เกิดปัญหาพิพาท กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ถูกขีดเส้นเขตแดนขึ้นกลางระหว่างพื้นที่ที่ติดกัน เคยไปมาหาสู่กัน และปฏิสัมพันธ์กันมาโดยตลอด วันดีคืนดีถูกขีดเส้นกันกลาง มีรั้วกัน ห้ามเข้าออกไปมาหาสู่กันโดยรัฐชาติทั้ง 2 ฝ่าย วิถีชีวิตจำต้องปรับเปลี่ยน ความคิดความรู้สึกก็เปลี่ยน นโยบายทั้ง 2 รัฐชาติถึงโหมลงบนชีวิตผู้คนชายแดน

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรภายใต้ชาตินิยม คำจากปากของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้ง 2 ฝ่ายในขณะนั้น พูดกันคนละอย่าง ทั้ง ๆ ที่เคยกินข้าวร่วมหม้อกัน เขมรในรัฐชาติไทย บอกว่า “เขมรทาสฝรั่ง” แต่เขมรในกัมพูชาก็ว่า “เขมรทาสไทย” (สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2551.นายสปี ดีงาม) การปลุกฝังความเป็นรัฐชาติไทยจากคำว่า “ชาติไทยบังคับสยาม” ถูกบังคับให้คนในพื้นที่ต่าง ๆ ที่อยู่ขอบขัณฑสีมารัฐชาติไทยกรอกลงในสัญชาติ บางครั้งเกิดการตอบโต้ก็มี เช่น เรื่องกบฏผีบุญ หรือผีผู้มีบุญ เกิดขึ้นทั่วไปในอีสาน ที่เกิดในพื้นที่อีสานใต้ ได้แก่ กบฏกลุ่มบุญจัน ลูกเจ้าเมืองขุนันธ์ ดังความตอนหนึ่งว่า

“...กบฏกลุ่มบุญจันเมืองขุขันธ์ กลุ่มนี้เป็นกบฏผู้มีบุญอีสานที่ใหญ่ที่สุด มีสมาชิกที่มาเข้าร่วมถึง 6,000 คน หัวหน้ากบฏชื่อบุญจัน เป็นบุตรเจ้าเมืองขุขันธ์คนก่อนและเป็นน้องชายของผู้ว่าราชการเมืองขุขันธ์ในขณะนั้น เขาไม่ถูกกับพี่ชายในเรื่องตำแหน่งเจ้าเมืองมากกว่าสาเหตุอื่น ได้ตั้งตัวเป็นผู้มีบุญของสมกำลังอยู่ที่ภูฝ้าย ตำบลพลวาน อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน

การก่อตัวของกบฏกลุ่มนี้ทำให้กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลอีสานทรงวิตกกังวลมาก เพราะข่าวการก่อตัวของกบฏผู้มีบุญที่รายงานเข้ามามีหลายที่ แต่กลุ่มนี้ดูจะน่าเกรงขามกว่ากลุ่มอื่น เพราะมีกำลังมาก พระองค์ทรงรีบโทรเลขถวายรายงานให้รัชกาลที่ 5 ทรงทราบโดยในทางกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โทรเลขฉบับนั้นทำให้รัชกาลที่ 5 ทรงเรียกประชุมเสนาบดีเป็นการด่วนและประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องกบฏผู้มีบุญอีสานถึง 2 วัน คือ ในวันที่ 27 และ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2444 (นับอย่างปัจจุบัน 2445) ที่ประชุมมีมติให้กรมยุทธนาธิการสั่งทหารพร้อมอาวุธครบมือ 100 คนไปปราบกบฏผู้มีบุญเมืองขุขันธ์ และให้ทหารโคราชอีก 200 คน เตรียมพร้อม

แต่ก่อนที่กองทหารจากโคราชจะไปถึง กองทหารลาดตระเวนส่วนหน้าที่กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ทรงส่งไปสมทบกับกำลังจากเมืองขุขันธ์รวมกันไม่เกิน 50 คน มีร้อยเอกสาย ธรรมานนท์ (ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพลโท พระยาฤทธิเกรียงไกรหาญ) เป็นผู้บังคับบัญชา ได้เกิดปะทะกับกองระวังหน้าของฝ่ายกบฏในวันที่ 11 และ 13 มีนาคม พ.ศ. 2444 (2445) ผลการปะทะกัน บุญจันและลูกน้องถูกยิงตายประมาณ 10 คน ที่เหลือพากันแตกหนีไป บุญจันและลูกน้องถูกตัดศีรษะเอามาเสียบประจานที่เมืองขุขันธ์ เพื่อให้คนทั้งหลายเห็นว่าบุญจันไม่ใช่ผู้วิเศษและเป็นการปรามมิให้ราษฎรก่อการกบฏขึ้นนี้อีก...”

(คัดมาจาก <http://news.hunsa.com/detail.php?id=12729>)

การปรับเปลี่ยนชื่อเรียกกลุ่มคนเขมรเป็นคนไทยอีสานได้ทำให้กลายเป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากความเป็นเขมรตามชาติกำเนิด ก็เพื่อกลืนกลายชาติพันธุ์ ห้ามติดต่อกับคนเขมรอีกฟากหนึ่ง โดยให้มีเจ้าหน้าที่รัฐได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ เป็นผู้อยู่สอดส่อง นางเยื่อ(นามสมมติ) (สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2552) ได้กล่าวว่า

“ตอนที่อายุวัยเด็ก สงสารพ่อมาก ต้องขายวัวเดือนละหลายตัวเพื่อเอาเงินให้ตำรวจ กำนันจะเป็นคนมาบอกทุกเดือนว่า ตำรวจเขารู้ว่า พ่อติดต่อกับฝ่ายกัมพูชา รักษาคนไข้ แบบผิดกฎหมาย ยาสมุนไพรอะไรนั้นมันผิดกฎหมาย รักษาไม่ได้ และรักษาคนเขมรกับกัมพูชาด้วยแล้วยังผิดมาก ตำรวจจะมาจับแล้วนะ ผมมาเตือนก่อน.. พ่อก็เลยต้องจ่ายเงินให้เขา บางครั้งพ่อไม่มีเงิน ต้องหนีระหกระเหินไปอยู่กับคนเขมรที่เป็นญาติอยู่อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี อีกฟากโน้น หลายเดือนเงินเรื่องเงี้ยบ ก็กลับมา ฉันจำได้ตลอดกับคน ๆ นี้ ...”

บทบาทนโยบายชาตินิยมเข้ากลืนกลายความเป็นชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนเป็นไทยมาก จนกระทั่งคำว่า “คนอีสานใต้” ก็ถูกนำมาใช้กับคนเขมรในพื้นที่จังหวัดอีสานชายแดนติดประเทศกัมพูชา คำว่า “คนเขมร” คนในพื้นที่ไม่กล้าเอ่ยคำตอบคำถามว่า “เป็นใคร มาจากไหน” กลับตอบทดแทนด้วยคำว่า “ผมและฉันเป็นคนอีสานใต้”

4. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับสงคราม คอมมิวนิสต์ และการเมืองเรื่องคนชายขอบ

หลังจากหมดสิ้นสงครามอินโดจีนแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดน คาดกันว่าจะอยู่ปกติสุข แต่ไม่เป็นเช่นนั้น เริ่มต้นในปี 2502 เจ้าบรมสิทธิ กษัตริย์แห่งกัมพูชาได้ยื่นฟ้องศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2502 ว่าประเทศไทยลบล้างอธิปไตยกัมพูชาและขอให้ศาลมีคำสั่ง

1. ราชอาณาจักรไทย มีพันธะที่จะต้องถอนหน่วยทหารที่ได้ส่งไปตั้งประจำ ณ บริเวณสิ่งหักพังของปราสาทเขาพระวิหาร ตั้งแต่ ค.ศ.1954

2. อำนาจอธิปไตยแห่งดินแดนเหนือปราสาทพระวิหารเป็นของราชอาณาจักรกัมพูชา

การไต่สวนพิจารณาคดีเป็นไปอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง 3 ปี มีการนัดพิจารณาสืบพยานทั้งหมด 63 ครั้ง จนในที่สุด ศาลโลกก็ตัดสินให้กัมพูชาเป็นฝ่ายชนะคดีด้วยคะแนน 9 ต่อ 3 เสียง เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2505 ยังผลให้ประเทศไทยต้องยินยอมทำตามข้อเรียกร้องทั้ง 2 ข้อของกัมพูชา (<http://th.wikipedia.org/wiki>)

ในปีที่ตัดสินคดีเรื่องนี้ตรงกับปีที่ชุมชนบ้านด่าน และกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ช่องจอมต้องถูกปลดกวี คนเก่ง และผู้ใหญ่นี่ ดิงาม เกณฑ์ให้ย้ายที่ตั้งหมู่บ้านจากเดิมเป็นชุมชนบ้านด่านในปัจจุบัน และเมื่อเสร็จสิ้นไทยก็ปิดพรมแดนโดยสิ้นเชิง ผู้คนก็ไม่สามารถเข้าออกประเทศแบบทางการได้

“วันเสียงปืนแตก” ตรงกับวันที่ 7 สิงหาคม 2508 ถือเป็นวันที่มีความสำคัญในฐานะวันที่เกิดการปะทะกันด้วยกำลังอาวุธระหว่างพลพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กับเจ้าหน้าที่ตำรวจของรัฐเป็นครั้งแรกที่บ้านนาบัว ต.เรณู อ.นาแก จ.นครพนม ถึงแม้พื้นที่จะอยู่ไกลจากชายแดนไทย-กัมพูชา แต่ในกัมพูชาก็มีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2497 ขบวนการคอมมิวนิสต์ที่ยังอาศัยอยู่ในกัมพูชาได้จัดตั้งพรรคการเมือง ถูกกฎหมาย โดยใช้ชื่อพรรคว่า “กรมประชาชน” (Krom Pracheachon) หรือ “กลุ่มประชาชน” เพื่อลงเลือกตั้งสภาในปี พ.ศ. 2498 ซึ่งผลปรากฏว่า พรรคประชาชนได้รับคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งครั้งนั้นเพียงร้อยละ 3.5 เท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะเข้าไปเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติได้ ส่วนพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดคือ พรรคสังคมนิยม (Sangkum Reastr Niyum) หรือ “กลุ่มสังคมนิยม” ของเจ้าสีหนุ

หลังจากการเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง สมาชิกของพรรคประชาชนก็โดนกลุ่มของเจ้าสีหนุกดดัน และตามจับกุมจนต้องหลบหนีไปอยู่ใต้ดิน เช่นเดียวกันกับพรรคประชาธิปไตยที่โดนเจ้าสีหนุกดดันจนต้องสลายตัวไปก่อนหน้านี้ เนื่องจากพระองค์กล่าวหาว่าพรรคเป็นอันตรายต่อนโยบายของพระองค์ การหลบหนีของพรรคประชาชนในครั้งนั้น ส่งผลให้พรรคไม่ได้ลงเลือกตั้งครั้งต่อมา ในปี พ.ศ. 2505 ในช่วงนี้เอง ที่เจ้าสีหนุเริ่มเรียกกลุ่มฝ่ายซ้ายที่แฝงอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยชื่อว่า “เขมรแดง” โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนไทยจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นการแก้ไขและป้องกันการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในปีนั้นจึงเกิดขึ้น นอกจากมีการย้ายรวมหมู่บ้านแล้ว ยังต้องหนีลูกปืนที่เกิดจากการปะทะระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายกัมพูชาและไทย เมื่อเหตุการณ์สงบในปี 2509 ก็กลับมาอยู่หมู่บ้านเหมือนเดิม

“กระบวนการคอมมิวนิสต์ยังไม่จบเพียงแค่นั้น ในราวปี พ.ศ. 2514-16 ก็ได้ข่าวเรื่องคอมมิวนิสต์อีกครั้ง ชาวบ้านก็พากันกลัว นอนไม่หลับ นอกจากนี้ยังมีการปล้นสดมภ์ทรัพย์สินและอาหารชาวบ้านอยู่เนือง ๆ แต่ชาวบ้านก็ต้องอยู่ไม่รู้อะไรไปไหน ก็ช่วยกันไป ถ้าเขามาปล้นก็ให้เขา ไม่ขัดขึ้น เพราะก่อนปล้นเขาจะส่งข่าวมาก่อนว่า อยากได้อะไร เอาจำนวนเท่าไร พวกเราก็จะเตรียมไว้ให้เขา”

(สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2551. นายสีปี ดิงาม)

ในราวปี 2521-2522 เกิดการต่อสู้อย่างหนักในประเทศกัมพูชาปัญหาภัยคอมมิวนิสต์ การยิงปืนใหญ่เข้ามาตกในเขตไทยเป็นประจำทุกวัน โดยเฉพาะในช่วงเย็น และมีลูกปืนใหญ่ตก

ในโรงเรียนบ้านด่านเป็นเหตุให้นักเรียนตาย 4 คน และชาวบ้านตาย 2 คน ทำให้นักเรียนไม่กล้าไปเรียนและครูไม่กล้ามาสอนเป็นเหตุให้ต้องย้ายโรงเรียนมาสร้างในที่ปัจจุบัน การอพยพย้ายชุมชนให้อื่นและกลับไปบ้านเดิม ญาติ และคนรู้จักมักคุ้นกัน

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านด่าน ได้กล่าวว่า “ในช่วงนี้ผมก็ต้องเข้าไปเช่าบ้านอยู่ที่อำเภอปราสาท แล้วขับรถไป-กลับ ลูกและเมียก็พาไปอยู่ด้วย ไม่มีใครไปเรียนเลย แต่ผมก็ต้องมาทำงานและดูแลโรงเรียน ประมาณเกือบ 2 ปี เหตุการณ์จึงสงบ ชาวบ้านก็มาอยู่ในหมู่บ้านเป็นปกติ ไม่มีใครย้ายหนีออกไปเลย เพราะหลายคนรักที่นี่ โดยเฉพาะผมเป็นพ่อเป็นคนลาว อพยพมาอยู่นานแล้วตั้งแต่ราวปี 2504 โน้นแหละ จึงคิดว่า เหมือนเป็นบ้านเกิดของตนเอง” (สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2552)

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านด่านว่า ปัญหาความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ของประชาชนในบ้านด่านและหมู่บ้านในบริเวณแนวชายแดน เพราะกิตติศัพท์ที่ได้ยินกันมาว่า ถ้าพวกเขมรจับใครได้ก็จะจับตัดคอ และเมื่อเข้าถึงบ้านใดก็จะเผาบ้านเรือน วัด หรือโรงเรียน ก็จะเผาให้เกลี้ยง พวกคอมมิวนิสต์ไม่สามารถเห็นตัวได้ในตอนกลางวันแต่จะปรากฏตัวขึ้นในตอนกลางคืน แม้แต่ตำรวจตระเวนชายแดนก็ถูกบุกตีจนค่ายแตก ทำให้ประชาชนกลัวเพราะพวกคอมมิวนิสต์นั้นโหดมาก และไม่สามารถเห็นได้ในเวลากลางวันคอมมิวนิสต์จะปรากฏตัวในตอนกลางคืน

อำเภอทางเขียงในขณะนั้นได้ถูกยกระดับจากตำบลเป็นกิ่งอำเภอ บ้านด่านในขณะนั้นได้จัดให้เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเอง (อปป) โดยการส่งเจ้าหน้าที่มาฝึกอาวุธเพื่อให้ประชาชนทั้งหญิงและชายในชุมชนสามารถป้องกันตนเองได้และได้มีการแจกจ่ายอาวุธปืนให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เช่น ปืนลูกซองยาว ปืน ปลย. 88 ปืนคาบิล เป็นต้น

จากคำว่า คอมมิวนิสต์ ถูกเรียกรวมกับคำว่า เขมรที่อยู่อีกฟากของเส้นพรมแดน ทำให้เขมรในชุมชนบ้านด่านคิดแบบเหมารวมว่า คนเขมรนั้นแหละคือคอมมิวนิสต์ ทั้ง ๆ ที่ไม่เข้าใจในเรื่องคอมมิวนิสต์ว่าเป็นอย่างไร บางคนก็เล่าบอกว่า ผูกผ้าพันคอสีแดง บ้างก็ว่า ชอบใส่หมวกถือปืน บ้างก็ว่า ชอบเดินในเวลากลางคืน ทั้งหมดล้วนเป็นเสียงที่เกิดจากการจินตนาการของคำว่าคอมมิวนิสต์ การใช้วาทกรรมเรื่องคอมมิวนิสต์อันตรายในกระบวนการป้องกันของรัฐบาลผ่านเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ชาวบ้านสร้างภาพแทนความเป็นคอมมิวนิสต์และสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยกัน ถึงแม้จะมีแผ่นดินติดกัน แต่มีเส้นแบ่งแดนมากันเท่านั้นเอง

ผลจากสงครามกลางประเทศกัมพูชา กระบวนการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในสมัยเขมรแดง และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ทั้งในไทยและกัมพูชามีผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในชายแดนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในกัมพูชาในปี พ.ศ. 2504 สมเด็จজনโรดม สีหนุ ได้ประกาศกลาง

ที่ประชุมสันนิบาตสมัชชาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (ประแดงมหาบุญเรือง คัมภีร์, 2543 : 4) โดยเข้า กับทุกประเทศทั้งที่เป็นคอมมิวนิสต์และประชาธิปไตย ในขณะที่ไทยต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ทุก รูปแบบ

การเมืองกัมพูชาในยุคต่าง ๆ ล้วนทำให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชายแดน โดยเฉพาะนโยบายการเมืองเรื่องการโยกย้ายเปลี่ยนถิ่นฐานผู้คนจากเมืองสู่ชนบท ชนบทสู่เมือง ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนเมษายน 2518 เพื่อให้ประกอบอาชีพตามที่ตนเองวาดหวังไว้ ได้แก่ ชุดสระ ขน เติ่น ทำถนน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตามอายุ เพศ และสถานภาพ แยกออกจากกัน หากหญิงใดมีลูก อ่อนก็จะถูกแยกออกจากลูก หากเจ็บป่วยก็จะปล่อยให้ตาย หรือไม่ก็ฆ่าทิ้งเสีย (สัมภาษณ์ผู้ลี้ภัย ในประเทศที่ 3 อ้างใน ประแดงมหาบุญเรือง คัมภีร์, 2543 : 36)

“ไม่รู้คนที่อยู่ในหมู่บ้านเดิมหายไปไหนหมด สงสัยตายหมด หรือไม่ก็ย้ายไป อยู่ที่ยื่น เพราะว่า หลังจากกลับมาอยู่หมู่บ้านด้านหลังเหตุการณ์สงบแล้ว ก็ไม่ได้ ข้ามไปเลย แม้จะมีโอกาสหาของป่าบ้าง ก็ไม่เห็นคนเลย จนกระทั่งเปิดพรมแดนใน รวปี 2526 จึงเห็นคนเขมรข้ามมาซื้อของในตลาดที่ด่าน แต่ก็ไม่ใช่คนกลุ่มเดิมแล้ว ภาษาที่พูดแตกต่างจากเดิม ฟังแทบไม่ออก”

คำให้การของนางเฮง แสงเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์เหตุการณ์หลบหนีลูกกระเบิดสมัยเขมรแดง และการขายของในตลาดมีจุดผ่อนปรนที่มีได้เพราะการเปิดพรมแดนครั้งแรกในรอบสิบปี (สัมภาษณ์. 5 ตุลาคม 2551)

5. พัฒนาการช่องจอม บริบทพื้นที่ และผู้คนชายในชายแดน

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ขอบแบ่งเป็นประเด็นศึกษา ดังนี้

1. พัฒนาการจุดผ่านแดนช่องจอม
2. บริบทชุมชนที่ศึกษา ได้แก่
 - 2.1 บ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
 - 2.2 บ้านโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอลำโรง จังหวัดอุดรธานี
3. กลุ่มชาติพันธุ์ในชายแดน

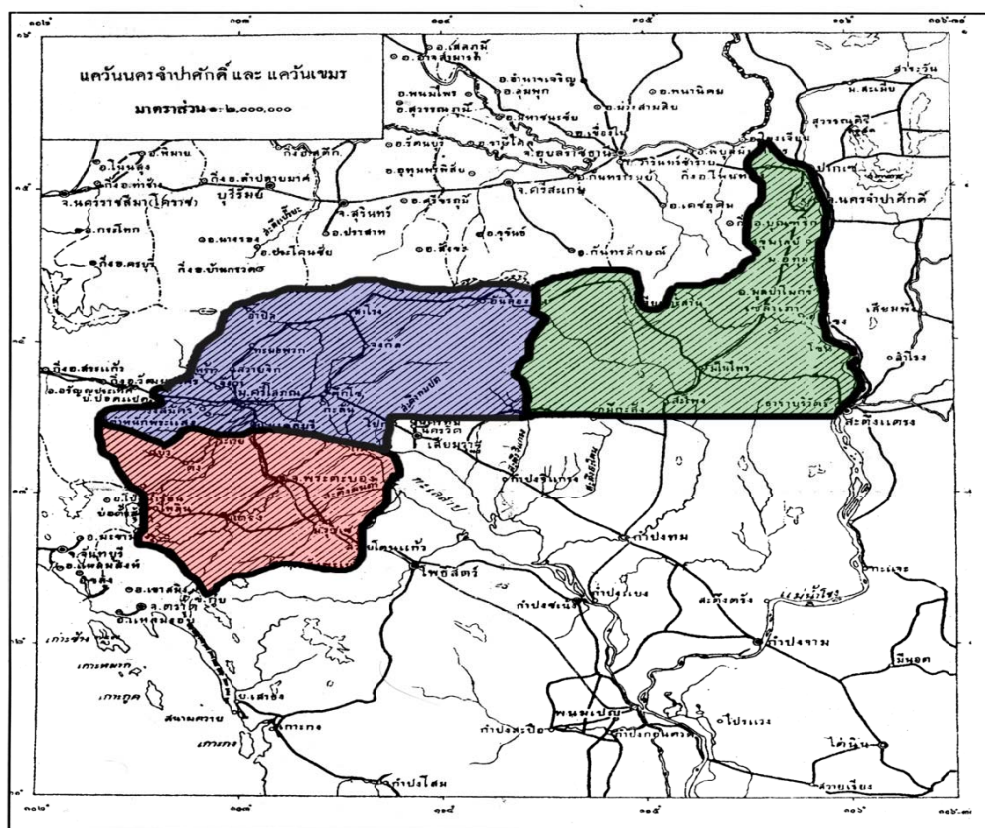
ข้อมูลที่น่าสนใจในบทนี้ ผู้วิจัยและคณะได้เดินทางสำรวจพื้นที่ภาคสนาม และการ สัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ส่วนข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีกลุ่มย่อย เป็นข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ แต่การเจาะลึกใน บางเรื่อง เช่น ปัญหาการค้าชายแดน และการจัดการทุนในพื้นที่ เป็นต้น ชาวบ้านไม่สามารถให้

ข้อมูลเชิงลึกได้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งอาจนำข้อมูลมานำเสนอได้เพียงบางส่วน จึงขอนำเสนอรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

5.1 พัฒนาการจุดผ่านแดนช่องจอม

จุดผ่านแดนช่องจอม เป็นจุดผ่านแดนจุดหนึ่งที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และจังหวัดอุดรธานี (อุดรเมียนเจีย) ซึ่งจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดอุดรธานีมีชายแดนติดต่อกันประมาณ 90 กิโลเมตร โดยมีเขาพนมดงรักเป็นเขตกันพรมแดน ประกอบด้วยช่องผ่านขึ้นลงระหว่างไทยกับกัมพูชา จำนวน 36 ช่อง แต่จุดที่มีการติดต่อกันตั้งแต่อดีตและรัฐไทยและกัมพูชาร่วมมือกันยกระดับจุดผ่านแดนถาวรมีเพียงจุดเดียว คือ ช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ประมาณ 69 กิโลเมตร

ช่องจอมแต่เดิมไม่ได้มีชื่อเรียกว่า “ช่องจอม” แต่ชาวบ้านแถบนั้นเรียกกันว่า “จรอกจมีอก” ภาษาไทยเรียกว่า ช่องจบก ห่างจากช่องจอมลงไปทางประเทศกัมพูชาประมาณ 1 กิโลเมตร มีหินและต้นไม้จบก และลำห้วยโอรจมีอก หรือ โอรจบก ไหลผ่านบริเวณช่องจมีอกนั้น ก่อนที่จะมีการปักหลักเขตแดนใหม่ สมัยที่จังหวัดเสียมเรียบ เป็นจังหวัดในเขตปกครองของประเทศไทย คือ จังหวัดพิบูลย์สงคราม จังหวัดอุดรธานี มีฐานะเป็นอำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต การข้ามพรมแดนจากหมู่บ้านด่านไปยังหมู่บ้านโอรจมีอก และหมู่บ้านอื่น ๆ ในพื้นที่นั้นจะต้องผ่านช่องจมีอกนี้ไป ต่อมาเมื่อมีการปักหลักเขตแดนใหม่ และจังหวัดพิบูลย์สงคราม เป็นจังหวัดเสียมเรียบ อยู่ในเขตปกครองของประเทศไทยดังเดิม อำเภอเกรียงศักดิ์ ก็ถูกยกฐานะเป็นจังหวัดอุดรธานี หรือเขมรออกเสียงว่า อุดรเมียนเจีย ช่องที่เคยใช้ผ่านก็ถูกขยับเข้าอยู่ในติดกับโอรเสม็ด และใช้สันปันน้ำเป็นตัวแบ่งเขตแดนตามสันนิษฐาน และเรียกชื่อว่า “ช่องจอม” ตามชื่อของหนองน้ำที่อยู่ติดกับหมู่บ้านด่านเก่า ซึ่งเป็นหนองน้ำธรรมชาติอยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และชาวบ้านด่านและผู้สัญจรไปมาใช้น้ำนี้บริโภคอุปโภคเสมอมา (นายสปี ดิงาม 25 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

พิมพ์ที่กรมแผนที่

เครื่องหมายอาณาเขตที่จะโอนมาเป็นของไทย ตามอนุสัญญาสันติภาพ
พื้นที่ประมาณ ๕๑,๓๒๖ ตารางกิโลเมตร

ภาพที่ 4 แผนที่ภาพรวมบริเวณพื้นที่ของจอม เมื่อ ปี พ.ศ. 2484

ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>

เมื่อแรกตั้งจังหวัดนั้น ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ ตามประกาศเรื่องตั้งอำเภอ ลงวันที่ 23 กรกฎาคม พุทธศักราช 2484 ดังนี้

อำเภอไพร่ระยอเดช (ตามเขตอำเภอบ้านพวกเดิม)

อำเภอกันทรบุรี (ตามเขตอำเภอกันทรบุรีเดิม)

อำเภอพรหมขันธุ์ (ตามเขตอำเภอพรหมขันธุ์เดิม)

อำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต (ตามเขตอำเภอสำโรงเดิม)

อำเภอวารีแสน (ตามเขตอำเภอวารีแสนเดิม)

อำเภอจอมกระสานต์ (ตามเขตอำเภอจอมกระสานต์เดิม) (<http://th.wikipedia.org/wiki>)

พรมแดนไทย-กัมพูชาทุกด้าน เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบเรื้อรังน้อยในประเทศไทยกัมพูชา มีเหตุการณ์สู้รบตามแนวชายแดน การค้าขายบริเวณชายแดนจึงไม่สามารถกระทำได้

ภาพที่ 6 จุดผ่านแดนช่องจอม

เหตุการณ์ความไม่สงบในกัมพูชาดำเนินต่อเนื่องมา ชาวเขมรในกัมพูชาต่างประสบความอดอยาก ดำเนินชีวิตด้วยความลำบาก มีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคดำรงชีพจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาปล้นจี้ราษฎรไทยตามแนวชายแดนอยู่เสมอ ต่อมารัฐบาลกัมพูชาได้เปิดประเทศ เชิญชวนนักลงทุนชาวไทยไปลงทุนทำไม้ในประเทศ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจทำความตกลงเปิดจุดผ่านแดนไทย-กัมพูชาที่ด่านช่องจอมอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535 แต่เปิดเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์เท่านั้น

สาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไทย โดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณด่านช่องจอมขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535 นั้น เพื่อให้บริษัทที่ติดต่อไปซื้อไม้จากประเทศกัมพูชาได้นำไม้เข้ามาในประเทศไทยได้ ซึ่งภายหลังส่งผลให้มีการนำผลิตภัณฑ์จากไม้มาแปรรูปและสินค้าอื่น ๆ มาจำหน่ายบริเวณช่องจอมเพิ่มมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2536 ธุรกิจการนำเข้าไม้ซุงและไม้แปรรูปจากประเทศกัมพูชา มีมูลค่ากว่า 62.6 ล้านบาท ต่อจากนั้นภาคเอกชน บริษัท บ้านด่านพัฒนา จำกัด ได้รับอนุมัติให้ใช้เขตป่าสงวน จำนวน 174 ไร่ ห่างจากด่านช่องจอม 2 กิโลเมตร สร้างตลาดเพื่อเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าระหว่าง ไทย-กัมพูชา เรียกว่า “ตลาดใหม่” โดยย้ายจากสถานที่มาจากจุดผ่านแดนเดิม และมีประชาชนนำ สินค้าไปวางจำหน่าย เช่น ผลไม้สด สินค้าเบ็ดเตล็ด สินค้าอุปโภคบริโภค รวมถึงสินค้าอาหารสำเร็จรูป ประมาณ 180 ราย (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์. 2540 : 5)

ตามเอกสารบันทึกข้อตกลงเปิดจุดผ่อนปรนชายแดนไทย-กัมพูชา เรื่อง การค้าชายแดน ไทย-กัมพูชา บริเวณช่องจอม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ กับช่องโอรส์เสม็ด อำเภอ ลำโพง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 3 เดือนมีนาคม 2536 ณ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ โดยมีผู้แทน ฝ่ายไทยและกัมพูชาพร้อมประชุมเพื่อตกลงเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชายแดน และมีมติร่วมกันว่า ให้มีการเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชายแดนบริเวณช่องจอมและโอรส์เสม็ด โดยกำหนดพื้นที่ให้เป็น ตลาดตามบริเวณแนวชายแดน มีระยะห่างจากแนวชายแดนไม่เกิน 500 เมตร เปิดตลาดเดือนละ 2 ครั้ง 2 วัน ในสัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ ให้เปิดมีการค้าขาย พร้อมกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. เริ่มเปิดครั้งแรกในวันที่ 13-14 มีนาคม 2536 ไม่มีการเก็บค่าผ่านแดนของประชาชนทั้งสองฝ่าย ประเภทสินค้าให้เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่ จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ให้จำหน่ายสินค้ายุทธปัจจัย ราคาให้เป็นราคาตามท้องตลาด ห้ามยานพาหนะข้ามเขตแดนทั้งสองฝ่าย การรักษาความปลอดภัยให้ทั้งสองฝ่ายจัดเจ้าหน้าที่ ควบคุมรักษาความปลอดภัยแก่ประชาชนในบริเวณพื้นที่เปิดจุดผ่อนปรน ในขณะเดียวกัน ทาง ฝ่ายกัมพูชาได้เสนอเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าที่บริเวณช่องกว้าง ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และช่องทมอโดน เขตกัมพูชา เพิ่มอีก แต่ฝ่ายไทยรับไปเสนอหน่วยงานเหนือพิจารณา (บันทึกข้อตกลงการเปิดจุดผ่อนปรนชายแดนไทย-กัมพูชา. 2536) หลังจากมีมติที่ประชุมเห็น ร่วมกันระหว่างฝ่ายผู้แทนไทยและกัมพูชาแล้ว ทางจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอุดรธานีก็ได้ออก ประกาศตามมติที่ประชุมและอาศัยกฎระเบียบของแต่ละประเทศเพิ่มเติมเข้าไป

ตามประกาศของจังหวัดสุรินทร์ เรื่อง การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าและการสัญจรไปมา ของประชาชนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาที่ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีการประชุม ลงมติเห็นชอบระหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและกัมพูชา ให้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าและการสัญจรไปมา ของประชาชน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ประชาชนทั้งสองประเทศ ซึ่งประกาศของจังหวัดสุรินทร์ก็ได้เพิ่มระเบียบเกี่ยวกับการเข้าออกเมือง เพิ่มทั้งกรณีชาวกัมพูชาและชาวไทย ดังความในประกาศ ดังนี้

การปฏิบัติเกี่ยวกับการเดินทางเข้าออกของบุคคล ดังนี้

- กรณีชาวกัมพูชาเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ให้ปฏิบัติดังนี้

1) ให้นายอำเภอสำโรง จังหวัดอุดรรัมย์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายออกหนังสือรับรองอนุญาตให้เดินทางเข้ามา

2) พิจารณาอนุญาตให้ชาวกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค อยู่ได้ในเขตที่กำหนดเปิดจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. ของวันเดียวกัน โดยเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองจะออกหนังสือรับรองการอนุญาตให้ถือไว้เป็นหลักฐานและออกบัตรอนุญาตชั่วคราว เพื่อให้ชาวกัมพูชาติดที่ถือใส่ให้ชัดเจน ตลอดเวลาที่อยู่ในประเทศไทย

- กรณีคนกัมพูชาจะเดินทางกลับออกไป

1) แจ้งการเดินทางกลับต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง

2) คืนหนังสือรับรองการอนุญาตและบัตรอนุญาตชั่วคราวที่ฝ่ายไทยออกให้และรับหนังสือรับรองที่ฝ่ายกัมพูชาออกให้คืนจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง และให้กลับทางช่องทางเดิมที่เข้ามา

- กรณีคนไทยเดินทางออกไปกัมพูชา เพื่อวัตถุประสงค์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค

1) ผู้ที่จะเดินทางออกไปกัมพูชา ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัด โดยแสดงบัตรประจำตัวหรือหลักฐานอื่นใดของทางราชการซึ่งรับรองว่าบุคคลนั้นเป็นคนไทย

2) เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง จะพิจารณาอนุญาตให้อยู่ในกัมพูชาตั้งแต่วันที่ 08.00-17.00 น. ของวันเดียวกัน และจะออกหนังสือรับรองการเดินทางให้ผู้เดินทางถือไว้เป็นหลักฐานแสดงต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองกัมพูชา

3) ในการเดินทางกลับ จะต้องกลับเข้ามาทางช่องทางเดิมที่ใช้เดินทางออกไป และขอรับหลักฐานประจำตัวคืนจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง

ส่วนในเรื่องสินค้า ก็อนุญาตให้นำสินค้าเข้าออกตามระเบียบ กฎหมายที่กำหนด และให้มีการชำระอากรและค่าธรรมเนียมตามปกติ โดยให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรเป็นผู้พิจารณา

หลังจากเปิดจุดผ่อนปรนที่ช่องจอม-โอรส์เม็ดประสบความสำเร็จแล้ว ในเดือนกันยายน ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาก็ได้ประชุมร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อขยายระยะเวลาการเปิดจุดผ่อนปรนจากเดือนละ 2 ครั้ง เป็นเปิดทุกวันเสาร์และอาทิตย์ และเปิดให้มีการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

ระหว่างเวลา 08.00-17.00 น. เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 กันยายน 2536 เป็นต้นมา หลังจากมีมติที่ประชุมร่วมกันแล้ว แต่ละฝ่ายก็ออกประกาศอย่างเป็นทางการ โดยจังหวัดสุรินทร์ได้ประกาศในวันที่ 3 กันยายน 2536 (ประกาศจังหวัดสุรินทร์.2536)

ในปีถัดมา คือ ตามประกาศจังหวัดสุรินทร์ ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2537 ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาได้ประชุมร่วมและประกาศขยายระหว่างบริเวณจุดผ่อนปรนจากชายแดน เปลี่ยนจากเดิมไม่เกิน 500 เมตร เพิ่มเป็น 1,000 เมตร โดยข้อตกลงยังคงเดิม (ประกาศจังหวัดสุรินทร์. 2537) นอกจากนี้ยังมีการประชุมการดำเนินการค้าชายแดนบริเวณช่องจอม-โอรส์เมียด เพื่อพัฒนาพื้นที่ระหว่างจังหวัดสุรินทร์และอุดรธานี เช่น การประชุมเพื่อตกลงในระดับท้องถิ่น ตามบันทึกข้อตกลงระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ผู้แทนฝ่ายไทยและผู้ว่าราชการจังหวัดเสียมราฐ ผู้แทนกัมพูชา เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2537 โดยให้ประชาชนทั้งสองประเทศซื้อขายสินค้าโดยอนุโลมในวงเงินไม่เกิน 10,000 บาท ยกเว้นยุทธปัจจัย ถ้าต้องการซื้อของเกินจำนวนกำหนดก็ให้ขออนุญาตเป็นคราว ๆ ไป การเดินทางผ่านเข้าออกประเทศ สามารถใช้เส้นทางที่กำหนดไว้และระหว่างจากชายแดนไม่เกิน 1,000 เมตร ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อกำกับดูแลความเป็นระเบียบตามแนวชายแดนและการค้าชายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนการค้า (บันทึกข้อตกลง. 2537)

ต่อมาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 รัฐบาลไทยและกัมพูชาได้มีการเสนอลงนามข้อตกลงเปิดจุดผ่านแดนถาวร จำนวน 3 จุด คือ

1. จุดผ่านแดนปอยเปต-คลองลึก อยู่ในพื้นที่อำเภออรัญประเทศ พื้นที่จังหวัดสระแก้ว ประเทศไทย และจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา
2. จุดผ่านแดนจามเยียม-หาดเล็ก อยู่ในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ พื้นที่จังหวัดตราด และกรุงไพลิน ประเทศกัมพูชา
3. จุดผ่านแดนโอรส์เมียด-ช่องจอม อยู่ในพื้นที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และจังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา

แต่การขอเปิดจุดผ่านแดนถาวรครั้งนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ ไม่สามารถเปิดจุดผ่านแดนถาวรได้ทั้ง 3 จุดดังกล่าว เพียงแต่ให้จัดหัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผนการพัฒนาตลาดช่องจอมรวมทั้งสถานที่อำนวยความสะดวก สถานที่ราชการ จนกว่าข้อตกลงดังกล่าวจะบรรลุผล ด้านช่องจอมจึงเปิดทำการค้าขายเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การพัฒนาดังกล่าวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา มีการพัฒนาเส้นทางทางการคมนาคม และที่อยู่อาศัยของประชาชนทั้งสองฝ่าย เช่นมติดคณะรัฐมนตรีในวัน

จันทร์ที่ 12 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานเบื้องต้นการสำรวจเส้นทางเชื่อมต่อประเทศกัมพูชาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และสระแก้ว รวม 4 เส้นทาง ได้แก่ บุรีรัมย์ (บ้านกรวด)-ศรีโสภณ-เสียมเรียบ ช่องจอม-กระหลาน-เสียมเรียบ ช่องสะเงา-อันลองเวง-เสียมเรียบ และปอยเปต-ศรีโสภณ-เสียมเรียบ ตามที่กระทรวงคมนาคมเสนอ และมอบให้รองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรับเรื่องนี้ไปพิจารณาเกี่ยวกับเส้นทางที่เหมาะสมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกัมพูชา โดยควรเป็นเส้นทางที่รัฐบาลกัมพูชาพึงพอใจและเป็นประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ และให้ดำเนินการต่อไปได้ แล้วรายงานคณะรัฐมนตรีทราบด้วย สำหรับค่าก่อสร้างเพื่อการนี้ รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า จำนวนครึ่งหนึ่งของวงเงินค่าใช้จ่ายทั้งหมด ส่วนอีกครึ่งหนึ่งให้เป็นลักษณะเงินกู้จากรัฐบาลไทย (Thai Loan)

จนกระทั่งทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาพร้อมก็มีการเสนอพิจารณาเปิดจุดผ่อนปรนช่องจอม-โอรส์เม็ดเป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามมติรัฐมนตรี วันที่ วันจันทร์ที่ 25 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและโดยที่การเปิดจุดผ่านแดนในแต่ละแห่งมักมีปัญหาต่าง ๆ เช่น การเปิดบ่อนคาสิโน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาที่ยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม ให้กระทรวงการต่างประเทศถือโอกาสนี้แก้ปัญหาทั้งหมดไปเจรจากับผู้แทนประเทศกัมพูชาในภาพกว้าง ๆ โดยถือหลักถ้อยทีถ้อยปฏิบัติและคำนึงถึงความมีน้ำใจซึ่งกันและกันในการร่วมมือแก้ไขปัญหา โดยให้ผู้แทนกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยร่วมเจรจาด้วย และให้รายงานรองนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบเมื่อสิ้นสุดภารกิจทั้งหมด ทั้งนี้ ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน

หลังจากนั้นทางฝ่ายไทยและกัมพูชาก็ได้ตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณช่องจอม-โอรส์เม็ด และประกาศความพร้อมที่จะเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร โดยนายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ วันที่ 17 กรกฎาคม 2545 ว่า “บริเวณช่องจอม มีด่านศุลกากรด่านตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) มีด่านกักกันสัตว์ มีป่าไม้อยู่ในพื้นที่ครบแล้ว ถือว่า จังหวัดสุรินทร์มีความพร้อมตลอดเวลา” (อาทิตย์วิเคราะห์. 17 กรกฎาคม 2545 : 23) ช่องจอมได้ถูกยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวรตั้งแต่ปี 2545 โดยมีพิธีเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรอย่างเป็นทางการในวันที่ 18 เดือนสิงหาคม 2545

สรุปลำดับเหตุการณ์การเปิดจุดผ่านแดนช่องจอม ตั้งแต่ต้นได้ดังนี้

1. ก่อนปี พ.ศ. 2504 มีการติดต่อค้าขายกันในสภาพจุดผ่านแดนลำลอง ตามสภาพภูมิประเทศ ประชาชนทั้งสองประเทศติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันเอง โดยอาศัยความคุ้นเคยกันในฐานะเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดเคียง แบบไม่เป็นทางการ
2. ปี พ.ศ. 2504-2520 รัฐบาลทั้งสองประเทศ ได้ตกลงเปิดจุดด่านถาวร ณ บริเวณด่านช่องจอม อำเภอสังขะ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกาบเชิง) โดยมีการนำสินค้าผ่านแดนโดยของด้วยกฎหมาย และมีการชำระอากรกฎหมายในสมัยนั้นด้วย
3. ปี พ.ศ. 2520 มีการประกาศปิดพรมแดนไทย-กัมพูชา เนื่องจากภาวะสงครามในประเทศกัมพูชา ยึดเยื้ออยู่เป็นเวลานานนับ 10 ปี
4. ปี พ.ศ. 2534 มีการเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณช่องกว้าง ช่องปลดต่าง และช่องจอม ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 8 สิงหาคม 2534 เรื่อง การผ่อนผันเปิดจุดผ่านแดนเพื่อให้มีการนำไม้เข้าสู่ราชอาณาจักรไทยได้ และให้ประชาชนนำสินค้าจำหน่ายเข้า-ออกบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชาได้
5. คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2535 ให้เปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวบริเวณช่องจอม อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้นำเข้าไม้จากกัมพูชาและสินค้าอื่นที่มีข้อจำกัดในประกาศกล่าวคือ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำเข้าไม้เข้าตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ไม่สามารถเข้าออกตามจุดผ่านแดนนี้ได้
6. ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้ร่วมประชุมตกลงกับผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เพื่อหาแนวทางเปิดจุดผ่านแดนถาวรบริเวณช่องจอม อำเภอกาบเชิง และโอรส์เสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2536 โดยกำหนดพื้นที่จัดให้เป็นตลาดตามบริเวณแนวชายแดน และมีแนวห่างจากชายแดนไม่เกิน 500 เมตร โดยทำการเปิดตลาดเดือนละ 2 ครั้ง และมีมติที่ประชุมขยายเวลาให้เปิดทุกเสาร์-อาทิตย์
7. วันที่ 25 พฤษภาคม 2537 ได้มีการตกลงให้ขยายจุดผ่านแดนออกไปจากไม่เกิน 500 เมตร เป็นไม่เกิน 1,000 เมตร เนื่องจากเขตสถานที่เดิมคับแคบ ไม่สามารถรองรับประชาชนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อหาสินค้าได้
8. วันที่ 11 กรกฎาคม 2538 มีการตกลงกำหนดจำนวนเงินซื้อ-ขายสินค้า ไม่เกิน 10,000 บาท และเป็นสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของทั้งสองประเทศ ยกเว้นสินค้ายุทธปัจจัย หากมีความจำเป็นต้องซื้อ-ขายจำนวนมาก เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของทางราชการ ให้ขออนุญาตอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อพิจารณาอนุญาตเป็นคราว ๆ ไป

9. วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 รัฐบาลไทยและกัมพูชาได้มีการเสนอขออนุญาตเปิดจุดผ่านแดนถาวร แต่การขอเปิดจุดผ่านแดนถาวรครั้งนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ

10. วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติรับทราบรายงานเบื้องต้นการสำรวจเส้นทางเชื่อมต่อประเทศกัมพูชาในพื้นที่ระหว่างช่องจอม-กระลาน-เสียมเรียบ

11. วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม อำเภอคาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอ

12. วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2545 พิธีเปิดเป็นจุดผ่านแดนอย่างเป็นทางการ ตลาดสินค้าไทยที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ช่องจอม อำเภอคาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ แบ่งเป็น 3 แห่ง คือ

1) ตลาดเก่า อยู่ในความควบคุมดูแลของอำเภอคาบเชิง ร่วมกับ กก.ตชด. ที่ 21 จก.ร 23 กองกำลังสุรนารี และสภ.อ.คาบเชิง อยู่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 20 เมตร เป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างคนไทยและชาวกัมพูชาที่ข้ามเขตเข้ามาซื้อขาย

2) ตลาดเอกชน เป็นตลาดใหม่ หรือชาวบ้านรู้จักกันในนามตลาดสมบัติ ได้รับอนุมัติจากทางราชการโดยบริษัท บ้านด่านพัฒนา จำกัด เป็นตลาดที่จัดสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าและจำหน่ายสินค้าอย่างเป็นระบบ มีการจัดการร้านค้าและแผงลอยไว้ให้พ่อค้าแม่ค้า อยู่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 600 เมตร

3) ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ปัจจุบัน บริหารงานโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากจุดผ่านแดน 1.5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราชพัสดุ และเคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านด่าน ก่อนที่จะย้ายสถานที่ตั้งของโรงเรียนมาตั้งอยู่ติดกับหมู่บ้านด้านทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

การค้าชายแดนบริเวณด่านช่องจอม อำเภอคาบเชิง เป็นการค้าระดับท้องถิ่น เป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าตามสภาพความจำเป็น ตามข้อจำกัดของทั้งสองประเทศตกลงไว้ในวงเงินไม่เกิน 10,000 บาท ผู้ค้าทั้งสองประเทศใช้เงินสดบาทเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเป็นคนไทย ทางราชการได้กำหนดสินค้าบางประเภทที่ต้องชำระภาษี ได้แก่ ไม้และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไม้ เช่น เฟอร์นิเจอร์ไม้ ต้องเสียภาษีร้อยละ 50 ของราคาซื้อขาย (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์. 2539 : 11)

ในปัจจุบันการตลาดการค้าชายแดนบริเวณช่องจอม บริหารงานโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้จัดให้ชาวกัมพูชาเดินทางมาค้าขายในบริเวณตลาดที่ทางราชการจัดให้ และการข้ามแดนไป

ซื้อสินค้าจากกัมพูชาไม่มีมากนัก เนื่องจากสินค้าต่าง ๆ พ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาได้นำมาขายแล้ว ส่วนใหญ่ผู้ที่ข้ามพรมแดนไปประเทศกัมพูชา เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเล่นการพนันในคาสิโน และผู้เดินทางไปเที่ยวในหมู่บ้านโอรเสม็ด ซึ่งมีตลาดเดิมที่ยังขายสินค้าเหมือนเดิมอยู่ แต่ไม่ค่อยมีคนไทยไปจับจ่ายซื้อสินค้ามากนัก ส่วนใหญ่ขายให้ชาวกัมพูชาเอง เพราะการเดินทางข้ามพรมแดนมาซื้อตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าใหม่ในประเทศไทยต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจากอยู่ห่างจากพรมแดน

ตลาดอีกแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ติดกับตลาด อบจ. คือ ตลาดดริมทาวน์ ซึ่งเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าเอกชนเช่นเดียวกัน ชาวบ้านรู้จักกันในนามตลาด สจ.สิงโต เปิดตลาดบริการให้ชาวไทยและชาวกัมพูชามาค้าขายแต่ไม่ค่อยได้รับความนิยมมากนัก ความเห็นของอดีตกำนันตำบลบ้านด่านว่า “โหม่งเฮ้งไม่ค่อยดี แม้จะเปิดให้บริการในราคาถูก ตอนแรก ๆ ก็เปิดให้บริการฟรี ไม่เก็บค่าเช่าที่ ก็ไม่ค่อยมีใครไปขาย เพราะไม่ค่อยมีคนซื้อ” (นายสปี ดิงาม. 15 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์) ปัจจุบันบริหารงานโดยภรรยาของเจ้าของเดิม เนื่องจากเจ้าของเดิมเสียชีวิต

การเดินทางไปสู่ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าไทย-กัมพูชา และจุดผ่านแดนช่องจอม สามารถเดินทางโดยรถโดยสารสายสุรินทร์-กาบเชิง และต่อรถโดยสารจากกาบเชิง-ช่องจอม หรือมีรถตู้โดยสารสายสุรินทร์-ช่องจอม ซึ่งไม่ต้องต่อรถหลายต่อ

5.2 บริบทชุมชนบริเวณพื้นที่ช่องจอม

ชุมชนที่อยู่ติดกับจุดผ่านแดนช่องจอมประกอบด้วยชุมชนบ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย กับ ชุมชนบ้านโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง ทั้งที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพและการสัมภาษณ์บุคคลอาศัยอยู่ในพื้นที่ อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการศึกษาวิเคราะห์ในโอกาสต่อไป

5.2.1 บ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ชุมชนบ้านด่าน ปัจจุบันแบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 14 และ 18 มีชื่อเรียกต่างกันอย่างออกไปตั้งแต่เดิมชื่อบ้านด่านเหมือนกัน ได้แก่

หมู่ที่ 1 ชื่อว่า บ้านด่าน

หมู่ที่ 14 ชื่อว่า บ้านด่านพัฒนา

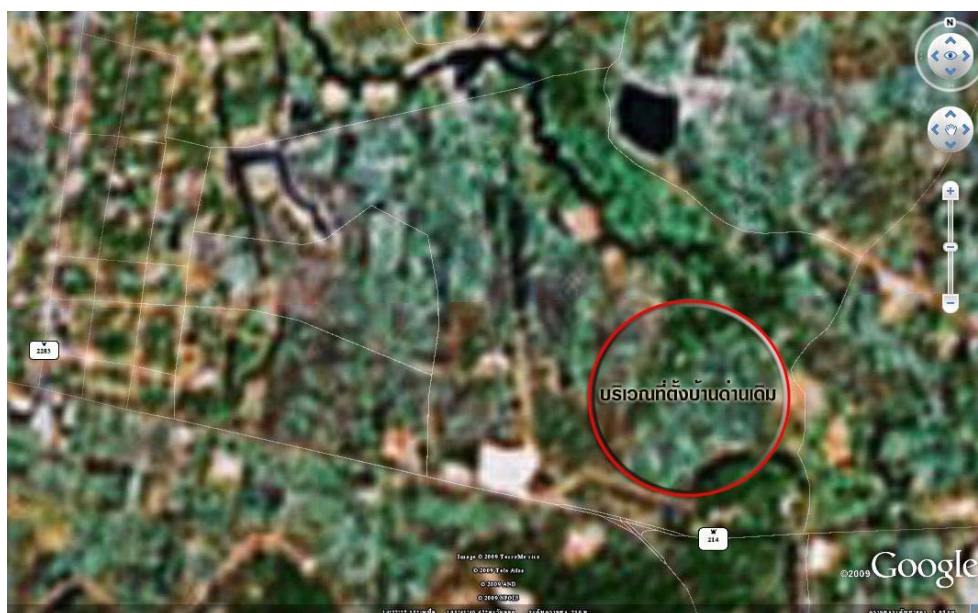
หมู่ที่ 18 ชื่อว่า บ้านหนองกระหม

ทั้ง 3 หมู่บ้านแต่เดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ชื่อว่าบ้านด่าน อยู่ติดเส้นทางหลวง 214 พื้นที่ เป็นพื้นที่ที่มีลำคลองน้ำไหลผ่านหมู่บ้าน มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีป่าไม้ธรรมชาติพันธุ์ไม้นานา

ชนิดปกคลุมบริเวณหมู่บ้าน ซึ่งโดยทั่วไปจะมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าว ในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกเนื่องจากมีป่าไม้ธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก และในฤดูหนาวอากาศจะหนาวขึ้นผสมผสานกับมีลมหนาวพัดอยู่ตลอดเวลา

ประวัติความเป็นมาของบ้านด่าน เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ มีอายุประมาณ 112 ปี ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขตชายแดนกัมพูชาและเป็นแหล่งพันธุ์ไม้นานาชนิด ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกลำห้วยด่าน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2502 อยู่ในพื้นที่ขึ้นกับอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านด่านเป็นหมู่บ้านที่มีเขตติดต่อกับชายแดนประเทศกัมพูชาลักษณะคล้ายเป็นเมืองหน้าด่าน ดังนั้น จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านด่าน”

ลักษณะหมู่บ้านด่านเดิม ติดกับห้วยด่าน แต่เดิมมีน้ำไหลตลอด มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 50 กว่าครัวเรือน บ้านเรือนที่สร้างก็มุงด้วยหญ้าคา เอาต้นฝ้ายมาทำฟ้าย่าน เสาบ้านทำด้วยไม้ทั้งต้น ชาวบ้านประกอบอาชีพทำไร่ปลูกข้าว และหาของป่า การจับจองที่ดินก็แล้วแต่ความสามารถ ทั้งหมดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรล้วน ประเพณีส่วนใหญ่ทำตามความเชื่อ และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด และต้องเดินทางไปทำบุญที่วัดบ้านขนาดมอญ อยู่ตำบลตาตุม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร ต่อมีสร้างสำนักสงฆ์ที่บริเวณบ้านกันดาล (ปัจจุบันอยู่บริเวณพื้นที่อาคารศูนย์ OTOP) หมู่บ้านที่อยู่ตรงข้าม คือ หมู่บ้านสนวน เขตประเทศกัมพูชา เลยช่องจอมประมาณ 2 กิโลเมตร ภาษาที่ใช้คือภาษาเขมร และพูดภาษาเขมรเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรพูดกัน และสื่อสารกันเข้าใจ ชาวเขมรในประเทศกัมพูชาในอดีต นำของป่าและปลามาแลกเปลี่ยนข้าวสารกับชาวบ้านด่าน จนกระทั่งเมื่อมีปัญหาสงครามในประเทศกัมพูชา มีการปิดพรมแดนจึงไม่ได้ติดต่อกัน และชาวเขมรที่อยู่ในหมู่บ้านแถบชายแดนก็อพยพย้ายไปอยู่ที่อื่นในสมัยเขมรแดง (นายเกา สำราญสุข, พุทธศักราช 2551. สัมภาษณ์)

ภาพที่ 7 แสดงบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านด่านแต่เดิม ก่อนย้ายไปที่ตั้งปัจจุบัน ในปี 2504
ที่มา : ดัดแปลงมาจาก Google earth

ที่ตั้งบ้านด่าน เดิม ตั้งอยู่ห่างจากด่านช่องจอมประมาณ 1 ก.ม. ด้านทิศเหนือของด่าน และเส้นทางหลวง 214 เป็นหมู่ที่ 1 ตำบลด่าน ซึ่งนับรวมหมู่บ้านกันดาล บ้านยาง และบ้านทำนบ เป็นหมู่เดียวกัน ต่อมาเมื่อปี 2504 ทางกรมได้ให้ย้ายออกจากแหล่งที่ตั้งเดิม ย้ายมาอยู่รวมกันกับ หมู่บ้านยาง บ้านกันดาล และบ้านทำนบ มาตั้งอยู่รวมกันในสถานที่ปัจจุบันตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน ซึ่ง ห่างจากด่านช่องจอมไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อยู่ด้านทิศเหนือของทางหลวง 214 ห่างจาก ด่านช่องจอมประมาณ 2 กิโลเมตร ด้วยเหตุผลทางการปกครอง จากข้อมูลสัมภาษณ์ บ้างก็ว่า ทางกรมให้มาตั้ง ณ ที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน เพื่อการปกครองง่ายขึ้น และได้ประชุมชาวบ้าน ๆ เห็น ด้วย จึงย้ายมาตั้งที่นี่ (นายสปี ดิงาม, 10 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์) แต่บางคนให้ข้อมูลว่า ทางกรมบังคับ ไล่ให้ประชาชนตั้งถิ่นฐานที่นี่ มีชาวบ้านบางคนไม่เห็นด้วยกับการย้ายหมู่บ้าน บาง คนถึงกับย้ายลงไปอยู่ที่ประเทศกัมพูชา ไม่กลับคืนก็มี (นายเกา สำราญสุข, พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

หลังจากการปกครองอำเภอที่มีพื้นที่กว้างขวางมากเกินไปซึ่งยากต่อการดูแลจึงได้แยก เขตการปกครองออกเป็นอำเภอกาบเชิง ซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 200 ปี มาแล้ว เดิมขึ้นการปกครองกับ ตำบลด่าน อำเภอสังขะ เมื่อปี พ.ศ. 2480 โอนไปขึ้นการปกครอง กับ ตำบลหนองใหญ่ และ พ.ศ. 2506 โอนมาอยู่ในการปกครองของ ต. กาบเชิง และ พ.ศ. 2514

ได้แยก ตำบลกาบเชิง ตำบลบักได ตั้งเป็นกิ่ง อำเภอกาบเชิง พ.ศ. 2519 เพิ่ม ตำบลโคกกลางอีก 1 ตำบล และ 1 กรกฎาคม 2520 รับโอน ตำบลคูตันและตำบลด่าน จาก อำเภอสังขะ แะยกฐานะเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2522 บ้านด่านก็เลยถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่อำเภอกาบเชิง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดูแล

ผู้นำในการย้ายหมู่บ้านจากเดิมมาอยู่ที่ตั้งหมู่บ้านด่านในปัจจุบันชื่อ ปลัดทวี คงแก่ เป็นปลัดอำเภอสังขะ ผู้ใหญ่บ้านคนแรกในบ้านด่าน คือ นายเมา ดิงาม ต่อมาตอนที่ย้ายหมู่บ้านอยู่ในช่วงผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 คือ นายสปี ดิงาม ต่อมาได้รับการแต่งตั้งจากอำเภอเป็นกำนันในปีเดียวกันนั้น สาเหตุเพราะต้องการกำนันคนเดิมอยู่บ้านขนาดมอญในสมัยนั้น ทำให้ทางการเล็งเห็นว่า น่าจะเอาคนที่อยู่ในพื้นที่เป็นกำนัน จึงให้กำนันเดิมลาออก แล้วแต่งตั้งให้ นายสปี ดิงาม เป็นกำนัน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปี 2517 (นายสปี ดิงาม 10 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 63 คือ นายประกอบ ปลายแก่น จนถึง 2521 ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 ได้แก่ นายแถม ว่องไว และเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2522 ตำแหน่งว่าง 1 ปี จึงให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5 คือนายบุญหา วรติยะ และต่อมาประชากรมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2533 จึงได้แยกหมู่บ้านเป็น 2 หมู่บ้าน โดยให้หมู่ที่ 14 ใหม่เป็นหมู่บ้าน ปชด. คือ บ้านด่านหมู่ที่ 14 ชื่อ บ้านด่านพัฒนา โดยมีนายวิชัยบุรณเจริญ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการตั้งให้เป็นหมู่บ้าน อพป. ปี พ.ศ. 2549 และมีหมู่บ้านฝากอยู่ด้วย คือ บ้านหนองเกาะ ปัจจุบันได้แยกเป็นหมู่ที่ 18 ชื่อ บ้านหนองกระหม

ปัจจุบันบ้านด่าน แบ่งเป็น 3 หมู่ ถึงแม้จะอยู่พื้นที่ติดกัน แต่ก็แบ่งเพื่อประโยชน์การปกครอง จึงแยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก 2 หมู่บ้าน และเรียกชื่อหมู่บ้านแตกต่างจากเดิม ได้แก่ บ้านด่านพัฒนา หมู่ที่ 14 และบ้านหนองกระหม หมู่ที่ 18 (ซึ่งรวมกับบ้านหนองเกาะเข้าด้วย)

จำนวนประชากรในหมู่บ้านทั้ง 3 รวมประมาณ 1,550 คน ประกอบด้วยครัวเรือน 528 ครัวเรือน ซึ่งโดยสรุปจำนวนประชากรในเขตตำบลด่าน จำนวน 15 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 12,732 คน และจำนวนหลังคาเรือน 2,188 หลังคาเรือน (สำนักงานบริหารส่วนตำบลด่าน. 2548)

รายละเอียดอื่น ๆ ในหมู่บ้านด่าน บ้านด่านพัฒนา และบ้านหนองกระหม ดังนี้

- 1) ราษฎรชายของตลาดช่องจอม จำนวน 20 ราย
- 2) รถเข็น จำนวน 105 ราย
- 3) รถจักรยานยนต์รับจ้าง จำนวน 107 ราย
- 4) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 4 กองทุน
- 5) กลุ่มอาชีพเสริมรายได้ จำนวน 7 กลุ่ม
- 6) ร้านค้าในชุมชน จำนวน 12 ร้าน

7) โรงสี จำนวน 6 โรง

8) บุคคลที่มีบ้านให้เช่า (เฉพาะหมู่ที่ 14) ได้แก่

- นายเคียน สุขเต็ม (คนเช่าทั่วไป)
- นางวิมาน จันทร์หอม (คนเช่าเข้าบ่อนคาสีโน)
- นายริน บุรณ์เจริญ (คนเช่าทำไม้)
- นายประกอบ ปลายแก่น (คนเช่าเข้าบ่อนคาสีโน)

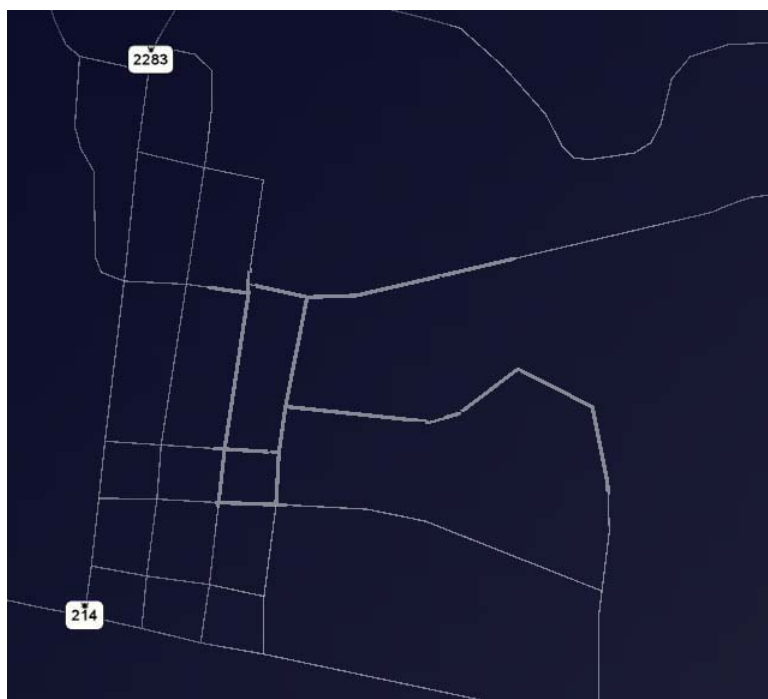
(ข้อมูลหมู่บ้าน ปชต. โดย ชุดปฏิบัติการป้องกันและพัฒนา 24)

9) บุคคลที่รับจ่านำสิ่งของราษฎรที่เดินทางเข้าประเทศเพื่อนบ้าน (เฉพาะหมู่ที่ 14)

ได้แก่

- นายกบ ชัยพิบูรณ์ - ร.ต.ท. เดชา บุญโสดากร
- นายสุรัตน์ ฉลาดเลิศ - นายแกะ แหวประโคน
- นางริน นามวิเศษ - นายสมพร เมาเสมอ
- นายเคียน สุขเต็ม - นายเมื่อยะ เมาเสมอ

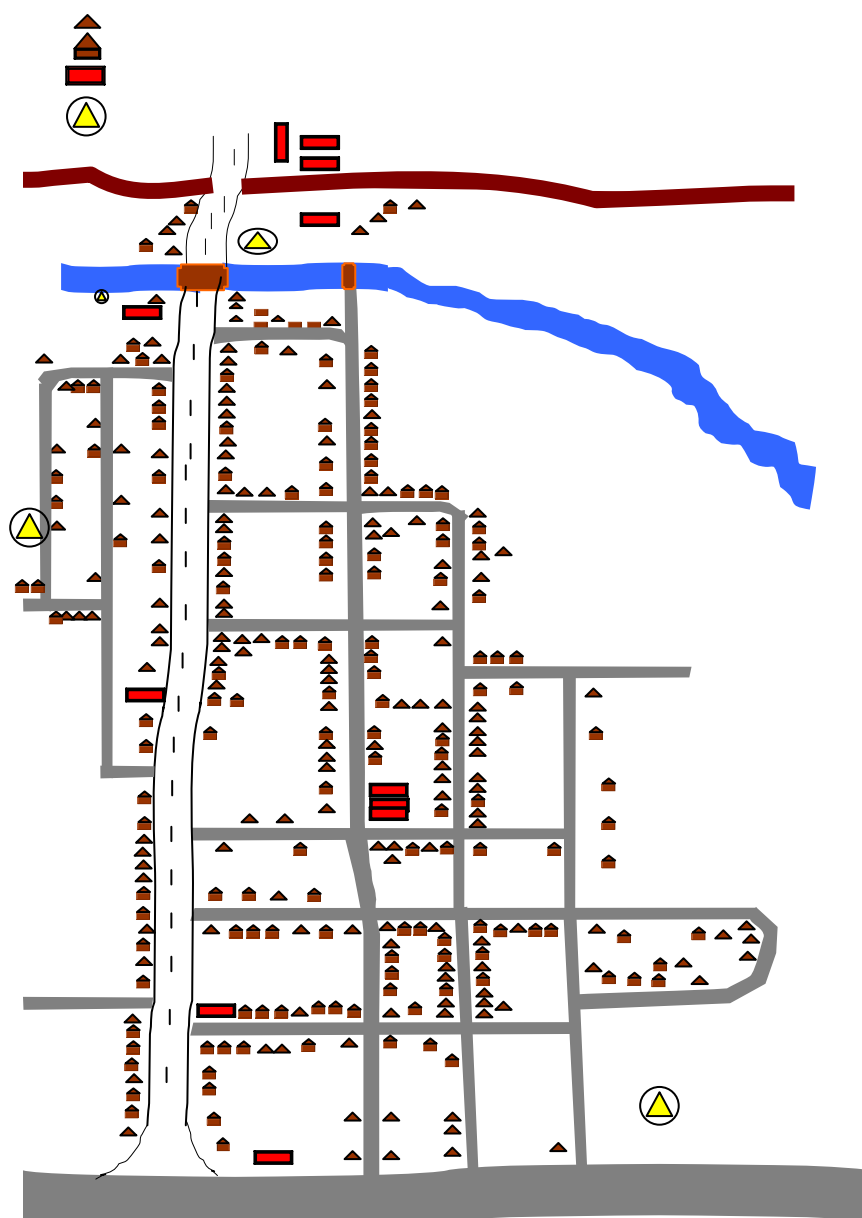
(ข้อมูลหมู่บ้าน ปชต. โดย ชุดปฏิบัติการป้องกันและพัฒนา 24)

ภาพที่ 8 แสดงแผนผังชุมชนบ้านด่านที่ตั้งปัจจุบัน

ที่มา : Google earth

องค์กรในชุมชน ได้แก่ วัดจำนวน 2 วัด, กิจกรรมธนาคารข้าว (ไม่จำเป็นต้องมีถังฉางก็ได้) สถานที่เก็บกักผลผลิตทางการเกษตรส่วนรวม, ธนาคารโค-กระบือ, คลังยาสัตว์หรือสัตว์แพทย์อาสา หรืออาสาพัฒนาปศุสัตว์, ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน และอาสาสมัครสาธารณสุขให้บริการ, โรงเรียนภาคบังคับ 9 ปี, ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน, หอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายที่ใช้งานได้, ศาลาประชาคม (ศาลากลางบ้าน), ลานกีฬาหรือสนามกีฬาของหมู่บ้าน, สนามเด็กเล่น ที่มีเครื่องเล่นตั้งแต่ 3 ชนิดขึ้นไป

ภาพที่ 9 แผนผังชุมชนบ้านด่าน หมู่ 1 บ้านด่านพัฒนา หมู่ 14 และบ้านหนองกระเทียม หมู่ 18

กลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่านอดีตการดำเนินวิถีชีวิตแบบชนบท พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน อยู่แบบญาติพี่น้อง มีประเพณีพื้นบ้าน คือ การละเล่นตรด กันตรึม และประเพณีที่เกี่ยวกับ ศาสนา ดังนี้

1. เดือนอ้าย(ธันวาคม) ประเพณีทำบุญข้าวขึ้นยั้ง
2. เดือนยี่ (มกราคม) ทำบุญขึ้นปีใหม่ ทอดผ้าป่า
3. เดือน 3 ประเพณีบุญข้าวจี๋ ก่อเจดีย์ข้าวเปลือก
4. เดือน 4 ประเพณี แชนตา เล่นมั่วต
5. เดือน 5 ประเพณีวันสงกรานต์ ก่อเจดีย์ทราย
6. เดือน 6 ประเพณีทำบุญหมู่บ้าน เทศมหาชาติ
7. เดือน 7 ประเพณีบวชนาค บุญบั้งไฟ
8. เดือน 8 ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา
9. เดือน 9 ประเพณีเบญจตุจ ทำบุญประจำวันสวณะ
10. เดือน 10 ประเพณีทำบุญแซนโดนตา
11. เดือน 11 ทำบุญวันออกพรรษา
12. เดือน 12 ประเพณีลอยกระทง

5.2.2 บ้านโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี

บ้านโอรเสม็ด เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นหลังจากมีการปักหลักเขตแดน และเปิดจุด พรมแดนถาวร เมื่อ ปี พ.ศ. 2504 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนที่ย้ายมาจากเมืองต่าง ๆ ในประเทศ กัมพูชา การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังเป็นเพียงบ้านเรือนชั่วคราวในยุคต้น ๆ ต้องอยู่ในพื้นที่ห่าง จากชายแดนประมาณ 500 เมตร ถัดจากตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าในประเทศกัมพูชาประมาณ 100 เมตร แต่หลังจากนั้น เมื่อมีการปิดพรมแดนในปี 2520 กลุ่มชาวเขมรที่เคยอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าวก็ อพยพไปอยู่ที่อื่น จนกระทั่งเหตุการณ์สงบ มีการเปิดพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาโดยจังหวัด สุรินทร์ จึงมีกลุ่มชาวเขมรในประเทศกัมพูชาย้ายมาค้าขายในพื้นที่ตลาดเดิม และตั้งถิ่นฐานติดกับ ตลาด

ในอดีตหมู่บ้านโอรเสม็ด อยู่ติดกับลำห้วยเสม็ดซึ่งไหลเชื่อมต่อกับโอรโปก (โอรพวก) ห่างจากช่องปัจจุบันประมาณ 2 กิโลเมตร ต่อมาเปลี่ยนเป็น โอรเสม็ดอภิวัดมน์ บ้านตาเจ็ก แซะ บ้านศิริมงคล (เสรีมวังก๊วล) เส้นทางเดินทางในสมัยที่ยังไม่ได้เปลี่ยนหมู่บ้านจากโอรเสม็ด เป็น โอรเสม็ดอภิวัดมน์ ใช้เส้นทางที่เชื่อมต่อกับเส้นทางไทยตรงไปและผ่านช่องจม็อก (ช่องจบก)

แล้วผ่านหมู่บ้าน ต่อมามีการเปลี่ยนเส้นทางไม่มีทางไปบ้านไอร์เสม็ด แต่เป็นเส้นทางผ่านไปตามแนวลำห้วยไอร์โปก ซึ่งตรงอำเภอสำโรง(นายสปี ดิงาม. 10 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

หมู่บ้านไอร์เสม็ดในปัจจุบัน ห่างจากจุดผ่านแดนช่องจอมประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งน่าจะเป็นที่ตั้งหมู่บ้านไอร์เสม็ดในอดีต แต่ก็เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่อีกครั้ง หลังจากสงครามในประเทศกัมพูชาสงบลง

ชาวบ้านไอร์เสม็ด เมื่อครั้งเดินทางมาประกอบอาชีพในพื้นที่บริเวณชายแดนนี้ ได้เดินทางมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ตั้งศาลาไอร์เสม็ดในปัจจุบัน แต่เมื่อมีโครงการสร้างศาลาโน เจ้าของศาลาโนได้ซื้อที่ดินจากชาวบ้าน และให้ย้ายมาอยู่บริเวณไอร์เสม็ด โดยจัดที่ดินให้ครอบครัวละ 1 ฝืน กว้าง 10 เมตร ยาว 12 เมตร พร้อมมอบเงินทุนในการสร้างบ้านใหม่จำนวน 10,000 บาทและสังกะสีคนละ 40 แผ่น (นายที สุขเฮง. 13 ธันวาคม 2551. สัมภาษณ์) ปัจจุบันยกฐานะเป็นเป็นตำบลไอร์เสม็ด และมีประชากรอาศัยประมาณ 400 กว่าครอบครัว

ภาพที่ 10 ที่ตั้งหมู่บ้านไอร์เสม็ด

ที่มา : ดัดแปลงมาจาก Google earth

ตำบลไอร์เสม็ด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ดังนี้

- 1) หมู่บ้านไอร์เสม็ด
- 2) หมู่บ้านต้นไทร

3) หมู่บ้านอภิวัดน์

4) หมู่บ้านจังกาเจก

5) หมู่บ้านคีรีมิงคล

6) หมู่บ้านรุจจำเปีย

ฝ่ายปกครอง ได้แก่

นายเพ็ง ซ้อมอาด เป็นกำนัน

นายออร์ สุพาด ผู้ช่วยกำนัน คนที่ 1

นายนุด เรียบ ผู้ช่วยกำนัน คนที่ 2

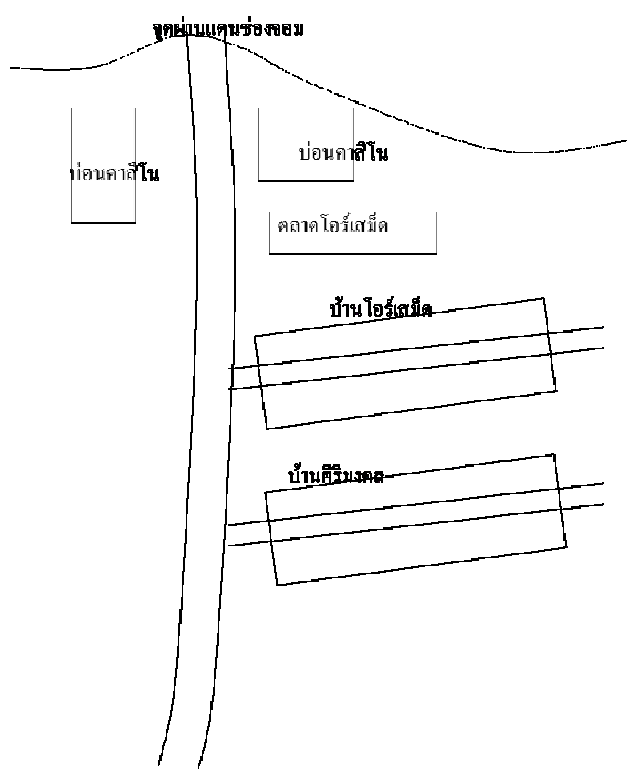
นายสงวน คิม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

นายเรือด ฮัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

นายเบ็ด ชาวูด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

นายเทียม ชารัด เสมียนประจำตำบล

(เพ็ง ซ้อมอาด. 15 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

ภาพที่ 11 แผนที่ตั้งหมู่บ้านไอร์เสม็ด

5.3 กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอม

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะพื้นที่ติดกับพรมแดนและติดกับจุดผ่านแดนมากที่สุด แบ่งเป็น 2 ชุมชน คือ

5.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เขตแดนประเทศไทย ได้แก่ ชุมชนบ้านด่าน ซึ่งปัจจุบันชุมชนนี้ได้แบ่งเขต การปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านด่าน หมู่บ้านด่านพัฒนา และหมู่บ้านกระหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประกอบด้วย 3 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ เขมร ลาว และกวย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อาศัยร่วมอยู่ด้วย ได้แก่ จีน และไทย เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวนี้ ไม่เพียงอาศัยอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ในพื้นที่นี้เท่านั้น ยังเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอื่น ๆ ที่มีพรมแดนติดกับประเทศกัมพูชาอีกด้วย ความเป็นมาและประวัติการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่แถวชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์เขมร เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชายแดนเป็นกลุ่มแรก นอกจากนั้นเป็นกลุ่มชนที่อพยพย้ายมาตั้งถิ่นฐานในภายหลัง

กลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่านทั้ง 3 หมู่บ้านซึ่งมีประชากรจำนวน 1,550 คน แบ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ดังนี้

- 1) กลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีจำนวนประมาณ 45 เปอร์เซ็นต์
- 2) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีจำนวนประมาณ 35 เปอร์เซ็นต์
- 3) กลุ่มชาติพันธุ์กวย มีจำนวนประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์
- 4) กลุ่มชาติพันธุ์จีน และไทย มีจำนวนประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์

การตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในหมู่บ้านด่าน ไม่มีใครทราบแน่ชัด เพราะไม่มีผู้ใดบันทึกข้อมูลในอดีตไว้ สาเหตุน่าจะเป็นพื้นที่เสี่ยง และไม่ได้รับการศึกษา แต่จากข้อมูลสัมภาษณ์ส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม ก็เป็นผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนทำมาหากิน และทำไร่ปลูกข้าวแบบเลื่อนลอย มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศกัมพูชาอันท์มิตรเพื่อนบ้าน บางคนมีญาติพี่น้องอยู่ในหมู่บ้านโอรเสม็ด คีร์มิงคล และลำโรง สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้โดยสะดวก บางคนเกิดที่บ้านด่าน แล้วย้ายไปอยู่ที่บ้านลำโรง อำเภอลำโรง จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชาก็มี

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านด่านก่อน พ.ศ. 2504 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนประมาณ 100 เปอร์เซ็นต์ โดยมีหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องอยู่ในเขตปกครองตำบลเดียวกันส่วนใหญ่เป็นโดยเฉพาะหมู่บ้านที่ถูกยุบรวมเป็นหมู่บ้านด่านในปัจจุบัน ได้แก่ บ้านท่านบ บ้านกันดาล และบ้านยาง

ในขณะเดียวกันในสมัยก่อน พ.ศ. 2504 กลุ่มชาติพันธุ์กวย อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่ในอำเภอสังขะ เช่น ตำบลกระเทียม ตำบลสะกาด และตำบลตาพระ เป็นต้น แต่ในหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้านไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์กวยอาศัยอยู่ร่วมด้วย (นายสปี ด้งาม. 15 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

เมื่อพ.ศ. 2504 ได้หมู่บ้านมาตั้งอยู่ในที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน ในปีแรก ๆ ที่ย้ายมาตั้งอยู่ก็ยังคงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเช่นเดิม ต่อมาเมื่อราว พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา กลุ่มชาติกวยได้ย้ายมาตั้งอยู่ในหมู่บ้านโพนทอง และหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ย้ายมาจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอสำโรงทาบ และอำเภอจอมพระ เป็นต้น สาเหตุที่ย้ายก็คือ การมาประกอบอาชีพ เพราะในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่เดิมแออัด และไม่มีที่ดินในการทำมาหากิน และได้ทราบข่าวเรื่องการประกาศจัดสรรที่ดินให้ผู้ที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดน (นางเฮง แสงเพชร. 22 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ก็เช่นเดียวกันย้ายถิ่นฐานมาทำมาหากินพร้อม ๆ กับกลุ่มชาติพันธุ์กวย และได้ทราบว่าทางการจะจัดสรรที่ดินให้ จึงมาอยู่ที่นี่และจับซื้อที่ดินจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเพื่อทำนา (นางพิน ลำศรีสงค์. 14 มกราคม 2552. สัมภาษณ์)

การมาจับจองที่ทำกินในพื้นที่บ้านด่านนี้ กลุ่มที่มาอยู่ที่หลังโดยเฉพาะกลุ่มลาวและกวยเป็นผู้ที่สามารถจับจองที่ได้ โดยทางการเป็นผู้พิจารณาจัดแบ่งที่ดินให้ และแบ่งเป็นสัดส่วนให้ แต่กลุ่มที่อยู่เดิมไม่ได้รับการจัดให้ เพราะทางการให้เหตุผลว่ามีอยู่ก่อนแล้ว และกลุ่มชาติพันธุ์เขมรส่วนใหญ่จะขายที่ดินให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและกวย จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรไม่ได้รับอนุญาตให้จับจองเพิ่มเติมอีก

5.3.2 กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตแดนประเทศกัมพูชา ได้แก่ บ้านโอรเสม็ด ตำบลโอรเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี มีประชากรประมาณ 450 คน (นายเพ็ง ช้อมอาด. 20 มกราคม 2552. สัมภาษณ์) ในจำนวนประชากรที่อาศัยในหมู่บ้านโอรเสม็ดนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรซึ่งคิดเป็น 70 เปอร์เซ็นต์ กลุ่มชาติพันธุ์จีนและเวียดนามคิดเป็น 30 เปอร์เซ็นต์

การตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านโอรเสม็ดของกลุ่มชาติพันธุ์ในบ้านโอรเสม็ดนั้น เดิมบ้านโอรเสม็ดตั้งอยู่ติดกับพรมแดน หรืออยู่ในที่ตั้งของตลาดติดกับคาสโน แต่เมื่อสร้างคาสโนก็ได้ถูกย้ายมาอยู่ในที่ตั้งปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่บ้านโอรเสม็ดเดิม และกลุ่มที่ย้ายมาใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์เดิม คือกลุ่มชาวเขมรที่ตั้งในหมู่บ้านโอรเสม็ดเดิม มีการติดต่อกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในหมู่บ้านด่านเดิมมาโดยตลอด เมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบในชายแดน ก็ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น และกลับมาอาศัยอยู่ต่อหลังจากเหตุการณ์สงบ กลุ่มนี้คิดเป็น 40 เปอร์เซ็นต์ มีอาชีพทำไร่ เกษของป่า และในปัจจุบันอาจเปลี่ยนอาชีพเป็นมอเตอร์ไซด์

รับจ้างบ้างบางราย แต่ก็ไม่มาก เท่ากับกลุ่มที่ย้ายมาอาศัยอยู่ที่หลัง ซึ่งกลุ่มนี้ย้ายมาประมาณปี พ.ศ. 2504 และ 2540 ปัจจุบันมีจำนวนมากกว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่เดิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จีน และเวียดนาม รวมจำนวน 60 เพอร์เซ็นต์ และมีอาชีพค้าขายและทำงานในคาสีโน (นายเพ็ง ซ้อม อาต. 20 มกราคม 2552)

6. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของผู้คนในชายแดน

ผู้คนในพื้นที่ชายแดน (border land) มีลักษณะเฉพาะและพิเศษที่แตกต่างจากความพื้นที่อื่น ๆ ในทั่วไป ซึ่งรัฐมักจัดเป็นพื้นที่เพื่อการควบคุม (regulation) ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อควบคุมและกำกับการเคลื่อนไหวผู้คนและการข้ามแดนผ่านช่องผ่านแดนในพื้นที่พรมแดน โดยผ่านการใช้กฎหมาย กติกา ระเบียบ และกฎเกณฑ์ที่แต่ละรัฐชาติได้กำหนด นอกจากนี้ พื้นที่ชายแดนยังเป็นหน้าด่านที่ต้องเผชิญกับแรงเบียดนโยบายจากอีกรัฐหนึ่งไปสู่ออีกรัฐหนึ่งเพื่อการรักษาไว้ซึ่งอำนาจและความมั่นคง ในขณะเดียวกันพื้นที่ชายแดนยังมีความสลับซับซ้อนและหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมที่แสดงลักษณะเฉพาะทั้งสอดคล้อง กลมกลืน และได้แย่งกระบวนการที่รัฐชาติได้กำหนดควบคุมหลอมรวมความเป็นอันเดียวกัน

งานของ กนกวรรณ มโนรมย์ ในเรื่อง พลวัตเมืองชายแดน กรณีศึกษาเมืองโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี (2552) ได้สะท้อนให้เห็นพลวัตการถูกควบคุม (regulation) ในยุคสมัยก่อนอาณานิคมและสมัยอาณานิคม แต่เมื่ออยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ เมืองโขงเจียมได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นพื้นที่ประสานความเชื่อมโยง (nodes) และเครือข่ายสังคม (social networks) ของข้ามชาติยุคเศรษฐกิจเสรี การควบคุมของรัฐถูกตอบโต้จากกระบวนการข้ามชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลักลอบเข้าเมือง สินค้าหนีภาษีข้ามแม่น้ำโขง และการเผชิญกับปัญหาสังคมที่ทำลายของเมืองชายแดน มุมมองในงานของแอนดรู วอล์คเกอร์ (Andrew Walker 1999 อ้างใน กนกวรรณ มโนรมย์, 2552 : 351) ก็แสดงให้เห็นอำนาจการควบคุมของรัฐพื้นที่ชายแดนสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมต่อกันระหว่างคนในพื้นที่ชายแดนนานาชาติอย่างใกล้ชิด โดยใช้พื้นที่พรมแดนที่หลากหลายที่ติดกับลาว จีนตอนใต้ และภาคเหนือของไทย สิ่งที่น่าสนใจที่สำคัญคือการตอบโต้ต่อประเด็นการนำเสนอที่ว่า การควบคุมของรัฐมีน้อยลงเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นไปตามปรากฏการณ์ที่พฤษ์ เกาถวิล (2551 อ้างแล้ว) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง วิธีการค้าชายแดน : โลกาภิวัตน์ การควบคุม และการต่อรอง กรณีศึกษาการค้าของผู้ค้าขายในพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี

พื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ค่อนข้างจะมีผลกระทบและเลื้อนไหวไปตามการควบคุมของรัฐ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม สังคม และอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ เพราะการปรับตัว

ของผู้คน และตอบโต้ด้วยการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ความเป็นชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา และความสัมพันธ์ในสถาบันสังคม แต่ถ้าหากย้อนมองตามยุคสมัยที่ปรากฏในพื้นที่ ชายแดนโดยแบ่งยุคการเคลื่อนที่ครอบคลุมทางวัฒนธรรมของตะวันตกเพื่อขยายพื้นที่และช่วงชิง พื้นที่ที่เรียกกันว่า อาณานิคม ก็จะทำให้สามารถรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ชายแดนก่อนและ หลังอาณานิคมได้ในฐานะความเป็นชายขอบกับศูนย์กลาง ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปก็ทำให้พื้นที่ ชายแดนเปลี่ยนแปลงไปและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะยุคโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เริ่ม ชัดมากขึ้น การข้ามพรมแดนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนค่อนข้างชัด เกิดการเชื่อมกับการข้ามชาติที่ ผ่านการเลื่อนไหล หรือไหลเท อย่างไม่ชัดเจนตายตัวและสม่ำเสมอ ได้แก่ การไหลไปมาของผู้คน (ethnoscape) สื่อ (mediascape) เทคโนโลยี (technoscape) ทุน (nancialscape) ความคิด (ideoscape) ความซับซ้อนในพื้นที่ชายแดนในยุคโลกาภิวัตน์ ในท้ายสุด(Appadurai (2000 อ้างใน กนกวรรณ มโนรมย์, 2552 : 355) เชื่อว่า การเลื่อนไหลและการเคลื่อนย้ายของคน เงิน สื่อ เทคโนโลยี และความคิด ข้ามอาณาบริเวณที่โลกเป็นคุณลักษณะใหม่และเฉพาะของสังคม สมัยใหม่ในยุคที่โลกไร้พรมแดน

ลักษณะวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนเกิดการซับซ้อนมากขึ้นเพราะการเลื่อนไหลของปัจจัย ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ งานของ Flynn (1997 อ้างใน จักรกริช สังขมณี, 2551) แสดงให้ เห็นความเป็นท้องถิ่นที่สร้างตัวตนเฉพาะในพื้นที่พรมแดนระหว่างประเทศ ในบทความเรื่อง “We are the border” ได้กล่าวว่า คนที่อยู่ในพื้นที่พรมแดนต้องการจะสื่อสารกับคนอื่น ๆ ว่า พวกเขามี รากเหง้าทางวัฒนธรรม และความเป็นตัวตนที่แอบอิงอย่างใกล้ชิดกับพื้นที่ถิ่นฐานเดิมค่อยข้างแบ แน่น (deep placement) มีการสั่งสมวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันมายาวนาน ไม่ใช่คนที่มาจากหลาย พ่อพันธุ์แม่จากหลายทิศหลายทางไร้อาณาเขต (dereitorialization) หรือคนโยกย้ายไร้ที่ (displacement) ซึ่งแนวคิดนี้อาจตรงกันข้ามกับ Gupta and Ferguson (1992 อ้างใน จักรกริช สังขมณี 2551) ได้อธิบายพื้นที่ชายแดนมักเป็นการรวมตัวของผู้คนที่มาจากการโยกย้ายไร้ที่และการย้าย แบบหลายทิศทางจนทำให้คนในพรมแดนมีลักษณะเป็น “คนพันธุ์ทาง (hybridized subject)

ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณพื้นที่ช่องจอม-โอรส์เม็ด เมื่อพิจารณาแนวคิดของ Flynn (1997) กับ Gupta and Ferguson (1992) แล้ว จะเห็นได้ว่า พื้นที่ชายแดนในช่องจอม เป็นพื้นที่ ที่ผสมผสานระหว่างคนที่อยู่เดิมตามความคิดของ Gupta and Ferguson กับคนที่โยกย้ายถิ่นตาม แนวคิดของ Flynn เนื่องจากพื้นที่ชายแดนช่องจอม-โอรส์เม็ดไม่ได้เป็นพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นทางการตั้งแต่อดีต เป็นเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีภูเขามองดงรักกันและมีช่องข้ามเขาเท่านั้นเอง ผู้คนในชุมชนบ้านด่าน ยังมีวัฒนธรรมที่พร้อมแสดงตัวทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ แต่เมื่อมี

ผู้คนโยกย้ายถิ่นมาอยู่ร่วมด้วยเกิดการผสมผสานบางส่วน ปรับเปลี่ยนบางส่วน และบางส่วนก็ยังคงความเป็นเหมือนเดิมอยู่ด้วย การศึกษาในประเด็นเรื่องวัฒนธรรมนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกคำว่า ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม (multi culture) ซึ่งมีการคงไว้ ผสมผสาน และการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนในช่วงมีการสงคราม
2. วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายในพื้นที่ชายแดนยุคกระแสโลกาภิวัตน์
3. การดำรงไว้ กลืนกลาย และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนไทยกัมพูชา

ในแต่ละประเด็นผู้วิจัยจะนำเสนอภาพวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนซึ่งอาศัยความทรงจำเกี่ยวกับสงครามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีผลต่อวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ รวมถึงประเด็นที่เกี่ยวข้อง การให้เข้าควบคุมคุ้มครองในสภาวะสงคราม และประเด็นการเปลี่ยนผ่านเข้ามาสู่ยุคโลกาภิวัตน์ และลักษณะการการดำรงไว้ การกลืนกลาย และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนตามลำดับ ดังนี้

6.1 วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนในช่วงมีการสงคราม

วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนก่อนการสร้างเป็นรัฐชาติก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น พื้นที่ทางวัฒนธรรมเขมรปรากฏอยู่ในพื้นที่บริเวณเทือกเขาพนมดงรักทั้งสองฟากฝั่งในสมัยสงครามเย็นและปัญหาการเมืองได้เข้ามาบดบังและลบเลือนวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรหายไประยะหนึ่ง กระแสชาตินิยมที่รัฐชาติไทยได้ปลูกกับคนในดินแดนนับแต่การเริ่มสร้างเอกสารประวัติศาสตร์ในแบบเรียนตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นต้นมา โดยยกเอาศิลาจารึกวัดศรีชุมเป็นข้ออ้างว่าได้ขับไล่ขอมสบาดโขลญออกจากพื้นที่ได้ ต่อมาก็สร้างความต่อเนื่องของกรุงอยุธยามาเชื่อมต่อกับกรุงสุโขทัย และได้อ้างสิทธิในการครอบครองเหนือดินแดนพื้นที่พนมดงรักทั้งหมด เมื่อฝรั่งเศสทรงค้นพื้นที่ที่ไทยเคยยึดครองก็เกิดการสร้างความไม่พอใจกับความเป็นอาณานิคม กล่าวในทางลบว่า ไทยเสียดินแดนให้กับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส และสิ่งที่เห็นความเป็นชาตินิยมแห่งรัฐชาติไทยมากที่สุดก็คือ การแก้คดีเขาพระวิหาร ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดการพิมพ์หนังสือเล่ม “ไทยสถาปนาภคัตริย์เขมร” พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 (สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พระนคร : ธนาคารพิมพ์, 2505) เพื่อแสดงความเป็นผู้อยู่เหนือประเทศกัมพูชา การแสดงออกของไทยในเรื่อง

นี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องจินตภาพจักรพรรดินิยม (Alexandra Denes, 25006)⁹ โดยคิดว่าเขมรเป็นส่วนหนึ่งของไทย

จากข้อมูลที่ยกมากล่าวในเบื้องต้นนี้ เป็นการเกริ่นนำเพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพวัฒนธรรมผู้คนโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนบริเวณพื้นที่ผ่านแดนช่องจอม-โอรส์เม็ด ผลกระทบจากการสงครามทำให้วัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ทั้งมีการดำรงไว้และปรับเปลี่ยนไป โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อตามช่วงเวลาแห่งการสงครามต่าง ๆ

ชุมชนบ้านด่านเป็นชุมชนชายแดนที่อยู่ติดพรมแดนมากที่สุด เมื่อนับชุมชนที่ยังไม่มีการย้ายมาตั้ง ณ ที่ตั้งใหม่ ผู้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ตรงข้ามกับปากเชิงเขา ผู้คนสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันฉันญาติพี่น้อง ซึ่งก็ล้วนเป็นญาติพี่น้องกันตั้งแต่กำเนิด ภาษาและวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารกันก็เป็นภาษาเดียวกัน ไม่มีคำใดที่ไม่สามารถสื่อสารกันได้ การร่วมทำกิจกรรมวัฒนธรรมก็มีอย่างต่อเนื่อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็ การข้ามช่องจอม(จรมือก) ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาในวิถีชีวิต อย่างที่นางลาว วงชาติ อายุ 65 ปี เล่าว่า

“สมัยก่อนเราก็ไปมาหาสู่กันอย่างปกติสุข มีการแลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องนุ่งห่มกันเป็นประจำ ส่วนใหญ่พวกเขาไม่ค่อยได้ทำนา ก็จะเอาของป่า หวาย และเนื้อสัตว์ป่ามาแลกข้าวสารไปหุงกิน แม่ก็เคยข้ามไปบ่อยครั้งเหมือนกัน ไปหาญาติที่นั่น ช่วยงานศพ และก็ไปเก็บเห็ด ตัดหวาย”

การข้ามเนินสันเขาไปอีกฟากหนึ่ง ผู้คนทั้งสองฟากฝั่งก็ยังไม่ถือว่าเป็นการข้ามช่อง ยังให้ความหมายพื้นที่ช่องผ่านแดนเป็นแค่ช่องทางเดินธรรมดา บางทีก็มาช่วยกันดำนาที่บ้านด่าน หุงหาอาหารเลี้ยงดูกันปกติ

ความทรงจำเรื่องราวในอดีตของชุมชนในพื้นที่ชายแดนคงเหลืออยู่เฉพาะในชุมชนบ้านด่านเท่านั้น ส่วนชุมชนโอรส์เม็ดไม่มีความทรงจำเหลืออยู่เลย เพราะผู้คนที่เคยอาศัยถูกโยกย้ายให้ไปอยู่ถิ่นอื่น จากคำบอกเล่าจะเป็นได้ว่า ในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่สองถึง ปี พ.ศ. 2500 คนในชุมชนบ้านด่านและโอรส์เม็ดก็ยังอยู่กันอย่างมักคั่นกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเป็นเครือญาติทางสายเลือด การแต่งงาน การทำมาหากิน การสืบทอดมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษได้ลากถางไร่นาไว้ เพราะทั้งคนที่เลือกอยู่ในพื้นที่เชิงเขาทั้ง 2 ฝ่ายมีการเชื่อมโยงกันด้วยพื้นฐานวัฒนธรรมที่อกเขาพนมดงรัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการส่งต่อวิถีชีวิตและแนวคิด

⁹ จากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Alexandra Denes เรื่อง Recovering Khmer Ethnic Identity

ที่เป็นลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม ความรู้สึกของผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ชุมชน ไม่มีการแบ่งแยกกันว่าเป็นใคร ทุกคนต่างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์

เมื่อเส้นพรมแดนบนเทือกเขาพนมดงชัดมากขึ้นด้วยสาเหตุที่รัฐไทยและฝรั่งเศสได้เข้ามาควบคุมในยุคสงคราม การที่ไทยประกาศสงครามกับประเทศฝรั่งเศสในช่วงปี พ.ศ. 2483-2484 พื้นที่ช่องจอมก็ยังมีกลิ่นอาย ผู้คนก็ยังไปมาหาสู่กัน ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่รัฐทั้ง 2 ฝ่ายเข้ามาควบคุมการข้ามแดนก็ตาม และสงครามจบลงด้วยฝรั่งเศสยอมยกดินแดนครั้งที่ไทยคืนให้ฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2436 ให้ฝ่ายไทยคืน โดยมีการลงนามในสนธิสัญญาโตเกียว สถานการณ์ช่วงนั้น ผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็มีความสะดวกมากในการเดินทางไปมาหาสู่กันมากขึ้น ครูในโรงเรียนก็ลงไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพิบูลย์สงคราม ผู้คนบ้านด่านบางคนก็เดินทางไปเรียนหนังสือที่อำเภอเกรียงศักดิ์ (ปัจจุบันเป็นจังหวัดอุตรดิตถ์)

ในระยะเวลา 5 ปีกว่าที่ไทยได้ดินแดนจากฝรั่งเศส หลังสงครามโลกปิดฉากลง ไทยก็ต้องคืนดินแดนที่ได้มาให้กับฝรั่งเศสในปลายปี พ.ศ. 2489 ผู้คนที่เดินทางไปอยู่อีกฟากหนึ่งของเขาพนมดงรักก็ถูกเกณฑ์กลับคืน แต่ก็ยังมีบางคนไม่กลับ เพราะแต่งงานและสร้างครอบครัวที่นั่นแล้ว ผู้คนในชุมชนทั้ง 2 ฝ่าย เริ่มไม่สามารถติดต่อกันอย่างเป็นทางการได้ คุณตาเนย วงชาติ เล่าสถานการณ์ในช่วงนั้นให้ฟังว่า

“แม้ดินแดนจะตกเป็นของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม การไปมาหาสู่กันก็ยังมีส่วนในคราวจำเป็น เช่น การเดินทางไปทำบุญงานศพ และงานแต่งงาน เป็น ผมย้ายไปอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านลำโรง ตอนอายุ 20 ปีพอดี ก็เลยบวชอยู่ที่นั่นได้ 5 พรรษา หลังจากนั้นก็สึก จึงรู้จักญาติโยมที่นั่น เมื่อคราวเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีงานศพ ก็เดินทางไปช่วยบุญเขา โดยขออนุญาตเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและกัมพูชา แต่บางครั้งก็เดินทางลัดป่าไปก็มี”

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ฝรั่งเศสอยู่ในฝ่ายอักษะเป็นฝ่ายชนะสงคราม การกลับเข้ามาเพื่อทวงคืนความเป็นอาณานิคมก็เกิดขึ้น การต่อสู้ระหว่างดินแดนอาณานิคมจีนของฝรั่งเศสทั้งหมดก็คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ก็เริ่มต้นขึ้น ซึ่งเรียกว่า “สงครามอินโดจีน” ในช่วงเวลาเกิดสงครามอินโดจีนสิ้นระยะเวลา 8 ปี และสงครามสงบลงเมื่อปี 2497 โดยมีข้อตกลงในสนธิสัญญาเจนีวา (The Geneva Accords of The Geneva Agreement of 1954) มีข้อตกลงยอมรับความเป็นเอกราชของ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา (สุวิทย์ วีระศาสตร์, 2543)

ผลกระทบในช่วงสงครามอินโดจีนต่อชุมชนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาดูเหมือนจะมีไม่มากนัก เพราะการต่อสู้เพื่อเอกราชเกิดขึ้นระหว่างเจ้าอาณานิคมเดิมกับประเทศอาณานิคม ผู้คนก็ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารล้มตายหายจากพื้นที่ไป ทำให้ชุมชนสำโรงซึ่งเป็นชุมชนตรงกันข้ามกันบ้านด่าน เหลือผู้น้อย

“คนเขมรบางคนก็ถูกเกณฑ์เป็นทหาร ทหารไทยก็ไปช่วยรบเช่นเดียวกัน แต่ก็กลับมาแทบทุกคน แต่ทหารเขมร ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร ในสมัยนั้น การติดต่อกับผู้คนในพื้นที่บ้านสำโรง และหมู่บ้านอื่น ๆ ก็ยากขึ้น เพราะเมื่อสงครามสงบลง ก็อยู่ในช่วงที่ไทยพิพาทเรื่องประสาทเขาพระวิหาร และเริ่มย้ายหมู่บ้านด่านมาตั้งที่แห่งใหม่ ทำให้ยิ่งห่างกันมากขึ้น” (นายสปี ดิงาม.สัมภาษณ์. 20 พฤศจิกายน 2551)

หลังจากสงครามอินโดจีนสงบลง การขยับตัวของสงครามเย็นก็เกิดขึ้น เป็นวิถีแห่งการต่อสู้ระหว่างกลุ่มที่ยึดลัทธิการปกครองสองฝ่าย คือ กลุ่มชาตินิยมคอมมิวนิสต์ มีรัสเซียเป็นผู้นำ กับกลุ่มชาติประชาธิปไตยโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ สาเหตุที่เรียกสงครามเย็นเพราะเป็นสงครามจิตวิทยา หรือการต่อสู้ที่เลี่ยงการปะทะกัน เป็นการต่อสู้กันทางด้านความคิดและการเมือง

ในขณะที่เกิดการช่วงชิงทางด้านลัทธิการปกครองเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ นโยบายความเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด โดยการนำของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ แตกต่างจากนโยบายฝ่ายไทยที่ฝักใฝ่ในลัทธิประชาธิปไตยตามสหรัฐอเมริกา แต่กัมพูชาในขณะนั้นตามการมองของอีกฝ่ายดูเหมือนจะโอนเอียงไปทางคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ เวียดนามใต้ และไทย จึงสนับสนุนกลุ่มเขมรเสรี ภายใต้การรณรงค์ของชิง จ้อกัทญ์ ก่อการกบฏขึ้นในปี พ.ศ. 2502 แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ (ศูนย์อินโดจีนศึกษา, มปป. : 13)

ในเวลาเดียวกันนั้นสถานการณ์ชายแดนไทย-กัมพูชาขณะนั้นเริ่มมีปัญหาคือ หลังจากที่ถูกพม่าได้อิสรภาพแล้ว ในปี พ.ศ. 2502 สมเด็จพระนโรดม สีหนุ ได้ยื่นฟ้องคดีเรื่องเขาพระวิหาร ทำให้ผู้คนในพื้นที่ชายแดนเริ่มมีการถูกโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยกัน การปราบปรามและป้องกันคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยก็ทวีมากขึ้น จึงมีการย้ายรวมหมู่บ้านด่านและหมู่บ้านใกล้เคียง(ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 3) เป็นหมู่บ้านด่าน เพื่อประโยชน์ในการควบคุมและการป้องกันภัย ในปี 2504 การช่วงชิงและความพยายามยึดพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐไทยกับกัมพูชา ยิ่งทำให้เกิดปัญหาในชายแดนมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันนั้น ไทยยังมีการประกาศเชิญชวนคนไทยในที่ต่าง ๆ เข้าไปอยู่ร่วมกับหมู่บ้านที่ย้ายไปอยู่ด้วย โดยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ย้ายเข้าไปอยู่ โดยมีในช่วงนี้มี

ครอบครัวของคนไทยเชื้อสายลาวอพยพจากจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด เข้ามาขออาศัยอยู่ร่วมกันที่บ้านด่านจำนวน 4 - 5 ครอบครัว ประกอบด้วยนายบัว สุรัมย์ ครอบครัวนายจันทา มีสีล ครอบครัวนายคำ ทัดแก้ว ครอบครัวนายมา โกสากุล และ ครอบครัวนายทองคำ ทัดเกิด

แนวคิดเรื่องความเป็นรัฐกันชน เกิดขึ้นในสมัยที่มีสงครามเย็น ตามคำเล่าของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จากการให้สัมภาษณ์ เมื่อ 10 มิ.ย.45 เวลา 08.45 น. ณ สโมสรกองทัพบก ได้ชี้แจงคำว่า “รัฐกันชน” (Buffer State) ว่า

“เป็นความคิดเป็นยุทธศาสตร์ทางทหารในสมัยสงครามเย็น เป็นความพยายามของเราที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เข้ามาเกิดในบ้านเมืองของเรา หลังจากสงครามเย็นมาแล้ว ความคิดอย่างนี้ก็เปลี่ยนไป เพราะโลกเป็นหนึ่งเดียว ไม่มีพรมแดน ไม่มีศัตรู มีแต่ความเป็นมิตร และการแข่งขันกัน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นกับภูมิภาคหรือกับโลก แม้กระทั่งกับประเทศของตัวเอง ประเทศไทยหลังจากผ่านสงครามเย็น ก็มีการปรับตัว เรามีความคิดว่า ต้องการให้ประเทศรอบบ้านในกลุ่มอาเซียนนี้ เป็นประเทศที่มีการพัฒนา และมีความก้าวหน้าไปพร้อมกับประเทศไทยเรา ในภูมิภาคนี้จะมีประเทศหนึ่งประเทศใด เป็นเสมือนหลุมบ่ออยู่ไม่ได้ เพราะจะเกิดปัญหา

อย่างในวันนี้ บางประเทศเพื่อนบ้านของเราก็มีปัญหา มียาเสพติด แรงงานเถื่อน หรืออาชญากรรมข้ามชาติ หลังไหลเข้ามา นี่คือนี่ที่เป็นความจริง ที่ประเทศไทยเราทำมา หลังสงครามเย็น 20 ปีที่ผ่านมา เราดำเนินการอย่างนี้มาตลอด เห็นได้จาก เราช่วยประเทศกัมพูชาที่มีการปรองดองกันในชาติ ทำให้มีการรวมตัวกัน หรือการช่วยเงินเป็นของมาเลเซีย ให้มาพบกับ รมว.มหาตไทย ที่หาดใหญ่ ตั้งแต่นั้นมา มาเลเซียก็ไม่มีก่อกองร้าย หรือการช่วยลาวในทุกด้าน มีการเคลื่อนย้ายสิ่งที่จะทำให้กระทบกระเทือนถึงกันทั้งหมดออก ช่วยเวียดนามทุกอย่างที่จะทำได้ สมัยก่อนเราเรียก การปฏิบัติการนอกเขตแดนนี้ว่า การปฏิบัติการในพื้นที่ระวางป้องกัน ซึ่งมองแล้ว เหมือนการกระทำที่ไม่ดี แต่ในวันนี้จะมีอยู่ในรูปของการข่าว ซึ่งประเทศไทยไม่เคยไปวางสิ่งนี้รอบบ้าน แต่ประเทศเพื่อนบ้าน อาจจะมีการเข้ามาวางในประเทศเราก็ได้ ซึ่งวันนี้เรารู้ว่ามีใครเข้ามาอยู่ที่ใด แต่เราเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็อย่าประพฤติดะไรที่เป็นภัยกับบ้านเรา...”

(<http://defence.thaigov.net/explain/buffer.htm>)

จากข้อความที่ยกมานี้ก็เพื่อเชื่อมโยงกับการโยกย้ายถิ่นฐานผู้คนในปี พ.ศ. 2504 ด้วยเหตุผลของผู้คนว่า “เพื่อทำมาหากิน” แต่ในความคิดของความเป็นรัฐชาติก็มีความคิดในเรื่อง “รัฐกันชน” ก็สะท้อนจากการปฏิบัติการของรัฐในสมัยนี้เช่นเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงความสำนึกทางชาติพันธุ์ร่วมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในชุมชนบ้านด่านกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศกัมพูชา จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนถึงแม้อาศัยอยู่ในพื้นที่มาโดยตลอด ในมุมมองรัฐชาติก็ให้ฐานะเป็นคนไทย

นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า เกิดขึ้นในเมื่อสิ้นสุดยุคสงครามแล้ว ไทยโดยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีได้ประกาศใช้นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบ เป็นสนามการค้า” เพื่อคลี่คลายภาวะสงครามต่าง ๆ แม้กระนั้นก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็ยังถูกมองในแง่ลบในความทรงจำของชาติตลอดไปควบคู่ไปกับชาตินิยมไทยถูกสร้างขึ้นโดยรัฐชาติ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนถูกบังคับด้วยวัฒนธรรมรัฐกำหนด เริ่มต้นจากการเรียนภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนและการสืบทอดทางด้านวัฒนธรรม มุมมองของรัฐชาติก็มีความคิดเห็นที่แตกต่าง และสิ่งไม่เรียนและสอนภาษาท้องถิ่นมาหลายปี จนกระทั่งยอมรับว่า รัฐเคยกำหนดภาษาเขมรอยู่ในภาษาต้องห้ามภาษาหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการ จากการให้สัมภาษณ์ของ วิจิตร ศรีสะอ้าน อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ว่า

“ในเรื่องมาจากวิกฤตภาษาไทยซึ่งมีจำนวนนักเรียนที่ใช้ภาษาไทยได้ไม่ผู้ต้องการมาตรฐานของกระทรวงศึกษา และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาไทยของจังหวัดสุรินทร์มีผลที่ไม่น่าพึงพอใจ ...กระทรวงศึกษาธิการได้ยกเลิกคำสั่งห้ามสอนภาษาท้องถิ่นในสถานศึกษาภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษา กระนั้นการจัดทำหลักสูตรนั้นให้ทางสำนักงานพื้นที่เขตการศึกษาเป็นผู้จัดทำเนื่องจากในประเทศไทยนั้นมีภาษาท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก”

หลักสูตรภาษาท้องถิ่นไม่จำเพาะเจาะจงแต่ภาษาเขมรแม้กระทั่งภาษากูยและภาษาลาว ยังไม่มีการพิจารณาอย่างเป็นรูปธรรม ในกรณีของภาษาเขมรซึ่งมีระบบการเขียนสามารที่จะนำมาสอนได้โดยทันทีนั้น ยังไม่มีการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้งในระดับประถมและมัธยมศึกษาภายในจังหวัด ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ผู้บริหารการศึกษาในจังหวัดและได้ข้อมูลว่าสาเหตุที่ไม่มีการสอนภาษาเขมรนั้นเนื่องมาจากไม่มีครูผู้สอนและนักเรียนส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านการเรียนภาษาไทย และครูส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อว่า “เด็กที่พูดภาษาถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาเขมรจะ

เกิดความสับสนและเรียนภาษาไทยไม่ได้" (<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=1170>)

การค้นหาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ซึ่งมีพัฒนาการงานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไทยในระยะแรก ได้รับอิทธิพลจากมุมมองแบบหยุดนิ่ง ตายตัว และแบ่งแยกความเป็นเขา-เราอย่างชัดเจนเมื่อผ่านยุคสมัยแห่งสงครามทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในด้านการศึกษาและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากประเทศอำนาจโดยส่งข้าราชการไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ (Thongchai 1991 อ้างใน ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 15) ทำให้งานศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาติพันธุ์ต่าง ๆ ถูกศึกษามาในรูปแบบเดียว ไม่มีความเกี่ยวข้องกับบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ถึงแม้กระนั้นก็ตาม การศึกษาวัฒนธรรมเขมรในพื้นที่ชายแดนก็ยังมี การศึกษาน้อยมาก การถูกเปิดเผยลักษณะทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในยุคนี้จึงถูกบดบังในการศึกษาที่ยังติดอยู่ในอำนาจรัฐชาติ แม้กระทั่งก้าวไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ก็ตาม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นยังถูกสร้างภาพซ้ำอยู่เรื่อยไป

6.2 วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายในพื้นที่ชายแดนยุคกระแสโลกาภิวัตน์

ชายแดนไทย-กัมพูชาในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งผ่านการเปลี่ยนผ่านปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้คนในชุมชนชายแดนได้สังสมความทรงจำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสำนึกกลุ่มชาติพันธุ์ถูกรัฐชาติปรับเปลี่ยนและผลักดันสู่ความเป็นชายขอบและความเป็นอื่นให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตแดนไทยและกัมพูชา ผู้คนในชุมชนบ้านด่านยังคงอาศัยอยู่ที่เดิมภายใต้การเข้าควบคุมของอำนาจรัฐไทย แต่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนโอรเสม็ดและลำโรงถูกโยกย้ายถิ่นฐานด้วยนโยบายการเปลี่ยนผู้คนที่เมืองสมัยเขมรแดง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจัดตั้งใหม่ชื่อว่า โอรเสม็ด ต่างย้ายถิ่นฐานมาโดยการควบคุมจากอำนาจรัฐกัมพูชา และมีอีกหลายคนโยกย้ายถิ่นฐานมาอยู่อาศัยร่วมด้วยเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างในคาสโน ซับมอเตอรีไซต์รับจ้าง และแม้ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายอย่างการค้าบริการประเวณี หากถามว่า ความสำนึกทางชาติพันธุ์ระหว่างผู้คนในชุมชนบ้านด่านกับชุมชนโอรเสม็ดยังเหมือนเดิมหรือไม่ คำตอบที่ได้อาจมีความหลากหลายแล้วแต่บริบทที่อาศัยผลประโยชน์ที่มีความเคลื่อนไหวในพื้นที่ชายแดน การดิ้นรนปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในบริบทพื้นที่ชายแดนของแต่ชุมชนก็ย่อมมีมากขึ้นปานใด การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเพราะความเป็นพื้นที่ชายแดนที่ก้าวมาสู่ยุคโลกาภิวัตน์ก็มีมากขึ้นปานนั้น

พัฒนาการทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนทั้งสองฟากฝั่งไม่พร้อมกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำเนียงภาษาและวัฒนธรรม อีกทั้งการถูกแบ่งแยกดินแดนโดยอำนาจรัฐด้วย ยิ่งให้

มองเห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฟากฝั่งได้ชัด แต่อย่างไรก็ตาม ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เขมรก็ไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าหากตอบคำถามในบริบทที่เป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้ถูกกดทับด้วยอำนาจรัฐ

ยศ สันตสมบัติ (2544) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นลักษณะของกลุ่มที่พูดภาษาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคม การเมืองและระบบเครือญาติเดียวกัน โดยผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ชุดเดียวกัน และมีแบบแผนทางด้านวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ด้วยเหตุนี้หากจะบรรยายประวัติศาสตร์ความเป็นมาของภาษา ก็ย่อมหมายความว่าเรากำลังบรรยายประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง หรือหลายกลุ่มซึ่งพูดภาษานั้น ดังนั้น คำว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงหมายถึง ลักษณะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันของชนเผ่า หรือชนชาติ เช่น กลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกัน นุ่งห่มเสื้อผ้าเหมือนกัน ทำอาหารอย่างเดียวกัน ตลอดจนมีความเชื่อทางศาสนาเดียวกัน เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันคำเตือนในเรื่องให้ระมัดระวังการใช้ภาษามาใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์โดย เอ็ดมันด์ ลีช (อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, 2544) ซึ่งได้กล่าวว่า การนำเอาภาษากับกลุ่มชาติพันธุ์ไปเปรียบเทียบกัน หรือการนำเอาข้อมูลทางด้านภาษาศาสตร์ไปใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต้องแยกแยะอย่างระมัดระวัง เพราะกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งอาจพูดได้หลายภาษา ดังนั้น กลุ่มคนสองกลุ่มที่พูดภาษาเดียวกัน จึงมิได้หมายความว่า คนสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันเสมอไป

จากแนวคิดของของเอ็ดมันด์ ลีช ทำให้สังเกตเห็นว่า ถ้าหากการใช้ภาษามาศึกษาความเป็นลักษณะร่วมทางกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งสองฟากฝั่ง ก็น่าจะมีปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะคนทั้งสองกลุ่มเรียกตนเองว่า “เขมร” และมีความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เขมรเช่นเดียวกัน จึงน่าจะอาศัยแนวคิดใหม่ที่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง อาจมีการเปลี่ยนแปลงภาษาที่ตนใช้ตลอดเวลา แต่ในทางตรงกันข้าม ภาษาที่กลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่ง อาจมีความคงทนข้ามกาลเวลาอันยาวนานก็เป็นได้เช่นเดียวกัน แนวคิดนี้น่าจะใช้ได้กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอมสองชุมชนทั้งสองฟากฝั่ง

“ฟังไม่ค่อยออก ได้เป็นบางคำ สำเนียงแปร่ง ๆ เหมือนพูดภาษาเขมรไม่ชัด”

คำพูดจากผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรต่างแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะทางภาษาที่ตนคุ้นชินในชีวิตประจำวัน ดูเหมือนจะสร้างความแตกต่างด้านความเป็นชาติพันธุ์ แต่ก็เพียงสำเนียงและคำบางคำที่เกิดขึ้นใหม่ตามการยอมรับเอาวัฒนธรรมทางภาษาของบริบท

ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และการกำหนดควบคุมโดยอำนาจรัฐผ่านภาษาของผู้คนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตดินแดนนั้น ๆ

แต่เมื่อก้าวข้ามลำเนียงไปสู่ประโยคถ้อยคำ เช่น คำกล่าวคนเฒ่าแก่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสุรินทร์ว่า

“เมืองกอกระละม พนมปิฎะเลียย สบายริกเรียยอังกอร์เวียด”

เมื่อสวนความถามผู้คนในชุมชนโอรเสม็ดและให้พูดให้ฟัง พวกเขาก็พูดว่า

“บางกอกระละม พนมปิฎะเลียย สบายริกเรียยอังกอร์เวียด”

เมื่อแปลความแล้วมีความหมายเหมือนกัน คือ (เมื่อ) “บางกอกกลมไป พนมเป็ญก็สลาย **สุขสบายนครวัด**” เมื่อได้ฟังคำกล่าวทั้งสองประโยคนี้แล้ว ก็สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์นี้มีความร่วมกันทางด้านวัฒนธรรมตั้งแต่อดีต เพียงอำนาจรัฐชาติมาบังคับไม่ให้สืบทอดกันได้เพียงชั่วขณะเท่านั้นเอง

เมื่อหันกลับมามองผู้คนที่เป็นผู้แทนกลุ่มวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนโดยเฉพาะในชุมชนบ้านด่านจะพบเห็นความหลากหลายที่เกิดจากการเลื่อนไหลของผู้คน สินค้าและวัฒนธรรม จึงทำให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้แย่งชิงความหมายและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเด็นที่น่าสนใจตรงนี้ก็ คือ รูปแบบของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันแตกต่างออกไปจากอดีตในแง่ที่ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันมิได้ครอบงำหรือทุบทำลาย แต่กลับดูดซับเอาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในพื้นที่มาผนวกรวมเข้าไว้ (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 101) การเลื่อนไหลมาสู่พื้นที่ชายแดนของผู้คนที่หลากหลาย ทำให้ชุมชนบ้านด่านประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาว กูย และเขมรซึ่งเป็นคนในพื้นที่เดิม การผนวกรวมวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์รูปแบบใหม่นี้ ผู้คนปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ถึงแม้จะมีการแย่งชิงในการให้ความหมายและการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ตาม แต่การผนวกรวมของผู้คนก็เกิดขึ้น การนิยามความหมายและอัตลักษณ์บางอย่างถูกลบเลือนลักษณะเฉพาะไป สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่รังเกียจเดียดฉันท์ ปรากฏการณ์ในชุมชนสะท้อนให้เห็นการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างเขมรกับกูย เขมรกับลาว เขมรกับไทย และจีน การเลื่อนไหลของผู้คนเข้ามาสู่พื้นที่ชายแดนเริ่มมีขึ้นตั้งแต่รัฐได้ใช้อำนาจในการควบคุมจัดพื้นที่ในชายแดนเมื่อผู้คนมีความหลากหลาย วัฒนธรรมก็หลากหลายเช่นเดียวกัน

การช่วงชิงพื้นที่วัฒนธรรมด้านศาสนาก็เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเพิ่มมากขึ้น และมีการแยกชุมชนบ้านด่านออกเป็นหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 14 กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีวัดอยู่ในหมู่ด้วย กลุ่ม

ชาติพันธุ์ลาวก็เริ่มคิดสร้างวัดขึ้นใหม่ให้อยู่ในหมู่บ้านตนเอง หมู่บ้านด่านจึงมีวัดมหานิกาย 2 แห่ง การให้ความหมายที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เริ่มชัดขึ้นเมื่อเรียกว่า “วัดเขมร” และ “วัดลาว”

การเรียกชื่อหมู่บ้านที่แตกต่างจากเดิมก็สะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงความหมาย เช่นเดียวกัน แต่เดิมก่อนแยกหมู่ เรียกว่า บ้านด่าน หมู่ที่ 1 เมื่อแยกเป็นหมู่ที่ 14 ก็เพิ่มคำให้เห็นความแตกต่าง บ้านด่านพัฒนา หมู่ที่ 14 และแยกอีกหมู่หนึ่ง ก็เรียกว่า บ้านหนองกระพุ่ม หมู่ 18 ที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่ในชุมชนเดียวกันมีเพียงถนนตัดลัดซอยขึ้นเท่านั้นเอง

ความหลากหลายทางด้านประเพณีปฏิบัติในชีวิตประจำวันก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้บางอย่างถูกลอมรวมเข้าด้วยกัน แต่บางอย่างก็แสดงให้เห็นว่า เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เช่น บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว แต่เมื่อทำก็ร่วมกันทำทั้งหมด แชนโฌนตา ประเพณีปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกวย ลาวก็มาร่วมด้วย

ในบริบทตามปรากฏการณ์อย่างนี้จึงไม่สามารถมองวัฒนธรรมให้ยึดโยงติดอยู่กับพื้นที่ อย่างตายตัว วัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์มีลักษณะไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เราไม่สามารถบอกได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเท่านั้นที่แชนโฌนตา กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเท่านั้นที่เล่นประเพณีบุญบั้งไฟ และไม่สามารถพูดได้ว่า คนลาวเท่านั้นที่กินข้าวเหนียวไก่ย่าง ส้มตำ แม้อาหารการกินก็ถูกลอมรวมเข้าเป็นอันเดียวกันหนึ่ง แม้จะมองว่าเป็นลักษณะเฉพาะ วัฒนธรรมที่ติดมากับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ก็ตาม

6.3 การดำรง และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนไทยกัมพูชา

วัฒนธรรมหลักของไทยและวัฒนธรรมหลักกัมพูชา บางอย่างเหมือนกันบางอย่างแตกต่างกัน การร่วมประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีต นับแต่อาณาจักรฟูนัน อาณาจักรเจนละ และอาณาจักรเมืองพระนคร ต่อมาไทยก็แยกเป็นรัฐอิสระในสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ การได้รับมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมร่วมกันในอดีตตั้งแต่สมัยที่ยังรวมอยู่ในโครงสร้างเป็นอำนาจเดียวกันอยู่ร่วมกัน แต่ปัจจุบันถูกแบ่งแยกภายใต้อำนาจอริรัฐที่แตกต่างกัน

การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเช่น

กลุ่มชาติพันธุ์ลาว เมื่ออย่างก้าวเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนบ้านด่าน ยังไม่มีบุญประเพณีบั้งไฟ เพราะมีจำนวนน้อย ต้องกลับไปร่วมบุญบั้งไฟที่บ้านเดิม หรือหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอาศัยอยู่ ต่อมาเมื่อมีลาวเพิ่มมากขึ้นก็จัดในหมู่บ้าน การปล่อยให้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวได้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันนี้ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับอัตลักษณ์ความเชื่อของกลุ่มชาติ

พันธุ์อื่น ๆ ในชุมชนบ้านด่าน ต่อมากลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็เข้าร่วมด้วยตามลำดับ จากเป็นผู้สังเกตการณ์ พัฒนาเป็นผู้ร่วมงาน จนกระทั่งทำบั้งไฟไปร่วมด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรจำเป็นจะต้องเช่นไหว้บรรพบุรุษ ในเดือน 10 ชาวญากก็เช่นเดียวกันซึ่งอาจตรงกับบุญข้าวสากของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ลาวก็ไม่ได้แสดงการคัดค้านเรื่องนี้ ยังร่วมในฐานะเป็นผู้ร่วมพิธีกรรม

จะเห็นได้ว่า การธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์แสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน วัฒนธรรมความเชื่อจึงสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความหมายในเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชุมชน ผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็อาศัยการปรับตัว จึงสามารถอยู่ด้วยกันได้อย่างไม่มีความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตามยังปรากฏมีวัฒนธรรมการกลืนกลายที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น วัฒนธรรมการการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งมีความเชื่อผีแตกต่างกัน แต่ก็กลับมานับถือผีตัวเดียวกันได้ กล่าวคือ ผีปู่ตา ผีแถน เป็นความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว หะจื้อ ผีตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ญาก และผีเนียะตา ผีตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จากการสังเกตการณ์โดยไม่มีส่วนร่วมก็จะเห็นผีทั้งสามสามารถอยู่ด้วยกันได้และเช่นไหว้พร้อมกันได้

วัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องการรักษาโรค กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเรียกว่า รำผีฟ้า กลุ่มชาติพันธุ์เขมร เรียกว่า รำมะมั่วด กลุ่มชาติพันธุ์ญาก เรียกว่า แกลมอ หรือ หมุดหมัด ทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมทำกันอย่างกลมกลืน ในปัจจุบันวัฒนธรรมนี้ค่อยหายไปบ้างแล้ว

วัฒนธรรมย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพบริบทชุมชนและกาลเวลา โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์และพื้นที่ชายแดนที่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา วัฒนธรรมบางอย่างที่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 3 ต่างโหยหาเพื่อพยายามรักษาไว้ ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่เป็นพื้นที่พิเศษ ก็ทำให้ไม่สามารถธำรงรักษาไว้ได้ ต้องปรับเปลี่ยนและหายไป จนลูกหลานในปัจจุบันไม่ได้ทำแล้วก็มี

ในพื้นที่ชายแดนเต็มไปด้วยความเป็นพหุสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม รัฐชาติที่เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนชายแดน อาจไม่ได้สนใจเรื่อง “วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์” มองในเชิงเดียวตามความเชื่อในลัทธิชาตินิยม จึงไม่อาจหาแนวคิดเพื่อการจัดการปัญหาสังคมในชุมชนพื้นที่ชายแดนได้

บทที่ 3

ตลาดชายแดนกับการปะทะปฏิสัมพันธ์แห่งกลุ่มชาติพันธุ์

ตั้งแต่พื้นที่ชายแดนถูกเปลี่ยนจากสนามรบเป็นสนามการค้าสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2533) และกลุ่มเขมร 4 ฝ่ายปรองดองกัน⁵ ทำให้พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาถูกปรับเปลี่ยนเริ่มต้นจากรัฐเป็นผู้สนับสนุน โดยทางการได้ให้นิยามว่า

“การค้าชายแดน หมายถึง เป็นการค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชนหรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย...”

(<http://www.moc.go.th/opscenter/ly/y14.htm>)

การให้นิยามความหมายการค้าชายแดนที่ทางราชการได้ให้ความหมายดังกล่าวนี้เสมือนหนึ่งว่าไม่มีความซับซ้อน ซ่อนเงื่อน และการลักลอบ แต่ก็พบข่าวคราวการลักลอบค้าขายนอกระบบเป็นประจำ เช่น

“เมื่อวันที่ 20 ส.ค.52 เวลา 10.30 น.ที่ด่านศุลกากรช่องจอม ต.ด่าน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับ นายด่านศุลกากรช่องจอม ผกก.สภ.กาบเชิง สารวัตรด่านตรวจคนเข้าเมืองกาบเชิง สุรินทร์ ได้นำสินค้า ซึ่งเป็นกระเป๋าสตางค์โลหะเมดิคัลลิสต์ ยี่ห้อดัง หลุย วิตตรอง กุชชี , ชาแนล และพราวต้า กว่า 300 ใบ นำมาแถลงต่อสื่อมวลชน และเผาทำลายในเวลาต่อมา...” (<http://www.esanclick.com/newses.php?No=14648>)

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดของรัฐชาติได้กลายเป็นความคิดครอบงำเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องการค้า ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชายแดน แนวคิดดังกล่าวอาจเป็นสนับสนุนและทำลายในขณะเดียวกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของ Donnan และ Wilson (2003) ว่า การยึดเอารัฐ

⁵ ผลงานที่โดดเด่นมากของรัฐบาล พลเอกชาติชาย ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะใน กลุ่มอินโดจีน เช่น การประสานงานให้มีการเจรจา รวม ระหว่างเขมร 4 ฝ่าย เพื่อยุติการสู้รบ และสนับสนุน ให้มีการจัดตั้งรัฐบาลประเทศกัมพูชากายใต้การนำของ สมเด็จสีหนุขึ้น นโยบายต่างประเทศของ รัฐบาลพลเอกชาติชาย มีชื่อเรียกที่รู้จักกัน อย่างแพร่หลายคือ นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า”

เป็นจุดศูนย์กลางและการใช้กรอบตัดสินกิจกรรมที่พรมแดนว่า สนับสนุนหรือทำลายผลประโยชน์ของรัฐ (support or subversion) นอกจากไม่ช่วยให้เข้าใจปัญหาแล้ว นับวันกลับยิ่งสร้างปัญหาโดยความคิดที่ถ่วงรั้งการปรับตัวของรัฐ (อ้างใน พฤษศ ภาทวิท, 2552 : 22-23)

นอกจากชายแดนช่องจอมจะมีตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว พื้นที่ตรงกับข้ามและข้ามแดนอีกฟากฝั่งก็เป็นคาสิโน ที่เป็นแหล่งนักพนันประลองฝีมือและเสียงดง โดยเฉพาะวันหยุดยาว คนที่เข้าไปส่วนใหญ่นักคือคนที่อยู่ฝั่งไทย ปรากฏการณ์การเข้าบ่อนคาสิโนของคนถือสัญชาติไทยข้ามแดนไปเล่นในฝั่งกัมพูชาเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป สื่อสารมวลชนยังนำเสนอข่าวเป็นระยะ ๆ อีกด้วย ถึงแม้ไทยไม่ได้สนับสนุนให้คนไทยเล่นการพนัน แต่ผู้คนก็หลั่งไหลไปอย่างคับคั่ง

การค้าขายและการเล่นการพนันในอาณาบริเวณชายแดนช่องจอมนี้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์การข้ามพรมแดน (trans border) ของผู้คนทั้งสองฟากฝั่งผ่านคำพูดและเสียงเล่าจากผู้คนในชุมชนชายแดนทั้งสองฟากฝั่งแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและเลื้อนไหนดของผู้คนในพื้นที่ชายแดนเป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์ในพื้นที่หลายวัน ทำให้เข้าใจในเรื่องการข้ามพรมแดนที่ไม่ใช่ปกติวิสัย เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีความซับซ้อนและหลากหลายท่ามกลางการกำหนดกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการข้ามแดน การเล่นการพนัน และการค้าขายในพื้นที่ชายแดนของรัฐชาติ

การปะทะปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนในพื้นที่ชายแดน ผู้วิจัยได้เลือกเอาภาพชีวิตผู้คนในพื้นที่ชายแดนในมิติแห่งความเลื้อนไหล และซับซ้อนของพื้นที่ผ่านประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าช่องจอมและตลาดโอรเสม็ด
2. มอเตอร์ไซด์รับจ้างในตลาด
3. ผู้คนในตลาดกับพยานรักต่างรัฐ : พ่อเขมรไทย แม่เขมรกัมพูชา

1. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าช่องจอมและตลาดโอรเสม็ด

ตลาดถือว่าเป็นพื้นที่ที่เกิดการปะทะปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐ การใช้พื้นที่ตลาด ลักษณะการปะทะปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับผู้คนและผู้คนกับรัฐสะท้อนให้เห็นถึงการช่วงชิงความหมาย การยอมรับในความเป็นพวกเดียวกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการครอบงำโดยอำนาจแห่งรัฐ อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่แห่งการปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ การแลกเปลี่ยนสินค้าสร้างปรากฏการณ์การปะทะปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มและอำนาจแห่งรัฐชาติ ดังนี้

1.1 ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าห้องจอม

ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่านซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่มีการเปิดการค้าชายแดน มีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้ามาค้าขาย และมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากยิ่งขึ้น วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเมื่อมีเปิดบ่อนพนันคาสิโนด้วยแล้ว ทำให้หลายคนในชุมชนติดการพนัน ครอบครัแตกแยก และมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น (สปี ดิงาม. 14 ธันวาคม 2551. สัมภาษณ์) จากคำเล่าของนายสปีแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป และเป็นอยู่ซับซ้อนมากกว่าเดิม ไม่เพียงเท่านั้น เยาวชนในหมู่บ้านด่านก็ช่วยผลักดันเปลี่ยนพ่อค้าขายและขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างด้วย

ระหว่างปี พ.ศ. 2537-2538 บริเวณพื้นที่ชายแดนช่องได้เปิดให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้าไทยและกัมพูชา กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านและบ้านโอรส์เสม็ด ได้นำสินค้าพื้นบ้าน เช่น ผัก ของป่า เสื้อหวาย เฟอร์นิเจอร์ไม้ และเครื่องใช้สอยต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนกัน และต่อมาเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาร่วมจับจ่ายซื้อสินค้าร่วมด้วย เมื่อมีการค้าขายเพิ่มขยายตัวมากยิ่งขึ้นพ่อค้าจากต่างถิ่น พ่อค้าเดินทางมาจากตลาดตลาดต่าง ๆ สนใจซื้อขายสินค้าในตลาดห้องจอมมากยิ่งขึ้น โดยการนำสินค้าทันสมัยทั้งที่เป็นสิ่งอุปโภคและบริโภคมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกับสินค้าในตลาดห้องจอมซึ่งมีสินค้าแปลกกว่า (สินค้าเลียนแบบและมือสอง) ในที่สุดการช่วงชิงการแลกเปลี่ยนสินค้าเริ่มเข้มข้นมากยิ่งขึ้น พ่อค้าจากตลาดเขตเทศบาลอำเภอปราสาท อำเภอสังขะ และกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ก็เข้ามาแข่งขันกับสินค้าพื้นบ้าน ทำให้พ่อค้าชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องปรับตัวและเปลี่ยนสินค้าจากของพื้นบ้านเป็นสินค้าขายปลีกจากพ่อค้าที่เดินทางมาจากต่างถิ่นที่ปรับเปลี่ยนมาเป็นพ่อค้าขายส่ง บางคนต้องพบกับความขาดทุนจนเลิกขายในที่สุด (นางเฮง แสงเพชร. 22 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์) กรณีนางเฮง แสงเพชรสะท้อนให้เห็นพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแม่ค้าที่มีประสบการณ์ตั้งแต่เริ่มเดิมทีการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบวิถีพื้นบ้าน คือ การค้าขายสินค้าที่ได้จากชุมชนและของป่าเปลี่ยนมาเป็นสินค้าจากตลาดที่นำมาจากตลาดต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากกว่าของชุมชน

ภาพที่ 12 ภาพตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์

จากการร่วมเสวนากลุ่ม (focus group) โดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ต่าง ๆ มาเล่าใหม่ให้ผู้คนที่เล่าเรื่องเดียวกันกับฟังและสรุปความเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับค้าขายในพื้นที่ชายแดน หลังจากพ่อค้าพื้นบ้านเลิกขายแล้ว นักการเมืองในพื้นที่ได้รับอนุญาตเช่าพื้นที่ป่าสงวนประมาณ 70 ไร่ เพื่อสร้างตลาด พ่อค้าและแม่ค้าที่ขายอยู่ในสถานที่เดิมหน้าด่านช่องจอมถูกไล่ไม่ให้ขาย ถ้าจะขายให้ย้ายมาขายในตลาดเอกชนที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ตลาดสมบัติ ซึ่งเป็นตลาดที่ห่างจากจุดผ่านแดนประมาณ 700 เมตร การเปลี่ยนแปลงวิธีการดำรงชีพของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านก็เริ่มมีอีกครั้ง ผู้ที่ขายในตลาดจะต้องเช่าที่และมีราคาไม่คุ้มกับการกำไรที่ได้ เนื่องจากตลาดสมบัติเป็นตลาดแบบเอกชน ผู้ที่จะมาเช่าพื้นที่ขายจะต้องจ่ายค่าเช่าประมาณปีละ 4,000 บาท และจ่ายค่าตลาดรายวัน ๆ ละ 50-100 บาท ซึ่งก็แล้วแต่ลือคที่เช่าและสินค้าที่นำลงมาขายในตลาด ชาวบ้านต้องผันตัวเองเป็นผู้ขนส่งสินค้าโดยรถเข็นโดยต่อรองกับเจ้าของตลาดสมบัติและตั้งเป็นชมรมรถเข็นขึ้นเพื่อต่อรอง ทุกคนลงทุนครั้งแรกในการซื้อรถเข็น คันละ 2,500 บาท รายได้โดยเฉลี่ยประมาณวันละ 500-600 บาท แต่ก็ต้องจ่ายค่าคิววันละ 20 บาทให้กับตลาดสมบัติอีก

เมื่อตลาดสมบัติหมดสัญญา องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีแนวคิดจะสร้างตลาดการค้าชายแดนขึ้น และต้องการพื้นที่ป่าบริเวณภูหลวง(พื้นที่สามแยกเส้นทางบ้านไปด่านช่องจอม) แต่กรมป่าไม้ไม่อนุญาต จึงกลับมาใช้พื้นที่ของราชพัสดุ ซึ่งเดิมเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนบ้านด่าน ปัจจุบันย้ายไปตั้งอยู่ทางตะวันตกหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเริ่มต้นด้วยการทำประชาคม โดยใช้เหตุผลว่า จะใช้ที่แห่งนี้สร้างเป็นคลังสินค้าและสร้างหอสำหรับจ่ายน้ำประปาให้ชุมชนบ้านด่าน แต่พอสร้างจริง ก็สร้างเป็นตลาดการค้าชายแดน

เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่รัฐโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้กระทำกับชุมชนบ้านด่าน กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีการคัดค้าน และเรียกร้องให้ดำเนินการตามที่เคยทำประชาคมไว้ แต่ไม่ได้รับผลตอบรับ นอกจากนี้ที่ดินตรงกันข้ามกับตลาดที่สร้างซึ่งเป็นที่ดินที่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ได้จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรทำประโยชน์ทางการเกษตรรายละเอียด 4 ไร่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้เจรจากับเกษตรกรเจ้าของแปลงที่ดินจำนวน 15 ราย ในพื้นที่ที่จะสร้างอาคารศูนย์ OTOP โดยขอพื้นที่เกษตรกร 8 รายใช้เป็นที่พักสร้าง และขอร้องให้เกษตรกร 7 รายที่เหลือแบ่งที่ดินให้กับเกษตรกรที่ยกพื้นที่ให้ทางราชการ 8 รายข้างต้นโดยการแบ่งเท่า ๆ กัน ให้คำสัญญาว่าจะให้ทำงานในศูนย์ฯ และตลาด แต่ปัจจุบันเกษตรกรทั้งหมดไม่ได้ทำงานดังกล่าว และที่ดินที่ได้รับการแบ่งให้ก็นำไปขายหมด นี่เป็นปัญหาสำคัญเช่นเดียวกันในการดำเนินการจัดการพื้นที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ เกษตรกรเจ้าของที่ดินบางรายต้องเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ข้างเคียงเป็นที่จอดรถเอกชน และตั้งร้านค้าเอกชนตรงกันข้ามกับตลาดองค์การบริหารส่วนจังหวัด

“OTOP เปิดไม่ได้ เพราะเอาที่ดินของประชาชนซึ่งเป็นที่ดิน สปก. ก็เปิดเฉพาะเสาร์กับวันพุธให้พ่อค้าแม่ขายได้ที่ค้าขาย พอเปิดก็ให้เงินแล้วเจ้าของที่บริจาคให้ แต่เขาไม่พอใจ ต้องให้ทำงานด้วย จึงจะพอใจ แต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะยังไม่เปิดเป็นทางการ ก็คาราคาซังมาจนถึงปัจจุบัน” เสียงเล่าของผู้ค้าขายในพื้นที่อาคาร OTOP

เสียงเล่านี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งการใช้พื้นที่ระหว่างรัฐกับชาวบ้านในพื้นที่ การจัดการพื้นที่ตลาดโดยกลไกภาครัฐน่าจะมีปัญหาในเรื่องนี้ “เมื่อเปลี่ยนผู้นำ ก็เปลี่ยนนโยบายการใช้พื้นที่ไปเป็นเรื่องปกติ ชาวบ้านไม่รู้จะว่าอย่างไร รอดูเท่านั้นเอง แต่ก็ไม่ค่อยพูดอะไรมากหรอก เพราะไม่มีอำนาจ ให้เขาจัดการเอง” เสียงชาวบ้านด่านพูดบอกผู้วิจัยเกี่ยวกับอาคาร OTOP หลังนี้

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้เดินเที่ยวดูและเลือกซื้อสินค้าในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า เดินไปพลางคุยทักทายแม่ค้าพลาง และสอบถามผู้เลือกสินค้าคนหนึ่งเดินทางจากต่างจังหวัดมาเลือกซื้อเสื้อผ้ามือสองว่าเป็นคนที่ไหน ได้คำตอบว่า “คนร้อยเอ็ดค่ะ มาสิบกกว่าคน หนูก็มาเดินเล่นรอเพื่อน

ข้ามฟากไปเล่นคาสโน ไม่รู้จะซื้ออะไรดี สินค้าของเก่า เครื่องใช้ไฟฟ้าก็เป็นของเลียนแบบ ไม่มีอะไรจะซื้อเลย สู้ไปซื้อที่บ้านเราดีกว่า ที่พอซื้อได้ก็เป็นเครื่องไม้และหวายเท่านั้นแหละ” ผู้วิจัยเหลือบมองไปทางเข้าตลาดแล้วชี้ไปที่แม่ค้าขายแมลงทอดแล้วถามว่า “แล้วไม่ซื้อของกินหรือ เห็นเขาขายพวกตักแตนทอด และแมงกูดจี” เธอตอบว่า “ไม่หรอก ไม่กล้ากิน ไม่ค่อยสะอาดเท่าไรดูไปแล้ว ไม่เหมือนบ้านเรา” นี่คือนเสียงเล่าของผู้ซื้อของในตลาดคนหนึ่งที่จะทอนให้เห็นเกี่ยวกับสินค้าในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าของจอม

ผู้วิจัยเดินไปเรื่อย ๆ แล้วก็ไปหยิบเครื่องเล่น MP4 แล้วถามเป็นภาษาเขมรแปลเป็นไทยว่า “ราคาเท่าไร” คนขายก็ตอบเป็นภาษาไทยว่า “สองพันบาทคับ” ถามต่อไปว่า “ลดได้เท่าไร” เขาตอบว่า “ลดไม่ได้เลย” ผู้วิจัยก็ตอบอยากไม่มีเยื่อใยว่า “ไม่ลดไม่ซื้อ” คนขายก็บอกขายทันทีว่า “พันห้าก็แล้วกัน” ผู้วิจัยก็ต่อราคาอีกว่า “พันสองก็แล้วกันนะ” คนขายตอบว่า “เอาก็เอา ประเดมิร้าน ผมยังขายไม่ได้เลยสักเครื่อง” ผู้วิจัยเหลือบไปมองเห็นแผ่นซีดีหนังและเพลงก็เลยถามว่า “ซีดีเหล่านี้เอามาจากไหน” คนขายก็บอกว่า “เอามาจากเขมรคับ เขาทำขาย เพลงเพราะนะพี่ หนังไทยก็มี เพลงไทยก็มี พี่สนใจหนังแบบนั้นไหม ผมมีเหมือนกัน” ผู้วิจัยก็สงสัยเรื่องการขายซีดีละเมิดลิขสิทธิ์และซีดีลามก เลยถามต่อไปว่า “ขายอย่างนี้ตำรวจไม่จับหรือ” เขาก็ตอบว่า “จับบ้างครับ วันไหนเขามาจับก็ช่วยไป แต่ก็ต้องให้เงินเขา ถ้าโดนจับถือว่าช่วยไป ผมจะเอาเงินมาจากไหน แค่อซื้อซีดีมาขายก็ไม่มีแล้ว เอาของเขามาก่อน ได้เงินค่อยไปให้เขา เขาก็จะมาดูและจับเดือนละครั้ง” ผู้วิจัยก็ถามต่อไปว่า “แล้ววันนี้ตำรวจไม่มาจับหรือ” เขาตอบว่า “ไม่มาหรอก ถ้ามาก็จะมีคนมาเดินบอกก่อนว่า ให้เก็บของที่ผิดกฎหมาย แล้วเราก็ก๊เก็บไป เขาเดินผ่านมาไม่เห็นก็เลยไป”

ในกรณีเดียวกันนี้ผู้วิจัยได้คุยกับชาวบ้านด่านที่คับแค้นใจในเรื่องนี้ คำหนัก ๆ ก็ออกมาจากปากของผู้คนในชุมชนว่า “คนขายไม่เห็นจับเลยในตลาด เวลาเราไปซื้อมาก็จับเรา ตำรวจก็อย่างนี้แหละ กินจนไม่รู้จะไว้ไหน” เสียงเล่านี้แสดงถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐกับผู้คนที่เป็นคนซื้อและคนขายแตกต่างกัน

วันหนึ่งผู้วิจัยนั่งสังเกตอยู่ที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง เห็นเจ้าหน้าที่สรรพสามิตตรวจคนไทยที่เดินเข้ามาจากฝั่งกัมพูชาทุกคน แต่ไม่ได้ตรวจคนเขมรที่ซื้อสิ่งของจากไทยไป ผู้วิจัยก็เลยสงสัยเข้าไปคุยได้คำตอบว่า “ไม่ตรวจหรอก พวกเขมรเขาซื้อของไทยดีแล้ว เราได้ดุลการค้า ยิ่งซื้อเท่าไรยิ่งดี และอีกอย่าง ของไทยไม่ผิดกฎหมายหรอก” และวันหลังต่อมา ผู้วิจัยก็ไปนั่งสังเกตที่ท่ารถตู้เพื่อสัมภาษณ์พนักงานขับรถตู้ มีผู้หญิงชาวเขมรกัมพูชาคนหนึ่งเดินมาแล้วถามว่า “พี่เอานูหรืใหม่ กรองทิพย์ สายฝน มาโบโร และแอลเอ็ม เออันไหน” ผู้วิจัยก็สงสัยว่าทำไมหญิงสาวกัมพูชา

คนนี้สามารถเอามาได้ตามได้ความว่า “ฉันเป็นชาวกัมพูชาเดินถือมาเขาไม่ตรวจหรอก แต่ก็ไม่ได้เอามาเยอะ ของเขาไว้ที่ฝั่งโน้น ถ้าพี่อยากได้ก็จะไปเอามาให้ ของละเยี่สิบบาทเอง เอาไหม” ผู้วิจัยก็ปฏิเสธเธอไป

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้เล่าเป็นเรื่องราวของคนผู้ขายและผู้ซื้อในพื้นที่ชายแดน จะเห็นได้ว่ามีความหลากหลายสะท้อนให้เห็นประเภทคนที่อำนาจรัฐได้ควบคุม มีการโต้ตอบ รวมขอม และแยกแย่งกันอยู่ในพื้นที่ตลาด ขอบเขตที่รัฐได้พยายามจัดสรรทำเป็นตลาดการค้าชายแดน ศูนย์ OTOP และการควบคุมตรวจตราสินค้าเข้า ดูเหมือนจะเป็นพิธีการที่มั่นคง และไม่สามารถโต้แย้งได้ แต่ความเป็นจริง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้สื่อออกมาให้เห็นในด้านตรงกันข้าม การต่อสู้ภายใต้การครอบงำในเชิงพื้นที่กายภาพเกิดขึ้นอย่างไม่ลดละ มีกลวิธีที่หลากหลายและแยบยล ถึงแม้รัฐพยายามบอกต่าง ๆ ว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ในพื้นที่ชายแดน ตลาดชายแดน และการค้าชายแดน อาจไม่เป็นไปดังรัฐจินตนาการ ดังที่ Wilson and Donnan กล่าวไว้ว่า การหาประโยชน์หรือฉวยใช้ประโยชน์จากกฎเกณฑ์ของรัฐโดยผู้คนในพื้นที่พรมแดน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปหลากหลายรูปแบบ (1998 : 21 อ้างใน พุกษ์ เกาะถวิล, 2552 : 36)

ในตลาดชองจอมพบเห็นปรากฏการณ์ที่หลากหลายทั้งในรูปแบบการยอมรับ การโต้ตอบด้วยการเลี่ยงกฎหมาย และการลักลอบซื้อขายสินค้า ในขณะที่เดียวกันสินค้าที่ขายอาจไม่ปฏิบัติตามค่านิยมของทางราชการเกี่ยวกับการค้าชายแดน ชุมชนบ้านด่านที่อยู่ติดกับตลาดไม่มีผลประโยชน์โดยตรงกับตลาด มีโอกาสน้อยที่จะเป็นผู้ขายของในตลาด เพราะต้องเช่าที่และไม่มีสินค้าวางขาย ในขณะที่ต้องรับภาระอันหนักหน่วงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม น้ำเสีย และพื้นที่ใช้ประโยชน์ในด้านการเกษตร ที่รัฐไม่ได้เอาใจใส่ผู้คนในชุมชนบ้านด่านเลย เสี่ยงบ่นรำพึงจากยายคนหนึ่งเป็นคนชาวบ้านด่านพัฒนาว่า “ตลาดอยู่ใกล้หมู่บ้านมาก น้ำเสีย ไหลลงลำคลอง น้ำประปาใช้ไม่ได้ ถึงใช้ได้ก็ไม่กล้ากินไม่กล้าอาบ เพราะเห็นแต่ขี้จากคนที่ขายของในตลาด ขี้ใส่ถุงพลาสติกแล้วทิ้งลงทุ่งนา เหม็นถึงนี่เลย”

ตลาดชองจอมจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ไม่ชวนฝันของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่าน บางคนไม่เคยไปเดินจับจ่ายซื้อของในตลาดเลยก็มี เพราะไม่ชอบในเรื่องความสะอาดในตลาดและความพลุกพล่านของผู้คนในตลาด การอ้างถึงผู้ขายของในตลาดที่ถูกสลับปรับเปลี่ยนมาเรื่อย ๆ จนถูกแยกกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ขายของในตลาดว่า “พวกเขา” โดยให้ความหมายว่า คนเขมรในกัมพูชา

ภาพที่ 13 ภาพแสดงชาวบ้านด้านซบรถมอเตอร์ไซด์ลากรถเข็นขนส่งสินค้าหน้าตลาดฯ

ทางการเดินทางขนส่งสินค้าระหว่างตลาดกับจุดผ่านแดนไม่สะดวกเท่าใดนัก เนื่อง ตลาดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตั้งห่างจากจุดผ่านแดนช่องจอมประมาณ 2 กิโลเมตร การใช้รถเข็นเพื่อส่งสินค้าของชมรมรถเข็นก็ต้องปรับเปลี่ยนเป็นการใช้รถมอเตอร์ไซด์ลากรถเข็น และเปลี่ยนเป็นมอเตอร์ไซด์รับจ้างแทน ค่าใช้จ่ายวิ่งรถในวินมอเตอร์ไซด์ช่วงแรกราคาประมาณ 3,000-4,000 บาท ในปัจจุบันราคาสูงขึ้นตามลำดับจนถึงเลื้อยวินฯตัวละ 10,000 บาท

สิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชุมชนชายแดนทั้ง 3 หมู่บ้านได้สะท้อนมาในการจัดกลุ่มเสวนาในแต่ละครั้ง ก็จะเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากคำบอกเล่าของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ปัญหาเหล่านี้แม้ได้สะท้อนต่อรัฐหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับรัฐแล้วก็ตาม ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแต่อย่างใด

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดขึ้นอีกมาก เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษจากขยะที่เกิดขึ้นจากตลาด กลุ่มผู้ค้ายาเสพติดใช้ชุมชนเป็นเส้นทางผ่านยาเสพติด ลำห้วยตื้นเขินและเน่าเสีย สินค้าหนีภาษี ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาหญิงขายบริการข้ามแดน การลักลอบตัดป่าในพื้นที่ชายแดนโดยทหารกัมพูชามาตากถางป่าทำที่อยู่อาศัยลำเส้นเขตแดน และสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาที่รอการแก้ไขจากรัฐไทยและกัมพูชาอย่างมาก

1.2 ตลาดโอรเสม็ด

ตลาดโอรเสม็ด เป็นตั้งอยู่ติดกับชุมชนโอรเสม็ด อำเภอสำโรง จังหวัดอุดรธานี ห่างจากจุดผ่านแดนช่องจอมประมาณหนึ่งกิโลเมตร เดิมตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อสร้างศาลาโน ย้ายไป เป็นตลาดขายสินค้าอุปโภคบริโภคแบบยี่ห้อ พ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่เป็นผู้ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ๆ ในกลุ่มพหุชา เช่น พระตะบอง กำปงจาม และพนมเปญ เป็นต้น อัตราการย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่หลังจากมีการตั้งตลาดมีจำนวน 42.3 เปอร์เซ็นต์ (กฤษฎิ์ ธรรม 1999 : 369) ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์แม่ค้าและพ่อค้าในตลาดและหมู่บ้าน เบื้องต้นได้สังเกตการค้าขายในตลาด พบมีการค้าขายเสื้อผ้า กระเป๋า เหล้า บุหรี่ และเครื่องไม้ บางร้านก็เลิกขายกลับเปลี่ยนเป็นร้านกาแฟ เพื่อให้ชาวชุมชนโอรเสม็ดนั่งกินไปด้วยดูหนังไปด้วย ผู้วิจัยได้ถามเจ้าของร้านกาแฟว่า “ทำไมเปิดเป็นร้านกาแฟ แต่ก่อนขายเสื้อผ้าไม่ใช่หรอ” เขาก็ตอบว่า “ต้องเปลี่ยน เพราะคนไทยส่วนใหญ่ไม่มาซื้อเลย น้อยมากที่เข้ามาในตลาดนี้ นอกจากคนที่อยากซื้อจริง ๆ เพราะถึงซื้อไปได้ ตำรวจไทยก็ไม่ให้เขาเข้าประเทศอีก คนไทยก็เลยไม่มีซื้อ ร้านก็อยู่ไม่ได้ จึงต้องเปลี่ยนเป็นร้านกาแฟ รายได้ไม่ค่อยดีหรอก แต่ก็พออยู่ได้”

ภาพที่ 14 ร้านกาแฟเตี้ยเตอร์

หลังจากกินกาแฟแล้ว ผู้วิจัยก็เดินไปดูรอบตลาด ก็พบเห็นร้านที่ยังเปิดขายไม่กักร้าน แต่ที่ปิดขายได้ก็เพราะว่า มีลูกหลานเข้ามาขายในไทยด้วย ถึงแม้จะไม่สามารถนำสินค้าหนีภาษีมา

ขายในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าของจอมฝั่งไทยได้ แต่ถ้าหากมีคนสั่งของก็สามารถนำไปให้ได้ จึงอยู่ได้

แม่ค้าในตลาดคนหนึ่งกล่าวว่า “เขาไม่มาซื้อหรอก ส่วนใหญ่เข้าคาสโน และเลยไปที่วัดผู้หญิงในหมู่บ้าน ซื้อได้แต่เขาให้เอาไปไทยได้อย่างละหนึ่งอัน ส่วนใหญ่มีแก้วแก้วมาจากกรุงเทพฯ มารับเอาไป เอารถเข้ามาใส่ที่นี่เลยแล้วก็ขนไป กระเป๋าใบหนึ่งก็ประมาณสี่ร้อยห้าร้อย ไม่รู้เขาเอาไปขายเท่าไร ส่วนใหญ่ก็ไปเพิ่มราคาตามยี่ห้อ” ปรากฏการณ์การซื้อขายสินค้าในตลาดโอร์เสม็ดใหม่นี้ ดูจะเจียบเหงา แตกต่างจากร้านกาแฟ ที่ดูมีชาวเขมรกับพูนานังจับกาแฟดูบุญและดูหนังไปด้วยครึกครื้นมากกว่า

ผู้วิจัยถามคนขายกระเป๋าว่า “คนเขมรมาซื้อกระเป๋าไปใช้บ้างหรือเปล่า” คำตอบก็คือมีส่วนน้อยเพราะราคาแพงเกินที่เขาจะซื้อได้ ส่วนใหญ่ก็จะซื้อกระเป๋าถูก ๆ มีสอง แม่ค้าขายกระเป๋าเล่าให้ฟังว่า “เมื่อก่อนฉันก็ไปขายในตลาดของจอมเก่า (ตลาดสมบัติ) เหมือนกัน ในตลาดเขาไม่ค่อยเข้มงวดเท่าไร ขายนสินค้าพวกนี้ (เลียนแบบและละเมิดลิขสิทธิ์) ได้ รายได้ดีพอสมควร แต่ตอนนี้ก็ไปเรื่อย ๆ ขายได้ก็เอา ขายไม่ได้ก็ไป เพราะย้ายมาอยู่แล้ว ไม่รู้จะไปหาที่ไหน” ผู้วิจัยถามว่า “ในเขมรตำรวจเขาไม่จับหรือขายของพวกนี้” เธอตอบว่า “ไม่มีใครจับหรอก เพราะเข้าใจกันดี ถ้าไม่ขายไม่รู้จะไปทำอะไร ตำรวจก็เข้าใจกัน อยู่ด้วยกัน บางทีก็ช่วยเหลือกัน ให้เงินเขาใช้บ้าง บางทีตำรวจก็มาซื้อเอง เราก็ลดให้พิเศษ หรือบางทีตำรวจฝั่งไทยก็มาซื้อเราก็ให้ราคาพิเศษ ช่วยเหลือกัน” คำตอบด้วยน้ำเสียงเรียบง่ายของแม่ค้าคนนี้ฟังผิวเผินก็ไม่มีอะไรต้องคิดมาก แต่เมื่อสอบถามยังลึกในด้านการจัดการพื้นที่ตลาดของรัฐบาลแล้ว ทำให้รู้ว่าตลาดโอร์เสม็ดถูกย้ายออกจากพื้นที่เดิม เพราะคาสโน ซึ่งเธอบอกว่า “เป็นของนักธุรกิจไทย” แต่ความจริงเป็นอย่างไรไม่รู้ เป็นเพียงคำบอกเล่าของเธอ ตลาดใหม่ที่อยู่ที่เช่า โดยเจ้าของคาสโนสร้างให้ใหม่และให้เช่า หลังตลาดเป็นที่พักของพนักงานที่ทำงานในคาสโน และสร้างเป็นตลาดสดอยู่ติดกัน

ภาพที่ 15 ประตูเข้าตลาดใหม่ไอร์เสม็ด

จากกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐของไทยและกัมพูชา ทำให้ตลาดการค้าชายแดนมีความแตกต่างกัน ตลาดในฝั่งไทย พลุกพล่านด้วยผู้คนในวันพุธ เสาร์ และอาทิตย์ ส่วนตลาดใหม่ไอร์เสม็ดก็เป็นไปอย่างสงบเงียบดังเดิม ประเด็นอยู่ที่การขายสินค้าเลียนแบบและละเมิดลิขสิทธิ์แบบเลียงภาชีในพื้นที่ชายแดนอยู่ได้อย่างไร จากคำบอกเล่าของแม่ค้าดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นเงื่อนไขทางพื้นที่กายภาพ การลักลอบนำเข้ามาฝั่งไทย ทำได้โดยให้คนเขมรที่รับจ้างขนนำไปที่ละชั้น หรือหาช่องทางที่ลับตาคน ปลอดภัยจากเจ้าหน้าที่รัฐ และให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจคนหนึ่งในอำเภอท่ายางซึ่งเขาได้เล่าว่า “ส่วนใหญ่ก็ลงไปซื้อเหล้ามาในงานเลี้ยงสำคัญ ๆ เพราะเหล้าที่นั่นถูก ก็รู้จักกันหมดทั้งตม.และฝ่ายทหาร ขอเขาเข้าไปแล้วก็ออกมา โดยไม่ต้องทำใบผ่านแดน”

ป้ายประกาศเตือนเป็นภาษาเขมรปิดหน้าประตูผ่านแดนจากกัมพูชา โดยสำนักงานจัดเก็บภาษีอากร โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ระบุว่า “ระวัง บุหรี่ปลอม ห้ามนำเข้าบุหรี่ไทยทุกประเภทเข้ามาในราชอาณาจักร ผู้ใดละเมิดระวางโทษปรับ 15 เท่า ของละ 540 บาท หรือห่อละ 5,400 บาท และอาจถูกดำเนินคดีตามกฎหมายอื่น ๆ อีกด้วย ด้วยความปรารถนาดีจาก สำนักงานจัดเก็บภาษีอากร โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ” ดูจะไม่เป็นผลอะไรกับกระบวนการนำเข้าบุหรี่ปลอมและเหล้าหนีภาษี

คาสีโน” ในรถร่วมเดินทางประกอบด้วยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาสองคน หญิงมีอายุราวห้าสิบสามคน สาววัยทำงานสองคน รถออกจากสถานีขนส่งสุรินทร์ ค่าโดยสาร 60 บาท เดินทางผ่านอำเภอปราสาท รถหยุดให้ผู้โดยสารคนอื่นลง และผู้โดยสารใหม่ขึ้นเพิ่มตามจำนวนที่ลง ออกจากปราสาทมุ่งหน้าเข้ากาบเชิง ขณะเดินทางผู้วิจัยได้สนทนาจิปาถะเรื่องราวคาสีโนบ้างเล็กน้อย เขาก็ตอบบ้าง ไม่ตอบบ้าง แต่สีหน้าของเขายิ้มแย้ม รถถึงบ้านด่าน และปลายทางที่ช่องจอม

ผู้โดยสารเหลือผู้วิจัย เขา (ประศักดิ์ ทองโปรย) และหญิงมีอายุอีกสามคน มุ่งหน้าเข้าสู่ด่านตรวจคนเข้าเมือง เขียนใบผ่านแดนเสร็จยื่นประทับออกไปพร้อมกับเขา มีรถรับส่งไปที่โอรีเสม็ดรีสอร์ท เมื่อเข้าไปถึงเกือบทั้งหมดเป็นคนไทย จากกาฟังเสียงพูดจากัน พนักงานแจกไฟเป็นชาวเขมรก็มึนงง รู้จากสำเนียงแปร่ง ๆ เขาพาผู้วิจัยเดินดูรอบห้องแล้วบอกว่า “ผมจะเล่นแล้วนะ เล่นด้วยกันไหม” ผู้วิจัยปฏิเสธแล้วขอตัวออกมาเพื่อหาที่พัก

เช้าวันเสาร์ผู้วิจัยออกจากที่พัก เดินชมตลาดโอรีเสม็ดใหม่เช้าแล้วเดินกลับมาที่บ่อนเช่นเดิม เห็นผู้คนกำลังทยอยตีประทับพาสปอร์ตออกจากเขตแดนประเทศไทยเข้ามาสู่กัมพูชา ขึ้นรถสองแถวรับส่งเข้าคาสีโนคันแล้วคันเล่า เห็นประศักดิ์ออกมาแล้วเล่าให้ฟังเรื่องเมื่อคืนว่า “เสียชวยฉิบหายเลย เดี่ยววันนี้เอาใหม่” แล้วชวนกันนั่งกินกาแฟสนทนากันเรื่องคาสีโน เล่าไปเล่ามา เขาก็เล่าประวัติการเล่นให้ฟังอยากสนุกกว่า

“เมื่อก่อนเขาบวชเรียนมา จบแล้วลาสิกขามาสอบบรรจุเป็นรับข้าราชการครูหลังจากนั้นก็โอนย้ายมาทำงานที่เคยบวชเรียนมามันถนัดกว่าเป็นครูในจังหวัดสุรินทร์ ไม่คิดจะเล่นหรือการพนัน วันหนึ่งเพื่อนพามาเที่ยวช่องจอม เดินซื้อของแล้วชวนเข้าไปเล่น ก็หยอดเหรียญไปเรื่อย ๆ ได้บ้าง เสียบ้าง ครั้งละห้าร้อยบาทแล้วก็กลับ ต่อมาเพื่อนพามาย่อยเขาก็เข้าไปเล่นไฟ สนุกดี ก็เลยติด มีได้มีเสียเป็นเรื่องปกติ แต่เงินเดือนไม่เคยเหลือ ก็มาอย่างนี้ทุกอาทิตย์ บางอาทิตย์ติดธุระมาไม่ได้ก็ไม่ได้มา พยายามจะเลิกเหมือนกัน แต่เลิกไม่ได้ ยังไงเดือนหนึ่งต้องได้มาสักครั้งหนึ่งไม่ถือว่าติดมากนะ แต่ก็ต้องได้เห็นสัปดาห์เดียวก็เอา อาทิตย์ไหนไม่มีตั้งก็เยี่ยมเพื่อน เล่นได้ก็คืน เสียก็รอเงินเดือนออกให้เขา โชคดีไม่กินเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เช่นนั้นเปลืองกว่านี้แย่เลย”

ผู้วิจัยได้คุยกับนารี สมัย พนักงานในคาสีโน เธอบอกว่า “เป็นคนจังหวัดกันดาล แฟนขายของที่ตลาดช่องจอม เงินเดือนค่าจ้างที่ได้เดือน 4,000 บาท เช้าบ้านอยู่ ติดกับตลาดโอรีเสม็ดมาทำงานที่นี่ได้สี่ปีแล้ว จากที่สังเกตเห็นก็มีชาวกัมพูชาเข้ามาเล่นบ้างแต่ไม่มาก ส่วนใหญ่มากับแขกต่างชาติ แล้วมาเล่นเป็นเพื่อน ส่วนคนในชุมชนโอรีเสม็ดไม่มีเลย เพราะไม่มีเงินเล่น”

ทุนข้ามชาติเข้ามาในลักษณะคาสีโน ผู้คนที่นิยมและติดการพนันย่อมแสวงหาความผันและความสนุกสนานกับการเล่น ไม่ใช่เพียงแค่เขา(ประศักดิ์)คนเดียว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน

ด้าน ในชุมชนบ้านด่านเคยมีปัญหาสังคมเพราะบ่อนนี้มาแล้ว ครอบครัวแตกแยก และมีหนี้สิน นอกจากนี้ธุรกิจใหม่ในชุมชนบ้านด่านก็เกิดขึ้น คือ ปล่อยเงินกู้ยืมในระบบ จำนอรถยนต์นอกระบบ ในราคาถูก ชาวบ้านเล่าว่า “มีนาย ก อบต.คนหนึ่งที่ต่างจังหวัดเอารถราชการมาจำนำ ข้าราชการครู หลายคนก็เอารถมาจำนำแล้วไม่มีเงินมาไถ่คืนก็มี”

บ่อนคาสีโนเป็นธุรกิจข้ามชาติขนาดยักษ์ ตัวธุรกิจเองมิได้สร้างรายได้ขึ้นใหม่ แต่เป็นการถ่ายโอนรายได้ หรือเปลี่ยนมือจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2543) เส้นแบ่งเขตแดนแห่งระหว่างรัฐชาติที่ยืนยันว่าเป็นพื้นที่ภูมิรัฐศาสตร์ก็ไม่อาจขวางกั้นทุนข้ามชาตินี้ได้ ถึงแม้จะมีการรณรงค์จากนโยบายแห่งรัฐกับผู้คนในความควบคุมของรัฐชาติเพียงใดก็ตาม ข้อยกเว้นและการละเมิดกฎ ในอาณาบริเวณ (border lands) ทำให้ดูเหมือนเป็นอันเดียวกันหนึ่งกัน ผู้คนจะแสวงหาและฝ่าฝืนล้อมการควบคุมของรัฐชาติที่ยืนยันในเส้นเขตแดนนั้น

ภาพที่ 16 ป้ายประกาศรณรงค์ทางราชการ

ภาพที่ 18 ป้ายประกาศห้ามข้าราชการที่ไม่ได้รับอนุญาตผ่านแดนจากผู้บังคับบัญชา

2. มอเตอร์ไซค์รับจ้างในตลาด

“ไปตลาดไซ้ไหม ยี่สิบบาท” คำกล่าวเชิญผู้โดยสารของมอเตอร์ไซค์รับจ้างบริเวณจุดผ่านแดนช่องจอม โดยนำเสนอภาพแห่งตลาดกับผู้ที่เดินเข้ามาจากข้ามแดนมาจากกัมพูชา แต่เมื่อข้ามฟากไปอีกฝั่งหนึ่ง เสียงมอเตอร์ไซค์รับจ้างร้องทักเชิญผู้โดยสารว่า “ไปเที่ยวผู้หญิงไหม สวย ๆ น่ารักทั้งนั้น” แต่ร้องทักเชิญผู้หญิงว่า “ไปเที่ยวตลาดไหมครับ” ร้องทักก่อนที่แขกจะเดินทางขึ้นรถสองแถวเข้าศาลาโน

ผู้วิจัยรู้สึกนึกเงินกับคำร้องทักเชิญของมอเตอร์ไซค์รับจ้างชาวกัมพูชา เนื่องจากไม่เคยถูกเชิญชวนอย่างโจ่งแจ้งต่อหน้าต่อตาผู้คนหลากหลายที่เดินทางข้ามแดนไป เคยคุยกับเพื่อนนักวิจัยที่เดินทางไปด้วยกันว่ารู้สึกเงินหรือไม่ คำตอบที่ได้คือ “เราออกจากประเทศ เหมือนกับการออกจากคอก อิสระเสรีภาพ” ดูเหมือนนักวิจัยผู้นี้จะรู้สึกอิสระจากกรอบกฎหมายที่รัฐชาติไทยได้กำหนดไว้ตั้งแต่เกิด

ผู้วิจัยสัมภาษณ์มอเตอรืไซค์รับจ้างทั้งสองฟากฝั่ง มีความคิดแตกต่างกันพอสมควรในเรื่องการแย่งชิงผู้โดยสาร ระเบียบการแต่งกาย และการนำเสนอ การนำเสนอภาพลักษณ์การขายบริการทางเพศของมอเตอรืไซค์รับจ้างของเขมร แสดงให้เห็นว่า เขาเข้าใจว่าผู้ชายไทยนิยมชมชอบกับการเที่ยวในลักษณะนี้แทบทุกคน จากการสัมภาษณ์นายที คนขับมอเตอรืไซค์รับจ้างชาวกำพูชาสารพัดรับส่งประจำของผู้วิจัย เขาเกิดที่จังหวัดเสียมเรียบ แต่ครอบครัวย้ายมาอยู่ในชุมชนโอรส์เม็ดตั้งแต่สงครามสงบ และมีบ้านเรือนเป็นคนตนเอง แต่พื้นที่ที่อาศัยอยู่ไม่เหมาะกับการประกอบอาชีพการเกษตร เพราะเป็นที่เนินสูงติดเชิงเขา เกือบของป่าชายและแล้งกับข้าวสารกินมาตลอดกับชุมชนบ้านด่าน แต่เมื่อจุดผ่านแดนเปิดตลาด ตนก็ยึดอาชีพมอเตอรืรับจ้างเป็นอาชีพหลัก และรับส่งได้ทุกเมื่อ คำตอบเกี่ยวกับการชักชวนผู้โดยสารครั้งแรกของนายที เขาก็ตอบอย่างหนักแน่นว่า “ผู้ชายทุกคนแหละพี่ ชอบผู้หญิง และผู้หญิงที่ขายบริการเป็นชาวเวียดนามส่วนใหญ่ เขมรก็มีน้อย ผมไม่ดูถูกเขาหรอก อยากให้เขาได้งาน ได้เงินใช้ ผมก็เสนอแนะให้เขาด้วย” ผู้วิจัยถามต่ออีกว่า “เขามีคำตอบแทนให้หรือไม่” นายทีตอบว่า “ก็แล้วแต่ครับ มีก็เอา ไม่มีก็ไม่เป็นไร ถือว่าช่วยกัน เพราะต่างคนต่างย้ายถิ่นมาเพื่ออาชีพ เพราะทุกวันนี้ในเมืองใหญ่ ๆ เขากำลังกวาดล้างไม่ให้มีอาชีพนี้ ถึงพวกเขาสมัครใจก็ตาม”

จากคำเล่าของนายทีทำให้เข้าใจเรื่องอาณาบริเวณชายแดน ถึงแม้จะมีการปราบปรามการค้าประเวณีในพื้นที่เมือง ซึ่งเป็นแหล่งมีผู้คนและทุนมากมาย แต่กฎหมายของรัฐบาลติควบคุมได้อย่างทั่วถึง ผู้คนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติไปด้วย แต่ในอาณาบริเวณชายแดน ย่อมมีข้อยกเว้น และง่ายต่อการประกอบอาชีพที่รัฐบาลห้าม เขายังเสริมต่ออีกว่า “คนไทยส่วนใหญ่ชอบสาวเวียดนาม ส่วนฝรั่งชอบสาวเขมร ไม่รู้ว่าเพราะอะไร” ผู้วิจัยก็ถามเขาอีกว่า “ทำไมไม่เอาตลาดมานำเสนอก่อนละ และนำเสนอเรื่องวัด เรื่องหมู่บ้านชุมชน” เขาตอบแย้งว่า “ไม่ได้ผลหรอกพี่ มีน้อยที่มาแล้วอยากไปวัด ไปเที่ยวในหมู่บ้านเฉย ๆ ส่วนใหญ่ก็ไปกินเหล้า ร้องเพลง และเที่ยวสาวเท่านั้นแหละ พี่” ผู้วิจัยถามเขาว่า “แล้วนายทีเองเคยเที่ยวหรือเปล่า” เขาตอบด้วยความมั่นใจว่า “หยา ! ไม่เคยเลย เพราะครั้งหนึ่งก็ 500 บาทแล้ว ผมวิ่งมอเตอรืไซค์ได้วันละไม่เกินสองร้อยบาท จะเอาอะไรไปเที่ยวครับ อีกอย่างก็กลัวโรคเอดส์ด้วย” คำถามและตอบของผู้วิจัยดังกล่าวข้างต้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงอาณาบริเวณชายแดนถูกครอบงำโดยทุนได้ง่าย และเป็นพื้นที่ที่ยากต่อการควบคุมเมื่อย้อนไปถามผู้คนในชุมชนบ้านด่าน ในเรื่องนี้ ปรากฏว่ามีชายมีอายุหลายคนนิยมข้ามฟากมาเที่ยวสาวในชุมชนโอรส์เม็ด บางครั้งก็ข้ามแดนในช่องธรรมชาติไม่ได้เข้าออกตามช่องด่านช่องจอม

หันกลับมาหามอเตอรืไซค์รับจ้างของชุมชนบ้านด่าน ที่ผันตนเองมาจากเป็นเข็นรถบรรทุกสินค้าแลกเปลี่ยนในอดีตครั้งเป็นตลาดมืด ตลาดจุดผ่อนปรน และตลาดสมบัติ แต่เมื่อ

เป็นตลาด อบจ. ก็เปลี่ยนมาเป็นขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง เนื่องจากเส้นทางจากจุดผ่านแดนกับตลาดห่างกันจึงเปลี่ยนเป็นการใช้รถมอเตอร์ไซค์ลากรถเข็น และเปลี่ยนเป็นมอเตอร์ไซค์รับจ้างแทน และมีการจัดระเบียบการวิ่งมอเตอร์ไซค์รับจ้าง ทั้งการแต่งกาย และลำดับการรับส่งผู้โดยสาร โดยสายปรากฏการณ์ที่เห็นในมอเตอร์ไซค์รับจ้างที่ชุมชนบ้านด่านหันมาประกอบอาชีพเสริมที่ว่าจากการทำนาก็คือ ในวันเสาร์อาทิตย์มีนักเรียนระดับมัธยมศึกษามาวิ่งรับจ้างช่วยพ่อแม่ทั้งชายและหญิง

3. ผู้คนในตลาดกับพยานรักต่างรัฐ : พ่อเขมรไทย แม่เขมรกัมพูชา

“ผู้เกิดโดยบิดาหรือมารดาเป็นผู้มีสัญชาติไทย ไม่ว่าจะเกิดในหรือนอกราชอาณาจักรไทย” ความตามพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 4⁶ ข้อที่ (1)

ที่ยกความตามมาตรานี้มาเป็นประเด็นศึกษา เนื่องจากผู้วิจัยได้เดินทางไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนบ้านด่าน มีโอกาสอยู่ร่วมกับนักเรียน ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในชุมชนบ้านด่าน มีนักเรียนจากฝากฝั่งชุมชนบ้านโอรเสม็ดกัมพูชามาเรียนบ้าง “แต่เมื่อมาเรียนแล้วเรียนได้สูงสุดแค่ ป.3 ก็หายไปโดยไม่บอกลา คงไปเรียนในโรงเรียนโอรเสม็ด ทางโรงเรียนโดยผู้อำนวยการรู้สึกกังวลใจเหมือนกันว่าจะติดตามนักเรียนได้อย่างไร เพราะนักเรียนต่างรัฐชาติ ต้องข้ามพากไป ไม่รู้ว่าหลักสูตรการเรียนเป็นอย่างไร โรงเรียนของเขา สาเหตุที่มาเรียนที่นี่ก็เพราะว่าพ่อแม่ค้าขายในตลาด จากการสอบถามผู้ปกครองเด็ก เขาบอกว่ามาเรียนเพื่อให้รู้ภาษาไทยพอพูดได้อ่านได้และเขียนได้ก็พอ ไม่ต้องเรียนให้จบตามหลักสูตรหรอก เพราะต้องไปเรียนตามหลักสูตรบังคับรัฐกัมพูชาอีก” (นายวิชัย มหามาศย์, สัมภาษณ์. 15 มกราคม 2552) จากข้อมูลระบบการศึกษาของกัมพูชามีเดิมแตกต่างจากไทยเพิ่งจะปรับเปลี่ยนเป็นระบบ 6+3+3 เหมือนไทยเมื่อปี ค.ศ. 1996⁷ (กุญชรหวั่ง ฃรณัง นิ่ง ก็ฎุฎา 1999 : 20) นักเรียนชาวกัมพูชาน่าจะไปเรียนต่อในระดับประถมศึกษาปีที่ 4

ผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์นักเรียนชาวกัมพูชาเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ภูมิลำเนา และสาเหตุที่มาเรียนที่โรงเรียนบ้านด่าน ได้เจอกับนักเรียนคนหนึ่ง ชื่อ จินดา (นามสมมติ) นามสกุลเหมือนผู้ให้ข้อมูลในชุมชนบ้านด่าน จึงถามว่า เป็นลูกหลานใคร จึงทราบว่า พ่อเป็นคนบ้านด่าน แม่เป็นคนบ้านโอรเสม็ด และก็ไม่ได้ถามเรื่องส่วนตัวน้องมากนัก เพราะเกรงหนูจะเกรง ก็เลยไปสอบถามคุณครู ครูเล่าเรื่องราวพ่อของหนูจินดาให้ฟังอย่างละเอียด โดยที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ถามผู้เป็นพ่อเลย

¹⁰ ให้ยกเลิกความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 และใช้ความตามมาตรานี้แทน

¹¹ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 กัมพูชาใช้ระบบการศึกษา 13 ปี (6+4+2+1) ต่อมาในปี ค.ศ. 1979 ในระบบ 10 ปี ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นระบบ 11 ปีในปี ค.ศ. 1986-1996 รายละเอียดเพิ่มเติมใน กุญชรหวั่ง ฃรณัง นิ่ง ก็ฎุฎา, การหวั่งเฎกนุฎุฎา, ฎุฎา, 1999.

พ่อเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยชื่อว่า นายเจีย(นามสมมติ) แต่งงานกับสาวชาวกัมพูชา คงไม่ได้จดทะเบียนเพราะว่า มีเมียอยู่ที่ชุมชนบ้านด่านด้วย แต่ก็ทราบจากปากของนายเจียเองว่า เหตุการณ์บังเอิญขณะเป็นผู้รับใช้รัฐในการหาข้อมูลพื้นที่ ต้องไปแฝงตัวอยู่ในพื้นที่จึงต้องแต่งงาน เมื่อมีลูกด้วยกันก็ต้องรับผิดชอบ แต่ไม่ถามว่า ลูกได้สัญชาติหรือเปล่า ถ้าปฏิบัติตามกฎหมายมาตราดังที่ได้ยกมาข้างต้นคงได้สัญชาติไทยด้วย ซึ่งก็ยังไม่ทราบว่า กฎหมายสัญชาติของกัมพูชาเป็นอย่างไร ผู้วิจัยพยายามสืบค้นแต่ยังไม่เผยแพร่

ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตวิถีชีวิตของหนูจินดา เขามีความสัมพันธ์สนทนากับเพื่อนร่วมห้องที่เป็นคนไทยและคนเขมรมากพอสมควร เพื่อนชาวไทยก็ไม่รังเกียจ เล่นกับเขาอย่างไม่คำนึงถึงว่ามีมารดาเป็นชาวเขมร และในขณะที่หนูจินดาพูดไทยไม่ค่อยชัดเท่าไรนัก แต่เธอก็พยายาม ผวนกับเพื่อน ๆ พวกนั้นแนะนำ ผู้สัมภาษณ์พยายามพูดภาษาเขมร(กัมพูชา)ด้วย เธอตอบเพียงบางคำ แต่สำเนียงก็ชัดเจนเหมือนเขมรในกัมพูชา

ตื่นเช้านายเจียไปรับเมีย(น้อย)และลูกจากชายแดน แล้วเมียไปที่ตลาดสมบัติ ทำหน้าที่เลี้ยงวัวในพื้นที่ที่ตนเคยทำงานอยู่ด้วย แล้วมาส่งลูกไปโรงเรียน และตอนเย็นก็ไปส่งกลับ ทำอย่างนี้เป็นประจำ บางครั้งก็ให้เมียนอนที่กระท่อมที่ตลาดนั้นเองก็มี เพื่อได้มีเวลาอยู่ร่วมกับเมียและพยานรักต่างรัฐชาติ

หนูจินดาจะเรียนจนจบมัธยมปีที่ 3 ในโรงเรียนบ้านด่านหรือไม่ เป็นสิ่งที่จะต้องรอคอยในอนาคต ในกรณีเดียวกันนี้ ชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังว่า มีหลายคน แต่บางคนก็ย้ายไปอยู่ด้วยกันที่โอรเสม็ด ปลูกบ้านให้สวยงาม โดยเฉพาะผู้มีอันจะกินในพื้นที่ บางคนก็ไปทำมาหากินด้วยกันก็มี

อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนเป็นสิ่งที่เข้าใจกันได้ว่าเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ ถึงแม้รัฐชาติทั้งสองพยายามขีดเส้นแบ่งเขตแดนไม่ให้ผู้คนทั้งสองฟากฝั่งไปมาหาสู่กันได้ตามใจปรารถนาก็ตาม พื้นที่ตลาดถือว่าเป็นพื้นที่ที่ผู้คนในตลาดและชุมชนมีการปะทะปฏิสัมพันธ์กันทั้งในแง่ของการแลกเปลี่ยนสินค้า วิถีชีวิต และวิถีแห่งครอบครัว กรณีหนูจินดาเป็นตัวอย่างในการปฏิสัมพันธ์กันในแง่การสร้างครอบครัวที่เกิดจากการตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า และการค้าขายในชุมชน ยังมีกรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นก็คือ การแต่งงานเพื่อธุรกิจ ปรากฏพบผู้คนในพื้นที่แต่งงานกับชาวกัมพูชาเพื่อการนำเข้าส่งออกสินค้าข้ามแดนประมาณ 3 ครั้งเรือน มีธุรกิจชุมชนเกิดขึ้น เช่น สร้างรีสอร์ทที่พักสำหรับคนท่องเที่ยว ร้านขายของชำ และร้านซักรีด เป็นต้น

บทที่ 4

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม

แนวคิดเรื่อง การปรับตัว มีลักษณะพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อดำรงความสัมพันธ์กับถิ่นที่อยู่ วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่อย่างปราศจากวัฒนธรรมได้ มนุษย์ได้สร้างและใช้วัฒนธรรมนั้น มนุษย์เองนั้นแหละย่อมเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง จะต้องปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคม คุณลักษณะทางจิตใจ เพื่อให้เหมาะกับวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไป (Cohen, 1969: 41) มนุษย์ในแต่ละถิ่นที่ที่ย่อมมีความซับซ้อนแตกต่างออกไป โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดน (borderland) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่ใช้บริการพื้นที่ชายแดนในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันเพื่อการดำรงชีพ เมื่อวัฒนธรรมมีการแพร่กระจาย (cultural diffusion) ไปปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม (cultural interruption) ย่อมมีการเรียนรู้และรับรู้ซึ่งกันและกัน ในระยะแรกอาจเป็นการรับเอาวัฒนธรรมแบบการยืม (cultural borrowing) ต่อมาก็ปรับเปลี่ยนกลมกลืนเป็นของตนเอง (cultural adoption) จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างแยกไม่ออก

กลุ่มชาติพันธุ์เขมร (Khmer Ethnic Group) ในพื้นที่ชายแดนบริเวณจุดผ่านแดนช่องจอมได้รับผลกระทบจากลักษณะการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว ปรัชญาการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเปลี่ยนผ่านไปพร้อมกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอมต้องรับผลกระทบนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่เดิม และกลุ่มอพยพย้ายถิ่นมาใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนที่อยู่เดิมใช้บริการพื้นที่ชายแดนร่วมกันโดยไม่มีการแบ่งแยกกว่าเป็นไทยหรือกัมพูชา ถึงกระนั้นก็ตาม แม้มีการขีดเส้นเขตแดน (borderline) ลงบนพื้นที่ดังกล่าวแล้วก็ตาม สภาวะไร้พรมแดนก็ยังในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองฝั่งก็มีมาโดยตลอด คำเล่าของนายเจีย (นามสมมติ) อายุ 76 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่เคยเป็นผู้นำชุมชนก่อนมีการย้ายชุมชนมา ณ ที่ตั้งปัจจุบัน สรุปความตอนหนึ่งกับการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นนั้นว่า

“ในแถบนี้ทั้งหมด พวกผมกับเขมรที่อยู่อีกฟากหนึ่ง ก็พูดภาษาเขมรสำเนียงเหมือนกัน ไม่มีทะเลาะกัน ไม่มียิงกันหรอก ไปมาหาสู่กันตลอด แต่คนเขมรในบ้านโอร์เสม็ดปัจจุบัน พูด

ภาษาเขมรเหมือนคนพนมเปญ ฟังยาก เข้าใจยาก แต่ก็ยังมีความที่พูดเหมือนเราอยู่บ้านแต่ไม่มากเท่าใดนัก” (นายสปี ดิงาม.15 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

จากคำเล่าของ นายเจีย (นามสมมติ)นี้เป็นการเล่าสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะไร้พรมแดนตั้งแต่อดีต แม้จะมีการขีดเส้นเขตแดนแบ่งพื้นที่เป็นคนละรัฐชาติก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันจากข้อความดังกล่าว ก็ยังมีพรมแดนทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเอง โดยเฉพาะพรมแดนทางด้านภาษา ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับพรมแดนรัฐชาติ (national border) ที่แต่ละรัฐได้สร้างกระบวนการทวิลักษณ์ให้กับคนที่อยู่ภายในเส้นแบ่งเขตแดนที่ตนเองทำไว้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยกัน มีความเป็นลักษณะ 2 อย่างในตัว โดยเฉพาะภาษาที่ใช้พูดสื่อสารกัน

นางอฮ เมาสเม อายุ 72 ปี เกิดที่จังหวัดกำปงธม กัมพูชา มาอยู่ในชุมชนบ้านด่านได้ 61 ปีแล้ว เล่าว่า

“หลังจากเกิดได้อายุ 10 ขวบ พ่อแม่ก็พามาอยู่ที่บ้านด่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 มาเรียนหนังสือที่นี้ จนจบ ป. 4 ตอนนีพูดลาวได้ เพราะแต่งงานกับคนลาว แต่ก่อนไปมาหาสู่ญาติที่อยู่ในกำปงธมเป็นประจำทุกปี ทุกวันนี้ไม่ได้ไปแล้ว” (นางอฮ เมาสเม. 15 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

จากคำเล่าของนางอฮ เมาสเม แสดงให้เห็นถึงสภาวะไร้พรมแดนซึ่งเพียงเกี่ยวข้องกับพรมแดนรัฐชาติ (national border) การแต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเป็นการแสดงถึงสภาวะไร้พรมแดนชาติพันธุ์ (ethnic border)

การนำเสนอมาดังกล่าวในเบื้องต้นนี้ เพื่อโยงประเด็นเข้ามาสู่การปรับตัวในของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนในบริบทที่หลากหลายและซับซ้อน และแสดงให้เห็นถึงสภาวะไร้พรมแดนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถึงแม้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนที่รัฐชาติกำหนดขีดเส้นแบ่งเขตแดนโดยที่กำหนดระบบระเบียบ และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ซึ่งเป็นฐานความคิดของรัฐชาติในแง่การสร้างและการกักขังความเป็นพื้นที่ตามมุมมองของความเป็นรัฐชาติแบบเดิม แต่พรมแดนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนมีลักษณะที่มีความเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีต แม้ในปัจจุบันยังซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และระเบียบระบบที่รัฐชาติได้กำหนดเป็นนโยบาย

การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนเป็นการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบสันติวิธี แต่ในลักษณะบางอย่างการฝ่าฝืนนโยบายรัฐชาติในการกำหนดระบบระเบียบในการข้ามเส้นแบ่งเขตแดน โดยผ่านช่องทางที่รัฐไม่ได้กำหนดให้เป็นจุดผ่านแดน หรือเรียกว่า ลักลอบข้ามแดน หรือ ช่องทางวัฒนธรรม นั้น เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะในการขัดแย้ง ไม่สามารถปรับรับและครอบงำไม่ได้ แต่กระนั้นก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนยังยอมรับกฎระเบียบที่รัฐ

ชาติได้สร้างขึ้นเสนอ ไม่ได้ขัดแย้งต่อต้านอย่างชัดเจนแต่อย่างใด ในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่า เป็นกระบวนการการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดน การปรับตัวในลักษณะเช่นนี้อาจเป็นปัญหาในการต่อรองอำนาจรัฐชาติ ทำให้รัฐชาติใช้อำนาจอย่างอิสระในพื้นที่ชายแดน

ในบทนี้ ขอนำประเด็นเรื่องการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม มาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นถึงการยอมรับ ปรับเปลี่ยน และการขัดแย้ง ในกระบวนการดังกล่าว โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกต และการร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ จึงแบ่งประเด็นในการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การปรับตัวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเอง
2. การปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น
3. การปรับตัวกับการช่วงชิงพื้นที่ก่อนและหลังพัฒนาพื้นที่ชายแดนของรัฐชาติ
4. การปรับตัวกับพื้นที่เลื่อนไหลผ่านมุมมองชีวิตประจำวัน

การศึกษานี้วิเคราะห์การปรับตัวครั้งนี้ ได้นำแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมชายแดน ซึ่งอยู่ในกรอบที่ Cohen (1968)⁶ ได้นำเสนอไว้

1. การปรับตัวกับระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเอง

“ผมเป็นเขมรสูง ไม่ใช่เขมรต่ำ” (นายเฮง บัวศรี. 15 ธันวาคม 2551)

“ผมเป็นเขมรเขมร ไม่ใช่เขมรไทย” (นายที สุขเฮง. 5 มกราคม 2551)

คำกล่าวทั้ง 2 ประโยคนี้เป็นความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยกันที่เป็นตัวละครในกรอบความคิดรัฐชาติ การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม ทำให้กลุ่มก่อนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยกันบนเส้นแบ่งเขตแดน ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเมื่อการปิดจุดผ่านแดนเพื่อการค้า และเปิดตลาดแลกเปลี่ยนสินค้า โดยเฉพาะในปัจจุบัน พ่อค้าแม่ค้าชาวกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศกัมพูชาเดินทางมาเข้าร้านขายสินค้าในตลาด

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มตามชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและย้ายถิ่นฐานมาเพื่อประกอบอาชีพใหม่ ดังนี้

¹² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Cohen (1968) อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) น. 17.

1) กลุ่มชาติพันธุ์เขมรชุมชนเดิม

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชาติพันธุ์เขมร ถึงแม้จะมีการเล่าประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยพูนั่น เจนละ และเมืองพระนคร⁷ มาตามลำดับก็ตาม แต่ขาดความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น และไม่ได้เชื่อมต่อกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านด่าน จังหวัดสุรินทร์ และโอร์เสม็ด จังหวัดอุดรธานี กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนเดิมเล่าประวัติการตั้งถิ่นฐานของตนเองได้ตั้งแต่ตนเองเกิดและประสบการณ์ในชีวิตประจำวันเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ข้อมูลโดยเฉพาะผู้ที่มิประสบการณ์และอายุมากที่สุดในหมู่บ้าน คือ นางทองใบ พุทธรัตน์ อายุ 81 ปี ก็เล่าประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานจากที่ตนเองได้พบเห็นในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ได้ย้อนเล่าอดีตก่อนที่ตนเองเกิดเท่าใดนัก

“เกิดมาก็เห็นบ้านด่านแล้ว ไม่รู้ว่าพ่อแม่ย้ายมาจากไหน แต่พ่อแม่ก็บอกว่าอยู่ที่มานานแล้ว” (นางทองใบ พุทธรัตน์. 10 กันยายน 2551. สัมภาษณ์)

เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในชุมชนเดิม ระหว่างชุมชนบ้านด่านกับบ้านโอร์เสม็ด อาจถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มีระดับการปรับตัวน้อย เนื่องจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณี เหมือนกันและร่วมกันทำมาโดยตลอด

“ผมเกิดบ้านด่าน แต่ก็ย้ายไปอยู่ที่บ้านโอร์เสม็ดและบวชเป็นพระ 5 พรรษาแล้วสึกมาประกอบอาชีพที่หมู่บ้านนั้น ต่อมาได้มาแต่งงานที่บ้านด่าน และอยู่บ้านด่านตั้งแต่นั้นมา การไปมาหาสู่กันสมัยนั้นก็ไม่มีปัญหาอะไร ไปมาหาสู่กันตลอด และมีประเพณีเหมือนกัน ไม่แตกต่างกันเลย ชาวบ้านด่านบ้างก็ไปทำบุญที่วัดขนาดมอญ บ้างก็ไปทำบุญที่วัดโอร์เสม็ด” (นายบุญสม มีศิลป์. 15 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

จากบทเล่าของนายบุญสม มีศิลป์ ได้แสดงให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนเดิมเป็นไปอย่างราบรื่น ฟังฟังอาศัยซึ่งกันและกันตลอด

การปรับตัวของชาวเขมรในชุมชนเดิม ก่อนปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่อยู่ในช่วงก่อนมีการย้ายชุมชนมาตั้งอยู่ในชุมชนบ้านด่านและบ้านโอร์เสม็ดปัจจุบัน เมื่อวิเคราะห์ตามข้อมูลภาคสนามไม่ซับซ้อนเท่าใดนัก เนื่องจากในพื้นที่ในช่วงระยะเวลานั้นยังไม่ได้ถูกกำหนดกำหนดให้เป็นชายแดนโดยรัฐชาติเท่าใดนัก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2484 ในพื้นที่นี้ยังเป็นจังหวัดพิบูลย์สงคราม ซึ่งเป็นเขตการปกครองของประเทศไทย ความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันยังมีเหมือนกัน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเขตการปกครอง และเกิดกระบวนการสร้างความเป็นรัฐชาติ

¹³ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศุภพัทธดิศ ดิศกุล. ศิลปะขอม. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2547)

เกิดขึ้น และที่เห็นชัดเจนที่สุดก็คือในปี พ.ศ. 2510 ที่ไทยยอมเซ็นสัญญายินยอมให้พื้นที่ดังกล่าว ตกอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส และทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านและบ้านโอรส์เมียด แยกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และความสำนึกในรัฐชาติ สงครามการสู้รบในพื้นที่ดังกล่าวก็เป็น สาเหตุหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดการแตกแยกระหว่างชาติพันธุ์เหมือนกัน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ใน พื้นที่ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาตามข้อสัญญาที่ไทยกับฝรั่งเศสได้ลงนามแล้ว ต่างก็ได้ร่วม สร้างชาติลักษณะในความเป็น “ไทยเขมร” และ “เขมรกัมพูชา” หรือแยกเรียกกันว่า “เขมรสูง” หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทย และเรียกว่า “เขมรต่ำ” หมายถึง กลุ่มชาติ พันธุ์เขมรที่อยู่ในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการทวีลักษณะ¹⁴ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ทั้งสองฟากฝั่งมีความสำนึกร่วมกับรัฐชาติ แต่ก็ยังคงความเป็นอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง อยู่

ข้อความที่ว่า “ผมเป็นเขมรสูง ไม่ใช่เขมรต่ำ” และ “ผมเป็นเขมรเขมร ไม่ใช่เขมรไทย” นี้ เป็นข้อมูลที่ให้ความกระจ่างชัดในความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกแยกความสำนึกแห่งรัฐชาติที่เป็น รูปธรรม แต่อย่างไรก็ตามเมื่อย้อนกลับถามในระยะเวลาที่ผ่านมา ความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่ม ชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านด่านและโอรส์เมียดไม่เคยมีความขัดแย้งกันเลย ข้อความทั้ง 2 อาจไม่ได้ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์

ดังนั้น การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนเดิม จะพบแค่เพียงการปรับตัว ทางด้านกายภาพ ในเรื่องการจัดกาพื้นที่เพื่อการเกษตรและดำรงชีพเท่านั้น แต่ก็ได้มีความ ขัดแย้งกันเพื่อการยึดครองพื้นที่ทำมาหากินแต่อย่างใด นายเจีย (นามสมมติ)เล่าว่า

“พ่อแม่ของผมทำนาไร่ ถางป่าเป็นทีนา แต่ก็ทำเพียงพอกินเท่านั้น ไม่ได้อยากได้มาก เท่าไฉนนัก ท่านบอกว่า ถ้าอยากได้อีกก็ถางอีก คนอื่นมาอาศัยอยู่ที่หลังก็ขายให้เขา หรือให้เขาถาง เอาตามใจเขา เพราะเราจะไม่มีเพื่อนบ้านอยู่ด้วย” (นายสปี ดิงาม. 12 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

“แต่ก่อนทำนาทำไร่ ปลูกผักกินเอง เกิดในบ้านด่านเก่า เดินทางไปเรียนที่บ้านขนาด มอญ เรียนจบ ป.2 ออกจากโรงเรียนอยู่บ้าน 4 ปี แล้วไปทำงานที่กรุงเทพฯ 4 ปี แล้วกลับมาอยู่ บ้านได้ 2 ปี แล้วก็แต่งงาน แต่ก่อนดีกว่านี้ ทำนาไร่ อยู่กับแบบพี่น้องไม่เหมือนปัจจุบันต้องต่อสู้ กว่าเดิม แล้วก็ปลูกมัน ไร่ที่เคยทำเขาไม่ให้ เนื่องจากหน่วยงานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า มายึดแล้ว ไม่ให้คนบ้านด่าน ส่วนคนบ้านสกลได้ทีนาที่ไร่คืน ตอนนั้นไม่มีนาไร่ มีนาเล็ก ๆ ไปซื้อของที่เมืองโดย

¹⁴ ดูรายละเอียดเรื่องกระบวนการทวีลักษณะใน อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 161-167.

รถโดยสาร แต่ก่อนไปทำบุญที่วัดเดิม เกิดพร้อมโรงเรียน แต่ก่อนเป็นคนเขมรล้วน บ้านไม่กี่หลัง เลขที่บ้าน 20 ย้ายมาจากบ้านยาง แต่ก่อนไม่มีใครมาอยู่ พอมาอยู่ที่หลังก็ย้ายมา ไปถ้ำรูปที่อำเภอสังขะ เดินไปหลายชั่วโมง ไปนอนที่สังขะ ตอนอายุสิบเจ็ดปี ห่างจากบ้านด่าน ยี่สิบเก้า กิโลเมตร ปัจจุบันเดินไม่ถึงแน่นอน.แต่ก่อนมีเจียง มีเล่นมั่วว มีคนเป่าแคน คนเจียง ตายเกือบหมดแล้ว มั่ววก็มีอยู่ประปราย เล่นราว ๆ มีนาเมษา ไม่สบายเนื้อสบายตัวก็เล่น มีอาจารย์บ้านเรากี่มี ยายแก้ว ยายยา ยายเหมือน ยายหนู เป็นต้น” (นางบุญมา จันทร์หอม. 1 พุทธศักราช 2551. สัมภาษณ์)

ข้อมูลพื้นฐานดังกล่าว สะท้อนให้เห็นในเรื่องการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยกัน แต่สิ่งที่เป็นตัวแปรก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ย้ายถิ่นฐานมาใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น และรัฐชาติ ที่ทำให้วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนเริ่มซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

2) กลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่

การปรับตัวระหว่างชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรชุมชนเดิมและผู้ย้ายถิ่นฐานมาใหม่ ถึงแม้ว่าจะมีภาษา และวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ต้องประกอบไปด้วยทางด้านภาษาและวัฒนธรรมก็ทำให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรด้วยตนเอง

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในชุมชนบ้านด่าน และบ้านโอรเสม็ด ต้องปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาใหม่เพื่อประกอบอาชีพค้าขายและเป็นพนักงานบ่อนคาสโน การสร้างตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนทั้ง 2 ฝากฝั่ง

คำเล่าว่า “เขมรปัจจุบัน พูดภาษาถิ่นไม่ค่อยรู้เรื่อง คำบางคำไม่รู้แปลว่าอะไร ไม่อยากสงสัยด้วย” เป็นคำกล่าวโดยสรุปของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรชุมชนบ้านด่าน ที่ต่างก็ให้ความเห็นในทำนองเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงการแบ่งลักษณะความเป็นชาติพันธุ์อย่างชัดเจน

การปรับตัวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดิมกับกลุ่มที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ นั้นเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะไม่เพียงมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ย้ายมาเพื่อการค้าขายเท่านั้น ในชุมชนบ้านด่านเองก็มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ไม่ได้อาศัยเดิมมาร่วมอาศัยอยู่ด้วยและย้ายมาเพื่อการตั้งถิ่นฐานใหม่เช่นเดียวกัน

การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่ มีระยะเวลาใกล้เคียงกัน เมื่อเป็นเช่นนี้กลุ่มชาติพันธุ์เก่า ก็ต้องมีการปรับตัวเพิ่มมากขึ้น

นายวัน ขาวงาม อายุ 85 ปี เดิมอยู่อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ย้ายมาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2504 ได้เล่าเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐานมาตั้งในพื้นที่ใหม่ว่า

“ผมย้ายมาตอนที่เขากำลังย้ายหมู่บ้านจากบ้านด่านเดิมมาตั้งอยู่ในที่ตั้งปัจจุบัน ก็ไม่รู้จักใครเลย ได้ข่าวว่าในพื้นที่นี้มีการจัดสรรให้ชาวบ้านมาอาศัยอยู่ก็เลยมา และเห็นว่ายังเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ก็ย้ายมาอยู่ทั้งครอบครัว มีลูกหลานตามมาทีหลังอีกหลายครอบครัว ตอนอยู่ครั้งแรกก็ไม่มีที่มาก ต้องถางป่าเป็นที่นาไร่เอง และก็อยู่กับคนที่อยู่เก่า ไม่มีปัญหาอะไร ช่วยเหลือกันดีมาก และคนที่อยู่เก่าก็มีน้ำใจ แบ่งที่ให้สร้างบ้านเรือนอยู่ด้วย สาเหตุที่ย้ายมาอยู่ก็เพื่อทำมาหากินนั่นแหละ”

นางเลียด ขาวงาม อายุ 58 ปี ย้ายมาจากบ้านตาถูก ตำบลขวาวสินรินทร์ (ปัจจุบันเป็นกิ่งอำเภอขวาวสินรินทร์) อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เล่าว่า

“ย้ายมาอยู่ที่บ้านด่าน เมื่อปี 2518 มาอยู่ได้แค่ปีเดียวก็เกิดสงคราม แต่ก็กลับมาอยู่เหมือนเดิม เพราะว่าที่นี่ทำมาหากินง่าย ปลูกอะไรก็ขึ้น ไม่ต้องใส่ปุ๋ยมาก ตอนมาใหม่ ๆ ก็ต้องอาศัยที่ของคนอื่นอยู่ และถางพื้นที่ตนเองที่ได้รับการจัดสรรให้ จากนั้นก็สร้างครอบครัวมาเรื่อย ๆ”

นายเจีย (นามสมมติ) เล่าเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ย้ายมาอยู่ในภายหลังว่า

“ชาวเขมรที่มาอยู่ย้ายมาจากที่ต่าง ๆ เช่น อำเภอเมือง อำเภอศรีขรภูมิ สำโรงทาบ และชุมพลบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ตอนแรกก็มาอยู่ในพื้นที่ตนเอง แบ่งให้เขาปลูกกระท่อมอยู่ และเมื่อเขาถางป่าทำที่ปลูกบ้านเรือนอยู่ได้ เขาก็ย้ายออกไปอยู่ในที่ของเขา พวกเราที่อยู่ก่อนไม่มีการแบ่งแยกว่าใครมาก่อนหรือหลัง ก็อยู่ด้วยกัน ใครมีอะไรดีก็แบ่งกัน แบ่งกันกินกันใช้ตามประสาคนเขมรด้วยกัน”

การย้ายมาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียงมีวัตถุประสงค์ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย แต่ย้ายมาเพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนกลุ่มที่ย้ายมาเพื่อการค้าขายคือกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศกัมพูชา และมาเปิดร้านค้าขายในพื้นที่ชายแดนในตลาดโอรังเมียดและตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนในประเทศไทย หลังจากด่านช่องจอมได้เปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรพ.ศ. 2504 ในปีนั้นยังอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีการออกกฎกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 37 และ 38 ลงวันที่ 27 กันยายน 2504 กลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่ดังกล่าวได้ย้ายจากจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศกัมพูชา เช่นจังหวัดพระตะบอง กำปงจาม กันดาล และราชธานีพนมเปญ มาตั้งร้านค้าสินค้า ส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่นี้มีเชื้อชาติผสมระหว่างเขมรกับจีนและเขมรกับเวียดนาม(นายที สุขเฮง. 12 มกราคม 2552. สัมภาษณ์)

นายที สุขเฮง อายุ 32 ปี มีอาชีพขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโอร်เสม็ด ประเทศกัมพูชา ได้เล่าว่า

“ตนย้ายมาจากจังหวัดกำแพงเพชร พ่อแม่ก็ย้ายมาอยู่ด้วย แต่ก็ไม่ได้ค้าขาย มาทำนาไร่ปลูกข้าว ตนเองก็รับจ้างทั่วไป พอมีเงินซื้อมอเตอร์ไซค์ได้ก็มาขับรับจ้างเขา ได้วันละไม่เกิน 200 บาท คนโดยสารตอนเช้าและเย็นก็เป็นคนเขมร สายมาหน่อยก็เป็นคนไทย ส่วนใหญ่ส่งไปตลาดและแหล่งค้าประเวณี ก็แล้วแต่เขาบอกให้ไป คนเขมรที่อยู่ในตลาด ส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายจีนและเวียดนาม คนเขมรที่ร้อยละเปอร์เซ็นต์มีน้อย เช่นผมนี่ก็ไม่ได้ค้าขายเลย เพราะไม่เก่งเรื่องการค้าขายและไม่มีทุนตั้งร้านด้วย ต้องมารับจ้างเขาอย่างนี้แหละ”

การปรับตัวของกลุ่มเขมรที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านโอร်เสม็ดเดิม นอกจากจะต้องปรับตัวทางด้านกายภาพ เพราะถูกเบียดพื้นที่อยู่อาศัยจากการสร้างคาสีโนและตลาดโอร်เสม็ดแล้ว ยังต้องปรับตัวเพื่อการดำรงชีพในพื้นที่นี้ด้วย ส่วนปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านเดิม แต่เดิมไปมาหาสู่กันตลอด ต่อมาเมื่อมีปัญหาชายแดนก็ขาดการติดต่อกันบ้าง แต่ก็ยังจำกันได้ตลอด (นายเพ็ง ซ้อมอาด. 11 มกราคม 2552. สัมภาษณ์)

นายเพ็ง ซ้อมอาด ได้เล่าเรื่องการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มเขมรใหม่ว่า

“การย้ายถิ่นฐานมาค้าขายของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่ในพื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอมเริ่มมีปรากฏมากยิ่งขึ้นหลังจากที่เปิดเป็นจุดถาวรในปี พ.ศ. 2504 แต่ก่อนก็ชาวบ้านพากันนำของป่าไปขายแลกกับคนไทย ต่อมาพ่อค้าแม่ค้าก็เริ่มนำสินค้ามาขายร่วมด้วย เช่นเครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้า กระเป๋า นาฬิกา และเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ทำให้คนเขมรที่อยู่เดิมต้องเปลี่ยนเป็นคนรับจ้าง และขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง เพราะสู้กับพ่อค้าแม่ค้าไม่ได้ เขาก็ย้ายมาเรื่อย ๆ ทั้งเช้าและออก ตอนปิดพรมแดน ไทยกับเขมรมีปัญหากัน ก็พากันย้ายกลับบ้านเกิดกันหมด ในพื้นที่แห่งนี้ก็มีแต่ทหารที่ติดส่วนใหญ่เป็นของทหาร โดยเฉพาะนายทหารใหญ่ ๆ มาจับจอง ชาวบ้านที่อยู่ที่นี่ก็มีทั้งคนอยู่เดิมและคนใหม่ ต่อมาเมื่อชายแดนสงบ มีการเปิดตลาดมาอีกครั้งหนึ่ง และเปิดบ่อนคาสีโน ทำให้คนเขมรพ่อค้าแม่ค้ามาเพิ่มมากขึ้น บางคนก็มาซื้อที่สร้างบ้านอยู่ถาวร บางคนก็มาเช่าตลาดขายของและนอนในตลาด ส่วนคนที่เข้าไปขายในตลาดประเทศไทยก็ย้ายมาที่หลังเป็นส่วนใหญ่ ที่ทั้งคนที่มาอยู่ที่นี่และไม่มี ส่วนใหญ่ก็ไปนอนในตลาดเลย ส่วนสินค้าก็ให้คนอื่นเขามาส่งและมารับสินค้ากันที่ตลาดโอร်เสม็ด”

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเดิมกับกลุ่มใหม่ในประเทศกัมพูชา ยังมีความเหลื่อมล้ำกันพอสมควร จะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชุมชนเดิมประกอบอาชีพแตกต่างกับกลุ่มใหม่ และเป็นผู้รับจ้างกลุ่มใหม่ที่ย้ายมาค้าขาย ซึ่งแสดงให้เห็นการเคลื่อนที่ของทุนในพื้นที่

ชายแดน แต่กลุ่มที่อยู่เดิมก็ต้องปรับตัวเองเข้ากับกลุ่มใหม่ที่มีบทบาททางด้านทุน เพื่อการดำรงชีพและอยู่ได้ในพื้นที่ชายแดน เช่น การปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นคนรับจ้าง และขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนเข้ามาในพื้นที่ชุมชนบ้านด่าน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านก็มีการปรับตัวกลับกลุ่มทุนทั้งภายในและภายนอก แต่การปรับตัวทางวัฒนธรรมนั้นแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านโอรเสม็ด กัมพูชา

คำเล่าของของชาวบ้านด่าน สรุปความได้ว่า

“เขมรที่มาก้าขายส่วนใหญ่เป็นคนย้ายมาจากที่อื่น ไม่ใช่คนอยู่ในโอรเสม็ด ผีจะขาวเหมือนจีนและญวน พวกเราไม่ค่อยได้ยุ่งด้วยหรอก กลุ่มหนุ่มบ้านเราก็ไม่มีใครไปจีบพ่อค้าแม่ค้าในนั้นเลย ไม่รู้เป็นไร ไม่มีใครแต่งงานกับคนเขมรพวกนี้เลย” (สรุปเสวนากลุ่ม เรื่อง กลุ่มเขมรในตลาด. 16 พฤศจิกายน 2551)

การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มเขมรเดิมกับกลุ่มที่ย้ายมาก้าขายในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เห็นได้ชัด มีการแบ่งแยกลักษณะหรือความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าจะมีภาษาและวัฒนธรรมเหมือนกันก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่าน ได้อาศัยลักษณะความเป็นรัฐชาติเข้ามาร่วมด้วยกับปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มาก้าขายในพื้นที่ชายแดน โดยที่กลุ่มในชุมชนบ้านด่านมีความสำนึกว่าตนเองเป็นคนไทย และมองกลุ่มที่อยู่ในตลาดว่าเป็นคนย้อยถิ่น และเป็นคนกัมพูชา มาอาศัยพื้นที่ที่ตนอยู่ก่อน การแบ่งแยกความเป็นชาติพันธุ์โดยอาศัยความแตกต่างทางด้านภาษาและรัฐชาติจึงถูกนำมาใช้ในพื้นที่บ้านด่าน

นายเจีย (นามสมมติ) เป็นผู้ดูแลทั่วไปในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดน โดยได้รับค่าจ้างจากตลาดที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เดือนละ 6,000 บาท มีรายได้เสริมจากการรับส่งนักเรียนชาวกัมพูชาจากจุดผ่านแดนช่องจอม-โรงเรียนบ้านด่าน ส่วนคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านก็ทำกัน มีเขาประจำรับส่งเด็กนักเรียน นักเรียนส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของทหาร ตำรวจ พ่อค้าแม่ค้า ส่วนชาวบ้านในโอรเสม็ดก็เข้าเรียนในโรงเรียนโอรเสม็ดเอง ไม่ได้ข้ามมาเรียนในโรงเรียนบ้านด่าน (16 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านมีการปรับตัวทั้งทางด้านการผสมกลมกลืนและขัดแย้งกับกลุ่มกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ย้ายมาใหม่ การข้ามมาเรียนในโรงเรียนบ้านด่านของนักเรียนกัมพูชาและการรับส่งนักเรียนด้วยความปลอดภัยของกลุ่มชาวบ้านตนเอง ทำให้มองเห็นถึงความเคลื่อนไหวของพรมแดน เส้นพรมแดนที่ขีดโดยรัฐชาติไม่ได้มีความหมายต่อการดำรงชีพของกลุ่ม

ชาติพันธุ์เขมรในชุมชนเดิมและกลุ่มใหม่ ในขณะเดียวกัน กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านด้านยังปรับตัวด้วยการไปอยู่ร่วมในตลาด และขับเคลื่อนเครือข่ายรับจ้างช่วยพ่อแม่ในวันเสาร์และวันอาทิตย์

ภาพที่ 17 มอเตอร์ไซด์รับจ้างรับส่งนักเรียนชาวกำพูชาที่มาเรียนในโรงเรียนบ้านด่าน

ในมุมมองกลับกัน การนำแนวคิดลักษณะการสร้างชาติที่รัฐชาติได้เป็นผู้ดำเนินการให้กลุ่มชาติต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยกระบวนการทวิลักษณ์ และให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีความสำนึกในความเป็นรัฐชาติ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอมเน้นความเป็นรัฐชาติที่สื่อออกมาจากคำพูดในชีวิตประจำวันและการแสดงออกต่อกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ค้าขายในตลาด ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรพ่อค้าแม่ค้าในตลาดต้องปรับตัวรับและสร้างความกลมกลืนไปด้วย ที่เห็นได้ชัดจนมากที่สุดคือการปรับเปลี่ยนการใช้ภาษาในการสื่อสาร พ่อค้าแม่ค้าในตลาดทุกคนสามารถพูดภาษาไทยได้ แม้ว่าจะพูดภาษาไทยไม่ชัดเท่าใดนักก็ตาม แม้กระทั่งการสื่อสารกับคนเขมรในชุมชนบ้านด่านเองก็ตาม

ในคราวที่รัฐชาติมีปัญหาเกี่ยวกับชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ในบางครั้งก็นำความเป็นรัฐชาติมาแสดงตนให้เห็นชัด และยืนยันว่าตนเองเป็นชาตินั้น ๆ เช่น

นายรังสรรค์ ทองนำ พ่อค้าขายกาแฟเคลื่อนที่ เข้ามาขายในตลาดช่องจอม กล่าวว่า

“การเปลี่ยนชื่อร้านกาแฟตนเองว่า ไทยแท้กาแฟ เพราะกระแสชาตินิยมกำลังแรงขึ้น คนที่มาเที่ยวซื้อของที่ตลาด ไม่อยากกินกาแฟคนเขมร ก็เลยต้องเปลี่ยน คนไทยทุกคนไม่อยากกินกาแฟคนเขมร ไม่รู้เป็นไร แต่ผมขายตรงนี้ประจำ คนที่มาเที่ยวก็ถามประจำว่า เป็นคนไทยหรือคนเขมร” (16 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์)

ภาพที่ 19 รถขายไทยแท้กาแฟ

ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนชื่อร้านกาแฟเป็นชื่อแบบไทย ๆ เมื่อมองอย่างผิวเผินก็ไม่มีอะไรมากนัก แต่เมื่อมองอย่างพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว การนำรัฐชาติมาเป็นเครื่องมือในการปรับตัวในเชิงสร้างความขัดแย้งและแตกแยกระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีขึ้นมาในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดน การสร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ขึ้นมาใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านมีการพัฒนาตามลำดับควบคู่กับการสร้างชาติของรัฐไทย

ภาพที่ 20 รถขายกาแฟคนไทยกาแฟ

2. การปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

กลุ่มชาติพันธุ์อื่น หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กูย และกลุ่มอื่นที่มีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดนี้ได้ย้ายมาอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐานในภายหลังจากการย้ายหมู่บ้านเดิมและบ้านอื่น ๆ มาอยู่ในที่ตั้งชุมชนบ้านด่านในปัจจุบัน กลุ่มที่ย้ายมากลุ่มแรกคือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว คนแรกที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านด่านนี้ ได้แก่ ครอบครัวของนางสมหวัง พลจิ้งหรีด อายุ 61 ปี

นางสมหวัง พลจิ้งหรีด เล่าว่า

“ย้ายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ย้ายมาจากกิ่งอำเภอขวาวสินรินทร์ โดยที่มาจับจองตามคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านเดิม และมีคนเขมรที่บ้านขวาวสินรินทร์ย้ายมาอยู่ก่อนแล้ว พ่อแม่จึงย้ายมาจับจองที่ทำมาหากินในที่นี้ ตอนที่ย้ายมานั้นอายุ 13 ปี พูดภาษาเขมรไม่ได้ ตอนนั้นก็พูดไม่ได้เหมือนกัน แต่ฟังออกหมด ลูกหลานพูดได้หมดทั้งลาว เขมร และกูย”

หลังจากนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวจากอำเภออื่น ๆ และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสานย้ายมาจับจองพื้นที่ทำมาหากินโดยลำดับ

ภาพที่ 21 ภาพแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่านปัจจุบัน

จากภาพประมวลผลโดยรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านด่าน จะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นจากอดีตที่มีการย้ายถิ่นฐานมาโดยลำดับ คือกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เพราะในปัจจุบันตามแผนผังที่แสดงจะเห็นว่า มีจำนวนเทียบเท่ากับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีพัฒนาการมาโดยลำดับ ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไม่ยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวนัก แต่ปัจจุบันมีการหลอมรวมเข้าด้วยกันและอยู่ด้วยกันไม่มีการแบ่งแยกกัน

นางบุญมา จันทร์หอม อายุ 59 ปี เป็นคนบ้านด่านโดยกำเนิด แต่แต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ได้แล้วว่า

“แฟนเป็นคนลาว ชุมพลบุรี ย้ายมาอยู่ที่นี่แล้วชอบพอกัน ก็เลยแต่งงานกัน แฟนขายที่นาใหญ่ ๆ มาซื้อที่นาเล็ก ๆ ทำนาที่เดิมไม่ได้ผล ก็เลยอพยพมาอยู่ที่บ้านด่านนี้ เจอกันตั้งแต่อายุ 10 กว่าปีแล้ว อยู่ที่นี่ตั้งแต่เกิดไม่อยากจะย้ายไปไหน แต่ก่อนเขมรรังเกียจลาว ...มีคำร้องลือกันตอนเป็นเด็กว่า

“เลี้ยวกันตราหมี ชีกากาประฮก เลี้ยวแบกชริกอก ชีบ็อกกันแจจ”

แปลว่า ลาวชี้ช้า กินกากปลาช้า ลาวบ้านแตก กินแมงกูดจี (แมลงชนิดหนึ่งอยู่ในกองขี้ควาย)

แต่ก่อนแบ่งลาวแบ่งเขมรอยู่ เขมรเยอะกว่า ก็พากันด่าว่า ไ้อลาว อีลาว บางทีก็รุมตี แยกชั้นวรรณะกัน ด้วยให้เหตุผลว่า ลาวกินสกปรก ไปเจออะไรของคนอื่นก็เก็บของคนอื่นกิน ลาวมาก็ชวดลาว...ตอนมีปัญหาขายแดนก็ย้ายไปอยู่บ้านเดิมบ้านแฟน 7 ปี แต่ก็ทำนาไม่ได้ ก็เลยย้ายมาอยู่ที่บ้านด่านคืน “ลูกกระเบิดลูกปืนไม่ได้ใส่ชื่อพวกมึงหรอก ถึงเวลาตายก็ตาย อยู่ที่นี่ลำบาก ปีสองเจ็ด ขายของที่ตลาดช่องจอมติดกับจุดผ่านแดน ตอนนั้นลูกพูดไทยหมด ส่วนใหญ่ไม่พูดเขมร เป็นไทยล้วน ๆ ” (1 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยอมรับและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เริ่มต้นด้วยการตั้งข้อรังเกียจก่อน ต่อมา มีการยอมรับกันมาโดยลำดับ การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร การปรับทัศนคติในเรื่องการทำงาน และการใช้ภาษาในการสื่อสารกันทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันโดยกลมกลืน

“แฟนเป็นคนลาวมาอยู่ประมาณ 2510 เขาก็มาเอาที่เอาทาง หากินง่าย ปลูกอะไรก็เกิดง่าย ไม่ต้องใส่ปุ๋ย คนลาวขยันกว่า พ่อแม่เราก็ตายให้เขาหมด อ้างว่าไปตากกลางเอาใหม่ แต่พอเขาไม่ไปทางก็เลยไม่มี แต่ก่อนพูดลาวไม่ได้ ก็พูดภาษาไทยในการสื่อสาร พูดไปพูดมาก็ได้ อยู่ร่วมกัน...” (นางบุญมา จันทร์หอม. 1 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวเริ่มต้นที่กลุ่มใหญ่ก่อน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นผู้นำชุมชน กลุ่มอื่น ๆ ที่ย้ายเข้ามาอยู่ที่หลังก็ปรับตัวเข้ากับกลุ่มเขมร และพยายามนำวัฒนธรรมตนสอดแทรกเข้ามาโดยลำดับ แม้กระนั้นก็ตามท่ามกลางความกลมกลืนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปรับตัวกันอยู่นั้น ความสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีอยู่ในตัวตนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เช่นเดียวกัน เช่น คำกล่าวของนายเจีย (นามสมมติ)กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กล่าวถึงการทำบุญในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวว่า

“เขมรทำบุญมากกว่า ลาวไม่ค่อยทำบุญ ชอบความสนุกสนาน แต่ก็ไม่ค่อยทำบุญทำทานเท่าไร” (นายสปี ดิงาม. 1 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์)

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์กวยในชุมชนบ้านด่าน มาอาศัยอยู่พร้อม ๆ กับลาว แต่มีจำนวนน้อยมากกว่า ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14 แต่งงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว บอกว่า ไม่มีความรังเกียจในเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือ แต่ในอดีตตอนเป็นเด็กก็มีการหยอกล้อกันเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเขมรเชื่อว่าตนเองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่า และอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้มากกว่า แม้กลุ่มอื่น ๆ ก็ตาม กลุ่มเขมรก็ดูถูกเหมือนกันหมด (นายวิชัย บุรณเจริญ. 30 กันยายน 2551. สัมภาษณ์)

อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านด่านไม่แสดงอัตลักษณ์อย่างอื่นที่เป็นที่ชัดเจนนอกจากภาษาที่ชาวกวยใช้พูดกัน แต่ชาวกวยมีการปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้ดีกว่ากลุ่มชาติพันธุ์เขมรและลาว ดังจะเห็นชาวกวยจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้ให้ข้อมูลมาทั้งหมดสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารได้ครบทั้ง 4 ภาษา คือ ภาษากวย ภาษาเขมร ภาษาลาว และภาษาไทย

ในหมู่บ้านใกล้เคียงห่างจากหมู่บ้านด่านประมาณ 3 กิโลเมตร คือ หมู่บ้านโพทอง ตำบลด่าน กาบเชิง มีชาวกวยอพยพย้ายถิ่นอยู่หลายช่วง จากการศึกษาของกรณีการสุขสวัสดิ์ พบว่าการอพยพย้ายถิ่น พ.ศ. 2506-2521 มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลักทางด้านเศรษฐกิจ คือ มีที่ดินทำกินน้อย การทำมาหากินมีความยากลำบาก ฐานะทางครอบครัวยากจน ส่งผลให้รายได้ต่ำ และไม่มียี่สิบดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนปัจจัยที่ทำให้กลุ่มชนส่วยต้องอพยพมาอยู่ที่บ้าน โพทอง เป็นปัจจัยดึงดูดทางด้านธรรมชาติ เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ดิน และ น้ำอุดมสมบูรณ์ เพียงพอแก่การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม สภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มชนส่วยเป็นแบบเรียบง่าย อาศัยธรรมชาติ อาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพเสริม คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ประเพณีพิธีกรรมในวิถีชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย กลุ่มชนส่วยกลุ่มนี้อพยพมาจากอำเภอสังขะ ศีขรภูมิ ลำโรงทับ จังหวัดสุรินทร์

การอพยพย้ายถิ่นออกไปจากหมู่บ้านโพทองในปี พ.ศ. 2522-2524 เป็นการอพยพกลับภูมิลำเนาเดิม เนื่องจาก ปัจจัยหลักทางด้านสังคม คือ หนี้ภัยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และเมื่อเหตุการณ์สงบ กลุ่มชนส่วยกลุ่มนี้จึงได้อพยพกลับไปที่บ้านโพทองอีกครั้งหนึ่ง

และการอพยพย้ายถิ่นในช่วง พ.ศ. 2525-2537 เป็นกลุ่มชนส่วยที่เคยอพยพมาอยู่ที่บ้านโพทอง ในช่วงที่ 1 และเป็นกลุ่มที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ ซึ่งมีปัจจัยหลักทางด้านเศรษฐกิจ คือ ฐานะทางครอบครัวยากจน มีสาเหตุมาจากได้รับผลผลิตทางการเกษตรไม่เต็มที่ ส่วนปัจจัย ดึงดูด

ทางด้านธรรมชาติ เป็นผลมาจากบริเวณบ้านโพนทองมีดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งกลุ่มชนส่วยกลุ่มเดิมมีบ้านและที่ดินอยู่ที่บ้านโพนทองก่อนแล้ว สภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มชนส่วยดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย อาศัยธรรมชาติ อาชีพหลัก คือ ทำนา อาชีพเสริมคือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการปลูกปอแก้ว การสร้างที่อยู่อาศัย จะตั้งตามเส้นทางคมนาคม ระบบครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว การปกครองหมู่บ้านแบ่งเป็น ระบบคุ้ม แต่ละคุ้มเป็นกลุ่มตระกูลเดียวกัน (กรณีการ สุขสวัสดิ์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541 : บทคัดย่อ)

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรและลาวในชุมชนบ้านด่าน จึงไม่ต้องมีความพยายามในการปรับตัวเข้ากับกลุ่มคนเท่าใดนัก ถ้าหากจะยกตระกูลภาษาของเขมร กูย และลาว มาศึกษาควบคู่กันด้วย ก็จะเป็นว่า ภาษาเขมรและภาษากูย อยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน (language family) คือ ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก สาขาย่อยตระกูลภาษามอญ-เขมร ส่วนลาวและไทยอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน คือ ซิโนทิเบต (Sino-thibaton) สาขาย่อยตระกูลภาษาไทย-กะได เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กูยสามารถปรับตัวทางด้านการสื่อสารเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้ง่ายกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลาว อย่างไรก็ตามแม้กูยพยายามปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แต่ก็มีกรณียกจากกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นชาติพันธุ์เขมรในชุมชน ซึ่งเป็นคำล้อเลียนหลังเล่นกันในกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเอง เช่นคำว่า “กูยกะเนาะ” และ “กูยปึกะเนด” เมื่อผนวกคำทั้งสองนี้แล้วกลายเป็นคำหยาบในภาษาเขมร

ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น จีนและไทย เป็นต้น เดินทางเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์จีน หรือที่ไทยเรียกว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” เดินทางเข้ามาในภายหลังและมาประกอบอาชีพค้าขาย เป็นเจ้าแก้วไร้อ้อย และเปิดร้านค้าขายโดยลำดับ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยหรือคนไทยที่ไม่ได้พูดภาษาลาว ก็เดินทางมาจากถิ่นต่าง ๆ เช่น ตราด ระยอง นครราชสีมา และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น มาเพื่อเป็นประกอบอาชีพรับราชการ และอยู่ในพื้นที่ตลอด จึงมีบ้านเรือนอยู่ในชุมชนนี้ ต่อมาเมื่อเกษียณอายุก็ปักหลักทำมาหากินในอาชีพอื่นต่อ เช่น เปิดร้านขายของ สร้างหอพักให้เช่า และทำธุรกิจอื่น ๆ เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านสามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี สาเหตุเนื่องจากกลุ่มจีนเป็นกลุ่มที่เป็นนายทุนเป็นส่วนใหญ่ และกลุ่มไทยเป็นกลุ่มที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรให้การยอมรับเพราะเป็นข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ จึงคิดว่ามีอำนาจอยู่ จึงสามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มนี้ได้ง่าย ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ไม่ได้ปรากฏกับกลุ่มเหล่านี้

3. การปรับตัวกับการช่วงชิงพื้นที่ก่อนและหลังพัฒนาพื้นที่ชายแดนของชาติ

พื้นที่ (space) ในทัศนะของนักคิดหลังสมัยใหม่ เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ประจุด้วยความหมาย (coded space) อภิญา ชูสกุล, 2543 : 65-66) พื้นที่นี้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยการนิยามความหมาย กำหนดในจินตนาการว่าคืออะไร มีหน้าที่อย่างไร ซึ่งรวมไปถึงอำนาจที่เกิดขึ้นในการกำหนดมนุษย์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ นักวิชาการหลังสมัยใหม่ยังให้ข้อสังเกตอีกว่า มักจะเกิดการครอบงำ (domination) และการต่อต้าน (resistance)

เมื่อย้อนกลับไปมองอดีตก่อนมีการเปิดเป็นด่านข้ามแดนโดยกำหนดเป็นจุดผ่อนปรน และจุดผ่านแดนถาวรตามลำดับนั้น จะเห็นว่า พื้นที่แห่งนี้เกิดกระบวนการช่วงชิงพื้นที่ทั้งในกระบวนการครอบงำและการต่อต้านในท่วงทำนองความเป็นรัฐชาติและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การช่วงชิงในเชิงการนิยามความหมายแห่งพื้นที่ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตแดนไทยและกัมพูชา กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่โยกย้ายถิ่นฐานด้วยการนิยามความหมายพื้นที่ชายแดนเพื่อการประกอบอาชีพและการค้าขาย ในขณะที่รัฐก็ได้เข้าช่วงชิงพื้นที่ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงเป็นพื้นฐาน

การให้ความหมายในพื้นที่ความเป็นรัฐชาติ ครอบคลุมถึงทุกที่ทุกคนที่อยู่ในขอบขัณฑสีมาของรัฐ โดยช่วงชิงความหมายอย่างครอบงำผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เพื่อหลอมรวมความเป็นคนสัญชาติไทย ดังข้อความนี้ว่า

“สยามเป็นชื่อของรัฐประชาชาติรัฐหนึ่งไปโดยเด็ดขาด และไม่ได้เป็นชื่อเฉพาะของชนชาติใดชนชาติเดียว ไม่ว่าเขาจะเป็นชนชาติเขมร ลาว กะเหรี่ยง ส่วย ไทย ฯลฯ ทุกคนมีศักดิ์ และมีสิทธิ์ในฐานะประชาชนชาวสยามอย่างเท่าเทียมกัน ...” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2535 : 235)

บทกล่าวในหนังสือความเป็นมาของคำสยามไทย ลาว ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ โดยจิตร ภูมิศักดิ์ แสดงให้เห็นความสนใจในการศึกษาเรื่องความเป็นชนชาติในแผ่นดินเดียวกัน กล่าวคือ แผ่นดินสยามมีผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การมองในลักษณะที่จิตร ภูมิศักดิ์ มองนี้ เป็นการมองในมุมตรงกันข้ามกับความเป็นรัฐชาติที่รัฐไทยได้พยายามหลอมรวมให้คนในแผ่นดินเดียวกันถึงแม้จะมีเชื้อชาติแตกต่างกันเมื่ออยู่ในกรอบเส้นเขตแดนที่ได้กำหนดถือว่าเป็นคนชาติเดียวกัน คือ ชาติไทย

บทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ต่อการจัดการพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่มีโอกาสน้อย เพราะกระบวนการสร้างชาติ ถ้านับตั้งแต่กระแสการสร้างเอกภาพภายใต้อำนาจจากศูนย์กลาง

การศึกษาความเป็นตัวตนของชนชาติต่าง ๆ ในไทยโดยตั้งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ชาติไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2495 โดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ยิ่งทำให้กระแสชาตินิยมเพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาทางด้านการค้าและการลงทุนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาโดยใช้กระบวนการสนับสนุนจากต่างชาติ โดยเฉพาะอเมริกา ไทยได้จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2502 ต่อมาก็กลายเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงระยะเวลานี้ตรงกับช่วงระยะเวลาการย้ายหมู่บ้านตามเดิม มาตั้งอยู่ในที่ตั้งในปัจจุบัน คือ 2504 แสดงถึงการเริ่มต้นแห่งการพัฒนาชนบทมากยิ่งขึ้น และในปีต่อ ๆ มา กระแสการต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็เกิดเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร¹⁵

ชาวบ้านด่านได้เล่าเกี่ยวกับการจับปืนต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วยความเต็มใจ หลังจากรัฐไทยมีโครงการเกี่ยวกับความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน เช่น ทสพช. อปพร. เป็นต้น ชุมชนบ้านด่านก็ไม่วายจะต้องอยู่ในโครงการแบบนี้ด้วย

นอกจากโครงการต่าง ๆ ที่รัฐได้กำหนดขึ้นแล้ว การขยายตัวของความเจริญ ไม่ว่าจะเป็นโรงงาน อุตสาหกรรม และการค้าการลงทุนในพื้นที่ชายแดน ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ อีกด้วย มีหน้าซ้ำปัญหาต่าง ๆ ก็ย่อมเกิดขึ้นตามไปด้วย ความสำคัญในในความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นชุมชนชนบท และวิถีชีวิตดั้งเดิมก็เริ่มลดน้อยถอยลงไปหน่วยงาน องค์กร และสถาบันทางสังคมในพื้นที่เริ่มไม่สามารถตอบสนองตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ไม่ครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่าน ถึงแม้จะได้รับผลกระทบดังกล่าวมาแล้วก็ตาม การดิ้นรนต่อสู้เพื่อการดำรงชีพอยู่ในพื้นที่ชายแดนให้ได้ จะต้องสูญเสียบางอย่างเพื่อการดำรงไว้ซึ่งบางอย่าง สิ่งที่สูญเสียอาจกล่าวได้ว่ามีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รูปธรรมหรือทรัพยากร คือ พื้นที่ดั้งเดิม หรือพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยเดิมซึ่งสืบทอดต่อกับบรรพบุรุษมาแล้วหลายรุ่น ต้องถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า เพราะการถูกเกณฑ์มาอยู่ในพื้นที่ใหม่ คือ ชุมชนบ้านด่านในปัจจุบัน โดยการรวบรวมหลายชุมชนดั้งเดิมมาตั้งอยู่ร่วมกันใหม่ ซึ่งเป็นผลงานของเจ้าหน้าที่รัฐชาติ และเป็นผลสำเร็จด้วยดี สิ่งทีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้มาก็คือ การรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มาอาศัยอยู่ด้วยกันเพิ่มมากขึ้น และเริ่มมีการต่อรองกับอำนาจรัฐเพิ่มขึ้น

มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐได้จัดการกำหนดและควบคุมพื้นที่ชายแดนอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากการประกาศที่กำหนดพื้นที่ การสร้างตลาด OTOP การจัดระเบียบตลาด การกำหนดระเบียบ

¹⁵ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ยงยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), หน้า 48.

การค้าขายในตลาด และการจัดการเรื่องการข้ามแดน เหล่านี้ทำให้มองเห็นการเข้าไปช่วงชิงพื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐชาติกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในชุมชนบ้านด่านซึ่งต้องปรับตัวในการจัดการพื้นที่และทรัพยากรซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับรัฐชาติอย่างมากในการช่วงชิงการจัดการพื้นที่ชายแดนถึงแม้รัฐเข้าใจอย่างดีเกี่ยวกับแนวพรมแดนต่าง ๆ มีการข้ามเข้าออกตามวิถีผู้คนในพื้นที่ก็ตามถึงแม้การประกาศในบางเรื่อง เช่น การข้ามไปเล่นการพนัน การค้าสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ และการควบคุมการซื้อสินค้าปลอดภาษีเข้ามาในประเทศ เป็นต้น แต่รัฐก็ยังยืนยันในสิทธิที่ตนจะควบคุมพื้นที่

ประเด็นการจัดการทรัพยากรมาร่วมศึกษากับการปรับตัวในชุมชนจะทำให้เรามองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในหน่วยที่ศึกษารวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันทั้งในระดับชุมชนและกับสังคมในวงกว้างภายนอก ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปในช่วงเวลาต่าง ๆ สมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้จะทำให้ผลทำให้การจัดการทรัพยากรเปลี่ยนไปด้วย

การใช้การจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นแกนกลางศึกษาชาติพันธุ์สามารถโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมในวงกว้างหรือกับรัฐได้ง่ายขึ้น เพราะสังคมในวงกว้างหรือระดับรัฐนั้นมีแนวโน้มในการเข้ามาครอบงำในการใช้ทรัพยากรโดยผ่านกลไกต่าง ๆ มาทุกยุคทุกสมัยอยู่แล้ว ปัจจัยภายนอกดังกล่าวนี้มีผลต่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยตรง (วิทยา อารณ, 2544 : 3)

การจัดการทรัพยากรอาจเริ่มจากการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบยังชีพให้ความสำคัญต่อความสมบูรณ์ของธรรมชาติ ต่อมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนดังกล่าวกับสังคมภายนอกที่ใหญ่กว่าและกับรัฐเพราะเรื่องดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านซึ่งจะคลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาต่าง ๆ อันหมายถึง การปรับตัวของชาวบ้านโดยมองเห็นได้จากการปรับตัวในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น เพราะมีปัจจัยและตัวแปรต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น (ยงยุทธ ชูแว่น, 2551 หน้า 349 อ้างถึง ให้ดูตัวอย่างการศึกษาในลักษณะนี้ได้จาก วิทยา อารณ, 2544)

การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชายแดนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่านเดิม ยังไม่มีองค์กรภาครัฐเข้าไปร่วมจัดการ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรปรับตัวกับการจัดการทรัพยากรเองประกอบอาชีพทำนาไร¹⁰ หาของป่าและสัตว์ป่าในภาคางชีพ ยังไม่มีการค้าขายด้วยเงินทอง แต่มี

¹⁰ ทำนาไร หมายถึง ทำนาด้วยวิธีการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวในไร่ที่ตากถางป่าบริเวณรอบพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งไม่เหมือนกับการทำนาด้วยวิธีการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อนำต้นกล้าข้าวไปปักดำ

การแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ด้วยกัน เช่น ของป่าแลกกับข้าวเปลือก ข้าวเปลือกแลกกับเกลือ เป็นต้น น้ำที่ใช้บริโภคเป็นน้ำบ่อ ส่วนน้ำที่ใช้ในการบริโภคเป็นลำห้วยด่าน และหนองจอม ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้านด้านทิศตะวันออก (นายสปี ดิงาม. 1 ตุลาคม 2551. สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2504 ทางกรมได้ย้ายหมู่บ้านมาตั้งหมู่บ้านเดิม มาตั้งในสถานที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรต้องปรับตัวในการจัดการพื้นที่และทรัพยากรในรอบหมู่บ้านใหม่ ได้แก่ จัดที่สวนเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ สร้างวัดใหม่ จัดพื้นที่ป่าช้าใหม่ และถูกให้รัฐยกเลิกในการทำเกษตรในพื้นที่ป่าสงวนและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ¹⁷ ซึ่งได้ประกาศเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2536 ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรถึงแม้จะมีพื้นที่ทำกินในพื้นที่ซึ่งติดกับเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าต้องทำตามประกาศ และหยุดใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร แม้จะอ้างว่า พื้นที่แห่งนี้ได้ทำประโยชน์มาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้วก็ตาม (บุญมา จันทร์หอม. 15 พฤศจิกายน 2551. สัมภาษณ์) ไม่เพียงเท่านั้น พัฒนาการชุมชนบ้านด่านก็ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับตัวกับการจัดการทรัพยากรทั้งที่ทำกิน ป่าไม้ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างวัดขึ้นมาอีกแห่งหนึ่งอยู่ทางเหนือของหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเป็นส่วนใหญ่อยู่นั้น ชื่อว่า วัดศรีธรรมาราม เป็นต้น หลังจากนั้นปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนมีผลทำให้ต้องย้ายโรงเรียนจากที่ตั้งเดิมมาอยู่ทางตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งพื้นที่โรงเรียนเดิมในปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้ขอสร้างตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทย-กัมพูชา

ปัญหาในการจัดการพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ บริเวณชุมชนบ้านด่านเป็นปัญหาที่หลายฝ่ายต่างร่วมกันแก้ไขทั้งในทางที่เป็นประโยชน์และเป็นผลเสียต่อการวิถีชีวิตของชาวบ้าน (ข้อมูลจาก สมาคมพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน www.surinrelations.org) เช่น

- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 8 ได้รายงานข้อมูลและความเห็นต่อการขอเพิกถอนพื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ ต่อกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เมื่อ 31 พ.ค.48 ว่าพื้นที่ที่ขอเพิกถอนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าฝั่งซ้ายห้วยทับทันแปลงที่ 3 ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 1223 (พ.ศ.2532) และอยู่ในเขตพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าตามพระราชกฤษฎีกา ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 112 ตอนที่ 56 ก ลงวันที่ 29 ธันวาคม 2538 ซึ่งการกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบริเวณนี้ สืบเนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินหมู่บ้านจรัส หมู่ที่ 1 ตำบลจรัส อ.บัวเชด จ.

¹⁷ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ ครอบคลุมพื้นที่ 313,750 ไร่ ตั้งอยู่ใน ท้องที่ตำบล กาบเชิง ตำบลโคกตะเคียน ตำบลตะเคียน ตำบลด่าน ตำบลนางมุด ตำบลยกโด ตำบลตาเมียว อำเภอกาบเชิง ตำบลตาตุ่ม ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ และตำบลอาโพน ตำบลจรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์

สุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2536 ได้ทรงทราบว่าป่าบริเวณนี้มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด จึงมีพระราชดำริที่จะให้มีการอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ โดยจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและแหล่งต้นน้ำลำธารสืบไป ซึ่งสำนักพระราชเลขาธิการได้แจ้งให้กรมป่าไม้ดำเนินการต่อไปตามหนังสือ ที่ รล.0009/82 ลงวันที่ 5 มกราคม 2537 (สภาพป่าโดยทั่วไป เป็นป่าดิบแล้ง มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์มาก อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2531 ชั้น 4B มีไม้มีค่า ขึ้นอยู่มากแน่นประกอบด้วย พะยุง ประดู่ มะค่าโมง นนทรี มะค่าแต้ ฯลฯ พร้อมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น ลิงแสม ลิงลม ชะมด อีเห็น หมาจิ้งจอก เก้ง ไก่ป่า นกเขาเปล้า นกแขวก นกกระยางหัวหงอก ฯลฯ

- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ เห็นว่าหากมีการเพิกถอน จะทำให้ผืนป่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญ จะถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน และส่งผลกระทบต่อการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้

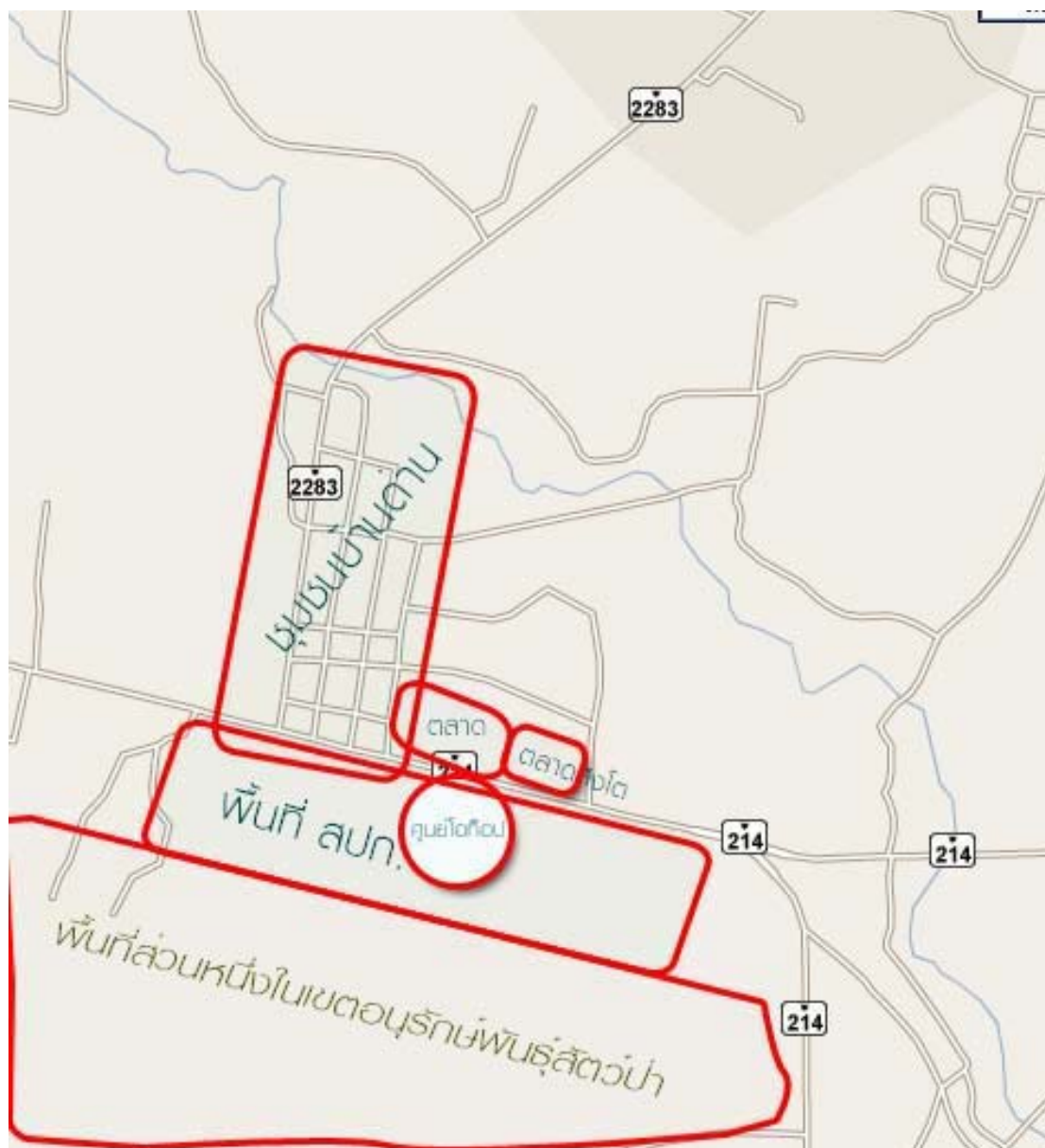
- องค์การบริหารส่วนตำบลด่าน องค์การบริหารส่วนตำบลด่าน ซึ่งเป็นตำบลท้องที่ ได้จัดประชุมพิจารณาเกี่ยวกับการขอใช้ และเพิกถอนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบริเวณด้านชายแดนช่องจอม เพื่อพัฒนารองรับการเป็นศูนย์กลางการค้าอินโดจีน เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2547 ที่ประชุมโดยเสียงส่วนใหญ่ ไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการเพิกถอนเขตป่า กล่าวคือ ไม่เห็นชอบ 24 เสียง เห็นชอบ 5 เสียง และงดออกเสียง 1 เสียง

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแรงต่อต้านในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่รัฐได้นำเสนอผ่านมุมมองในการจัดการพื้นที่อย่างเบ็ดเสร็จและหวังครอบงำ อันแสดงถึงแรงตอร์องระหว่างคนของรัฐและเสียงจากผู้แทนชาวบ้าน อย่างไรก็ตามรัฐไม่ยอมแพ้ในการจัดการพื้นที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ก็ได้กล่าวถึงความจำเป็นต้องถิ่นเข้ามาจัดการพื้นที่ร่วมด้วย ช่วงชิงพื้นที่ที่กลุ่มผู้คนในพื้นที่ตระหนักถึงผลกระทบ โดยการให้ความหมายด้านการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าอินโดจีน โดยใช้พื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียน ผ่านกระบวนการแทรกแซงอำนาจรัฐ ให้กรมอนุรักษ์เป็นผู้ดูแลต่อ โรงเรียนเคยทำหนังสือทักท้วงในการใช้พื้นที่แห่งนี้ก็ไม่สำเร็จ โดยสำนักกฤษฎีกาก็ตีความให้ความหมายพื้นที่เป็นของรัฐ โรงเรียนไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่ ถึงแม้จะเป็นสถานที่ดั้งเดิม ความขัดแย้งและแรงต่อต้านระหว่างกระบวนการรัฐที่เป็นส่วนภูมิภาค ท้องถิ่น และส่วนกลาง ก็สะท้อนให้เห็นถึงรอยโหว่ในการทำงาน มองเห็นกระบวนการในการช่วงชิงพื้นที่เพื่อผลประโยชน์ในมุมมองของรัฐที่แตกต่างกัน

การก่อตัวโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ปรากฏขึ้น เกิดมีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับผู้ค้าในพื้นที่ ผู้คนในชุมชน และการจัดการคาสโน ถือว่าเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหนือพื้นที่ได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งอาจเรียกได้ว่า “เป็นเทคนิควิทยาการของการครอบงำเชิงพื้นที่” (Pile 1997 : 3 อ้างใน พฤษฯ เถาถวิล. (วารสารศิลปศาสตร์ฉบับพิเศษ) 2552 : 33) การต่อรองเชิงอำนาจกับผู้ค้าขายซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชามาค้าขายข้ามแดนในพื้นที่ที่รัฐมีอำนาจจัดการแทบจะไม่มี “โบเสร์จเขียนว่า 1,000 บาท แต่เก็บค่าเช่า 2,000 บาท ผมไม่รู้จะทำอย่างไรก็ให้เขาไป” และ “ทุกวันนี้ ของขายไม่ค่อยได้ คนน้อย บางทีตำรวจก็มาจับ เพราะเป็นซีดีเถื่อน เงินที่ขายได้ก็ให้ตำรวจหมด ค่าเช่าก็เอามาจากแฟนที่ทำงานในคาสโนมาจ่าย แต่ก็ไม่รู้จะทำไร ได้บ้างเสียบ้างก็ไม่มีไร (เสียงสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับพ่อค้าที่ขายของในตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าช่องจอม) รัฐพยายามปิดช่องการต่อรองเชิงอำนาจให้หมดสิ้นไป แต่ในขณะเดียวกันนั้นการปรับตัวก็ต้องมีเพิ่มมากขึ้นและหลากหลาย กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าต้องหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อหาช่องทางในการต่อรองให้ได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อการอยู่รอด

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในชุมชนบ้านด่าน จึงมีความซับซ้อนทั้งทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์เขมรใหม่ที่ย้ายมาประกอบอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ย้ายมาอยู่ร่วมด้วย การจัดการพื้นที่รัฐชาติ และนโยบายเพื่อความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนที่รัฐชาติได้กำหนดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการช่วงชิงด้านความหมายการใช้พื้นที่ตลอดเวลา

พื้นที่ในจินตนาการของคนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชนซึ่งไม่มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการจัดการพื้นที่ที่รัฐยึดครองและครอบงำโดยเทคนิควิทยาการเลิกล้ำว่า “ชุมชนจะอยู่อย่างเรียบง่าย ปกติสุข มีความสะดวก ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และเจริญก้าวหน้า” ก็เป็นเพียงความฝัน เพราะปัญหาต่าง ๆ ที่รู้มเราได้แก่ ผู้คนพลุกพล่านในชุมชนมากขึ้น ปัญหาการค้ายาเสพติด และการเข้ามาย่างย้อมของเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ผู้คนในชุมชนต่างพูดกันว่า “พวกเขาเป็นคนจัดการ” การดิ้นรนเพื่อการปรับตัวให้อยู่รอดในชุมชนและวิถีชีวิตในพื้นที่แห่งนี้ต่อไปอย่างไม่ลดละ คนเฒ่าคนแก่มักจะเล่าถึงอดีตของตนเองก่อนมีตลาดและการเปิดจุดผ่านแดนถาวรว่า “แต่ก่อนหากินง่าย ของป่าก็หาได้ การหุงหาอาหารก็ล้วนแต่ไม่มีพิษภัยต่อร่างกาย ปัจจุบันแทบจะหากินไม่ได้เลย ซื้อมาอย่างเดียว อาหารก็ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอาหารถุงอาหารมัน ๆ แต่ก็ต้องกินเพราะหาไม่ได้แล้ว”

ภาพที่ 22 แสดงพื้นที่บริเวณรอบชุมชนบ้านด่าน

ที่มา : ดัดแปลงจาก www.googleearth.com

4. การปรับตัวกับพื้นที่เลือนไหลผ่านมุมมองชีวิตประจำวัน

พื้นที่ชายแดนถึงแม้จะเป็นพื้นที่ที่หลายฝ่ายพยายามครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ก็มักจะมีรอยแยก ช่องโหว่ กำกวม ไม่ลงรอย และเลือนไหลอยู่ตลอดเวลา การปรับตัวของผู้คนในพื้นที่เลือนไหลผ่านมุมมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องมาใช้ในการจินตนาการเชิงพื้นที่ อำนาจอรัฐที่พยายามเข้าไปจัดการในพื้นที่ช่องจอมในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นดังพื้นที่ที่เลือนไหลไม่

หยุดนิ่ง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นดินร่นด้วยวิธีการที่แม้โอกาสที่เป็นรอยโหว่แห่งอำนาจจะมีหรือไม่ก็ตาม จะเห็นชัดจากมุมมองชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชายแดนช่องจอม ดังนี้

4.1 ผู้แทนตลอดการแห่งอำนาจรัฐ

การแบ่งอำนาจจากส่วนกลางให้กับการปกครองส่วนภูมิกาศนั้น นอกจากจังหวัด และอำเภอแล้ว ตำบลและหมู่บ้านยังเป็นส่วนที่ย่อยที่สุดของระบบการแบ่งอำนาจ (seconcentration) บทบาทกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ได้แปรเปลี่ยนสภาพจาก"นักการเมืองท้องถิ่น" ซึ่งเป็นแกนขาของการปกครองส่วนภูมิกาศ กลายเป็น "นักปกครองท้องถิ่น" ไปเสียแล้ว และนับเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่ง การทำงานและอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน จึงกลายเป็นว่าซ้ำซ้อนอยู่ในบุคคลากรคนเดียวกัน

ภาวะความเป็นนักปกครองท้องถิ่นและพัฒนาလာเป็นนักปกครองท้องถิ่น จึงทำให้ผู้ที่อยู่เคยอยู่ในตำแหน่งยังอยู่ในติดอยู่ในสภาวะเดิมที่ยังอยู่ในตำแหน่ง หลังจากหมดหน้าที่ในตำแหน่งแล้ว การแสวงหาพื้นที่ก็เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เพราะไม่ได้กรอบของตำแหน่งหน้าที่เจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะในพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นชายแดนซึ่งมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ความเป็นอดีตกำนันผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นที่สนใจของหน่วยงานภาครัฐที่จะช่วยงานเพื่อการครอบงำทางอำนาจในพื้นที่

นายเจีย (นามสมมติ)เป็นคนพื้นที่บ้านด่าน เกิดบ้านด่าน อายุปัจจุบัน 72 ปี แต่ร่างกายยังแข็งแรง เมื่อเอ่ยถึงกำนันสปี ดิงาม จะเป็นที่รู้จักกับทุกคนทุกระดับชั้น มีบทบาทในพื้นที่ชายแดนพอสมควร เป็นลูกชายอดีตผู้ใหญ่บ้านด่านเดิม สมัยเป็นเด็กเรียนในโรงเรียนบ้านด่านเดิมซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้าน จบชั้นป. 4 และทำหน้าที่สอนในโรงเรียนนั้นต่ออีกด้วย เพื่อน ๆ หลายคนเดินทางไปสอนในจังหวัดพิบูลย์สงคราม ปัจจุบันเป็นจังหวัดเสียมเรียบ เมื่อไทยคืนดินแดนให้กับฝรั่งเศสคืนก็กลับคืนบ้านเกิดแล้วได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการครูต่อเลย ส่วนตัวเองไม่ได้ไปด้วยก็เลยไม่ได้รับการบรรจุ

ชีวิตของเขาได้เข้ามาสู่ตำแหน่งทางการปกครองด้วยการเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แล้วก็เป็นผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ ผลงานที่ได้เลื่อนตำแหน่งในการปกครองเป็นผู้ใหญ่บ้านจากการแต่งตั้งจากอำเภอก็คือ การพาผู้คนบ้านด่านย้ายรวมหมู่บ้านเป็นบ้านด่านในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2504 โดยการนำเสนอของปลัดกวี คนเก่ง ปลัดอำเภอสังฆะในสมัยนั้น

ต่อมากำนันเลียง กำนันตำบลด่าน เป็นคนบ้านปวงตึก ไม่ค่อยเอาใจในงานราชการทางอำเภอจึงสั่งให้ลาออก และเลือกตั้งกำนันใหม่ โดยเขาได้ลงเลือกตั้งแข่งกับสารวัตรกำนัน ผลการเลือกตั้งเท่ากันถึงสองครั้ง ทางอำเภอจึงเชิญคณะครูในโรงเรียนมาช่วยเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้ง

นายเจีย (นามสมมติ)ชนะการเลือกตั้ง จึงได้รับการแต่งตั้งจากอำเภอเป็นกำนันตำบลด้าน หลังจากได้เป็นกำนันแล้ว กำนันสปีก็มีบทบาทในหมู่บ้านและตำบลอย่างเต็มที่ การทำงานเพื่อความมั่นคง การพัฒนา และการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม ก็ทำอยู่ในหน้าที่ เป็นคนที่ทำงานดี ประสานงานดี และมีความสามารถในการสื่อสารภาษาเขมรได้อย่างดี หลายครั้งทางการได้ให้กำนันปลอมตัวข้ามฟากไปสืบเรื่องราวต่าง ๆ ก็ประสบความสำเร็จ ทำให้เขามีความรู้และความับทางราชการมากพอสมควร

หลังจากเป็นกำนันมาได้ถึงปี พ.ศ. 2518 มีปัญหากับภรรยาของเจ้าหน้าที่ทหารผู้ใหญ่คนหนึ่ง เนื่องจากไปคัดค้านและแจ้งจับข้อหาตัดไม้ในป่าสงวน จึงถูกบังคับจากอิทธิพลมืดให้ลาออกผ่านทางนายอำเภอ ไม่เช่นนั้นก็จะถูกเก็บ จึงต้องลาออก และไม่เข้าไปยุ่งกับผู้ที่ตนแจ้งจับอีก หลบซ่อนอยู่ระยะหนึ่ง เรื่องเงียบแล้วก็ทำมาหากินปกติ

แต่ก็ยังทำหน้าที่ช่วยทางการทหารและตำรวจฝ่ายไทยสืบหาข้อมูลต่าง ๆ ทางฝ่ายกัมพูชา ด้านความมั่นคงและการค้ายาเสพติด เขาจึงมีความรู้ในเรื่องการข้ามแดนเป็นอย่างดี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 – 2535 สถานการณ์ตามแนวชายแดนการสู้รบชาลง ประชาชนเขมรตั้งบ้านเรือนประชิดติดกับชายแดนฝั่งกัมพูชา (กองพลที่ 9) จึงทำให้เกิดความต้องการสินค้าและอาหารจากฝั่งไทยจึงเกิดตลาดค้าขายอย่างไม่เป็นทางการขึ้นชาวบ้านเรียกว่า ยุคตลาดมืด กำนันสปีก็ได้ร่วมเป็นผู้ดูแลการจัดการในตลาดมืด ต่อมาในปี พ.ศ.2536 ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดนไทย-กัมพูชาเริ่มเปิดอย่างเป็นทางการ เขาก็เป็นผู้อยู่ในกระบวนการจัดการตลาดด้วย

ปี พ.ศ. 2539 ตลาดสมบัติ ซึ่งเป็นตลาดเอกชนเกิดขึ้นโดย ส.ส.คนหนึ่งในพื้นที่ เขาก็ทำหน้าที่ประสานงาน ตรวจการ และจัดเก็บรายได้ในตลาด จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2550 ตลาดสมบัติหมดสัญญาในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี OTOP โดยให้นายสปีเป็นผู้ประสานกับชาวบ้าน และเมื่อเปิดตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าสำเร็จ ก็จ้างให้เขาทำหน้าที่ตรวจการในตลาด

ทุกวันนี้นายสปีตื่นแต่เช้าเวลาประมาณ 07.00 น. ขับมอเตอร์ไซด์ไปรับเด็กนักเรียนซึ่งแม่เป็นคนเขมรพ่อสัญชาติไทย อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโอรส์เม็ดมาเรียนที่โรงเรียนบ้านด่าน หลังจากนั้นก็เข้าไปในตลาด นั่งตรวจการดูความเรียบร้อยของพ่อค้าแม่ค้าและมอเตอร์ไซด์รับจ้างในตลาด แล้วก็กลับบ้านทานข้าว หรือทานข้าวในตลาดเลย เวลาที่เหลือก็อยู่กับการนั่งคุยกับพ่อค้าแม่ค้าบ้างอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสืบข้อมูลต่าง ๆ ตามที่ทหารและตำรวจต้องการ

ตอนเย็น เวลาประมาณ 15.30 น. เขาก็ไปรับนักเรียนไปส่งแม่ที่โอรส์เม็ด แล้วก็กลับมาดูแลเปิดตลาดในเวลา 17.00 น.

การมีความสัมพันธ์ฉันท์ภรรยากับชาวกัมพูชา ทำให้เขาประสานงานและมากยิ่งขึ้น ถึงแม้เขาไม่มีใบผ่านแดน หรือ Passport แต่ก็สามารถข้ามไปได้อย่างง่ายดาย เพราะสนิทกับเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เมื่อเข้าไปอยู่ในแดนฝ่ายกัมพูชาก็สามารถเข้าไปในหมู่บ้านได้ เพราะมีภรรยาเป็นคนกัมพูชา

หลายคนในชุมชนบ้านด่าน ให้การยอมรับนายสปีในด้านข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน โดยเฉพาะเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้าน ประวัติผู้คน และความทรงจำในอดีตผู้คนในหมู่บ้าน แต่ก็มีบางคนอาจไม่เห็นด้วยในพฤติกรรมของเขา แต่ไม่แสดงออก เพราะความสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่รัฐหลายคนและการมีบทบาทในการตรวจการในตลาด ทำให้หลายคนเกรงใจเขา และเขาสามารถทำหน้าที่เป็นนักสืบอิสระในการช่วยงานของรัฐอีกด้วย การที่เขาปรับตัวกับความเป็นตัวแทนรัฐอย่างเป็นทางการตั้งแต่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจนเป็นกำนัน เมื่อลาออกจากกำนันแล้วยังมีบทบาทในการช่วยงานรัฐมาตลอด การปรับตัวเพื่อการเป็นผู้นำอำนาจอธิปไตยอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการมาโดยตลอดทำให้เขาเป็นผู้แทนแห่งอำนาจอธิปไตยตลอดกาล โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนด้วยแล้ว บทบาทที่เขาทำอยู่ในชีวิตประจำวันก็ยิ่งทำให้เกิดการปรับตัวอย่างเต็มที่เพื่อหาช่องโหว่ที่อำนาจทั้งเปิดให้และไม่รู้ว่ามีช่องโหว่

4.2 แม่ค้าในตลาดมืด

นายหน้าการค้า (trading broker) เป็นอาชีพที่ปรากฏมีในแทบทุกพื้นที่ชายแดน มีความสำคัญในการเป็นผู้เชื่อมต่อระหว่างคนสองฟากฝั่งที่มีความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ความต้องการซื้อ-ต้องการขายสินค้า แต่ก็อาชีพนายหน้ามีความผันแปรสูง เพราะขึ้นอยู่กับระดับความเชื่อต่อระหว่างดินแดนที่มีแนวโน้มจะตึงเครียดขึ้น ในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ความสำคัญของนายหน้าการค้ามีแนวโน้มลดลง การปรับตัวอาชีพนี้ก็มีเงื่อนไขเฉพาะและความสามารถเฉพาะบุคคลด้วย (พฤษ์ เถาวิล. (วารสารศิลปศาสตร์ฉบับพิเศษ) 2552 : 50)

การค้าในพื้นที่ช่องจอมในยุคแรก ๆ ตั้งแต่ยังไม่มีเปิดพรมแดนอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่มีการตั้งหมู่บ้านใหม่ในฝ่ายประเทศกัมพูชา การข้ามแดนเป็นไปได้โดยยาก คนไทยไม่สามารถข้ามแดนไปได้เลย กรมศุลกากรบริเวณพื้นที่ช่องจอมได้เปิดตามความที่ปรากฏในกฎกระทรวงการคลัง ในปี พ.ศ. 2504 และมาแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2543 หลังจากเปิดจุดผ่านแดนเป็นจุดถาวรแล้ว การค้าในบริเวณพื้นที่ช่องจอม ในปี พ.ศ. 2504

กรณี นางเฮง สมเพชร (นามสมมติ) เป็นคนบ้านด่านโดยกำเนิด อายุ 54 ปี เคยเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ หลังจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พออายุสิบห้าปี ก็กลับมาอยู่

บ้านและแต่งงานกับหนุ่มลาวที่อพยพมากับพ่อแม่อยู่ที่บ้านด่านเมื่อปี พ.ศ. 2504 มีลูกด้วยกัน 4 คน ปัจจุบันสามีเป็นโรคอัมพาต

ประมาณปี 2504 นางเฮงเดินทางกลับมาจากกรุงเทพฯ อยู่ในหมู่บ้านประมาณ 3 ปี จึงได้แต่งงาน เริ่มหารายได้จากการรับสินค้าจากชาวบ้านชาวกำพูชามาตั้งขายหน้าบ้าน และนำสินค้าไทยไปขายให้ชาวกำพูชา จนกระทั่งเก็บเงินได้ 4,000 บาท ก็ลงทุนซื้อสินค้าจากเมืองสุรินทร์ไปขายที่ช่องจอม โดยได้ติดต่อกับพ่อค้าแม่ค้าที่มารับสินค้าโดยขายส่ง เริ่มจากขายเส้นก๋วยเตี๋ยว บะหมี่ และน้ำตาล และรับซื้อเห็ด ของป่า และปลากระป๋องที่ชาวเขมรได้รับแจกจากองค์การช่วยเหลือ นำมาขาย มาตั้งขายที่ร้านหน้าบ้าน ทำมาประมาณ 1 ปี สามารถมีเงินซื้อรถยนต์กระบะได้ จากนั้นก็เริ่มขายปลีกอย่างเดียว เริ่มต้นจากขายส่งข้าวสาร และน้ำตาล เป็นจำนวนมาก ๆ ให้กับพ่อค้าแม่ค้าชาวกำพูชาที่ส่งไว้อีกแล้ว นอกจากนี้ยังให้เครดิตกับชาวกำพูชาด้วย บางครั้งถูกโกงไม่จ่ายหลายครั้ง ขาดทุนประมาณ 50,000 บาท แต่ก็ไม่เป็นไร เพราะส่วนต่างที่ทำได้ก็พอมีกำไร และคิดสงสารชาวเขมรด้วยกัน นี่เป็นความคิดของนางเฮงที่เกิดเอื้อเฟื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

ต่อมาหลังจากลูก ๆ โตขึ้น ประกอบกับตลาดสมบัติเปิดแล้ว ทำให้การเป็นนายหน้าขายซื้อส่งสินค้ามีปัญหาบ้าง แต่ก็ยังทำต่อไป การรับส่งสินค้าคงมีปัญหาพอสมควร เพราะตลาดสมบัติห้ามไม่ให้มีการขายส่งสินค้า จะต้องเข้าร้านเพื่อรับส่งสินค้าในตลาดตนเองเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ตาม เขาก็ยังติดต่อกับลูกค้าและผู้ค้าชาวกำพูชามารับส่งอยู่ด้านด่านเป็นประจำ นอกจากนี้ยังเข้าร้านในตลาดสมบัติขายส่งสินค้าด้วย

ในปี 2550 ตลาดสมบัติหมดสัญญา นางเฮงก็เข้าร้านในตลาดอบจ.เช่นเดิม แต่มอบให้ลูกสาวเป็นผู้ดูแลต่อ

นางเฮงได้เล่าบอกว่า ตอนแรกที่เริ่มต้นค้าขายกับชาวเขมรก็กลัวเหมือนกัน เพราะคำเล่าบอกว่า คนเขมรไม่ค่อยซื่อสัตย์ ชอบคดโกง แต่พ่อค้าขายด้วยก็มีทั้งคนดีและไม่ดีเหมือนกับคนไทย การค้าขายจะต้องเสี่ยงบ้าง การนำสินค้าเข้าออก ก็ต้องจ่ายค่าภาษีเป็นบางอย่าง หรือให้เงินกับเจ้าหน้าที่บ้าง แต่ก็ไม่ทั้งหมด นอกนั้นก็ให้ชาวเขมรเดินถือมาเป็นจำนวนไม่มากหลาย ๆ คน ผ่านด่าน เจ้าหน้าที่จะไม่ตรวจ และไม่ต้องเสียภาษี ซึ่งเรียกว่า กองทัพมด เราก็เอาமாகองไว้นอกด่าน รอให้ได้ตามจำนวนแล้วก็ไปขนมาเก็บไว้ และเอาไปส่งร้านในอำเภอกาบเชิงบ้าง ในอำเภอบราสาทบ้าง แล้วแต่เขาส่งของมา ตอนนั้นก็พออยู่พอกิน มีร้านขายของปลีกและส่งในตลาดอบจ. แต่ละวันก็ได้ไม่ต่ำกว่าหมื่นบาทโดยเฉลี่ย

นางเฮงบอกว่า “ที่นามีน้ำน้อย พ่อแม่มีลูกหลายคน โดยเฉพาะที่นาที่อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เขาไม่ให้ทำแล้ว ก็ไม่รู้จะทำอะไร ก็ลองผิผดลองถูก ทำการค้าแบบนี้สบายใจดี และรายได้ดีด้วย”

4.3 ผู้เป็นแม่บุญธรรมและผู้รับผลกระทบจากอำนาจ (รัฐ) ที่ไร้การเยียวยา

ผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่ถูกอำนาจแห่งเจ้าหน้าที่ในฐานะเป็นคนของรัฐเป็นกระทำการให้เกิดความทุกข์กายและใจ ต้องดิ้นรนเพื่อปรับตัวให้อยู่รอดในสังคม บางครั้งจำต้องพลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิด เหตุเกิดที่หมู่บ้านด่านซึ่งเป็นคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคม ผันแปรตัวเองเป็นผู้ที่คนเขมรที่ค้าขายในตลาดรักใคร่นับถือเป็นแม่บุญธรรม เขาไม่ได้ถูกเยียวยาจากผลกระทบอันนั้น ความทรงจำเท่านั้นที่พยายามเยียวยาตนเอง และทดแทนด้วยการถูกเรียกว่า “แม่” จากคำของผู้คนที่ไม่รู้จักกัน

กรณีศึกษาในเรื่องนี้คือ นางย็อร (นามสมมติ) ผู้เกิดที่บ้านด่านเดิม อายุ 56 ปี ปัจจุบันไม่ได้ประกอบอาชีพ ตอนนี้มีหน้าที่เลี้ยงดูหลาน มีความสามารถในการรักษาโรคตามแผนโบราณที่ได้รับจากพ่อผู้เป็นหมอฟันบ้าน

สมัยเป็นเด็กอายุประมาณ 12 ปี เรียนจบป. 4 มีนายทหารและคุณนายทหารกัมพูชาคนหนึ่งมาประจำการที่ห้องจอมขอบพอกันมาก จึงขอพ่อของตนเองให้เป็นลูกบุญธรรม พ่อแท้ก็อนุญาต พ่อแม่บุญธรรมชาวเขมร พาไปนอนอยู่ที่บ้านพัก และไปอยู่ด้วยกันประมาณ 4 ปี ให้ความรักเหมือนลูกในอก ให้ความอบอุ่น โดยไม่ได้คิดถึงความขัดแย้งกันระหว่างรัฐเลย ในช่วงที่ชายแดนมีปัญหา พ่อแม่บุญธรรมถูกย้ายไปประจำที่อื่น ก็พาไปอยู่ด้วย หลังจากนั้นก็ถูกย้ายไปอีก พ่อแม่บุญธรรมเกรงจะไม่ปลอดภัย จึงพามาส่งที่บ้านคืน บอกกับตัวเองว่า “ลูก ถ้าบุญวาสนามีจริง เราคงได้พบกันอีก”

เมื่อกลับมาอยู่กับพ่อแม่ พ่อเป็นหมอฟันบ้าน รักษาคนทั่วไปไม่จำกัด คนไทย คนเขมร คนลาว ต่างก็มารักษาด้วยยาสมุนไพร เพราะการแพทย์แผนปัจจุบันยังเข้าไม่ถึง บ่อยครั้งที่ท่านรับรักษาคนเขมรชาวกัมพูชา และทุกครั้งพ่อก็ถูกกำนันมาบอกเสมอว่า “เจ้าหน้าที่ตำรวจจะมาจับต้องเอาเงินไปให้เขา เขาจะได้ละเว้น” บางครั้งก็บอกว่า “ไม่มี” แต่ก็ถูกขู่ตลอดว่า “เขาไม่ได้จับธรรมดา เขาพาไปฆ่าทิ้งด้วย” จำเป็นจะต้องเอาเงินที่ได้จากค่าครูที่รักษาสะสมไว้ให้หมด เมื่อหมดแล้ว พ่อต้องขายวัวควายเพื่อให้เขา

อยู่มาอีกไม่นาน พ่อต้องหนีโดยไม่ได้แจ้งบอก ไปพักกับญาติที่อำเภอลำโรง ห้าถึงหกเดือน ใจของนางคิดถึงพอมาก ถ้ามแม่ ๆ ก็บอกว่า “พ่อไม่ได้หนีหรือก เดียวก็กลับ” แต่ก็ไม่ได้

บอกสาเหตุ พอมาทราบความในภายหลัง จึงทราบว่า “พ่อไม่มีเงินให้กำนันและเจ้าหน้าที่ตำรวจ” จำในเสมอ หลังจากนั้นก็เดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ แล้วเจอแฟนซึ่งเป็นคนจีน แต่แฟนทำงานก่อสร้าง ชอบพอกันแล้วก็กลับมาแต่งงานที่บ้านด่าน

ชีวิตครอบครัวก็เริ่มดีขึ้นโดยลำดับ นางเล่าว่า “กำนันที่ชอบมาขูดรีดเงินพ่อก็ถูกเขาไล่ออก ไม่ใช่ลาออก ชาวบ้านประท้วงไล่ออก หลายอย่างกำนันคนนี้ทำความผิด เช่นคดีฟ้องร้องที่ดินที่เอกชนคนหนึ่งถมคลองเพื่อสร้างอาคารร้านค้า กำนันก็สร้างพยานเท็จและกล่าวคำเท็จในศาล”

ที่ดินที่ตนเคยมีก็ถูกยึดหมด ตอนนี้อาศัยที่ของน้องชายซึ่งทำงานในตลาดอบจ. น้องชายซึ่งเป็นหนึ่งในผู้บริจาคที่คณะ 1 ไร่ เพื่อสร้างอาคาร OTOP ได้ทำงาน ส่วนน้องสาวก็บริจาคที่เช่นเดียวกันแต่ไม่ได้ทำงาน เธอจึงเปิดร้านอาหารขายอาหารตามสั่งติดกับอาคาร

ความคับแค้นใจของนางที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐได้ทำกับนางไว้ นางจำไว้ตลอด เมื่อลูกโตหมดแล้วและแต่งงานกับชาวต่างชาติ ก็กลับมาอยู่บ้าน เมื่อปี 2544 นางเดินเที่ยวตลาดเห็นคนเขมรซึ่งเป็นคนกัมพูชา ก็นึกถึงพ่อแม่บุญธรรม คนไหนที่คุยถูกคอกันก็นับถือกันเป็นพ่อแม่บุญธรรม บางครั้งยังจำชื่อลูกบุญธรรมไม่ได้เลย ทั้งสามีและน้องก็เคารพลูกบุญธรรมนั้น ลูกบุญธรรมหลังจากกลับข้ามฟากเพื่อพักผ่อน ตื่นเช้าก็ซื้อหาอาหารเขมรมาฝากประจำ ความคับแค้นใจที่เคยมีในอดีตก็บรรเทาบ้าง แต่ก็ยังฝังใจ

จากกรณีศึกษามุมมองชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนบ้านด่านกับช่องผ่านแดนช่องจอม ทำให้เห็นถึงการจัดการพื้นที่ชายแดนด้วยการควบคุมที่ไม่ได้คำนึงถึงพื้นที่ที่มีภาวะแห่งความเคลื่อนไหวตลอดอย่างพื้นที่ชายแดน ทำให้การจัดการควบคุมพื้นที่เหมือนกับได้ผลน้อย แต่บางครั้งทำให้เกิดผลกระทบวิถีชีวิตผู้คนชายแดนด้วย การเปิดจุดผ่านแดนบนพื้นที่พรมแดนช่องจอม ก็อาจทำให้เห็นว่า เป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การค้า และธุรกิจการพนัน ผู้คนที่หลังไหลผ่านชุมชนที่อยู่ติดกับช่องผ่านแดน พรมแดนที่ถูกเปิดเป็นช่องผ่านแดนก็จะกลายเป็นแค่เพียงจุดที่ถูกกำหนดให้คนข้ามแดนอย่างเป็นทางการเท่านั้น การเดินข้ามแดนอย่างไม่เป็นทางการสามารถทำได้ถ้าหากเป็นคนเขมรในกัมพูชา การควบคุมพื้นที่ในยุคโลกาภิวัตน์ถูกรัฐนำไปเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ โดยการจัดระเบียบปฏิบัติ ประกาศเตือน และกำกับตรวจตราสินค้าขนานาประการ สิ่งที่เห็นก็คือ วัฏจักรความเป็นช่องผ่านแดนที่ตกลงกันระหว่างรัฐต่อรัฐว่าเป็นช่องผ่านแดนอย่างเป็นทางการ พื้นที่เดียวกันนั้นเองยังอาจปฏิบัติโดยไม่เป็นทางการได้ด้วย ดังตัวอย่างกรณีที่ได้ยกมากล่าวเป็นกรณีศึกษา 3 คนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดน

ถึงแม้รัฐพยายามควบคุมปานใด ผู้คนที่ตั้งรกรากในพื้นที่ชายแดนเพื่อการข้ามแดนก็ยังปรับตัวมากยิ่งขึ้น ในพื้นที่ชายแดนที่เกี่ยวข้องกับจุดข้ามแดน ยังมีตัวละครที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย ได้แก่ ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบการข้ามแดน หาใช่เป็นผู้แทนรัฐทำหน้าที่ควบคุมระเบียบกติกาที่รัฐกำหนดเท่านั้น พวกเขาเหล่านั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินผลประโยชน์นอกระบบจากรัฐ จะเห็นการค้าขายในความเป็นตลาดมืดของนางเฮง และความเป็นคนชายแดนอย่างนายสปี ถึงแม้รัฐชาติจะหล่อหลอมความเป็นไทยให้กับคนในทุกพื้นที่ในชั้นธสีมารัฐไทยแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหลอมรวมผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชายแดนได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะผู้คนที่ประกอบอาชีพบนพรมแดนทางมีช่องข้ามแดน

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ชายแดนถึงแม้บางครั้งจะมองไม่เห็นการปรับตัวในเชิงโต้แย้งหรือต่อต้าน แต่ในส่วนลึก ที่ไม่สามารถจับได้ด้วยกระบวนการการจับกุมของรัฐในด้านกฎหมาย ถึงจะเล็กน้อย เช่น การนำสินค้าเข้าออกโดยไม่เสียภาษี การขายของละเมิดลิขสิทธิ์ การข้ามพรมแดนโดยไม่ต้องมีหนังสือข้ามแดน เป็นต้น ดูเหมือนจะไม่สำคัญเท่าใดนัก แม้แต่การยอมรับการเป็นลูกบุญธรรมเพื่อการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนติดกับตลาด อันจะเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจและที่พึ่งในยามมีปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรชาวกัมพูชา ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเช่นเดียวกัน

หากมองในนามของรัฐผู้มีอำนาจในการปกครอง จะเห็นได้ว่า รัฐถูกสร้างความหวั่นไหวได้ทุกเมื่อ การมองในลักษณะนี้ทำให้เห็นผู้กระทำการในเวทีการต่อสู้ดิ้นรนที่แตกต่างหลากหลาย และขัดแย้งกัน ในบางเวลาเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่ได้เป็นไปตามที่รัฐคาดหวังไม่ กลับเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มผลประโยชน์นอกระบบรัฐอีกด้วยซ้ำ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะและได้แล้วแนวคิดทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรชายแดนไทย-กัมพูชา และนัยเพื่อการจัดการพื้นที่ของรัฐไทย กรณีศึกษา ช้องจอม จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และลักษณะการแห่งวัฒนธรรมพื้นที่ชายแดน สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเพื่อตอบคำถามทางด้านการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวคิดทฤษฎีที่เป็นกรอบและทิศทางในการวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่หลากหลายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดที่เหมาะสม สอดคล้องและตอบคำถามในการวิจัยครั้งนี้มากที่สุด โดยยึดคำสำคัญเป็นมโนทัศน์ (conceptualization) ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ และวัฒนธรรม ทั้ง 3 คำนี้เป็นมโนทัศน์พื้นฐานในงานวิจัยครั้งนี้ซึ่งถือว่าเป็นนามธรรม และเมื่อเสริมเชื่อมจากคำสำคัญซึ่งกลายเป็นรูปธรรม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร พื้นที่ชายแดนช่องจอม-โอรส์เมียด และความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยใช้แว่นทฤษฎี 4 อย่างคือ ชาติพันธุ์ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการปรับตัว และแนวคิดเรื่องชายแดน

การศึกษาเกี่ยวกับชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชายแดนแต่เดิมรัฐได้มองเพียงกายภาพคือ เขตแดน (boundary) เส้นแบ่งเขตแดน (borderline) และ พรหมแดน (frontier) เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้รัฐกำหนดนโยบายที่เสริมสร้างที่จะรักษาพื้นที่และพัฒนาทางกายภาพมากกว่าที่จะมองสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ชายแดน ดังจะเห็นชัดในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2533) ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้าและนโยบายนี้ยังคงมีสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน งานวิจัยนี้จึงเน้นการมองผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนโดยเฉพาะอยู่ในช่วงโลกาภิวัตน์ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนต้องผ่านประสบการณ์ทั้งที่เกิดจากอำนาจรัฐเป็นผู้กระทำและการปรับตัวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนไหวเข้าไปสู่พื้นที่ชายแดน

ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว และการเล่นการพนัน เป็นต้น ผู้คนในพื้นที่จึงต้องอยู่ภายใต้การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างปลอดภัย

การช่วงชิงให้ความหมายและการปะทะปฏิสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ระหว่างผู้คนกับรัฐ และคนกับคน ผ่านความทรงจำในฝ่ายรัฐและผู้คนทำให้งบที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น สิ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนได้ดีที่สุดก็คือ วัฒนธรรมการนำวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนมาแสดงให้เห็นเป็นลักษณะเฉพาะ หรือลักษณะการวัฒนธรรมผู้คนในพื้นที่ชายแดนทำให้สามารถมองเห็น

การจัดการพื้นที่ชายแดนของรัฐบาลไม่ได้คำนึงถึงผู้คน และวัฒนธรรมพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งในลักษณะข้ามแดน สังคมในชุมชน และการจัดการบริหารพื้นที่ในด้านต่าง ๆ เช่น การลักลอบข้ามแดน เจ้าหน้าที่รัฐเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มผลประโยชน์เพื่อนำสินค้าและการข้ามแดน ปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในกัมพูชากับเจ้าหน้าที่รัฐและผู้คนในชุมชน นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ชายแดน ที่รัฐเป็นผู้กระทำการโดยตรง

2. ข้อเสนอแนะและโต้แย้งทางแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ในแนวคิดทฤษฎีด้านความเป็นชาติพันธุ์ แนวคิดเรื่องการปรับตัว แนวคิดเรื่องชายแดน และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม จากการศึกษาพบข้อสนับสนุนและข้อโต้แย้งทางแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีด้านความเป็นชาติพันธุ์ ผู้วิจัยให้ความสำคัญในด้านความสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และชาติพันธุ์สัมพันธ์ในสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยม อาจแตกต่างจากสำนักคิดแนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์สมัยหลังสมัยชาติพันธุ์ธำรงหลายสำนัก เช่น แนวคิดที่ทอมป์สัน (Reichard Thmpson อ้างใน จวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547) หยิบยกแนวคิดของเกียรทซ์ เช่น แนวคิดความสัมพันธ์ดั้งเดิม ที่อธิบายปรากฏการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวรวมตัวโดยอาศัยวัฒนธรรมดั้งเดิมต่อต้านอำนาจรัฐ ซึ่งไม่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในพื้นที่ชายแดนช่องจอม ในขณะที่เดียวกันนั้นยังได้อธิบายเกี่ยวกับในแง่ทฤษฎีชาติพันธุ์ไม่ควรมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ยังเห็นว่าควรเป็นทฤษฎีสังคมทั่วไป และวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดสมมติฐานของ Banton ว่า การกลมกลืนทางวัฒนธรรมมาทางชาติพันธุ์เป็นธรรมชาติที่ผิดเพี้ยน การหยิบยกมาดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ในการศึกษาในกลุ่มสังคมวิทยาการเมือง ที่อธิบายความเท่าเทียมกันทางเชื้อชาติ

ในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับ อีริกเซน (Thomas Eriksen) ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ชาติพันธุ์เชิงประวัติศาสตร์ ชาตินิยม ชนกลุ่มน้อย และรัฐ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานการศึกษาของการศึกษาของ เพดริก บาร์ท เอ็บบเนอร์ โคเฮ็น ชาร์ล เอฟ คายส์ ที่ศึกษาในแนวทางความสำนึกในชาติพันธุ์และวัฒนธรรมสัมพันธ์ อย่างไรก็ตามเมื่อกระบวนการสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยมมาวิเคราะห์ตามแนวความคิดที่เป็นข้อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวแล้ว จะเห็นความแตกต่างในบางอย่าง เช่น การที่คนเขมรในชุมชนชายแดนกลายเป็นคนไทยเขมร ตามที่รัฐชาติไทยโดยนักวิชาการผู้อื่นกล่าวเรียกและให้เป็น กระนั้นก็ตาม บริบทพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณชายแดนก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เกิดความสับสนใจความเป็นชาติพันธุ์ เกิดความกลมกลืนและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนบ้านด่าน

ข้อสนับสนุนแนวคิดด้านการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และชายแดน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้สนับสนุนในการศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ ผลที่ได้มาก็เป็นไปในทางเดียวกับแนวคิดทฤษฎีที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ แต่หากประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีนี้ทั้งหมดร่วมกันในคราวเดียวกันโดยใช้กระบวนการสำนักคิดหลังโครงสร้างนิยม จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการปะทะปฏิสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ผู้คนในพื้นที่ชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในอาณาบริเวณชายแดนไทยกับพหุชาตต้องการปรับตัวจากสาเหตุที่หลากหลายทั้งในแง่สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการข้ามแดน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

งานวิจัยนี้เปิดประเด็นการมองและการนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาใช้ในพื้นที่ชายแดนที่มีความเคลื่อนไหวและซับซ้อน โดยผ่านมุมมองความทรงจำและชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ เน้นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร พบว่า ผู้คนในพื้นที่ชายแดนตามมุมมองจากกรอบแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม ซึ่งเกิดจากการตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่ความจริง โดยเฉพาะความจริงเกี่ยวกับอำนาจแห่งรัฐชาติที่แฝงนัยอยู่ในกระบวนการใช้อำนาจที่สัมพันธ์กันกับวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ชายแดน

การปรับตัวเพื่อการอยู่รอดและการตอบโต้ ต่อรอง ขัดขึ้น ยึดหยุ่น และยืดโยง ในวิธีการที่อยู่ในฐานะที่ทำได้ เช่นการลักลอบข้ามแดน การให้สินบนเจ้าหน้าที่รัฐ และการข้ามแดนโดยไม่อยู่ในกรอบอำนาจรัฐ เป็นต้น เป็นเรื่องที่แสดงถึงการตอบโต้อำนาจรัฐที่ควบคุม และแสดงการกดทับและปิดกั้น สิ่งต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในเชิงวาทกรรม ปรากฏการณ์ใด ๆ ในสังคม ถ้าหากนักวิชาการ

สนใจที่จะศึกษา ต้องใช้กระบวนการในการศึกษาที่หลากหลาย มีมุมมองที่หลากหลาย ในหลาย ๆ สาขาวิชา เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการมองปัญหาต่าง ๆ ที่แอบแฝงอยู่ในที่มีดอันปกปิดด้วยอำนาจรัฐและความเป็นพื้นที่ชายแดน

2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้�าจยังไม่ได้มองวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเน้นศึกษาทางด้านการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และไม่ได้เน้นการวิจัยเชิงเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการข้ามแดน จึงเสนอแนะให้ผู้สนใจวิจัยในโอกาสต่อไปในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ดังนี้

- 1) ประเด็นด้านการค้าชายแดนในมุมมองที่หลากหลายและวิธีการทางมานุษยวิทยา โดยใช้แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม
- 2) ประเด็นเรื่องทุนในพื้นที่ชายแดน และทุนข้ามชาติ
- 3) ประเด็นเรื่องความเป็นจุดศูนย์กลางของผู้คน ทุน การค้า และเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน
- 4) ประเด็นเรื่องแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

2.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) นโยบายด้านความมั่นคง

รัฐควรมึนโยบายสร้างความมั่นคงพื้นที่ชายแดนทวิภาคีให้ผู้คนในพื้นที่ชายแดนทั้งไทยและกัมพูชาสร้างความมั่นคงโดยอาศัยมิติด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยที่ในงานวิจัยพบว่านโยบายของรัฐได้ส่งผ่านเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงในการจัดการพื้นที่อย่างเดียว ไม่ได้ให้การสนับสนุนให้ผู้คนทั้ง 2 ฝักฝั่งทั้งไทยและกัมพูชามีส่วนรับรู้และร่วมกันในการจัดการความมั่นคงในพื้นที่ ดังนั้นรัฐจึงควรให้ความสำคัญกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนพื้นที่ชายแดน การข้ามแดน และวิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชายแดน บางครั้งการกำหนดนโยบายและการจัดการพื้นที่โดยไม่ได้ศึกษาและสนใจผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่มีความเคลื่อนไหวและซับซ้อน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม และปัญหาการทำผิดกฎหมายการข้ามแดน เป็นต้น

2) นโยบายพัฒนาการค้าชายแดน (ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าชายแดน)

รัฐต้องเร่งศึกษาและแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนติดพื้นที่ชายแดนให้ทุกด้าน จากงานวิจัยนี้พบว่า การสร้างตลาดมีพัฒนาการและความซับซ้อนของการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างรัฐกับเอกชน โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ผู้คนในชุมชนอาศัยและทำมาหากินเลี้ยงชีพ ดังนั้น รัฐต้องศึกษาและมีฐานข้อมูลทุกด้านเพื่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพผู้คนในพื้นที่ชายแดน

3) นโยบายพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไปปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน

รัฐไทยควรตระหนักผู้ที่รับอำนาจจากรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ การโยกย้ายเจ้าหน้าที่รัฐควรตระหนักถึงความรู้สมทางด้านภาษา วัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์ในพื้นที่ และต้องปลูกสร้างความเป็นผู้เข้าใจวัฒนธรรมพื้นที่ชายแดนให้มาก เจ้าหน้าที่จึงจะสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้โดยสำเร็จลุล่วง จากงานวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่บางคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่นั้นหรือใกล้เคียงที่รัฐได้เข้าใจว่ามีความรู้และเข้ากับผู้คนในพื้นที่นั้นได้อย่างดีก็ตาม แต่ต้องคำนึงถึงการศึกษาและการพัฒนาของภาครัฐที่นำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในความเป็นรัฐชาติมาก ทำให้บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติเป็นไปตามที่รัฐชาติสร้างมา บางครั้งจึงไม่ได้คำนึงถึงและมีความรู้สึกรู้สึกลับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และผู้คน ดังนั้น รัฐต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้คู่กับความรู้สึกรู้สึสมด้านภาษาและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ชายแดนอย่างมุ่งมั่น

4) นโยบายด้านการศึกษา

จากงานวิจัย พบว่า การสนับสนุนให้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมเขมรหรือท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ชายแดน รัฐยังไม่ได้มีนโยบายที่ชัดเจนนัก ถึงแม้จะมีนโยบายกว้าง ๆ ว่าให้โรงเรียนในท้องถิ่นจัดการศึกษารายวิชาท้องถิ่นก็ตาม ถึงกระนั้น ภาษาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ยังไม่ถูกผลักดันจากผู้บริหารโรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาจัดการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ โดยมีข้อที่นำมาสนับสนุนว่า บุคลากรการศึกษามีพร้อม นอกจากนี้ การศึกษาภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้าน ก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งเช่น

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นต้น ได้ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้านแล้วก็ตาม แต่การตอบรับในการศึกษาระดับท้องถิ่นและระดับชายแดนยังไม่ได้รับการสนับสนุนเลย ปัญหาการเรียนรู้อาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้านจึงเกิดขึ้น ดังนั้น รัฐต้องสนับสนุนให้โรงเรียนในพื้นที่ชายแดนเปิดการเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้าน

5) นโยบายด้านการพัฒนาพื้นที่ชายแดน

นโยบายการจัดการพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของรัฐควรมองมิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะและร่วมกันทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อกำหนดนโยบายการบริหารและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และเกิดประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่ และรัฐควรหาวิธีการสลายแนวคิดที่ยึดถือเป็นเขตควบคุมอำนาจอธิปไตยของชาติไทยเพียงอย่างเดียว เพราะจากงานวิจัยนี้พบว่า อาณาบริเวณชายแดน ไม่มีความแน่นอน ไร้การควบคุม มีการปะทะปฏิสัมพันธ์ และเลื่อนไหลอยู่ตลอด รัฐบาลไทยไม่สามารถควบคุมผู้คนในพื้นที่ชายแดนได้ตามความคิดมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยคนในพื้นที่ที่มีจิตสำนึกร่วมกัน พัฒนาพื้นที่ด้วยกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น รัฐต้องสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน และคำนึงถึงสิทธิชุมชนในพื้นที่ชายแดน

6) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

รัฐควรคำนึงถึงอาณาบริเวณชายแดนให้มาก จากงานวิจัยพบว่า รัฐไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้คนในอาณาบริเวณชายแดนมากนัก เมื่อความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือสอดคล้องกันกับรัฐชาติอื่น โดยเฉพาะประเทศกัมพูชา ผู้คนชายแดนทั้งไทยและกัมพูชาต้องรับผลกระทบจากความไม่สอดคล้องกันของแนวคิดนั้น ดังนั้น รัฐจะต้องประสานความสัมพันธ์ให้แนบแน่นกับประเทศเพื่อนบ้านในทุก ๆ ด้าน ไม่ควรเน้นเฉพาะเรื่องเช่น เศรษฐกิจ ความมั่นคง และความผู้นำในกลุ่มประเทศ โดยที่รัฐต้องสนับสนุนการเผยแพร่องค์ความรู้และกิจกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในทุกด้านและทุกระดับชั้น เช่น การศึกษา วัฒนธรรม กฎหมาย ข้อพึงระวัง (do and don't) ไทย-กัมพูชา และทัศนคติ เป็นต้น

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กนกวรรณ มะโนรมย์. พลวัตเมืองชายแดน: กรณีศึกษาเมืองโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. ศิลปศาสตรมหาวิทยาลัย์อุบลราชธานี. ฉบับพิเศษ, 2552.
- กรรณิการ์ สุขสวัสดิ์. การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มชนส่วยบ้านโพนทอง ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2506-2537. มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขา ไทยคดีศึกษา, 2541.
- งามพิศ สัตย์สงวน. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์ พับลิเคชั่น, 2545.
- จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2535
- _____. สังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2527.
- จักรกริช สังขมณี. ชายแดนศึกษากับมานุษยวิทยาการค้าข้ามแดน : บทควมนำเสนอในการสัมมนาเพื่อมิตาจิต แต่ศาสตราจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ ในโอกาสเกษียณอายุ. 2551 (เอกสารสำเนา)
- จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่วบริเวณด่านช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, 2548.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2539
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2547.
- เดชา ตั้งสีฟ้า. “อ่าน คู่มือราชการ เขียนพื้นที่วัฒนธรรม : วาทกรรมวัฒนธรรมของรัฐไทยกับพื้นที่ในระหว่างไทย-มาเลเซีย” หน้า 282-341. ในแผ่นดินจินตนาการ. กรุงเทพฯ : มติชน
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่าม. ข้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นที่และความเป็นชาติ. วารสารวิชาการ, 2545.

- _____. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2647.
- ปราณี วงษ์เทศ. สังคมวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2539.
- พฤษ์ เกาวิล. รายงานการวิจัย “วิถีการค้าชายแดน โลกาภิวัตน์ การควบคุม การต่อรอง กรณีศึกษาการค้าของผู้ค้าขายในพื้นที่พรมแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี”.
อุบลราชธานี : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550. (เอกสารสำเนา)
- _____. พื้นที่ของการดำรงชีวิตในการค้าชายแดน : เขตแดนรัฐ พื้นที่ในระหว่าง และภูมิศาสตร์แห่งการครอบงำ. ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ, 2552.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. รวมบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทย และเอกสารสำคัญว่าด้วยสัญญาชาติไทยของบุคคลธรรมดา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.
- ยงยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่นาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- _____. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของชาติไทยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2551.
- _____. รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2551.
- วัชรินทร์ ยงศิริ (บรรณาธิการ). การค้าชายแดนไทยกับอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- วิทยา อารณ. แนบเนื้อแม่ลาว : พินิจพื้นที่ เวลา และสังคม ผ่านมิติลุ่มน้ำ. เชียงใหม่ : ธารเหนือ, 2544
- เวียงวัฒนา ชนะพาล. การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในนครหลวงเวียงจันทน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.
- สนธิ สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. รายงานการวิจัยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทด้านการ

ประกอบอาชีพของชาวนาชนบทอีสาน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.

สุชาติ มีสิทธิ์. พลเมืองจินตนาการกับคนลาวไร้รัฐที่ชายแดนภาคอีสาน. ศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. ฉบับพิเศษ, 2552.

โสภิตา วีรกุลเทวัญ. เสียงของ : ชาติพันธุ์และการค้าที่ชายแดน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย, 2549. (เอกสารอัดสำเนา)

ศิริพร ทองคนารักษ์. พลวัตรชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ / ศูนย์

มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. “พื้นที่” ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. สังคมศาสตร์ (ม.ช.) ปีที่ 12 ฉบับที่ 2, 2543.

_____. อัตลักษณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา,
2546.

อมรา พงศพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2533.

อานนท์ อาภาภิรม. มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บำรุงนุกุลกิจ, 2525.

อานนท์ กาญจนพันธ์. พลวัตรของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

อมรา พงศพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกระบวนทัศน์และบทบาทประชาสังคม.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2545.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Julian H. Steward. Theory of Culture Change. Urbana Chicago London : University of
Illions Press. 1963.

Fredric Barth. “Ethnic Groups and Boundaries” In Ethnicity New York : Oxford
University Press. 1996

Abner Cohen. Urban Ethnicity. London : Tavistock Publications, 1974.

Fredrik Barth. Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Cultural
Difference. Boston : Little Brown and Company 1969.

Keyes Charles F. Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on the Thai Frontier with Burma. Philadelphia : 1979.

Thongchai Winichakul. Siam Mapped : A History of the Geo-Body of a Nation, Honolulu: University of Hawaii Press, 1994.

ខេត្តភាសាខ្មែរ

ក្រសួងផែនការ. ជំរឿនទូទៅនៃប្រជាសាស្ត្រកម្ពុជា ឆ្នាំ 1998. ភ្នំពេញ :

អង្គការមូលនិធិសហប្រជាជាតិសម្រាប់ប្រជាជន. 1999.

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា. ការអប់រំនៅកម្ពុជា. ភ្នំពេញ, 1999.

ภาคผนวก

1. ภาพพื้นที่ชายแดน ตลาดการค้าชายแดน และการเก็บข้อมูล
2. เอกสารเกี่ยวกับการเปิดจุดผ่านแดนช่องจอม สุรินทร์
3. สรุปนโยบายและมติรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง
4. แผนผังสรุปพัฒนาการเกี่ยวกับชุมชนบ้านด่าน
5. แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจข้อมูลชุมชน

1. ภาพทั่วไปของพื้นที่ชายแดนและตลาดการค้าชายแดนช่องจอมสุรินทร์

รถเข็นส่งสินค้าระหว่างไทย-กัมพูชา (ชาวกัมพูชาลากเพื่อข้ามเขตแดน)

ภาพชาวไทยข้ามแดนเพื่อไปเล่นการพนันและเที่ยวตลาดโอริเสม็ด

พื้นที่ชาวบ้านที่จัดเป็นที่จอดรถเอกชน

ภาพแสดงด้านหน้าตลาด

ทางเข้าที่จอดรถในตลาด

สินค้าในตลาด

การเก็บข้อมูลและเขียนผังชุมชน

ภาพนักวิจัยและนิสิตช่วยงานร่วมกันสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนาม(แบบสนทนากลุ่ม)

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์

2. เอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ที่ สม ๐๐๐๓/ ๖๒๖๐

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๔๒๒ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

๗๐ ตุลาคม ๒๕๕๙

เรื่อง แจ้งผลการตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน

เรียน นายอวยชัย พิณประไพ

อ้างถึง หนังสือร้องเรียนของท่านลงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๘ (คำร้องที่ ๑๑๙/๒๕๕๘)

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนารายงานการตรวจสอบ จำนวน ๙ แผ่น

ตามที่ท่านได้ร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรณีจังหวัดสุรินทร์ได้กำหนดแผนผังการใช้ที่ดินบริเวณชายแดน โดยมีการเสนอขอเพิกถอนพื้นที่ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ราชพัสดุบริเวณด้านกักกันสัตว์ช่องจอม ซึ่งกลุ่มผู้ร้องเกรงว่าการดำเนินโครงการอาจทำให้ ผืนป่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทับทัน-ห้วยสำราญถูกแบ่งแยกออกเป็นสองส่วน อันจะส่งผลกระทบต่อภัยการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและระบบนิเวศของผืนป่าโดยรวม จึงขอความช่วยเหลือในการนี้ดังกล่าว

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้พิจารณาคำร้องเรียนแล้วเห็นว่า การดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนช่องจอมดังกล่าว จะก่อผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่าและต่อสัตว์ป่าอย่างชัดเจน มีการละเมิดต่อสิทธิของชุมชนในการดูแลผืนป่าและไม่มีกระบวนการในการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีมติให้กำหนดมาตรการการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในการนี้ดังกล่าว คือ จังหวัดสุรินทร์ควรยุติโครงการนี้ เนื่องจากการดำเนินโครงการจะส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าและระบบนิเวศของผืนป่าโดยรวม ดังปรากฏรายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ ผลการดำเนินการเป็นประการใด โปรดแจ้งให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติทราบด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(นายสุชชัย เมธาวีกุล)

รองเลขาธิการ ปฏิบัติราชการแทน

เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สำนักคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
กลุ่มงานประสานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐๒-๒๑๔๙-๓๕๗๓

ประกาศจังหวัดเชียงใหม่

เรื่อง การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าและพรมแดนไปมาของประชาชนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา
ที่ช่องจอม อำเภอถ้ำเขียง จังหวัดสุรินทร์

ข้าวจังหวัดสุรินทร์ โทษภัยที่มีอยู่ร่วมกันระหว่างชายแดนไทย และชายแดนกัมพูชา
เห็นชอบให้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าและพรมแดนไปมาของประชาชน บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา
ที่ช่องจอม อำเภอถ้ำเขียง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
และความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนทั้งสองฝั่งของพรมแดน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามนโยบายและวิสัยทัศน์
ของกระทรวงมหาดไทย ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. เปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชายแดน ที่ช่องจอม อำเภอถ้ำเขียง จังหวัดสุรินทร์
เพื่อให้ประชาชนสัญจรไปมาจากช่องจอมและใกล้เคียง โดยกำหนดพื้นที่จัดให้เป็นตลาด ตามบริเวณ
แนวชายแดน มีระยะห่างจากแนวชายแดนไม่เกิน 500 เมตร
2. ระยะเวลาที่จะเปิดให้ทำการค้าและการสัญจรไปมา ระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น.
ของวันเสาร์-อาทิตย์ ที่ 1 และ 3 ของเดือน ทั้งนี้ ทั้งแต่วันที่ 13-14 มีนาคม 2536 เป็นต้นไป
จนกว่าจะมีประกาศเปลี่ยนแปลง

3. การปฏิบัติเกี่ยวกับกาเดินทางเข้าออกของบุคคล มีดังนี้

3.1 กรณีชาวกัมพูชาเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ให้ปฏิบัติดังนี้

3.1.1 โฉนดอำเภอตราสาร จังหวัดสุรินทร์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย
ออกหนังสือรับรองการอนุญาตให้เดินทางเข้ามา

3.1.2 กิจการอนุญาตให้ชาวกัมพูชาที่เดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์
ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค อยู่ในเขตที่กำหนด เปิดจุดผ่อนปรน
การค้าช่องจอม ระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น. ของวันเดียวกัน โดยเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง
จะออกหนังสือรับรองการอนุญาตให้เข้าเป็นหลักฐาน และออกบัตรอนุญาตชั่วคราว เพื่อให้ชาวกัมพูชา
ที่ถือเอกสารนี้เข้าได้ตลอดเวลาที่อยู่ในเขตประเทศไทย

3.2 กรณีคนกัมพูชาจะเดินทางกลับออกไป

3.2.1 แจ้งการเดินทางกลับต่อเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง

3.2.2 คืนหนังสือรับรองการอนุญาตและบัตรอนุญาตชั่วคราว ที่ฝ่ายไทยออกให้
และรับหนังสือรับรองที่ฝ่ายกัมพูชาออกให้คืนจาก เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง และให้กลับทางช่องทางเดิมที่เข้ามา

/กรมกัมพูชา

3.3 กรณีคนใดเดินทางออกไปกับสุนัข เพื่อวัตถุประสงค์ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภค

3.3.1 ผู้ที่จะเดินทางออกไปกับสุนัข ให้ไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาล หรือผู้ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัด โดยแสดงบัตรประจำตัวหรือหลักฐานอื่นใดของทางราชการ ซึ่งรับรองว่าบุคคลนั้นเป็นคนไทย

3.3.2 เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาล จะพิจารณาอนุญาตให้อยู่ในกับสุนัขตั้งแต่ เวลา 00.00-17.00 น. ของวันเดียวกัน และจะออกหนังสือรับรองการเดินทางให้ผู้ใดเดินทางถือไว้ เป็นหลักฐาน แสดงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลที่เมืองกับสุนัข

3.3.3 ในการเดินทางกลับ จะต้องกลับเข้ามาทางช่องทางเดิมที่ใช้เดินทางออกไป และขอรับหลักฐานประจำตัวคืนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลที่เมือง

4. ประเทศินก้า

สำหรับสินก้าเจ้าและออกห้มีระเบียบ กฎหมายกำหนดไว้ในกฎบัตรตามระเบียบกั้น และให้มีการชำระอากรและค่าธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด

5. การปฏิบัติต้งสินก้า ณ จุดขนอมปรน

ถ้าเป็นสินก้าที่ระก้องเรือกเก็บภาษีอากร จะต้องปฏิบัติตามพิธีการทุกประการ โดยมีเจ้าหน้าที่ศุลกากรประจำจุดขนอมปรนเป็นผู้พิจารณาดำเนินการ

6. กรณีออกเหนือจากข้อ 3, 4 และข้อ 5 ข้างกั้น ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของผูว่าราชการจังหวัด หรือผู้ได้รับมอบหมาย

ประกาศ ณ วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2536

10/3/36

(นายเกษมบุค ทองดงมา)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์

บันทึกข้อตกลงการเปิดอุทยานป่านวนภายใน-กัมพูชา

เรื่อง การค้าขายภายใน-กัมพูชา บริเวณจังหวัดจันทบุรี ตำบลก้าน อำเภอกาบัง จังหวัดจันทบุรี
กัมพูชาจังหวัดจันทบุรี อำเภอจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ในวันที่ 3 มีนาคม 2536 ณ ศาลากลางจังหวัดจันทบุรี

วันนี้ (3 มีนาคม 2536) โดยมีการประชุมระหว่างผู้แทนฝ่ายไทย และผู้แทนกัมพูชา
เพื่อตกลงเปิดอุทยานป่านวนเพื่อการค้าขายภายใน-กัมพูชา ซึ่งที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบ
ร่วมกัน ดังนี้

1. ให้มีการเปิดอุทยานป่านวนเพื่อการค้าขายภายใน-กัมพูชา บริเวณจังหวัดจันทบุรี
จังหวัดจันทบุรี และบริเวณจังหวัดจันทบุรี อำเภอจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี โดยกำหนดพื้นที่
การเปิดอุทยานป่านวน และระยะห่างจากแนวชายแดนไทยไม่เกิน 500 เมตร
2. การค้าขายภายใน-กัมพูชา เปิดและ 2 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน (เสาร์-อาทิตย์) ในสัปดาห์ที่ 1-
และ 3 ของเดือน โดยเปิดให้มีการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น.
เริ่มเปิดตลาดครั้งแรกในวันที่ 13 - 14 มีนาคม 2536
3. จะไม่มีการเก็บค่าผ่านแดนของประชาชนทั้งสองฝ่าย
4. ประเทศกัมพูชา ให้เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน
ไว้ให้จำหน่ายแก่ประชาชน
5. ราคาสินค้า ให้เป็นราคาในท้องถิ่น
6. ผู้ค้าขาย ให้เป็นพ่อค้า แม่ค้า อาชีพ
7. ห้ามขายสินค้าอันตราย ยาเสพติด
8. การรักษาความปลอดภัย ให้ทั้งสองฝ่ายจัดเจ้าหน้าที่ควบคุมรักษาความปลอดภัยแก่ประชาชน
ในบริเวณพื้นที่เปิดอุทยานป่านวนเพื่อการค้า
9. ฝ่ายกัมพูชา เสนอให้เปิดอุทยานป่านวนเพื่อการค้าขายภายใน-กัมพูชา บริเวณจังหวัดจันทบุรี
จังหวัดจันทบุรี และของกรมโยธาธิการกัมพูชา เพื่มนิคมหนึ่งราย ฝ่ายไทยจะนำเสนอหน่วยนิคมพิจารณา
10. ข้อตกลงนี้อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ เพื่อให้เหมาะสมแก่ภาวะและ
ความสะดวกของทั้งสองฝ่าย โดยที่ฝ่ายไทยฝ่ายหนึ่งร้องขอให้มีการพิจารณาและการตกลงเห็นชอบ
แก่ใจร่วมกัน

/บันทึกฉบับนี้

บันทึกฉบับนี้ทำขึ้นเป็นภาษาไทย โดยทั้งสองฝ่ายได้อ่านและเข้าใจตรงกัน และเห็นชอบ
ที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันแล้ว จึงลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

๑๙๗

(นายทองฤต ทองสงขยา)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์

ร้อยเอก ธีรพงษ์ จรัสใจ

(วิรัตน์ จังกศิริ)

รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์

๑๖

(นายประมุข เพ็ชรธรรม)

หัวหน้าสำนักงานจังหวัดสุรินทร์

พลโท

Chamala Sea

(เคีย จาวีร์)

เลขาธิการพรรคสันธิปไตย

หัวหน้าคณะผู้แทนกับทูตฝ่ายเจ้าสัมฤทธิ์

๑๐๖

(นายเชษฐ มณฑลชัย)

๑๐

๑๒

NOV. CHEYRITHY

ประกาศจังหวัดเชียงใหม่

เรื่อง การขยายระยะเวลาเปิดฤดูท่องเที่ยวและการค้าและการสัญจรไปมาของประชาชนบริเวณชายแดน
ไทย - กัมพูชา บริเวณของจอม ตำบลก้าน อำเภอดอยเตง จังหวัดเชียงใหม่

ตามประกาศจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 10 มีนาคม 2536 เรื่อง การเปิดฤดูท่องเที่ยว
การค้าและการสัญจรไปมาของประชาชนบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา ที่อำเภอจอม ตำบลก้าน
อำเภอดอยเตง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่ริม อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เขตกัมพูชา
ไทยเปิดทำการค้าและการสัญจรไปมาระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น. ของวันเสาร์-อาทิตย์
ที่ 1 และ 3 ของเดือน นั้น

เนื่องจากปรากฏว่า การค้าในงานเปิดฤดูท่องเที่ยวบริเวณของจอม ไทยเป็นไปอย่างคึก
มีผู้สนใจมาทำการค้าขายเป็นจำนวนมาก และทางฝ่ายกัมพูชาได้เสนอขอให้ทางฝ่ายไทยพิจารณา
ขยายระยะเวลาการเปิดฤดูท่องเที่ยวบริเวณของจอม เป็นทุกวันเสาร์ - อาทิตย์

ดังนั้น จังหวัดเชียงใหม่โดยมติที่ประชุมร่วมระหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและผู้แทนฝ่ายกัมพูชา
เห็นชอบให้ขยายระยะเวลาการเปิดฤดูท่องเที่ยวออกไปเป็นทุกวันเสาร์ - อาทิตย์ ไทยเปิดให้มีการค้าขาย
พร้อมกันทั้งสองฝ่ายระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น. เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 กันยายน 2536 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2536

ร้อยเอก
(วิรัตน์ จังศิริ)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาการแทน
ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

บันทึกข้อตกลงการเปิดศูนย์อบรมรายสัปดาห์-กัมพูชา

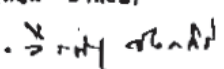
เรื่อง การค้าขายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณของจอม ตำบลคาน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
กับโรงโอรสเม็ก อำเภอดำรง จังหวัดอุดรธานี

ในวันที่ 2 กันยายน 2536

๗ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์

วันนี้ (2 กันยายน 2536) ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้แทนฝ่ายไทยและผู้แทนกัมพูชา
เพื่อตกลงเปิดศูนย์อบรมเพื่อการค้าขายแดนของประชาชนไทย-กัมพูชา ซึ่งที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบร่วมกัน
ให้ขยายระยะเวลาการเปิดศูนย์อบรมเพื่อการค้าขายแดน บริเวณของจอม ตำบลคาน อำเภอกาบเชิง
จังหวัดสุรินทร์ และบริเวณโอรสเม็ก อำเภอดำรง จังหวัดอุดรธานี จากทำการเปิดตลาดเดือนละ
2 ครั้ง ๆ ละ 2 วัน (เสาร์-อาทิตย์) ในสัปดาห์ที่ 1 และ 3 ของเดือน เป็นตลาดทำการเปิดตลาด
ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ โดยเปิดให้มีการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น.
เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 กันยายน 2536 เป็นต้นไป

บันทึกฉบับนี้ ทำขึ้นเป็นภาษาไทย โดยทั้งสองฝ่ายได้อ่านและเข้าใจตรงกัน และเห็นชอบ
ที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันแล้ว จึงลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

ลงชื่อ		ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์
	(นายทองกลุ่ ทองสงข)	ผู้แทนฝ่ายไทย
ลงชื่อ		อ. พันธิสุ
	(นาย ชานอ)	ผู้แทนฝ่ายกัมพูชา
ลงชื่อ	ร.อ. 	พยาน ฝ่ายไทย
	(วิรัตน์ จังกศิริ)	
ลงชื่อ		พยาน ฝ่ายไทย
	(นายประมุต เสวตรอน)	
ลงชื่อ		พยาน ฝ่ายกัมพูชา
	(Sua Rat Lowy)	
ลงชื่อ	-	พยาน ฝ่ายกัมพูชา
	(-)	

ประกาศจังหวัดสุรินทร์

เรื่อง การขยับพื้นที่ศูนย์กลางการปกครองไปมาของประชาชนบริเวณชายแดนไทย -
เวียดนาม บริเวณของชน ทำนบก้าม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

.....

ตามที่จังหวัดสุรินทร์ ได้ประกาศเปิดศูนย์ปกครองส่วนท้องถิ่นไปมาของ
ประชาชนตามแนวชายแดนไทย - เวียดนาม บริเวณของชน ทำนบก้าม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
โดยเปิดทำการค้าขายพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ณ บริเวณที่กำหนดให้ไว้ระยะห่างจากแนวชายแดน
ไม่เกิน ๕๐๐ เมตร ในระหว่างเวลา ๐๕.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ของวันเสาร์ - อาทิตย์ เริ่มตั้งแต่
เดือน มีนาคม ๒๕๖๖ เป็นต้นมา นั้น

จากผลการดำเนินงาน เปิดศูนย์ปกครองส่วนท้องถิ่นไปมาของประชาชน
ดังกล่าวปรากฏว่า ได้ก่อให้เกิดผลดีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ไมตรีที่ใกล้ชิดของ
ประชาชนทั้งสองประเทศได้เป็นอย่างดี มีผู้สนใจมาทำการค้าขายที่บริเวณศูนย์ไปมาของชน
เป็นจำนวนมาก ทำให้สถานที่แออัดคับแคบ ไม่เพียงพออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่มาค้าขาย
และ เป็นอุปสรรคต่อเจ้าหน้าที่ในการควบคุมดูแลรักษาความปลอดภัย

ดังนั้น จังหวัดสุรินทร์ ได้มีมติที่ประชุมระหว่างผู้แทนผู้ว่าราชการไทย และฝ่ายเวียดนาม
เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๗ เห็นชอบให้ขยับพื้นที่บริเวณศูนย์ไปมาของชนออกไปจากเดิม
ให้ระยะห่างจากแนวชายแดนไทย - เวียดนาม ไม่เกิน ๑,๐๐๐ เมตร ให้ให้มีการค้าขายพร้อมกัน
ทั้งสองฝ่าย ระหว่างเวลา ๐๕.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ของวันเสาร์ และ อาทิตย์ เริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๔
พฤษภาคม ๒๕๖๗ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

10m

(นายทศนฤต ทองเจริญ)

ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ

ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต ผู้แทนภูเก็ต และ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนเชียงใหม่

เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2562 ณ กรุงเทพมหานคร

ตามที่ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและผู้แทนภูเก็ต และผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่และผู้แทนเชียงใหม่
ได้มีแนวทางการรวม 4 หน่วยงานเข้าเป็นจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2562
เพื่อให้เกิดการบูรณาการและเชื่อมโยงกันระหว่างภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
ในระหว่างที่ดำเนินการ ดังนี้

1. คณะผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
และ 10,000 บาท (จำนวนเงินหนึ่งหมื่นบาทถ้วน) ภายในวันที่ 31 กรกฎาคม 2562
2. หากทั้งสองฝ่ายมีโครงการร่วมกันเป็นโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ หนึ่งโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ หนึ่งโครงการ
ในส่วนราชการหรือหน่วยงานใด ๆ หนึ่งหน่วยงานหรือหน่วยงานใด ๆ หนึ่งหน่วยงาน หรือหน่วยงานใด ๆ หนึ่งหน่วยงาน
3. สินค้าที่จะจำหน่ายจะต้องเป็นสินค้าที่ผลิตโดยผู้ประกอบการในจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
4. การเดินทางผ่านภูเก็ต-เชียงใหม่ ประชาชนไปใช้เส้นทางที่ทางภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
และภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่ 1,000 บาท ในระหว่างวันที่ 01.00 - 17.00 น. ของวันเสาร์และวันอาทิตย์
5. คณะผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
และจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดภูเก็ตและจังหวัดเชียงใหม่
6. ข้อตกลงเบื้องต้นเป็นแบบร่างที่ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาแล้ว เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณา
และพิจารณาของทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาแล้ว เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณา

บันทึกข้อตกลงนี้เป็นเอกสารไทยและภาษาอังกฤษ โดยทั้งสองฝ่ายได้ลงนามและประทับ
ลงนาม และทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาแล้ว เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณา

(นายอนุทิน ชาญวีรกูล)
ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต

(นายประยุทธ์ จันทร์โอชา)
หัวหน้าสำนักงานจังหวัดภูเก็ต

(นายประยุทธ์ จันทร์โอชา)
หัวหน้าสำนักงานจังหวัดภูเก็ต

(นายพล ต่วน)
ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

(พลโท ประสงค์ บุญเลี้ยง)
รองผู้ว่าฯ จังหวัดเชียงใหม่

(นาย พล ต่วน)
เลขาฯ จังหวัดเชียงใหม่

កំណត់ហេតុកិច្ចប្រជុំ
រវាង គណៈកម្មាធិការ សុំឱ្យ កំណត់ការងារ
និង

គណៈកម្មាធិការ សៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា
 រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃ ទី ១១ ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ - ៣៧ ២៤៣៩
 អង្គការសហប្រជាជាតិ

គណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា បានប្រជុំនៅទីស្នាក់ការកណ្តាល រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃ ទី ១១ ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ មក ដើម្បីពិភាក្សា និង ពិចារណា លើការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖

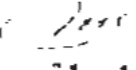
១. គណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា បានប្រជុំនៅទីស្នាក់ការកណ្តាល រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃ ទី ១១ ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ មក ដើម្បីពិភាក្សា និង ពិចារណា លើការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖
២. បើសិនជាមានការកើនឡើងនៃការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖
៣. បើសិនជាមានការកើនឡើងនៃការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖
៤. បើសិនជាមានការកើនឡើងនៃការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖
៥. បើសិនជាមានការកើនឡើងនៃការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖
៦. បើសិនជាមានការកើនឡើងនៃការងារដែលបានកំណត់ដោយគណៈកម្មាធិការសៀមរាប កំណត់ការងារ កម្ពុជា ក្នុងកិច្ចប្រជុំប្រចាំខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៩ ដូចមានចែង ៖

គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

 សហមេត
 ប្រធាន គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

 សហមេត
 លោកជំទាវ ហង់ ជួន ណារ៉ុន
 អគ្គនាយករង គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

 សហមេត
 ប្រធាន គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

 សហមេត
 លោកជំទាវ ហង់ ជួន ណារ៉ុន
 អគ្គនាយករង គណៈកម្មាធិការសៀមរាប
 កំណត់ការងារ កម្ពុជា

(ฉบับร่างการพิจารณาของคณะที่ ๔๒ วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕)

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พลเรือเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งเป็น พลเรือเอก เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร และเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

[illegible][illegible]

ឯកសារ ៣ ប្រាប់ ៖ ឯកសារ ៤ ឯកសារ ៥ ឯកសារ ៦

ปณ โทณแก้ว

[illegible]

វិទ្យាសាស្ត្របុរាណសាស្ត្រ

ท.ท.ท. ยี่สิบแปด ?

ເດີມ/—
(1) 1/100

สำนักงานที่ดินจังหวัดสุรินทร์
เลขที่ 1616
วันที่ 14 พ.ย. 67
1711

สำนักงานที่ดินจังหวัดสุรินทร์
เลขที่ 1616
วันที่ 14/11/67
1711

ที่ คค 0027.5(ส.3)/ 466/1

แขวงทางหลวงสุรินทร์
จ.เมือง จ.สุรินทร์
32000

๑ พฤศจิกายน 2537

เรื่อง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ขอเข้าทำประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าไม้เพื่อพัฒนา
เป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างไทย-กัมพูชาท้องที่จังหวัดสุรินทร์
เรียน ป่าไม้จังหวัดสุรินทร์

อ้างถึง หนังสือ ที่ สร 0009/33017 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2537

ตามหนังสือที่อ้างถึง ให้แขวงทางหลวงสุรินทร์ตรวจสอบหลักฐานที่ดินสงวน
ตามประกาศกระทรวงคมนาคม ฉบับลงวันที่ 5 มีนาคม 2494 ระบุแปลงที่ดินอยู่ระหว่าง
กม.68+000-กม.69+200 นั้น

แขวงทางหลวงสุรินทร์ขอเรียนว่า ตามประกาศกระทรวงคมนาคม ลงวันที่
5 มีนาคม 2494 แปลงที่ดินอยู่ระหว่าง กม.68+000-กม.69+200 ซึ่งเดิมทางไม่มีการสำรวจที่
แน่นอน เนื่องจากเป็นทางลำคลองให้การจราจรผ่านได้เฉพาะฤดูกาลเท่านั้น เมื่อมีการสำรวจ
ก่อสร้างทางลาดยาง ระยะทางกิโลเมตรจึงเปลี่ยนไป ปัจจุบันที่ดินแปลงดังกล่าว อยู่ระหว่าง
กม.69+270-กม.69+720 ซ้ายและขวาทางถูกต้องแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายนิกร บุญศรี)

นายช่างแขวงทางหลวงสุรินทร์

ดูรายการ

โทร.511381

โทรสาร.514620

3. สรุปนโยบายและมติรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง

มติคณะรัฐมนตรีและข้อตกลงของรัฐที่เกี่ยวข้องกับจุดผ่านแดนช่องจอม

มติคณะรัฐมนตรีถือว่าส่วนสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีเป็นไปในการนโยบายแห่งรัฐในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในแต่ละรัฐบาล มติคณะรัฐมนตรีที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ และเกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดน มีผลกระทบโดยตรงกับชายแดน ชุมชนในพื้นที่ชายแดน และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนโดยลำดับ โดยเฉพาะมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับประเทศกัมพูชา นอกจากจะมีผลกระทบในระดับรัฐ ในพื้นที่ชายแดนก็มีผลกระทบเช่นเดียว และอาจจะมีผลกระทบมากกว่าในเขตพื้นที่ในส่วนกลางอีกด้วย ในประเด็นนี้ ขอแบ่งมติคณะรัฐมนตรีออกเป็น 3 หัวข้อ คือ มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา ข้อตกลงระหว่างรัฐไทยกัมพูชา และมติที่เกี่ยวข้องกับชายแดนช่องจอม

1. มติรัฐมนตรีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชายังดำเนินไปด้วยดี ดังจะเห็นได้จากที่รัฐบาลไทยในขณะนั้นมีนโยบายที่จะให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศลาวและกัมพูชา และวางหลักการให้รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร การขนส่ง การบิน การศึกษา การสาธารณสุข การวัฒนธรรม หรือกิจการอื่น ๆ ที่เจ้ากระทรวงต่าง ๆ เห็นว่าสมควรจะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศทั้งสอง พิจารณาวางโครงการเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 95/2496 วันที่ 18 พฤศจิกายน 2496)

ไทยได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยในประเทศกัมพูชาตามคำร้องขอจากกัมพูชา และโดยแลกกับการขอซื้ออาวุธปืนเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยรับไปพิจารณาจัดส่งปืนลูกซองให้จำนวน 2,000 กระบอกตามที่รัฐบาลกัมพูชาร้องขอมา ถึงแม้จะถูกแสดงความกังวลใจจากอุปทูตฝรั่งเศสก็ตาม ไทยก็ยังถือปฏิบัติตามที่ได้มีการตกลงกันไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลงท่าที (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 96/2496 วันที่ 23 พฤศจิกายน 2496) เนื่องจากมีการปิดพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา จะต้องขออนุญาตกระทรวงมหาดไทยก่อน ในครั้งนั้นมติคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ดำเนินการตามระเบียบ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อ

การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 101/2496 วันที่ 14 ธันวาคม 2496) โดยได้ขนส่งอาวุธไปโดยเครื่องบิน เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2496 ได้รับการต้อนรับจากต้อนรับผู้แทนฝ่ายไทยอย่างสมเกียรติ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 105/2496 วันที่ 28 ธันวาคม 2496)

ในปีถัดมากระทรวงคมนาคมของไทยก็มีแผนการที่จะสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อกับทางรถไฟของกัมพูชา โดยแบ่งค่าใช้จ่ายคนละครึ่ง โดยขอให้กระทรวงการต่างประเทศเปิดการเจรจากับรัฐบาลกัมพูชาและรัฐบาลฝรั่งเศส (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 4/2497 วันที่ 13 มกราคม 2497)

แต่ในปี พ.ศ. 2497 รัฐบาลกัมพูชาได้เริ่มแสดงท่าทีที่เป็นปัญหาต่อนโยบายเป็นมิตรของไทย โดยได้มีหนังสือขอทราบความรู้สึกของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับเรื่องเขาพระวิหาร ทำให้กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้มีความเห็นว่าประเทศไทยควรเสนอต่อรัฐบาลกัมพูชาให้ทำการตกลงกันในเรื่องนี้ โดยทำการสำรวจร่วมกัน แต่คณะรัฐมนตรีได้มีมติว่าให้รอไว้ก่อน เพราะขณะนั้นยังไม่มีมูลเหตุการณอะไร เมื่อถึงโอกาสพิจารณาปัญหาปักปันเขตแดนจึงจะพิจารณาเรื่องนี้ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 35/2497 วันที่ 7 มิถุนายน 2497)

พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้าคณะทูต และกำหนดการเดินทางไปเยือนประเทศกัมพูชาปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. 2498 และในเวลาไล่เลี่ยกันนี้ อัครราชทูตกัมพูชาประจำประเทศไทยและอธิบดีกรมการเกษตรประเทศกัมพูชาได้ซื้อพันธุ์ข้าวปลูก (ข้าวเจ้า) จากประเทศไทยเป็นจำนวน 1,500 ตัน โดยจะชำระค่าข้าวให้เป็นเงินเหรียญอเมริกัน และขอความอนุเคราะห์ให้ได้รับยกเว้นภาษีพันธุ์ข้าวดังกล่าว กระทรวงเกษตรได้สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกัมพูชา กับรัฐบาลไทย จึงให้จำหน่ายพันธุ์ข้าวปลูกให้กับกัมพูชาและยกเว้นภาษีให้ด้วย คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้กระทรวงเกษตรจำหน่ายพันธุ์ข้าวปลูกให้ประเทศกัมพูชาได้ ส่วนการยกเว้นภาษีนั้นถ้าขัดกับกฎหมายไทยก็ต้องเสียภาษีตามกฎหมาย (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 24/2498 วันที่ 28 มีนาคม 2498)

ปัญหาเรื่องพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชามีเริ่มมีความขัดแย้งกันในระดับมากขึ้น ในเมื่อกระทรวงวัฒนธรรมได้เสนอให้พิจารณาจัดการให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไปสำรวจทำแผนที่สันปันน้ำเขาพระวิหาร ลำห้วย และลำธารในบริเวณนั้น ตลอดจนแผนผังพระวิหารให้เรียบร้อย เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักฐานยืนยันในเวลาที่มีการเจรจา

เรื่องนี้กับประเทศกัมพูชา แต่กระทรวงการต่างประเทศได้ได้เห็นแย้งไว้ก่อน โดยจะต้องแจ้งให้รัฐบาลกัมพูชาทำความเข้าใจความตกลงเรื่องนี้โดยการสำรวจร่วมกัน คณะรัฐมนตรีเห็นว่า ขณะนั้นยังไม่มีเหตุการณ์อะไร จึงให้รอไว้ก่อน ต่อเมื่อถึงโอกาสพิจารณาปัญหาปักปันเขตแดนจึงจะพิจารณาเรื่องนี้ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 61/2498 วันที่ 28 มิถุนายน 2498)

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศพิจารณากำหนดตัวผู้ที่จะเป็นกรรมการฝ่ายไทยทำการสำรวจ เพื่อกำหนดเส้นเขตแดนร่วมกับฝ่ายกัมพูชาและแก้ปัญหาระหว่างไทยกับกัมพูชาให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว กระทรวงการต่างประเทศจึงจัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายไทยซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทนกระทรวงกลาโหม (กรมแผนที่) ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย และผู้แทนกระทรวงวัฒนธรรม แต่เนื่องด้วยในขณะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาไม่สู้จะราบรื่น จึงได้มีการประวิงเวลาที่จะตอบข้อเสนอของฝ่ายกัมพูชาเอาไว้ก่อนชั่วระยะเวลาหนึ่ง ส่วนคณะผู้แทนฝ่ายไทยที่คณะรัฐมนตรีจะได้อนุมัติให้แต่งตั้งขึ้นนั้นก็สมควรที่จะได้รับมอบหมายให้ประชุมปรึกษาหารือ กันเกี่ยวกับเส้นเขตแดนตอนที่เห็นว่าจะมีปัญหา เพื่อเตรียมหลักฐานและเหตุผลที่จำเป็นไว้สำหรับประโยชน์ในการติดต่อกับฝ่ายกัมพูชาเมื่อสถานการณ์อำนวยให้ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 3/2499 วันที่ 16 มกราคม 2499)

กระทรวงการต่างประเทศได้ส่งสำเนาบันทึกช่วยจำตามความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี มอบให้อัครราชทูตผู้รักษาราชการสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ เพื่อนำไปยื่นต่อรัฐบาลกัมพูชา โดยบันทึกช่วยจำดังกล่าวมีสาระเกี่ยวกับการยกเลิกแนวคิดการปิดพรมแดน การร่วมกันปราบปรามโจรผู้ร้าย การส่งเสริมการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้า และอนุญาตให้กัมพูชาส่งสินค้าออกและเข้าทางท่าเรือไทยได้โดยผลประโยชน์ตอบแทน การพร้อมที่จะเจรจาปัญหาเกี่ยวกับเขตแดน (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี หัวข้อการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 18/2499 วันที่ 11 เมษายน 2499)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเขาพระวิหารก็นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศจนได้ ผลการเจรจาระหว่างผู้แทนของรัฐบาลไทยและผู้แทนของรัฐบาลกัมพูชาเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2501 ประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนและผู้ลี้ภัยทางการเมืองด้านเศรษฐกิจ การเชื่อมทางรถไฟ ด้านการสาธารณสุข ปัญหาเขตแดนว่าด้วยเขาพระวิหารคอนโดน ยังตกลงกันไม่ได้ทุกประเด็น (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 82/2501 วันที่ 3 กันยายน 2501)

ท่าทีของรัฐบาลกัมพูชาเกี่ยวกับปัญหาเขตแดนและนโยบายของรัฐบาลไทยต่อท่าที่ดังกล่าวกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้สอบถามข้อเท็จจริงกับผู้แทนกัมพูชา ก่อนที่จะเดินทางกลับก็ได้รับคำตอบว่า ผู้แทน

รัฐบาลกัมพูชาได้แถลงแต่เพียงว่าจะพิจารณาเสนอกรณีต่อศาลโลก แต่ไม่ได้แถลงว่าจะเสนอต่อศาลโลก เพราะยังไม่ได้ทำความตกลงกับรัฐบาลไทย จึงไม่สามารถเสนอต่อศาลโลกได้ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีบันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 63/2501 วันที่ 8 กันยายน 2501) แต่ฝ่ายกัมพูชาอาศัยข้อสัญญาสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลของศาลโลกเป็นข้อบังคับ ซึ่งฝ่ายไทยได้ลงนามไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 มีกำหนดเวลา 10 ปี นัยนัยฟ้องกรณีเขาพระวิหารต่อศาลโลก คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาเตรียมเรื่องข้อกฎหมายเกี่ยวกับเขาพระวิหารในการประชุมคราวเดียวกัน

การศึกษามติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวเป็นตัวอย่างในการนำมาศึกษาในเรื่องการจัดการระบบรัฐ มีทั้งความสัมพันธ์กันและขัดแย้งกัน คราวใดรัฐชาติทั้ง 2 เห็นพ้องต้องกันและดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของความ เป็นรัฐที่ไม่มีความขัดแย้ง พื้นที่ชายแดนก็อยู่เย็นเป็นสุข แต่คราวใดที่มีความขัดแย้งกัน พรหมแดนก็ถูกปิด พื้นที่ชายแดนเกิดความเดือดร้อน แต่อย่างไรก็ตาม ภาวะความไร้เส้นแบ่งเขตแดน หรือความไม่มีเส้นเขตแดนก็จะเกิด กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ด้วยกันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมาโดยตลอดต้องขาดจากกัน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชายแดนช่องจอม

ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นถึงพัฒนาการในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ โดยเน้นซึ่งความเป็นรัฐชาติ (Nationalism) แต่กระนั้นก็ตามความเป็นชายแดนก็ยังต้องเกี่ยวข้องในการจัดการของรัฐชาติ

2. ข้อตกลงระหว่างไทยและกัมพูชา

ข้อตกลงระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นการสร้างความสัมพันธ์กันทั้งในระดับภูมิภาคและเวทีโลก ทั้งที่เป็นการตกลงในระบบทวิภาคีและพหุภาคี อย่างไรก็ตาม แม้จะตกลงกันระหว่างรัฐต่อรัฐ ผลที่เกิดขึ้นก็ย่อมมีผลกระทบต่อพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาเช่นเดียวกัน พื้นที่จุดผ่านแดนช่องจอมได้รับผลกระทบทั้งในแง่ดีและลบ จากผลการตกลงร่วมกันระหว่างรัฐต่อรัฐ ซึ่งรัฐมองแค่กระทบเพียงพรหมแดนเท่านั้น ไม่ได้มองถึงกลุ่มชนที่อาศัย อยู่บริเวณพื้นที่ชายแดน ข้อตกลงแม้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่รัฐจะดำเนินนโยบายตามไปด้วย แต่ที่เป็นจริงแล้ว รูปธรรมที่เห็นชัดจากข้อตกลงมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับข้อนโยบายที่เกิดขึ้นจากมติรัฐมนตรี อย่างไรก็ตามก็ถือว่าเป็นเรื่องดีเมื่อรัฐเพื่อนบ้านกันได้มีข้อตกลงร่วมกันเป็นการแสดงเจตนารมณ์ในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์และการพัฒนาาร่วมกัน ถึงแม้จะไม่มีผลต่อกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในชายแดนน้อยก็ตาม

ในวันที่ 1 มกราคม 2537 ไทยกับกัมพูชาได้มีความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการความร่วมมือว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี ในปี 2538 มีข้อตกลงในเรื่อง เศรษฐกิจ การค้าการลงทุน การท่องเที่ยว และการแต่งตั้ง คณะกรรมการชายแดน (29 มีนาคม 2538) ถึงแม้จะมีการตกลงกันในเรื่องคณะกรรมการชายแดนดังกล่าว แต่

มุมมองของรัฐยังยึดติดในเรื่องเส้นแบ่งเขตแดน ยังไม่ได้มองชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งสองข้าง ใน ปี 2549 มีความตกลงว่าด้วยการค้า ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ ลงนามเมื่อ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2539 ในปีนี้เริ่มมีงานทางด้านวิชาการเข้ามาเกี่ยวข้อง

ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 – 2549 มีข้อตกลงเกี่ยวกับวัฒนธรรม การปราบปรามยาเสพติด การส่งผู้ร้ายข้ามแดน บันทึกความเข้าใจเกี่ยวกับการสำรวจและปักหลักเขตแดน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม และด้านอื่น ๆ¹ ในส่วนข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาสังคม มีปรากฏเพียงครั้งเดียว คือ บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือในการจัดการค้าเด็กและหญิง และการช่วยเหลือเหยื่อจากการค้ามนุษย์ ลงนามเมื่อ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 นอกนั้นการบันทึกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับรัฐเท่านั้นเอง

แต่ข้อตกลงที่เป็นพหุภาคี ซึ่งมีไทยและกัมพูชาเข้าร่วมด้วย การจะนำมาปฏิบัติอาจไม่ได้เห็นผลที่ชัดเจนเท่าใดนัก อาจเกิดจากเป็นข้อตกลงที่กว้างให้เหมาะในทุกประเทศก็ได้ ถือเป็นกรอบกรอบความร่วมมือที่แต่ละประเทศที่ตกลงกันนำมาเป็นพลังขับเคลื่อนความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ได้แก่

- ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Arayawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) เป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจของ 5 ประเทศ ได้แก่ ไทย กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม มีการประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2546 ณ เมืองพุกาม สหภาพพม่า ในการประชุมดังกล่าว ผู้นำประเทศสมาชิกได้ลงนามร่วมกันในปฏิญญาพุกาม มีความร่วมมือระหว่างกันในสาขาความร่วมมือสำคัญ 6 สาขา ได้แก่ การอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน ความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม การเชื่อมโยงการคมนาคม การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสาธารณสุข ทั้งนี้ กิจกรรมภายใต้กรอบ ACMECS ซึ่งส่งเสริมและต่อยอดโครงการความร่วมมือที่มีอยู่แล้วในภูมิภาคนี้ จะเน้นความร่วมมือที่ปฏิบัติได้จริงและก่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยอาศัยความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของแต่ละประเทศสมาชิก อยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจ ยึดหลักฉันท์สามัคคี และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน

ความคืบหน้าการดำเนินงาน ACMECS ที่สำคัญ คือ การจัดทำ ACMECS Single Visa เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2550 ไทยและกัมพูชาได้ลงนามในความตกลง ACMECS Single Visa ณ กรุงพนมเปญ ซึ่งเป็น

¹ รายละเอียดจากเว็บไซต์กระทรวงการต่างประเทศ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ www.mfa.go.th

โครงการนำร่องที่นับว่าเป็นหนึ่งในการพัฒนาที่เห็นเป็นรูปธรรมของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ ความตกลงนี้ อนุญาตให้นักท่องเที่ยวจากประเทศที่สามารถเดินทางเข้าสองประเทศได้ โดยการออกวีซ่า ณ จุดเดียว แต่จะไม่บังคับใช้กับพลเมืองไทยและกัมพูชา ซึ่งเมื่อต้องเดินทางเข้าประเทศหนึ่งจะต้องขอวีซ่าตามปกติต่อไป (ยกเว้น ราชการที่ได้รับการยกเว้น) ความตกลงนี้ จะมีผลบังคับใช้หลังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในของทั้งสองประเทศได้ปรับเปลี่ยนกฎหมายภายในให้เรียบร้อย ในส่วนของไทย กระทรวงมหาดไทยคาดว่าจะใช้เวลาประมาณ 3-4 เดือน เพื่อร่างและขออนุมัติกฎกระทรวง เพื่อรองรับการตรวจลงตราประเภทใหม่

- กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region : GMS) เป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุนอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ สนับสนุนการจ้างงานและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น ตลอดจนใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมและเพิ่มขีดความสามารถ รวมทั้งโอกาสทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก GMS ประกอบด้วย 9 สาขาความร่วมมือ ได้แก่ คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม พลังงาน การค้า การลงทุน เกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ความคืบหน้าการดำเนินงาน GMS ที่สำคัญ คือ (1) การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor: NSEC) เชื่อมโยงไทย-พม่า-ลาว-จีน (2) การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) เชื่อมโยงพม่า-ไทย-ลาว-เวียดนาม (3) การพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) และ (4) ความตกลงว่าด้วยการขนส่งข้ามแดนในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS Cross Border Transport Agreement: CBTA)

- กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต (ไทย-สปป.ลาว-กัมพูชา)

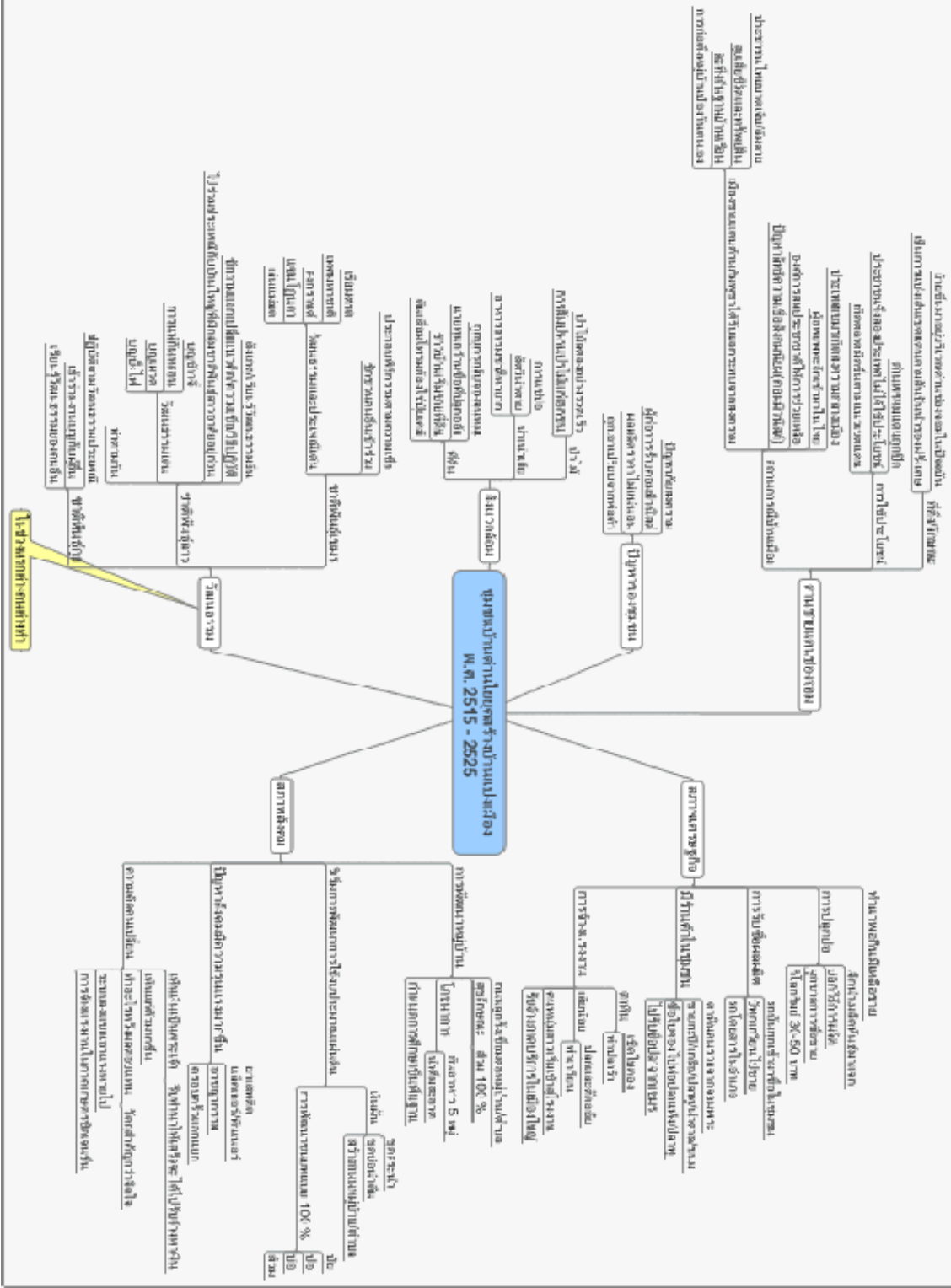
ผลที่ได้จากข้อตกลงแบบพหุภาคี เมื่อมองภาพรวมจะเป็นพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามในงานวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนนี้ อาจไม่ได้เน้นในการที่จะทำให้รัฐมีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านนัก แต่ก็ข้อมูลหนึ่งที่จะต้องนำเสนอไว้ในงานวิจัย เพื่อเป็นการสนับสนุนการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ชายแดนกับนโยบายที่รัฐพยายามขับเคลื่อน

3. มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับจุดผ่านแดนช่องจอม

มติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับจุดผ่านแดนช่องจอม ถือว่าเป็นบทบาทของรัฐที่มีต่อการจัดการพื้นที่ชายแดนบริเวณช่องจอม โดยคัตสรรธามมติคณะรัฐมนตรีตั้งแต่มีการเตรียมการยกฐานะช่องจอมจากจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งเริ่มมีการเปิดคาสีโนในพื้นที่ชายแดนเขตประเทศกัมพูชา ซึ่งจากการที่ประเทศกัมพูชาอนุญาตให้ก่อสร้างคาสีโนและเปิดบริการทุกวันนั้น ประเทศไทยได้แสดงความเป็นห่วง ตามมติคณะรัฐมนตรีในวาระที่ 23 พฤษภาคม 2543 มติรับทราบและเห็นชอบตามที่นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายบัญญัติ บรรทัดฐาน) เสนอเกี่ยวกับการตั้งบ่อนการพนันบริเวณชายแดนไทยในเขตประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งรัฐบาลไทยมีนโยบายไม่อนุญาตให้มีการเปิดการพนันภายในประเทศและไม่สนับสนุนให้ประชาชนเดินทางออกนอกประเทศเพื่อไปเล่นการพนันแต่อย่างใด นอกจากนี้ บริเวณด้านตรงข้ามจุดผ่อนปรนผ่านแดนช่องจอม อำเภอท่ง จังหวัดสุรินทร์ ในเขตประเทศเพื่อนบ้านได้มีการก่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งมีอุปกรณ์และเครื่องเล่นการพนันพร้อม มีประชาชนผ่านเข้า-ออกวันละประมาณ 1,000-2,000 คน โดยช่วงก่อนที่จะมีการเปิดจุดผ่อนปรนดังกล่าว ได้มีการประชุมร่วมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์กับคณะผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันจะไม่สนับสนุนการเปิดบ่อนการพนันบริเวณชายแดน แต่เมื่อมีการละเมิดข้อตกลง คณะกรรมการฯ ฝ่ายไทยจึงได้ทักท้วงแต่ก็ไม่ได้รับผลตอบสนอง จึงขอให้กระทรวงการคลังรับไปพิจารณา ในการกำหนดมาตรการและแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเดินทางออกไปเล่นการพนันของคนไทย โดยจะต้องคำนึงถึงการกำหนดมาตรการและแนวทางที่เข้มงวด

ในวันจันทร์ที่ 25 กุมภาพันธ์ 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม อำเภอท่ง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจุดผ่านแดนถาวร ตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและโดยที่การเปิดจุดผ่านแดนในแต่ละแห่งมักมีปัญหาต่าง ๆ เช่น การเปิดบ่อนคาสีโน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาที่ยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องจอม ให้กระทรวงการต่างประเทศถือโอกาสนำปัญหาทั้งหมดไปเจรจากับผู้แทนประเทศกัมพูชาในภาพกว้าง ๆ โดยถือหลักถ้อยทีถ้อยปฏิบัติและคำนึงถึงความมีน้ำใจซึ่งกันและกันในการร่วมมือแก้ไขปัญหา โดยให้ผู้แทนกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยร่วมเจรจาด้วย และให้รายงานรองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ) แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบเมื่อสิ้นสุดภารกิจทั้งหมด ทั้งนี้ ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 60 วัน นอกนั้นก็เน้นเรื่องการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การเวนคืนที่ดินตามเส้นทางหลวงหมายเลข 214 กาฬสินธุ์-ช่องจอม จะเห็นได้ว่า มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว ได้เน้นเรื่องการพัฒนาพื้นที่ทางด้านกายภาพเป็นส่วนใหญ่ การพัฒนาชุมชนชายแดน และการสร้างความมั่นคงเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์แทบจะไม่มีเลย ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นในเรื่องของการมองในรูปแบบรัฐชาติ

4. แผนผังสรุปพัฒนาการเกี่ยวกับชุมชนบ้านด่าน

5. แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1

แบบสอบถาม

รายละเอียดของข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านด่าน หมู่ที่ 1 14 18

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด 9 ส่วน จำนวน 14 หน้า

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสภาพทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านสังคม

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านสาธารณสุข

ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ส่วนที่ 7 ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 8 ข้อมูลด้านการเงินการคลัง

ส่วนที่ 9 ข้อมูลด้านอื่นๆ

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลสภาพทั่วไป

สภาพทั่วไป

ลักษณะที่ตั้ง

อาณาเขต เขตการปกครองมีพื้นที่ ต.ร.กม.

เขตการปกครอง

อาณาเขตทางทิศเหนือ ติดต่อกับ

อาณาเขตทางทิศใต้ ติดต่อกับ

อาณาเขตทางทิศตะวันออก ติดต่อกับ

อาณาเขตทางทิศตะวันตก ติดต่อกับ

ประชากร

จำนวนหลังคาเรือนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ หลังคาเรือน

จำนวนประชากรทั้งหมด คน

รายละเอียดประชากร

เพศชาย		เพศหญิง	
อายุ (ปี)	จำนวน (คน)	อายุ (ปี)	จำนวน (คน)
น้อยกว่า 1		น้อยกว่า 1	
1- 6		1- 6	
7 - 12		7 - 12	
13 - 17		13 - 17	

จำนวนประชากรที่พิการ หรือ พุพพลภาพที่ได้รับความช่วยเหลือ คน

อัตราการเพิ่มของประชากร ร้อยละ / ปี.....

ลักษณะอาชีพของประชากรในพื้นที่

รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปี บาท

ประมาณการผู้ประกอบการอาชีพดังต่อไปนี้

ผู้ประกอบการอาชีพ	เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	รับจ้างทั่วไป	อื่นๆ	ว่างงาน
คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ (%)					
คิดเป็นจำนวนราย					

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค

การคมนาคม / การจราจร

2.1.1 ถนน

จำนวนถนนลูกรัง สาย ,ประมาณการความยาว ก.ม. ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนถนนลาดยาง สาย ,ประมาณการความยาว ก.ม. ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนถนนคอนกรีต..... สาย ,ประมาณการความยาว ก.ม. ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนถนนอื่นๆสาย ,ประมาณการความยาวก.ม. ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

2.1.2 สะพาน

จำนวนสะพานคอนกรีต แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสะพานเหล็ก แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสะพานไม้ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสะพานอื่นๆ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

2.1.3 แหล่งน้ำ

จำนวนแม่น้ำที่ไหลผ่าน สาย

จำนวนห้วย / หนอง / คลอง / บึงแห่ง/สาย

จำนวนคลองชลประทาน แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนบ่อบาดาลสาธารณะ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนบ่อบาดาลเอกชน แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนบ่อน้ำตื้นสาธารณะ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนบ่อน้ำตื้นเอกชน แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

2.1.4 การขนส่ง

จำนวนสถานีขนส่ง แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสถานีรถไฟแห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสนามบินแห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนท่าเรือของรัฐแห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนท่าเรือของเอกชนแห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ทำได้โดยวิธี ☐ รถยนต์ , ☐ เรือ , ☐ รถไฟ , ☐ เครื่องบิน

การโทรคมนาคม / สื่อสาร

จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์หลังคาเรือน

รวมทั้งหมดในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีจำนวนโทรศัพท์หมายเลข

จำนวนโทรศัพท์สาธารณะแห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ ต้องการเพิ่ม.....จุด

จำนวนชุมสายโทรศัพท์แห่ง

เครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่ให้บริการในพื้นที่คิดเป็นร้อยละ.....

พื้นที่ที่เครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่ครอบคลุมไม่ถึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้หรือไม่ ☐ จำเป็น , ☐ ไม่จำเป็น

ที่ทำการไปรษณีย์แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ ต้องการเพิ่ม.....จุด

จำนวนสถานที่บริการอินเทอร์เน็ตแห่ง

จำนวนสถานีวิทยุ / วิทยุชุมชนแห่ง

สถานีโทรทัศน์ที่สามารถรับชมได้โดยใช้เสาอากาศ(ไม่รวมถึงจานรับสัญญาณดาวเทียมหรือเคเบิลทีวี)คิดเป็นกี่เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่

ช่อง3.....% , ช่อง5.....% , ช่อง7.....% , ช่อง 9.....% , ช่อง11.....%

iTV.....%

วิทยุสามารถรับสัญญาณได้เป็นกี่เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่

FM.....% , AM.....%

2.2.1 หอกระจายข่าว

ลำดับที่	ชื่อหอกระจายข่าว	สถานที่ตั้ง	ผู้ประกาศข่าว	จำนวนหมู่บ้านที่ได้รับบริการ	ที่มาของงบประมาณ	
					เงินอุดหนุน (บาท)	งบท้องถิ่น(บาท)
1			() ไม่มี () มี			
2			() ไม่มี () มี			
3			() ไม่มี () มี			
4			() ไม่มี () มี			
5			() ไม่มี () มี			
6			() ไม่มี () มี			

การประปา

จำนวนครัวเรือนมีน้ำประปาใช้ ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ ครัวเรือน

หน่วยงานที่ดำเนินกิจการประปาในพื้นที่ 1....., 2....., 3.....

จำนวนน้ำประปาที่ผลิตได้.....ลบ.ม./วัน จำนวนน้ำประปาที่มีการใช้..... ลบ.ม./วัน

จำนวนแหล่งน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปา แห่ง

จำนวนแหล่งน้ำดิบสำรองที่ใช้ผลิตน้ำประปา แห่ง

ระบบประปาดังกล่าวสามารถใช้ได้ตลอดปีหรือไม่ () ใช้ได้ () ใช้ไม่ได้

ไฟฟ้า

ไฟฟ้าที่ผลิตโดยการไฟฟ้านครหลวงหรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคคิดเป็นร้อยละ.....ของพื้นที่

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ ครัวเรือน

จำนวนไฟฟ้าสาธารณะ จุด จำนวนไฟฟ้าสาธารณะที่ต้องการเพิ่ม จุด

จำนวนระบบไฟฟ้าแบบโซล่าเซลล์ () มี () ไม่มี

ลักษณะการใช้ที่ดิน

พื้นที่พักอาศัย แห่ง ไร่

พื้นที่พาณิชยกรรม แห่ง ไร่

พื้นที่ตั้งหน่วยงานของรัฐ แห่ง ไร่

สวนสาธารณะ / นันทนาการ แห่ง ไร่

พื้นที่ตั้งสถานศึกษา แห่ง ไร่

พื้นที่ว่าง / พื้นที่สาธารณะ ไร่

พื้นที่เกษตรกรรม ไร่

ส่วนที่ 3: ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

สถานธนาณูปถ

จำนวนสถานธนาณูปถของรัฐ แห่ง จำนวนสถานธนาณูปถของเอกชน แห่ง

โรงฆ่าสัตว์

จำนวนโรงฆ่าสัตว์ของรัฐ แห่ง จำนวนโรงฆ่าสัตว์ของเอกชน แห่ง

อุตสาหกรรม/ธุรกิจ (อุตสาหกรรม/ธุรกิจที่มีผลต่อเศรษฐกิจในท้องถิ่นมากที่สุด 5 ลำดับเรียงจากมากไปน้อย)

ลำดับที่	ประเภทอุตสาหกรรม/ธุรกิจ	จำนวนโรงงาน / บริษัท / ผู้ประกอบการ	จำนวนแรงงาน (คน)	คิดเป็นกี่ % ของ อุตสาหกรรมทั้งหมด	ยอดรายได้เฉลี่ย ต่อปี
1					
2					
3					
4					
5					

พืชเศรษฐกิจ (พืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นมากที่สุด 5 ลำดับเรียงจากมากไปน้อย)

ลำดับที่	ประเภทพืชเศรษฐกิจ	จำนวน พื้นที่ปลูก/ไร่
1		
2		
3		
4		
5		

การพาณิชย์กรรมและบริการ

สถานีน้ำมัน

จำนวนสถานีน้ำมัน / ปั้ม แห่ง จำนวนสถานีแบบปั้มหลอด แห่ง

จำนวนศูนย์การค้า / ห้างสรรพสินค้า แห่ง

จำนวนตลาดสด แห่ง

สถานประกอบการ

จำนวนสถานที่จำหน่ายอาหารตาม พ.ร.บ. สาธารณสุข..... แห่ง

จำนวนสถานบริการตาม พ.ร.บ. สถานบริการ แห่ง

จำนวนโรงแรม แห่ง จำนวนโรงภาพยนตร์ แห่ง

จำนวนธนาคาร แห่ง

การท่องเที่ยว (สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ลำดับที่ 1-5 ของท้องถิ่นโดยดูจากจำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อปี)

ลำดับที่	ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	สถานที่ตั้ง	จำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อปี
1			
2			
3			
4			
5			

การปศุสัตว์ (ปศุสัตว์ที่ทำการเลี้ยงอยู่ในพื้นที่)

จำนวนเกษตรกรที่เลี้ยง	โค	กระบือ	เปิด	ไก่	หมู	แพะ
แห่ง						
ตัว (โดยประมาณ)						

การประมง และสัตว์น้ำ

- จำนวนผู้มีอาชีพทำประมงตามวิถีธรรมชาติ(จับสัตว์มาขาย).....ราย

จำนวนผู้มีอาชีพทำการประมง	กุ้ง	ปลา	หอย	ปู	กบ	อื่นๆ.....
ราย						
จำนวนโดยประมาณ						

(ต้นปี)						
---------	--	--	--	--	--	--

- จำนวนผู้มีอาชีพทำประมงแบบเลี้ยง.....ราย

จำนวนผู้มีอาชีพทำประมง เลี้ยง	กุ้ง	ปลา	หอย	ปู	กบ	อื่นๆ.....
รวม						
บ่อ (โดยประมาณ)						

จำนวนยานพาหนะที่ใช้งานในพื้นที่

จำนวนยานพาหนะ	รถเพื่อการเกษตร	รถบรรทุกสินค้า	เรือประมง	เรือท่องเที่ยว
คัน/ลำ(โดยประมาณ)				

ส่วนที่ 4: ข้อมูลด้านสังคม

ข้อมูลศาสนสถาน

จำนวนวัด แห่ง

จำนวนเมรุเผาศพ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนโบสถ์ (ศาสนาคริสต์) แห่ง

จำนวนมัสยิด แห่ง

จำนวนสุสาน (คริสต์) แห่ง

(อิสลาม) แห่ง

(จีน) แห่ง

ข้อมูลผู้นับถือศาสนา

จำนวนผู้นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ของประชากรทั้งหมด

จำนวนผู้นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ ของประชากรทั้งหมด

จำนวนผู้นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ ของประชากรทั้งหมด

จำนวนผู้นับถือศาสนาอื่นๆ ร้อยละ ของประชากรทั้งหมด

ข้อมูลชุมชน (เฉพาะเขตเทศบาลรอกเท่านั้น)

ลำดับที่	ชื่อชุมชน	จำนวนบ้าน(ครัวเรือน)	จำนวนประชากร(คน)
1			
2			
3			
4			
5			
6			
ลำดับที่	ชื่อชุมชน	จำนวนบ้าน(ครัวเรือน)	จำนวนประชากร(คน)
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			

17			
18			
19			
20			

ข้อมูลสถานศึกษา

จำนวนสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดท้องถิ่น แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนสถานศึกษาที่อยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาฯ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

ข้อมูลกีฬา นันทนาการ และพักผ่อน

จำนวนสวนสาธารณะ แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนห้องสมุดประชาชน แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนลานกีฬา แห่ง อยู่ในความดูแลของ

จำนวนสนามกีฬา แห่ง อยู่ในความดูแลของ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก.....แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนนักเรียนเด็กเล็ก คน

จำนวนครูพี่เลี้ยงที่ผ่านการอบรม คน,ที่ไม่ผ่านการอบรม

งบประมาณบริหารศูนย์ เงินอุดหนุน บาท ,งบท้องถิ่น บาท

ส่วนที่ 5: ข้อมูลด้านสาธารณสุข

5.1 สถานบริการสาธารณสุข

จำนวนโรงพยาบาล/สถานอนามัย แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนศูนย์บริการสาธารณสุข แห่ง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

จำนวนคลินิกเอกชน แห่ง

จำนวนร้านขายยา แห่ง

5.2 บุคลากรทางการแพทย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานพยาบาลที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แพทย์ จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

พยาบาล จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

ทันตแพทย์ จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

เภสัชกร จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

เจ้าพนักงานส่งเสริมสาธารณสุข จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

พนักงานอนามัย จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

เจ้าพนักงานสุขาภิบาล จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

โรคที่เกิดขึ้นเป็นประจำในท้องถิ่น 1)

2)

3)

ส่วนที่ 6 : ข้อมูลด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

6.1 จำนวนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน (พนักงานดับเพลิง)

ข้าราชการ จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

พนักงานประจำ จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

ลูกจ้าง จำนวน คน ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

อาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จำนวน คน

6.2 สถิติการเกิดเพลิงไหม้

จำนวนการเกิดเพลิงไหม้ ครั้ง/ปีที่ผ่านมา

ผู้เสียชีวิต จำนวน คน/ปีที่ผ่านมา

ผู้ได้รับบาดเจ็บ จำนวน คน/ปีที่ผ่านมา

ทรัพย์สินที่ได้รับความเสียหาย จำนวน บาท /ปีที่ผ่านมา

การให้ความช่วยเหลือ จำนวน บาท/ปีที่ผ่านมา

6.3 รถดับเพลิง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ขนาดความจุน้ำ (ลบ.ม.)	ซื้อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

6.4 รถยนต์บรรทุกน้ำ ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ขนาดความจุน้ำ (ลบ.ม.)	ซื้อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

6.5 รถกระเช้า ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ชื่อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

6.6 รถบันได ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ชื่อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

6.7 เรือยนต์ดับเพลิง ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ชื่อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

6.8 เครื่องดับเพลิงชนิดหาม ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

เครื่องที่	ชื่อเมื่อปี	ราคา	แหล่งที่มาของงบประมาณ

ส่วนที่ 7: ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย : ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ต่อปี ปริมาณ.....

น้ำเสีย : ปริมาณน้ำเสีย ลบ.ม./วัน

จำนวนโรงระบบบำบัดน้ำเสีย..... แห่ง

จำนวนน้ำเสียที่บำบัดได้ จำนวนลบ.ม./วัน

ขยะ : ปริมาณขยะ ตัน/วัน

พื้นที่สำหรับกำจัดขยะ

ท้องถิ่นจัดซื้อเอง เมื่อ พ.ศ. ราคา บาท

ระยะทางห่างจากแหล่งชุมชนกม. ใช้พื้นที่ไปแล้วไร่

พื้นที่ทั้งหมดไร่ คงเหลือไร่

ให้ท้องถิ่นอื่นทำการกำจัด ค่าใช้จ่ายต่อตัน ราคา บาท

วิธีการกำจัดขยะ

กองบนพื้น เเผาในเตาขยะ

กองบนพื้นแล้วเผา นอกพื้นที่โดยเสียค่าใช้จ่าย

ฝังกลบ อื่นๆ ระบุ

หมักปุ๋ย

รถยนต์เก็บขยะ ☐ เพียงพอ ☐ ไม่เพียงพอ

คันที่	ขนาดความจุ (ลบ.ม.)	ชื่อเมื่อปี	ขยะที่ขนได้ (ลบ.เมตร/วัน)	ขยะที่กำจัดได้(ลบ.เมตร/วัน)

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

	ทอง	เงิน	ทองแดง	ดีบุก	รังนก	ภูเขาหิน	อื่นๆ.....
จำนวน (เหมือง/แห่ง)							

ส่วนที่ 8: ข้อมูลด้านการเงินการคลัง

8.1 การคลัง

ปีงบประมาณ

รายรับ(ไม่รวมเงินอุดหนุน) บาท รายจ่าย(ไม่รวมเงินอุดหนุน) บาท

8.2 การจัดเก็บรายได้

ภาษีบำรุงท้องที่ เก็บได้ บาท คงค้าง บาท

ภาษีโรงเรือนและที่ดิน เก็บได้ บาท คงค้าง บาท

ภาษีป้าย เก็บได้ บาท คงค้าง บาท

ภาษีภาคหลวงแร่ เก็บได้ บาท คงค้าง บาท

อื่นๆ (ระบุ) เก็บได้ บาท คงค้าง บาท

8.3 ธนาคารหมู่บ้าน

ธนาคารข้าวจำนวน.....แห่ง , จำนวนข้าวรวม.....ถึง/เกวียน, จำนวนสมาชิก.....คน

ธนาคารโค / กระบือจำนวน.....แห่ง โค / กระบือ..... ตัว, จำนวนสมาชิก.....คน

8.4 กองทุนหมู่บ้าน

จำนวนกองทุน.....แห่ง , จำนวนสมาชิก.....คน, ยอดเงิน.....บาท

ส่วนที่ 9: ข้อมูลด้านอื่นๆ

9.1 ชื่อโครงการพิเศษ / พระราชดำริ

ชื่อโครงการพิเศษ / พระราชดำริ	หน่วยงานรับผิดชอบ	งบประมาณ	ผลการดำเนินงาน

9.2 การให้ข้อมูลข่าวสารตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร

การให้บริการข้อมูลข่าวสารเฉลี่ย ครั้ง/ปี

การจัดตั้งโครงการอินเทอร์เน็ตตำบล

มีการจัดตั้งการให้บริการ

มีป้ายและข้อแนะนำการให้บริการ

จำนวนผู้มารับบริการเฉลี่ย.....

คน / ปี

9.3 การส่งเสริมอาชีพชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

ชื่อกลุ่ม	ผลิตภัณฑ์	จำนวนสมาชิก ที่มาจากท้องถิ่น	จำนวนสมาชิก ที่มาจากเอกชน	สถานที่ตั้ง	วัตถุดิบ	ศูนย์จำหน่าย สินค้า	รายได้เฉลี่ย
				()เอกเทศ ()บ้านสมาชิก	()ในพื้นที่ ()นอกพื้นที่		
				()เอกเทศ ()บ้านสมาชิก	()ในพื้นที่ ()นอกพื้นที่		
				()เอกเทศ ()บ้านสมาชิก	()ในพื้นที่ ()นอกพื้นที่		
				()เอกเทศ ()บ้านสมาชิก	()ในพื้นที่ ()นอกพื้นที่		
				()เอกเทศ ()บ้านสมาชิก	()ในพื้นที่ ()นอกพื้นที่		

ปัญหาหลักในท้องถิ่น

ขนาดของปัญหา มาก ปานกลาง น้อย ไม่มี

ปัญหา

ปัญหาหาเสพติด

ปัญหาที่ดินทำกิน / ที่อยู่อาศัย

ปัญหาการว่างงาน

ปัญหาคนเร่ร่อน

ปัญหาหนี้สินนอกระบบ

ปัญหาผู้มีอิทธิพล

ปัญหาเด็กและเยาวชน

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปัญหาผู้ประกอบการอาชีพผิดกฎหมาย

ปัญหาการหลอกลวง

ปัญหาอื่นๆ.....

ส่วนที่ 2

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐาน หมู่บ้านด่าน ตำบลบ้านด่าน อ.กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

1. ข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ชื่อ..... อายุ..... ปี อาชีพ.....

ศาสนา.....

1.2 สถานภาพ ☐ โสด ☐ แต่งงาน ☐ หย่าร้าง รายได้โดยเฉลี่ย บาท ต่อปี ค่าใช้จ่าย
..... ปี

1.3 สมาชิกครอบครัว..... คน ชาย.....คน หญิง.....คน เป็นนักเรียน.....คน ประกอบอาชีพ
.....คน

1.4 การศึกษา สถานที่เกิด.....
อยู่ที่นี่..... ปี

1.5 พูดภาษาที่ 1..... พูดภาษาอื่น ๆ
.....

1.6 พ่อพูดภาษา..... แม่พูดภาษา..... บ้านเดิมอยู่ที่

.....

2. องค์ความรู้

2.1 ภูมิปัญญา

.....

2.2 อื่น

.....

3. ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

3.1 ประวัติความเป็นมา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ทำไมจึงชื่อ หมู่บ้านด่าน

.....

.....

.....
.....

3.2 สาเหตุที่อพยพมาอยู่ที่นี่

.....
.....
.....

3.3 คนที่อพยพมาอยู่คนแรก ๆ คือ

.....

3.4 คนที่เป็นที่ทุกคนให้ความยอมรับมากที่สุดคือ

.....

3.5 เคยอยู่ในเหตุการณ์รุนแรงชายแดนหรือไม่

..... เมื่อปีไหนบ้าง.....

3.6 องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือในหมู่บ้านได้แก่

.....
.....
.....

ส่วนที่ 3

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้บอกข้อมูลไทย

นางสมพร ดอกคำ	นางใหญ่ เจริญสุข	นางเฮง แสงเพชร
นางทองใบ พุทธรณ์	นางอ๊ก บุญเป็น	นางเล ดิงาม
นายสปี ดิงาม	นางลาบ วงชาติ	นางละมุน อินทร์แก้ว
นางพูน ขาวงาม	นางเลียด ขาวงาม	นายหิรัญ คุณวัฒน์
นางปิ่นอนงค์ มั่นยืน	นางวันทา จังอินทร์	นายเพียร ดาศรี

นายวัน ขาวงาม	นางสมหวัง พลจิงรีด	นางเดือน ลำพรหม
นางบุญมา จันทรหอม	นางทองปาน ไสลมาท	นายน้อย สีมวก
นางมาลี สายทอง	นายชวน วงชาติ	นายสงวน ชั่วพิบูลย์
นายปะ สำราญสุข	นายสาร ภัคดี	นายชู วงเจริญ
นายจันทรดี บุญชาติ	นายสุพิน พอเงิน	นายสวน วงเจริญ
นายยา สำราญสุข	นายวีร์ วงเจริญ	นายไวย พยุงสกุล

ผู้บอกข้อมูลกัมพูชา

นายเพ็ง ช้อมอาด	นายออร์ สุพาด	นายนุด เรียบ
นายสงวน คิม	นายเรือด ฮัด	นายเปิด ชาวด
นายเทียม ชารัด	นายที สุขเฮง	นายเปย ชาเรือน
นายจิ้ง ยาวง	นายคม ชุนนี	นายอิม สุเพียะ
นายซอง สาด	นายลง ที่	นายแซม เอื่อม
นายอุด พา	นายเยือบ เขียน	นายชน ละ
นายแซม บุญเรือน	นายอิม แจม	นายเฮง .ฮง
นายชู นาด	นายเชก เคียง	นายเคียม ยู
นายดัด วิด	นายเคียง เฮื้อย	นายที (ไม่ทราบนามสกุล)